Kårobligatorium?

Betänkande
av obligatoriekommittén

A

B

C

SOU 1976:14

Kårobligatorium?

Betänkande
av obligatoriekommittén

A

B

C

SOU 1976:14

Statens offentliga utredningar
1976:14
Utbildningsdepartementet

Kårobligatorium?

Betänkande av obligatoriekommittén

Stockholm 1976

Omslag Vidar Forsberg
ISBN 91-38-02744-5
ISSN 0375-250X
Gotab

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 9 mars 1973 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande statsrådet Sven Moberg att tillkalla sakkunniga för utredning rörande det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar m. m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 23 mars 1973 som sakkunniga departementsrådet Håkan Berg, tillika ordförande, riksdagsledamöterna Anna Eliasson och Sture Ericson, avdelningsdirektören Berit Sandqvist-Örnberg, juris studeranden Mats Svegfors och docenten Martin Weibull samt som expert numera departementssekreteraren Håkan Boberg.

De sakkunniga antog benämningen obligatoriekommittén.

Genom beslut den 14 november 1973 entledigades Sandqvist-Örnberg från uppdraget som ledamot av kommittén och tillkallades samtidigt att som expert biträda densamma. Samtidigt förordnades byrådirektören Per Öhlund som sakkunnig.

Mats Svegfors entledigades genom beslut den 30 maj 1974 från sitt uppdrag. Samtidigt förordnades dåvarande ordföranden i Sveriges förenade studentkårer, numera notarien Peter Honeth som sakkunnig.

Att som experter biträda kommittén har vidare förordnats kanslirådet Erland Ringborg från och med den 1 februari 1974 och f. d. skoldirektören Karl Söderberg från och med den 15 december 1974.

Departementssekreteraren Urban Zetterquist förordnades som sekreterare och filosofie kandidaten Kjell Holmgren som biträdande sekreterare från och med 1 augusti 1973. Genom beslut den 18 februari 1974 entledigades Zetterquist och Holmgren förordnades att vara kommitténs sekreterare.

Obligatoriekommittén överlämnar härmed betänkandet Kårobligatorium? Uppdraget är därmed slutfört.

Reservation har avgivits av ledamoten Eliasson. Särskilda yttranden har avgivits av ledamöterna Honeth och Weibull.

Stockholm den 12 februari 1976

Håkan Berg

Anna Eliasson *Sture Ericson* *Peter Honeth*

Martin Weibull *P T Öhlund* */Kjell Holmgren*

Innehåll

Sammanfattning

Bakgrund (kap. 1 – 4)

De första studerandesammanslutningarna i Sverige bildades för över 300 år sedan. Det har under nära nog lika lång tid varit en skyldighet för de studerande vid universiteten att tillhöra sammanslutningar. Det s. k. kårobligatoriet innebär dels att de studerande är skyldiga att vara medlemmar i studerandesammanslutningar (studentkårer, nationer och fakultetsföreningar), dels att de är skyldiga att erlägga av sammanslutningarna beslutade medlemsavgifter.

Obligatoriekommittén har enligt sina direktiv att utreda och lägga fram förslag om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar. Kommittén skall allsidigt pröva om det beträffande universitets- och högskolestuderande föreligger särskilda skäl för en obligatorisk anslutning till fackliga sammanslutningar eller för andra former för samhällelig reglering av eller stöd till sådana sammanslutningar. En utgångspunkt bör vara att en avveckling av obligatoriet inte skall leda till några nya åtaganden för statsverket. Prövningen av skälen för ett obligatorium bör utgå från den studerandefackliga delen av sammanslutningarnas verksamhet.

Studerandesammanslutningarna bedriver en omfattande verksamhet på såväl det studerandefackliga som det studiesociala området. Den studerandefackliga intressebevakningen bedrivs med många av de medel som normalt står till fackliga organisationers förfogande. Sammanslutningarna saknar emellertid en motsvarighet till löntagarorganisationernas förhandlingsrätt och har ingen praktisk möjlighet att vidta effektiva fackliga stridsåtgärder. Hög genomströmningshastighet i medlemsunderlaget och avsaknaden av förhandlingsmöjligheter gör att förutsättningarna för facklig intressebevakning är klart sämre för studerandesammanslutningar än för löntagarorganisationer. Studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap har såväl i enlighet med av regeringen meddelade bestämmelser som rör skilda läroanstalter som genom försöksverksamheten med nya samarbetsformer (FNYS) beretts möjlighet att utse studeranderepresentanter i organ inom läroanstalterna.

Den studiesociala verksamhet sammanslutningarna direkt eller indirekt bedriver omfattar främst studerandehälsovård, motionsidrott och studentbostäder. Sammanslutningarna äger och förvaltar samlingslokaler av betydande omfattning och förvaltar också en mångfald stipendie- och pre-

miefonder. Statsbidrag utgår i särskild ordning för studerandehälsovård och motionsidrott. För den studiesociala verksamheten i övrigt och för huvuddelen av kostnaderna för studerandefacklig verksamhet är sammanslutningarna beroende av möjligheterna att ta ut obligatoriska avgifter.

Det har från föreningsrättsliga utgångspunkter hävdats att staten inte borde tvinga de studerande att tillhöra sammanslutningar som bedriver en delvis facklig verksamhet. Grundlagen föreskriver att medborgare skall vara skyddad mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening. Undantag från denna föreskrift kan göras endast genom riksdagsbeslut.

Högskoleutbildningens roll i samhället har förändrats och en reformering av högskoleutbildningen har beslutats. Reformeringen innebär bl. a. att högskolebegreppet vidgas. Om ett obligatoriskt medlemskap bevaras får vidgningen av högskolebegreppet och en förändrad indelning i högskoleenheter till följd att nya grupper av studerande måste innefattas i bestämmelser om obligatoriskt medlemskap.

Djupgående och varaktiga förändringar i studerandestrukturen kan också återverka på behovet av samhällelig reglering av eller stöd till studerandesammanslutningar. Under de senaste åren har bl. a. andelen studerande som är 25 år eller äldre, andelen deltidsstuderande och andelen yrkesverksamma ökat markant bland de universitets- och högskolestuderande.

Samhällsstöd till studerandefacklig och studiesocial verksamhet (kap. 5)

De skäl som talar emot ett obligatoriskt medlemskap är

att sådana bestämmelser från föreningsrättsliga synpunkter är principiellt förkastliga,

att högskolans roll i samhället nu förändras på ett sätt som gör att det obligatoriska medlemskapet upplevs som alltmera otidsenligt samt

att reformeringen av högskoleutbildningen gör det omöjligt att bibehålla det obligatoriska medlemskapet utan att samtidigt utvidga det till att omfatta flera grupper av studerande.

Obligatoriekommittén anser därför att det obligatoriska medlemskapet bör avskaffas.

Det är värdefullt att den verksamhet som nu bedrivs inom ramen för sammanslutningarna kan hållas på en oförändrad ambitionsnivå. Sammanslutningarna riskerar vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet att få kraftigt minskade ekonomiska resurser. Obligatoriekommittén anser det därför inte möjligt att avskaffa det obligatoriska medlemskapet utan att samtidigt säkra organisatoriska och ekonomiska resurser för studerandefacklig och studiesocial verksamhet. En varaktig lösning av de problem som är förknippade med det obligatoriska medlemskapets avskaffande torde endast kunna komma till stånd genom *förhandlingar* mellan staten och studerandesammanslutningarna samt – i vissa hänseenden – berörda landstingskommuner och kommuner. Kommittén föreslår att sådana förhandlingar kommer till stånd.

Reformeringen av högskoleutbildningen gör det samtidigt nödvändigt att

finna en *provisorisk lösning* som innebär att det obligatoriska medlemskapet kan avvecklas innan nämnda förhandlingar har kunnat slutföras. Kommittén framlägger förslag till sådanan provisoriska anordningar. Dessa bör inte uppfattas som bindande för förhandlingarna.

Den studerandefackliga verksamhet som bedrivs av sammanslutningarna är av stor betydelse som en förutsättning för de studerandes medverkan i högskolans planering och ledning m. m. Enligt kommitténs direktiv är det såväl för statsmakterna som för olika centrala och lokala myndigheter väsentligt att det för de studerande i högskolan finns representativa organisationer som kan företräda resp. grupp i olika sammanhang.

Kostnaderna för den studerandefackliga verksamhet sammanslutningarna bedrev år 1973 uppskattas till 8 miljoner kronor. Om det obligatoriska medlemskapet avskaffas kan förutsättningarna för studerandesammanslutningarna att erhålla olika former av statligt och kommunalt stöd komma att ändras. Även om sådant stöd kommer att utgå, kan detta sannolikt inte ersätta sammanslutningarna för bortfallet av obligatoriska medlemsavgifter. För att inte resurserna för studerandefacklig verksamhet av det slag som befintliga sammanslutningar bedriver skall reduceras väsentligt har kommittén mot bakgrund av den i direktiven givna förutsättningen funnit det nödvändigt att tills vidare bibehålla en möjlighet att låta de studerande genom obligatoriska avgifter bidra till att täcka kostnaderna för studerandefacklig verksamhet.

Det statliga stöd som utgår till studiesocial service är vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet långt ifrån tillräckligt för att garantera verksamhetens fortbestånd. Ett fortsatt statsbidrag till hälsovård och motionsidrott för studerande kan endast garantera att verksamheten i framtiden kan upprätthållas på en viss miniminivå. I avvaktan på utgången av ovan berörda förhandlingar anser kommittén att de studerande tills vidare bör ha möjlighet att genom obligatoriska avgifter hålla även den studiesociala verksamheten minst på en i jämförelse med dagsläget oförändrad nivå.

Det bör också vara möjligt att tills vidare finansiera driften av samlingslokaler genom avgifter från samtliga berörda studerande. Kommitténs förslag att det – i avvaktan på resultatet av nämnda förhandlingar – skall vara möjligt att ta ut avgifter till studerandefacklig och studiesocial verksamhet från samtliga berörda studerande gäller oavsett om det obligatoriska medlemskapet avskaffas eller om en ordning med sådant medlemskap bevaras övergångsvis.

Kommittén har utarbetat tre principmodeller som är möjliga att tillämpa intill dess förhandlingar mellan berörda parter har avslutats:

(A) Anordningar inom högskoleorganisationens ram.
(B) Bibehållet obligatoriskt medlemskap.
(C) Fristående organ utan medlemmar.

Gemensamt för alternativen A, B och C är att organ som helt eller till huvuddelen består av studerande skall ha möjligheter att i praktiken besluta om hur stora avgifter som skall tas ut av de studerande.

I princip bör samhälleliga åtgärder till stöd för studerandefacklig och studiesocial verksamhet omfatta alla delar av högskoleutbildningen. De nuvarande bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesam-

manslutningar gäller endast för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen. Mot bakgrund av att det är fråga om provisoriska lösningar i avvaktan på resultatet av förhandlingar mellan berörda parter bör åtgärder nu vidtas enbart avseende studerande vid de statliga högskoleenheterna.

Den naturliga ramen för det fackliga arbetet på lokal nivå är högskoleenheten. I princip finns därför i samtliga tre alternativ *ett* representativt studerandefackligt organ för varje högskoleenhet. Detta organ skall utses av samtliga berörda studerande i allmänna årliga val.

Med hänsyn till bl. a. det växande antalet vuxen- och deltidsstuderande bör eventuella avgifter reduceras för sådana studerande som inte har möjlighet att utnyttja den studiesociala servicen. Rätt till avgiftsreduktion bör gälla för yrkesverksamma/deltidsstuderande och för studerande som är stadigvarande bosatta på annan ort.

Det bör liksom för närvarande ankomma på rektorsämbetena att tillse att de studerande fullgör sin skyldighet att erlägga beslutade avgifter.

Den skattebefrielse som för närvarande gäller för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap bör enligt kommitténs mening bibehållas i samtliga tre alternativ.

Alternativa organisationsmodeller (kap. 6–8)

Anordningar inom högskoleorganisationens ram (Alternativ A)

Vid varje högskoleenhet inrättas enligt detta alternativ en *studerandeförsamling*. Församlingen utses genom allmänna val bland berörda studerande. Val av studerandeförsamling anordnas en gång årligen av högskoleenheten. Varje studerande vid enheten är röstberättigad och valbar. Studerandeförsamlingen, som är en myndighet, är avsedd att fungera som en valförsamling. Den skall kunna utse studeranderepresentanter i organ ovanför institutionsnivå inom högskolan. Om studerandeförsamlingen så önskar kan den emellertid överlåta åt frivilliga föreningar att utse de studerandes företrädare i högskolans organ. Därvid har studerandeförsamlingen att besluta om vilka föreningar som skall ha rätt att utse representanter och hur representationen skall fördelas mellan dem.

Studerandeförsamlingen skall också kunna besluta om obligatoriska avgifter i syfte att därav lämna bidrag till frivilliga studerandefackliga sammanslutningars verksamhet.

I detta alternativ finns det möjlighet för studerandefackliga föreningar med frivilligt medlemskap att dels nominera kandidater vid val av studerandeförsamling, dels – med stöd av bidrag från studerandeförsamlingen – svara för studerandefacklig intressebevakning.

Frivilliga studerandefackliga sammanslutningar kan inte förutsättas svara för sådan studiesocial service som nu till betydande del finansieras med obligatoriska medlemsavgifter. Enligt alternativ A inrättas på varje högskoleort en *studiesocial nämnd*. Nämnden, som utgör en myndighet, bör bestå av sju företrädare för de studerande, två företrädare för de anställda inom nämndens verksamhetsområde och tre ledamöter som inte är studerande och som utses av högskolestyrelsen eller, i vissa fall, regionstyrelsen.

Nämnden disponerar de statliga bidrag som för närvarande utgår till hälsovård och motionsverksamhet för studerande. Nämnden kan besluta om obligatoriska avgifter till studiesociala verksamhet. De avgifter som nämnden beslutar om kan användas till hälsovård och motionsidrott för studerande men också till bidrag till sådana frivilliga föreningar som svarar för förvaltning av samlingslokaler och viss annan social service (t. ex. nationsbibliotek).

De studerandesammanslutningar som nu har obligatoriskt medlemskap blir i detta alternativ frivilliga föreningar. De tillgångar som skapats bl. a. genom det obligatoriska medlemskapet kommer således att förvaltas av föreningar med frivilligt medlemskap. Obligatoriekommittén förutsätter därvid att de studerande som nu är medlemmar i sammanslutningarna bevakar att den framtida förvaltningen av sammanslutningarnas tillgångar ordnas på ett sådant sätt att nyttan av tillgångarna kommer samtliga studerande till del. Sådana frivilliga föreningar som förvaltar samlingslokaler som tillkommit med hjälp av statliga s. k. kårlokallån skall i detta alternativ inte utan regeringens medgivande kunna försälja eller ytterligare belåna fastigheterna.

Kommittén förutsätter att högskoleenheterna i möjligaste mån bereder anställning åt eventuellt friställd personal som nu är anställd inom sådan verksamhet som detta alternativ att bibehålla sina anställningar inom sådan verksamhet som bedrivs av eller understöds genom den studiesociala nämnden.

Bibehållet obligatoriskt medlemskap (Alternativ B)

Om den provisoriska lösningen av obligatoriefrågan skall innefatta ett bevarat obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar måste bestämmelserna enligt kommitténs uppfattning stärka den enskilde medlemmens rättsskydd.

Ändamålet med studerandesammanslutningarna kan oförändrat vara att "främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang". En precisering av ändamålet fordras emellertid. I alternativ B blir det således inte tillåtet att skänka obligatoriska avgiftsmedel till ändamål som inte direkt eller indirekt sammanhänger med studerandefackliga, studiesociala och andra ändamål som berör medlemmarna.

Varje sammanslutning med obligatoriskt medlemskap leds av en fullmäktigeförsamling, som utses genom allmänna val bland de studerande vid högskoleenheten.

En myndighet skall kontrollera sammanslutningarnas ändamålsbestämmelse, att fullmäktigeförsamling finns och att bestämmelser om avgiftsdifferentiering för vissa grupper av studerande finns intagna i stadgarna. Stadgarna skall således underställas högskolestyrelsens prövning. Det blir också möjligt för den enskilde att hos myndighet begära prövning av beslut som sammanslutningen fattat. En sådan prövning gör det möjligt att undanröja dels beslut som innebär att avgiftsmedel eller förmögenhet används för annat ändamål än vad som nyss angivits, dels beslut som tillkommit i strid med lag, förordning eller sammanslutningens stadgar. Prövningen av ett besluts ändamålsenlighet görs av universitets- och högskoleämbetet

(UHÄ). Prövningen av om beslutet har tillkommit på ett formellt riktigt sätt görs i första instans av högskolestyrelsen. I båda fallen kan beslut i anledning av prövningen överklagas i en instans (regeringen respektive UHÄ). Motsvarande ordning föreslås beträffande studerandesammanslutningarna vid jordbrukets högskolor.

Fristående organ utan medlemmar (Alternativ C)

Enligt detta alternativ upphävs det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar utan att samtidigt nya högskolemyndigheter inrättas. De obligatoriska sammanslutningarna utgör grunden för ett *studeranderåd* inom varje blivande högskoleenhet. Ett sådant studeranderåd avses utgöra en offentligrättsligt reglerad juridisk person utan föreningsrättligt inslag.

Studeranderådet har liksom föreningarna som högsta beslutande organ en fullmäktigeförsamling. Skillnaden är att rådet inte bygger på medlemmar och att alla studerande vid en högskoleenhet har rösträtt till fullmäktigeförsamlingen inte i egenskap av medlemmar i en förening utan endast på den grund att de är studerande vid enheten.

På offentligrättslig väg bör förklaras att identitet skall råda mellan de nuvarande sammanslutningarna inom den blivande högskoleenhetens område och studeranderådet. Det blir på detta sätt möjligt att undvika en överföring av förmögenheter och skulder till ett helt nytt rättssubjekt. Genom att bevara samma ändamålsbestämning för studeranderådet som nu gäller för sammanslutningarna torde man undvika premutationer av de 400 stiftelseurkunder som finns hos sammanslutningarna.

Enligt detta alternativ finns i Uppsala och Lund *avdelningsråd (nationer)*. Nationerna skall ha fullmäktigeförsamlingar och kan för sin verksamhet ta ut särskilda avgifter av de studerande. Fördelningen av arbetsuppgifter mellan rådet och nationerna regleras lämpligen i stadgarna för organen. Varje studerande får själv avgöra till vilken nation han vill ha rösträtt och erlägga obligatorisk avgift.

Råden skall kunna fungera lika fristående från högskolemyndigheterna som de nuvarande sammanslutningarna gör. Det är därför nödvändigt att de förslag om förstärkt rättsskydd för den enskilde som kommittén diskuterat i alternativ B också gäller i detta alternativ. Sålunda skall bestämmelserna om råd reglera ändamålet, den interna demokratin, stadfästandet av stadgar och möjligheterna till prövning av fullmäktiges och styrelses beslut.

Råden kan i detta alternativ fullfölja såväl den studerandefackliga som den studiesociala verksamhet som de nuvarande sammanslutningarna bedriver.

Kommitténs förslag (kap. 9)

De principiella invändningar mot ett obligatoriskt medlemskap, som kommittén tidigare pekat på, är av sådan styrka att den hittillsvarande ordningen om möjligt bör ersättas med sådana former av samhällsstöd som inte innebär

tvång att tillhöra en förening.

Det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar bör avskaffas den 1 juli 1977. Betydelsefulla studerandefackliga och studiesociala funktioner finansieras nu genom obligatoriska studerandeavgifter. Eftersom kommittén genom sina direktiv är förhindrad att föreslå något annat sätt att täcka kostnaderna för dessa ändamål, nödgas kommittén föreslå att en avgiftsskyldighet tills vidare bevaras. På sikt är det önskvärt att också skyldigheten att erlägga avgifter i samband med högskolestudier avvecklas.

Ett avskaffande av obligatoriska avgifter får emellertid under inga omständigheter leda till att den studerandefackliga verksamhetens självständighet och integritet äventyras. Denna fråga torde endast kunna lösas i de förhandlingar mellan staten, berörda studerandesammanslutningar, kommuner och landstingskommuner som kommittén föreslagit ovan. Kommittén förutsätter att en mera varaktig lösning av obligatoriefrågan grundas på överenskommelser som uppnås vid dessa förhandlingar.

Bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar måste, som en följd av ändringar i indelningen i högskoleenheter, under alla omständigheter förändras i samband med att högskolereformen träder i kraft den 1 juli 1977. Kommittén föreslår att en provisorisk ordning införs vid denna tidpunkt. Denna provisoriska ordning bör enligt kommitténs uppfattning utformas som en kombination av alternativen A och C. De organisatoriska förutsättningarna för den studerandefackliga verksamheten bör därvid utformas på det sätt kommittén angivit i alternativ C och de organisatoriska förutsättningarna för den studiesociala verksamheten på det sätt kommittén angivit i alternativ A.

Förslaget innebär att det vid varje högskoleenhet inrättas ett *studeranderåd* och att det på varje högskoleort inrättas en *studiesocial nämnd*. Såväl studeranderåd som studiesocial nämnd har möjlighet att vid behov besluta att ta ut avgifter av de studerande. Studeranderåds fullmäktigeförsamling utses av samtliga berörda studerande i allmänna årliga val. En majoritet av ledamöterna i studiesocial nämnd skall vara företrädare för de studerande och utses av berört eller berörda studeranderåd.

Studeranderåds ändamål skall vara att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang. Avgifter som de studerande är skyldiga att erlägga till rådet får användas enbart för studerandefacklig verksamhet, förvaltning av samlingslokaler och för sådan studiesocial verksamhet som inte den studiesociala nämnden svarar för. Rådets stadgar skall för att vara giltiga godkännas av högskolestyrelsen. Minst en tiondel eller minst 100 studerande får hos högskolemyndighet anföra besvär över beslut av studeranderåd.

De studiesociala nämnderna skall enligt kommitténs förslag ansvara för hälsovård och motionsidrott för studerande. Nämnderna kan överlåta åt frivilliga motionsidrottsföreningar att svara för att de studerande bereds tillfälle till motion. Kommittén utgår från att statsbidrag till studerandehälsovård och motionsidrott skall utgå enligt i princip oförändrade grunder.

I motsats till vad kommittén diskuterat i alternativ A bör ansvaret för förvaltningen av samlingslokaler helt åvila råden. Detta synes lämpligt med hänsyn till att råden enligt kommitténs förslag kommer att stå som ägare till de samlingslokaler som nu ägs av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

1 Utredningsuppdraget

1.1 Direktiven

Dåvarande statsrådet Moberg gav i anförande till statsrådsprotokollet den 9 mars 1973 följande direktiv för kommitténs arbete:

De studerande vid universiteten, vissa högskolor inom utbildningsdepartementets område samt jordbrukets högskolor är skyldiga att tillhöra sammanslutningar av olika slag. Vid samtliga berörda läroanstalter avser denna skyldighet medlemskap i studentkår eller elevkår. Därutöver avser den vid universitetet i Uppsala och – i huvudsak – vid universitetet i Lund medlemskap i nation samt vid övriga universitet och vid karolinska institutet medlemskap i studentförening för fakultet. Den verksamhet som nämnda sammanslutningar direkt eller indirekt bedriver är delvis statsunderstödd eller på annat sätt reglerad genom statliga bestämmelser.

Lämpligheten av de nuvarande föreskrifterna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar har de senaste åren diskuterats såväl från principiella utgångspunkter som med hänsyn till de olikheter som föreligger i detta avseende mellan skilda läroanstalter.

För att få underlag för en närmare diskussion om det obligatoriska medlemskapet tillkallade jag med stöd av Kungl Maj:ts bemyndigande den 15 juli 1970 en sakkunnig med uppdrag att kartlägga studerandesammanslutningarnas verksamhet och deras ekonomiska och rättsliga förhållanden, att klarlägga vilken betydelse olika delar av verksamheten har för den enskilde studerande och olika grupper av studerande samt att analysera i vad mån obligatoriet är en förutsättning för olika delar av verksamheten. I uppdraget ingår däremot inte att avge förslag i frågan om obligatoriet bör behållas eller avskaffas eller i fråga om lösningar av de problem som aktualiseras vid ett eventuellt avskaffande av detsamma. Den sakkunnige, som antagit namnet kårobligatorieutredningen, beräknas redovisa resultatet av sitt arbete under våren 1973.

Jag förordar nu – efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet – att särskilda sakkunniga tillkallas för att pröva frågan om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar och för att – i den mån denna prövning leder till förslag om förändringar i nuvarande regler – utreda vissa frågor som då aktualiseras.

De delar av studerandesammanslutningarnas verksamhet som är av betydelse för övervägandena i obligatoriefrågan avser i huvudsak två områden. Dels berörs i sammanhanget sammanslutningarnas direkta eller indirekta ansvar för studiesociala och serviceanordningar för de studerande såsom studentbostäder, restauranger, hälsovård, motionsverksamhet och samlingslokaler, dels berörs deras uppgift att företräda de studerande i skilda sammanhang, dvs. vad man kan kalla studerandefacklig verksamhet.

Beträffande det framtida ansvaret för vissa delar av den berörda studiesociala verksamheten har statsmakterna tagit principiell ställning. Beträffande andra delar pågår utredningsarbete.

Sålunda har beslut fattats om att den särskilda långivningen till studerandebostäder skall upphöra (prop. 1971:1, bil. 13 s. 203, CU 1971:12, rskr 1971:92). Gällande särskilda bestämmelser om bostadslån till studentbostadsföretag, i vilka studerandesammanslutningarna har ett reglerat inflytande, skall dock få tillämpas under en övergångstid fram till den 1 juli 1974. Studentbostadsföretagen förutsätts efter lokala överenskommelser med vederbörande kommuner uppgå i eller ombildas till allmännyttiga bostadsföretag eller, alternativt, bestå men då endast som förvaltare av bostadsbestånd som tillkommit enligt nu gällande bestämmelser.

Vidare har Kungl Maj:t genom tilläggsdirektiv den 26 maj 1972 uppdragit åt universitetsrestaurangkommittén att utreda och framlägga förslag beträffande formerna för den framtida driften av restauranger vid universitet och högskolor. I detta utredningsarbete prövas bl. a. ändamålsenligheten av den sedan år 1967 tillämpade ordningen att särskilda aktiebolag, för vilka studerandesammanslutningarna är huvudmän, ansvarar för driften av verksamheten.

Slutligen har jag med stöd av Kungl Maj:ts bemyndigande den 8 augusti 1972 tillkallat en sakkunnig för utredning rörande studerandehälsovården. I den sakkunniges uppdrag ingår att pröva frågan om en förändring av den sedan år 1967 tillämpade ordningen med en separat organisation för studerandehälsovården under huvudmannaskap av en av studerandesammanslutningarna på varje berörd ort bildad kårortsnämnd. Den sakkunnige skall beakta bl. a. det arbete som pågår inom kårobligatorieutredningen och vad som kan följa därav.

För motionsverksamheten har studerandesammanslutningarna utom på en av de berörda orterna övertagit ansvaret på det sätt som förutsattes vid statsmakternas beslut år 1967. Sålunda vilar i Lund huvudmannaskapet för verksamheten på universitetet, medan på övriga orter samma ordning gäller som i fråga om studerandehälsovården.

När det gäller samlingslokaler har den av chefen för inrikesdepartementet tillkallade samlingslokalutredningen föreslagit (SOU 1971:92) att för studentkårlokaler, med undantag av restauranglokaler, samma stödbestämmelser skall gälla som för allmänna samlingslokaler. Jag har vid min anmälan av anslaget till lånefonden för studentkårlokaler i 1973 års statsverksproposition (bil. 10 s. 531) förordat att det särskilda stödet till studentkårlokaler skall stå kvar oförändrat med hänsyn till pågående utredningsarbete om de obligatoriska studerandesammanslutningarnas verksamhet m. m. Jag ser emellertid inte studerandesammanslutningarnas ansvar för samlingslokaler i nuvarande former som ett motiv i sig för att behålla ett obligatorium.

Enligt min bedömning kan – mot bakgrund av vad jag här anfört – studerandesammanslutningarnas statligt reglerade ansvar för vissa studiesociala anordningar och serviceanordningar knappast motivera att ett obligatoriskt medlemskap bevaras. Jag har i fråga om bostäder och kårlokaler för studerande samrått med chefen för inrikesdepartementet och i fråga om motionsverksamheten med chefen för jordbruksdepartementet. Berörda departementschefer torde återkomma till Kungl Maj:t i dessa frågor i den mån resultatet av de överväganden om obligatoriet som jag nu förordar ger anledning till förändringar av nuvarande huvudmannaskapsförhållanden m. m.

De sakkunnigas prövning av skälen för ett obligatorium bör således enligt min mening utgå från den fackliga delen av studerandesammanslutningarnas verksamhet.

Att de studerande medverkar i den högre utbildningens lokala planering och förvaltning har länge betraktats som naturligt. Under de senaste åren har, främst genom en omfattande försöksverksamhet med nya samarbetsformer, bl. a. de studerande beretts tillfälle att i väsentligt ökad utsträckning ta del i ledningen m. m. av universitet och högskolor. Denna medverkan är i sig inte att se enbart som uttryck för en intresserepresentation. De studerande fyller också som en av de i utbildningen direkt

engagerade grupperna en betydelsefull expertfunktion. Det är emellertid enligt min mening såväl för statsmakterna som för olika centrala och lokala myndigheter väsentligt att det för de studerande i den eftergymnasiala utbildningen – liksom för olika personalgrupper och andra studerandegrupper – finns representativa organisationer som kan företräda resp. grupp i olika sammanhang.

I detta sammanhang bör emellertid beaktas att gruppen universitets- och högskolestuderande de senaste åren blivit betydligt mera heterogen i fråga om bl. a. ålder, studiebakgrund, yrkeserfarenhet, anknytning till utbildningsorten samt längden av önskad utbildning. Mot bakgrund av de aktuella strävandena att utnyttja universitets- och högskoleorganisationen för skilda kategoriers utbildningsbehov och att utveckla mönster av återkommande utbildning finns det anledning att utgå från att det kommer att finnas betydande variationer av detta slag bland de studerande på högskolenivå även i framtiden.

De sakkunniga bör mot denna bakgrund allsidigt pröva om det beträffande just universitets- och högskolestuderande föreligger särskilda skäl för en obligatorisk anslutning till fackliga sammanslutningar eller för andra former för samhällelig reglering av eller stöd till sådana sammanslutningar.

En utgångspunkt för övervägandena bör vara att med avseende på ev. statlig reglering såvitt möjligt enhetliga förutsättningar för studerandefacklig verksamhet bör gälla såväl på olika universitets- och högskoleorter som för olika jämförbara studerandegrupper.

Det bör beaktas att den del av den studerandefackliga verksamheten som avser de studerandes sociala förhållanden i skilda avseenden naturligen kommer att öka i omfattning i den mån ansvaret för olika studiesociala anordningar förs över från studerandesammanslutningarna eller av dessa bildade organ till andra.

Om de sakkunniga bedömer att förutsättningarna för studerandefacklig verksamhet inom universitets- och högskoleområdet är av den arten att de påkallar statliga regler om studerandesammanslutningar i någon form, bör de i första hand överväga om de avsedda syftena kan nås utan något obligatoriskt medlemskap. Lösningar som utan en obligatorisk anslutning kan ge förutsättningar för utveckling av representativa studerandefackliga organisationer förtjänar sålunda enligt min mening särskild uppmärksamhet.

Om de sakkunniga finner skäl föreligga för statliga bestämmelser om studerandesammanslutningar – obligatoriska eller frivilliga – bör de utarbeta förslag beträffande karaktären av och uppgifterna för de sammanslutningar som då bör komma i fråga. De bör bl. a. precisera vilka grunder som skall gälla för sammanslutningarnas anknytning till universitets- och högskoleorganisationen samt i vilka avseenden sammanslutningarna med hänsyn till samhällets intressen och den enskildes rätt bör vara underkastade statliga regler eller statlig insyn.

Om däremot de sakkunniga avvisar en ordning med statliga bestämmelser rörande fackliga sammanslutningar för universitets- och högskolestuderande, bör de överväga vilka anordningar som kan vara påkallade inom läroanstalternas ram för att ge förutsättningar för en från representativitetssynpunkt tillfredsställande medverkan av studerande i läroanstalternas förvaltning m. m. Härvid bör bl. a. beaktas frågan hur myndigheterna skall förhålla sig vid en eventuell konkurrens mellan olika frivilliga sammanslutningar som gör anspråk på att företräda de studerande.

Det är angeläget att de sakkunniga i sina överväganden söker tillgodogöra sig de erfarenheter som vunnits av de hittillsvarande formerna för studerande representation i olika organ, såväl de stadgeenliga formerna som de som tillämpats i försöksverksamheten med nya samarbetsformer. De sakkunniga bör vidare beakta de förslag om högskoleväsendets organisation som 1968 års utbildningsutredning (U 68) inom kort lägger fram.

De obligatoriska studerandesammanslutningarna har genom åren förvärvat omfattande tillgångar av olika slag, bl. a. fastigheter. De har också ekonomiska åtaganden

i skilda former. Omfattningen och den närmare karaktären av dessa tillgångar och åtaganden torde komma att belysas av kårobligatorieutredningen.

Om de sakkunnigas överväganden leder fram till förslag som innebär att det obligatoriska medlemskapet i befintliga studerandesammanslutningar helt eller till någon del skall upphöra, bör de sakkunniga i nära kontakt med de berörda sammanslutningarna pröva och utarbeta förslag om hur avvecklingen bör genomföras. Därvid bör en utgångspunkt vara att en avveckling av obligatoriet inte skall leda till några nya åtaganden för statsverket. I sammanhanget bör bl. a. beaktas att sammanslutningarna förvärvat egendom delvis med statligt stöd samt att de gjort åtaganden av skilda slag.

Som jag redan berört bör de sakkunniga i sitt arbete hålla kontakt med centrala och lokala utbildningsmyndigheter och studerandeorganisationer. De bör också hålla kontakt med de nämnda utredningarna rörande dels restaurangverksamheten, dels studerandehälsovården. De sakkunnigas arbete bör bedrivas skyndsamt och vara slutfört under hösten 1974. Med utgångspunkt i att beslut på grundval av de sakkunnigas förslag bör kunna fattas vid 1975 års riksdag, bör de sakkunniga också, i den mån deras förslag i huvudfrågan påkallar det, lägga fram förslag om tidplan m. m. för övergång till en ny ordning.

1.2 Kontakter under utredningsarbetet

1.2.1 *Kontakter med studerandesammanslutningar*

Kommittén har under hösten 1973 och våren 1974 besökt Lund, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Växjö och Umeå. Kommittén har därvid sammanträffat med företrädare för studerandesammanslutningar, såväl med som utan obligatoriskt medlemskap, och för vissa samarbetsorgan mellan sådana sammanslutningar. I Uppsala och Lund har kommittén också varit i kontakt med företrädare för nationerna. Vid sammanträffandena med företrädare för studentkårerna vid universiteten i Uppsala, Lund och Stockholm, studentkårerna i Umeå och Växjö samt Filosofiska fakulteternas studentförening i Göteborg har deltagit företrädare för skilda kårpartier representerade i respektive studentkårs (motsvarande) fullmäktigeförsamling.

Företrädare för olika studerandesammanslutningar har beretts möjlighet att inför kommittén redogöra *dels* för vad obligatoriet betyder för den verksamhet sammanslutningarna bedriver, *dels* för sammanslutningarnas uppfattning i obligatoriefrågan.

Genom enkäter till samtliga berörda studerandesammanslutningar har kommittén sökt komplettera de fakta om de studerandes sammanslutningar som redovisats i kårobligatorieutredningens betänkande (Ds U 1973:7–8) Studerandesammanslutningarnas verksamhet.

Genom skrivelse i september 1973 har kommittén anhållit om studerandesammanslutningarnas synpunkter på det material som framlagts av kårobligatorieutredningen. De frågor kommittén i första hand önskade få belysta var:

- Är de i betänkandet redovisade uppgifterna avseende kostnadernas fördelning på olika verksamhetsgrenar och tillgångarnas storlek oförändrade sedan 1970?

- Har någon eller några verksamhetsgrenar helt eller delvis avvecklats under perioden 1970–1973?
- Hur stor andel av driftbudgetens omslutning är för innevarande år hänförbar till den studerandefackliga verksamheten?

Kommittén har vidare i februari 1974 genom en enkät till sådana studerandesammanslutningar som äger kår- eller nationshus kartlagt driftkostnader m. m. för dessa fastigheter. En redovisning av vissa fakta om kår- och nationshus återfinns i bilaga 1. De uppgifter som framkommit vid kommitténs studiebesök på de större kårorterna och genom enkäter har tillsammans med kårobligatorieutredningens betänkande legat till grund för framställningen i kapitel 3.

Flera studerandesammanslutningar har genom skrivelser och uttalanden som tillställts obligatoriekommittén givit uttryck för sina uppfattningar i obligatoriefrågan.

I mars 1975 har kommittén haft en gemensam överläggning med ett representativt urval av företrädare för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Inför överläggningen upprättade sekreteraren ett diskussionsunderlag med preliminära förslag till alternativ med respektive utan obligatoriskt medlemskap. Ett 20-tal företrädare för studerandesammanslutningar vid olika läroanstalter gavs möjlighet att lämna synpunkter på *dels* vilket alternativ som är att föredraga, *dels* de båda alternativens konkreta utformning.

1.2.2 *Kontakter med utredningar, myndigheter m. m.*

Obligatoriekommittén har fortlöpande haft kontakt med studerandehälsovårdsutredningen och 1973 års fri- och rättighetsutredning.

Under mars månad 1975 har kommittén haft överläggningar med företrädare för *dels* några universitets- och högskolemyndigheter, *dels* Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, riksidrottsstyrelsen samt Stockholms och Uppsala kommuner.

Av övriga kontakter kan särskilt nämnas att kommittén vid ett studiebesök i Oslo sammanträffat med företrädare för studentsamskipnaden i Oslo, studenttinget vid universitetet i Oslo samt med en av kirke- og undervisningsdepartementet tillsatt utredning rörande social service för studerande ungdom.

Kommittén har vidare inhämtat uppgifter om studerandesammanslutningarnas ställning i de nordiska länderna.

2 Angränsande utredningsarbete

2.1 Inledning

Obligatoriekommittén har som en grund för sitt arbete haft de fakta som redovisats i den av kårobligatorieutredningen i juni 1973 avlämnade kartläggningen och analysen av studerandesammanslutningarnas verksamhet. Härutöver har emellertid vissa andra utredningar betydelse för de ställningstaganden som kommittén har att göra. Den förestående reformeringen av högskoleutbildningen redovisas i ett kapitel som behandlar bakgrunden till kommitténs överväganden och förslag. Här skall endast redogöras för universitetsrestaurangkommitténs och studerandehälsovårdsutredningens uppdrag och förslag.

2.2 Universitetsrestaurangkommittén

Den i mars 1969 tillkallade universitetsrestaurangkommittén (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse U 46) fick år 1972 i uppdrag att inkomma med förslag beträffande formerna för den fortsatta driften av restauranger vid universitet och högskolor m. m. I tilläggsdirektiv till universitetsrestaurangkommittén (se 1973 års riksdagsberättelse U 21) anförde dåvarande statsrådet Moberg bl. a.:

> Studerande och anställda kan förväntas ha intresse av att få inflytande över verksamhetens utformning och inriktning. Kommittén bör avge förslag om hur de skilda intressenternas insyn i och tillsyn över verksamheten skall avvägas och utövas.

Universitetsrestaurangkommittén har i delbetänkandet (Ds U 1973:4) Universitetsrestauranger – Mål och subventioner lämnat förslag om dels ett nytt subventioneringssystem, dels vissa riktlinjer för den framtida driften m. m. Riksdagen har i anledning av förslagen beslutat om ett nytt subventioneringssystem.

Beträffande riktlinjerna för den framtida driften anför kommittén i ovannämnda delbetänkande att driften inte bör

> förutsätta studerandeorganisationernas direkta eller indirekta medverkan. Enligt vår uppfattning är det icke rimligt och önskvärt att låta frågan om restaurangservice för anställda och studerande vara beroende av medverkan från de studerandes organisationer.

Obligatoriekommittén har i yttrande över universitetsrestaurangkommitténs förslag i dessa delar anslutit sig till de angivna riktlinjerna. Kommittén anförde bl. a.:

Obligatoriekommittén delar uppfattningen att en utgångspunkt bör vara att möjligheterna att driva universitetsrestaurangerna inte får göras beroende av medverkan från studerandeorganisationernas sida. Bland de sidoordnade alternativ som universitetsrestaurangkommittén avser att studera närmare nämns ett med drift genom intressentägda bolag. Obligatoriekommittén vill framhålla att en utgångspunkt därvid måste vara att förutsättningarna för de olika intressentgruppernas medverkan skall vara desamma, och att därför den avgiftsskyldighet som är förenad med det för studerandegrupperna gällande obligatoriet inte får tillmätas särskild betydelse.

Universitetsrestaurangkommittén avser att senare lämna förslag till framtida driftformer och därvid också behandla frågan om avvägningen mellan olika intressenters inflytande.

2.3 Studerandehälsovårdsutredningen

Utredningen rörande studerandehälsovården tillkallades av dåvarande statsrådet Moberg i september 1972. Utredningens direktiv (se 1973 års riksdagsberättelse U 54) anger att det endast om starka skäl föreligger kan motiveras att en separat organisation för studerandehälsovården bibehålls:

En grundläggande uppgift är, som jag nyss antytt, att analysera om de skäl som år 1967 ledde fram till att en särskild studerandehälsovård behölls, om än i nya former, fortfarande äger giltighet. Statsmakternas ställningstagande grundades vid denna tidpunkt på bl. a. det uttalade intresset från de studerandes organisationer att behålla denna separata organisation. Jag vill i detta sammanhang erinra om att studerandehälsovården är en förmån vilken utöver den allmänna hälso- och sjukvården kommer de studerande till del. En utgångspunkt för den sakkunnige bör vara att endast om starka skäl föreligger en separat organisation för studerandehälsovård kan motiveras.

Utredningen har i betänkandet (SOU 1975:7) Framtida studerandehälsovård redogjort för sin bedömning av behovet av studerandehälsovård. Utredningen anser det klarlagt, att det i den eftergymnasiala studiemiljön finns specifika orosmoment, som kan betraktas som särskilda riskfaktorer. Utredningen kan därför inte finna motiv för att reducera de resurser, som för närvarande läggs ned på studerandehälsovården. De nuvarande resurserna har kommit att i allt för hög grad inriktas på traditionell sjukvård. I takt med att den offentliga hälso- och sjukvården byggs ut är det därför enligt utrednigens mening nödvändigt att göra en omfördelning av studerandehälsovårdens resurser och bättre anpassa dem till föreliggande hälsoproblem:

Mot bakgrund av vad ovan anförts föreslår utredningen, att studerandehälsovården på lång sikt skall få en i jämförelse med nuvarande förhållanden mer utpräglad hälsovårdande karaktär med kraftigt markerade inslag av sociala/kurativa insatser. Som en konsekvens härav förutsätts den offentliga hälso- och sjukvården – i takt med sina ökade resurser på området – överta ansvaret för täckande av studerandenas behov av såväl somatisk som psykiatrisk akut och icke-akut sjukvård. (sid. 173)

Utredningen har föreslagit att studerandehälsovården på lång sikt uppdelas

så att läroanstalterna blir ansvariga för den sociala/kurativa delen av verksamheten och landstingen svarar för det medicinska inslaget i studerandehälsovården. Vidare föreslår utredningen att det på varje högskoleort inrättas en nämnd sammansatt av representanter för läroanstalter, landstingskommun, studiemedelsnämnd, länsarbetsnämnd, studerandehälsovårdens personal och studerande. Nämnden, som av utredningen benämns studiesocial nämnd, skall enligt förslaget verka för en samordning av olika studerandevårdande insatser på studieorten samt stimulera till en såväl kvalitativ som kvantitativ utveckling av dessa. Den studiesociala nämnden skall vidare fungera som rådgivande organ till läroanstalterna i studiesociala ärenden.

Enligt utredningen kommer det att ta relativt lång tid, kanske tio år, innan den offentliga öppna hälso- och sjukvården är så utbyggd på alla studieorter, att den även kan svara mot de sjukvårdskrav, som ställs från utomlänsstuderandenas sida. Studerandehälsovårdsutredningen konstaterar vidare att frågan om sättet att omvandla den nuvarande studerandehälsovården till de föreslagna nya formerna kommer att bli starkt beroende av lösningen av frågan om kårobligatoriet. Om obligatoriet avskaffas bör läroanstalterna vid tidpunkten för obligatoriets avskaffande överta den befintliga studerandehälsovårdsorganisationen. Därefter bör, enligt utredningen, studerandehälsovården gradvis utvecklas i takt med de ändrade förutsättningarna. Om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar inte avskaffas, behöver den ovan redovisade övergångslösningen inte realiseras. Det blir då enligt utredningen möjligt att behålla nuvarande organisationsform för studerandehälsovården med bl. a. kårortsnämnder på vissa universitetsorter, till dess förutsättningar föreligger för den offentliga sjukvårdshuvudmannen att helt överta ansvaret för sjukvårdsverksamheten.

I direktiven till studerandehälsovårdsutredningen anges att statens kostnader för en särskild studerandehälsovårdsorganisation inte får bli högre än vad som följer av nu gällande bidragsregler. Utredningen har förutsatt att inga drastiska nedskärningar av den befintliga verksamheten skall komma till stånd. Om det obligatoriska medlemskapet avskaffas föreslår utredningen därför, att läroanstalterna fr. o. m. övertagandet av huvudmannaskapet för studerandehälsovården också skall överta rätten att uttaxera obligatoriska avgifter till studerandehälsovården.

3 Studerandesammanslutningarna och deras verksamhet

3.1 Inledning

De studerande vid universiteten och vissa högskolor är skyldiga att vara medlemmar i studentkår och i vissa fall i nation eller studentförening för fakultet (fakultetsförening).

I 88 § universitetsförordningen (1964:461) föreskrivs sålunda:

Varje studerande skall under den tid han studerar vid universitet vara medlem i studentkår vid detta samt, i förekommande fall, dessutom i nation eller i studentförening för fakultet.

Rektorsämbetet skall tillse att studerande fullgör sin skyldighet enligt första stycket.

Det ankommer på universitetskanslersämbetet att om så fordras meddela föreskrifter om indelningen i studentsammanslutningar vid universitet samt om medlemskap i dylika sammanslutningar.

Liknande bestämmelser beträffande medlemskap i studentkår (motsvarande) och rektorsämbetets eller rektors ansvar för att de studerande fullgör sin skyldighet återfinns i 101 § stadgan (1965:494) för jordbrukets högskolor, 28 § stadgan (1964:538) för socialhögskolorna, 32 § stadgan (1967:236) för journalisthögskolorna, 56 § förordningen (1968:318) om lärarhögskolorna, 30 § förordningen (1967:273) om gymnastik- och idrottshögskolorna, 22 § provisoriska stadgan (ämbetsskrivelse 1971-05-27) för musikhögskolorna, 59 § stadgan (1938:485) för konsthögskolan och 22 § förordningen (1972:308) om bibliotekshögskolan.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i enlighet med tredje stycket ovannämnda § universitetsstadgan fastställt till vilka sammanslutningar som de studerande vid universiteten och vissa högskolor skall vara anslutna. Den nuvarande indelningen i studerandesammanslutningar fastställdes av UKÄ den 30 september 1968 och ändrades i vad avser de studerande vid universitets i Lund odontologiska fakultet den 17 april 1972. Den av UKÄ fastställda indelningen i studerandesammanslutningar överensstämmer numera inte helt med de faktiska förhållandena. I bilaga 2 återfinns förteckning över studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

Vid läroanstalter inom UKÄ:s ansvarsområde finns, utom vid karolinska institutet, farmaceutiska fakulteten vid Uppsala universitet, odontologiska

fakulteten vid Lunds universitet och universitetet i Linköping, en studentkår (motsvarande) som är gemensam för samtliga de studerande vid läroanstalten. Därtill kommer att de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund skall tillhöra nation eller – i ett par fall – fakultetsförening och att de studerande vid universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå skall tillhöra fakultetsförening. De studerande vid karolinska institutet och universitetet i Linköping tillhör sammanslutningar som formellt är att betrakta som fakultetsföreningar men i realiteten fullgör samma funktioner som på andra håll fullgörs av studentkår.

En och samma verksamhet kan vid skilda läroanstalter i praktiken fullgöras av olika typer av sammanslutningar. I vissa fall bedrivs sålunda verksamheten helt och hållet inom ramen för den gemensamma studentkåren, medan den i andra fall helt eller till stor del bedrivs inom ramen för obligatoriska fakultetsföreningar eller nationer. Vid universitetet i Uppsala har nationerna en omfattande studiesocial verksamhet, medan Uppsala studentkår i huvudsak arbetar med studerandefackliga frågor. I Lund fullgörs vissa studiesociala uppgifter av Akademiska föreningen (AF) ursprungligen instiftad av nationerna men numera med Lunds studentkår som enda huvudman. Akademiska föreningen är ett icke-obligatoriskt organ för vilket Lunds studentkår uttaxerar medel. Lunds studentkår svarar för huvuddelen av den studerandefackliga verksamheten samt för viss studiesocial verksamhet. Vid universitetet i Göteborg har den för universitetets studerande gemensamma kåren – Göteborgs universitets studentkår – i realiteten ingen funktion. Här svarar i stället fakultetsföreningarna (Filosofiska fakulteternas studentförening, Medicinska föreningen och Odontologiska föreningen) för all verksamhet. Även i Göteborg finns ett kårortsorgan – Göteborgs förenade studentkårer – till vilket flertalet studerandesammanslutningar i Göteborg anslutit sig. Vid universiteten i Stockholm och Umeå, universitetsfilialerna samt de mindre läroanstalterna som har obligatoriska sammanslutningar bedrivs verksamheten i huvudsak inom ramen för den gemensamma studentkåren. I Stockholm finns ett samarbetsorgan – Stockholms studentkårers centralorganisation (SSCO) – gemensamt för flertalet såväl obligatoriska som frivilliga kårer. Fakultetsföreningarna med obligatoriskt medlemskap vid universiteten i Stockholm och Umeå är av begränsad betydelse i fråga om den fackliga verksamheten.

Vid jordbrukets högskolor och övriga högskolor som inte tillhör UKÄ:s ansvarsområde finns endast studentkårer. Även dessa är emellertid ofta anslutna till frivilliga samarbetsorgan (kårortsorgan).

I samband med att det nuvarande statliga stödet till motionsverksamhet och hälsovård för studerande inrättades ställde statsmakterna krav på att s. k. kårortsnämnder skulle bildas av de studerandes sammanslutningar på varje ort (prop 1967:48, StU 1967:96, rskr 1967:220). 12 sådana nämnder har inrättats. Det står såväl obligatoriska som frivilliga studerandesammanslutningar fritt att ansluta sig till kårortsnämnd. Individuell anslutning till kårortsnämnd förekommer inte.

För den studerande gäller endera av fyra olika former för anslutning till studerandesammanslutning och kårortsnämnd i samband med studier inom statlig eftergymnasial utbildning:

1.a. obligatorisk anslutning till studentkår (motsvarande) och – i förekommande fall – till nation eller fakultetsförening,
b. obligatorisk anslutning till studentkår (motsvarande) och – i förekommande fall – till nation eller fakultetsförening samt anslutning till kårtortsnämnd,
2.a. frivillig anslutning till elevkår,
b. frivillig anslutning till elevkår och anslutning till kårortsnämnd.

För det helt övervägande antalet studerande i statlig högskoleutbildning gäller alternativ 1.b.

I vart och ett av de fyra angivna alternativen kan studentkårerna dessutom vara anslutna till central studerandefacklig sammanslutning (SFS, Teknologorganisationen Reftec eller motsvarande).

Genom att bestämmelser om obligatoriskt medlemskap har fastställts med utgångspunkt i den historiskt betingade indelningen i läroanstalter har vissa olikheter kommit att gälla även för en och samma eller liknande utbildningar. Vid förskoleseminarierna finns sålunda inga obligatoriska sammanslutningar, medan lärarhögskolorna, där i några fall förskollärarutbildning meddelas har sådana sammanslutningar.

Till följd av variationer i indelningen i läroanstalter gäller vidare också i fråga om indelningen i obligatoriska sammanslutningar vissa olikheter för en och samma utbildning. Studerande vid medicinsk och teknisk fakultet är t. ex. i vissa fall – karolinska institutet och de tekniska högskolorna – skyldiga att tillhöra en sammanslutning som enbart eller i huvudsak omfattar respektive fakultet, medan de i andra fall – t. ex. universiteten i Uppsala och Lund – måste tillhöra den för respektive universitet gemensamma studentkåren. I sistnämnda fall har på sina håll frivilliga fakultetsföreningar bildats.

I flera västeuropeiska länder finns liksom i Sverige studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Sålunda är de studerande i förbundsrepubliken Tyskland med något undantag skyldiga att tillhöra studerandesammanslutning. Av de nordiska länderna har Finland och Norge föreskrifter som reglerar medlemskapet i studerandesammanslutningar (motsvarande). Förhållandena i Norden redovisas i bilaga 3.

Innan kommittén övergår till att redovisa studerandesammanslutningarnas verksamhet kan det vara motiverat att beskriva några generella drag i sammanslutningarnas organisationsförhållanden.

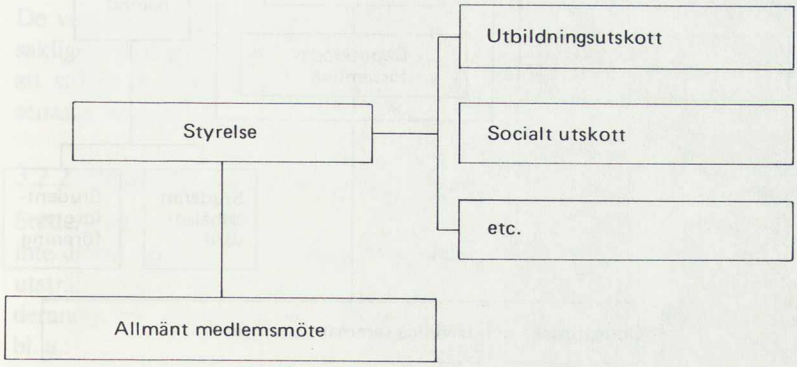

Mindre studentkårer har i allmänhet en styrelse och ett antal utskott som ibland utses på ett allmänt medlemsmöte. Medlemsmötet är föreningens högsta beslutande organ.

Andra studentkårer, särskilt de större, har en i allmänna val utsedd församling (fullmäktige eller deputeradeförsamling) som är föreningens högsta beslutande organ. Vid dessa kårer finns s. k. kårpartier som svarar för nomineringen av kandidater till fullmäktigevalen m. m.

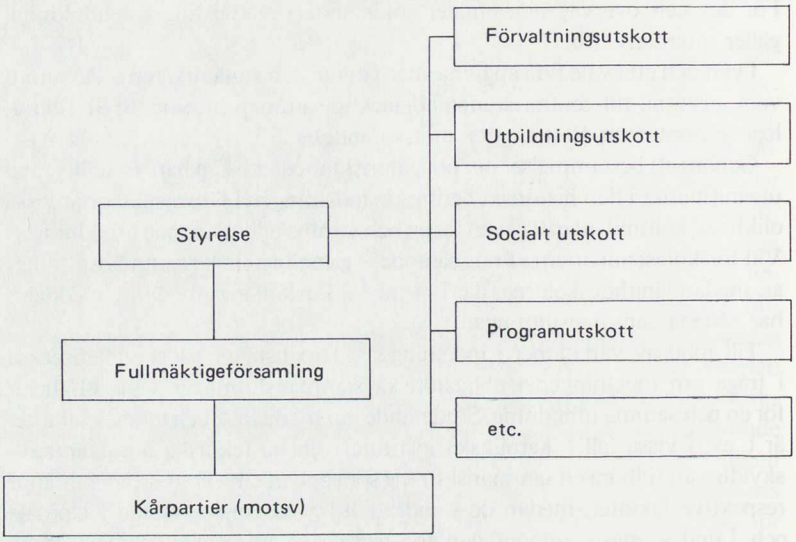

På några av de större universitetsorterna har för studentkårer m. fl. gemensamma s. k. kårortsorgan bildats. Dessa har övertagit främst vissa studiesociala funktioner och styrelsen för kårortsorganet fungerar ibland i princip som kårortsnämnd.

I Lund finns inget formellt samband mellan kårortsorganet (Akademiska föreningen) och kårortsnämnden. Kårortsnämnden i Lund har inte heller

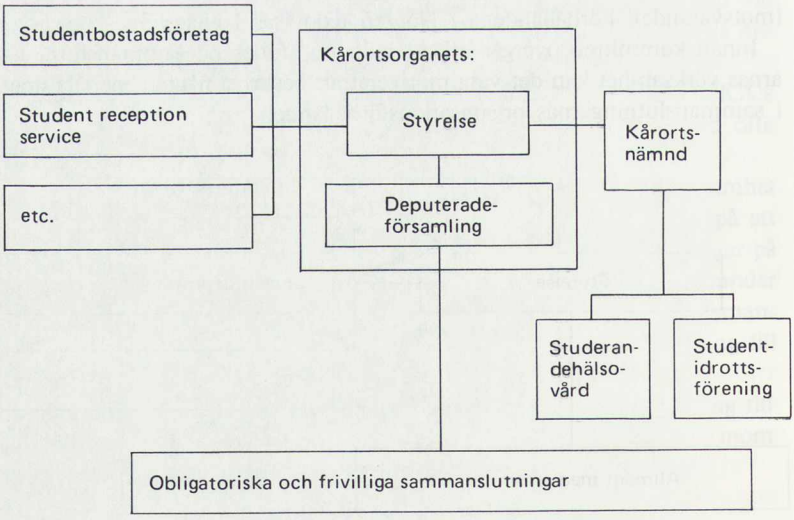

ansvar för de studerandes idrott. I t. ex. Umeå och Växjö, där studentkåren är gemensam för flera läroanstalter, fullgör den de funktioner som i t. ex. Stockholm och Göteborg åvilar kårortsorganet. Studentkårens sociala utskott i Umeå och Växjö fungerar således i praktiken som kårortsnämnd.

Nationerna i Uppsala och Lund har bildat samarbetsorgan på respektive ort för att koordinera verksamhet som de bedriver. Sålunda finns i Uppsala ett kuratorskonvent och i Lund ett kuratorskollegium, som inom sig tillskapat olika utskott för beredning av gemensamma frågor.

För detaljer i organisationsstrukturen på vissa orter hänvisas till kårobligatorieutredningens betänkande (Ds U 1973:8, bilaga 2).

3.2 Verksamhetsområden

Den verksamhet som bedrivs av de obligatoriska studerandesammanslutningarna har som förut nämnts kartlagts och analyserats av kårobligatorieutredningen. Den följande framställningen bygger dels på kårobligatorieutredningens betänkande, dels på uppgifter som obligatoriekommittén inhämtat bl. a. genom enkäter till samtliga studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap och samarbetsorgan bildade av dessa.

3.2.1 *Verksamhet som i särskild ordning är understödd av samhället*

De studerandes sammanslutningar beslutar själva suveränt om vilken verksamhet som skall bedrivas. Genom föreskrifter i stadgor för universitet och högskolor m. m. regleras dock i vissa fall att studerandesammanslutningarna skall utse representanter i organ inom läroanstalterna. Även genom att särskilda statliga bidrag och/eller lån utgår till viss verksamhet kan samhället sägas ha påverkat omfattningen och inriktningen av studerandesammanslutningarnas verksamhet.

Som av samhället i viss mån reglerad verksamhet kan således räknas:

(a) studeranderepresentation
(b) förvaltning av samlingslokaler
(c) studerandehälsovård
(d) motionsidrott
(e) restaurangverksamhet
(f) förvaltning av studentbostäder

De verksamheter i vilka samhället engagerat sig ekonomiskt avser huvudsakligen studiesocial service. De bidrags- och låneformer som inrättats för att stödja de studiesociala serviceanordningarna har tillkommit under de senaste decennierna.

3.2.2 *Studerandesammanslutningarnas övriga åtaganden*

Studerandesammanslutningarna har gjort en mängd olika åtaganden som inte direkt regleras av myndigheterna men som ändock i större eller mindre utsträckning är direkt eller indirekt beroende av de avgifter som de studerande har att erlägga på grund av obligatoriet. Dessa åtaganden avser bl. a.:

(a) studerandefacklig intressebevakning
(b) kårtidningar
(c) programverksamhet
(d) nöjesverksamhet
(e) boklådor
(f) kompendieutgivning
(g) praktikförmedling
(h) tandläkarmottagningar
(i) daghem
(j) bibliotek
(k) reseverksamhet

I praktiken är det ofta svårt att dela upp verksamheten på detta sätt. Kårtidningarna utnyttjas t. ex. ofta som ett medel i den studerandefackliga intressebevakningen. Några av de nämnda verksamheterna bedrivs ibland helt affärsmässigt. För den studerandefackliga intressebevakningen, utgivningen av kårtidningar m. m. är dock studerandesammanslutningarna nästan helt beroende av intäkter från medlemsavgifterna.

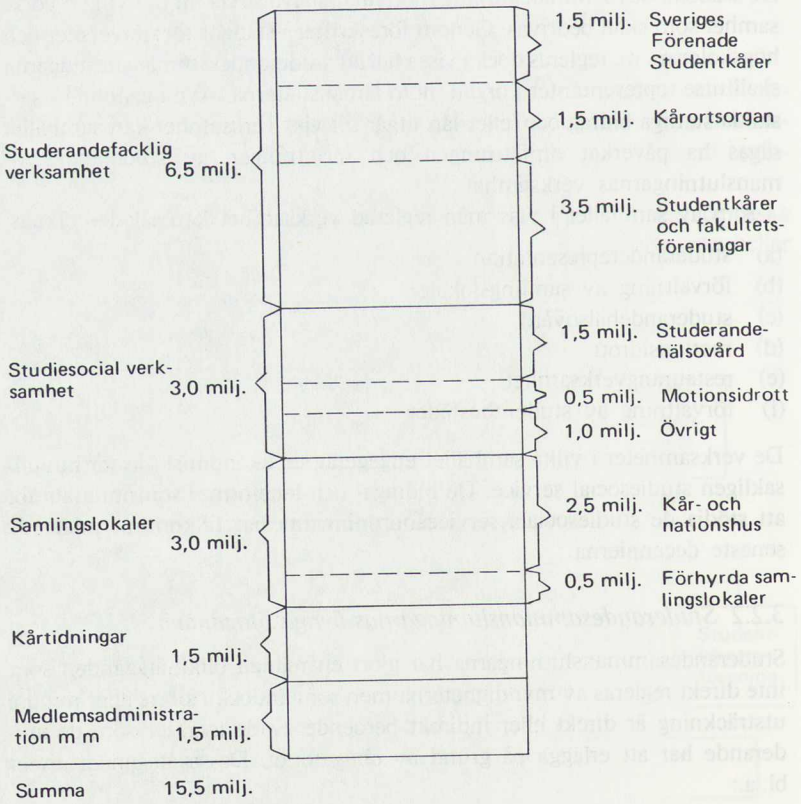

Figur 1. Fördelningen av de obligatoriska medlemsavgifterna. (verksamhetsåret 1973 eller 1972/73)

3.2.3 *Användningen av de obligatoriska medlemsavgifterna*

Obligatoriekommittén har försökt att bilda sig en uppfattning om hur de medel som influtit via obligatoriska medlemsavgifter i stort fördelats på studerandesammanslutningarnas olika verksamhetsgrenar 1972/73 (eller 1973 i de fall redovisningsperioden är kalenderår). Beloppen har avrundats kraftigt och stor osäkerhet råder på flera punkter. En uppskattning av kostnaderna för den studerandefackliga verksamheten har gjorts på grundval av uppgifter som inhämtats genom en enkät till samtliga berörda studerandesammanslutningar. Reservationer måste göras för att de uppgifter som i detta avseende lämnats av sammanslutningarna inte avser likvärdiga utgiftsposter. Kostnaderna för kårhusen har likaledes beräknats på grundval av en enkät. I kostnaderna för hälsovård och motionsidrott ingår i en del fall vissa lokalkostnader. SFS:s samtliga kostnader avser studerandefacklig verksamhet. I figur 1 illustreras hur de totalt 15,5 miljoner kr, som sammanslutningarna uttaxerade, kan tänkas fördela sig på olika verksamhetsområden.

Verksamhetens omfattning och inriktning skiftar starkt från ort till ort. Dessa skiftningar återspeglade sig också i användningen av de obligatoriska medlemsavgifterna. I figur 2 har ett försök gjorts att återge den procentuella fördelningen av medlemsavgifterna på olika användningsområden dels för hela riket, dels för de fyra största universitetsorterna.

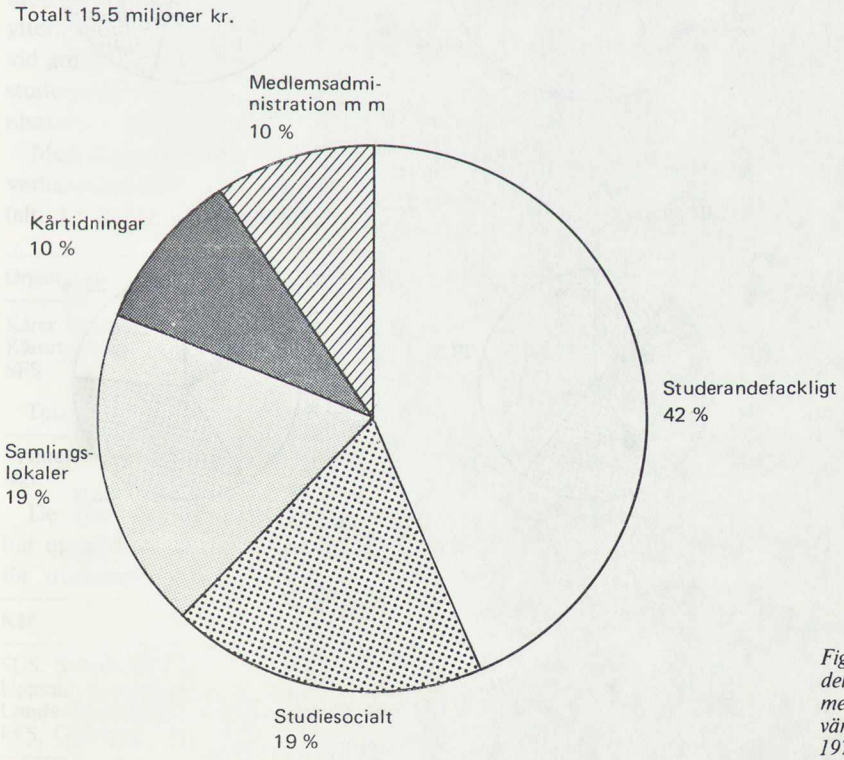

Figur 2a Procentuell fördelning av de obligatoriska medlemsavgifternas användning 1973 eller 1972/73.

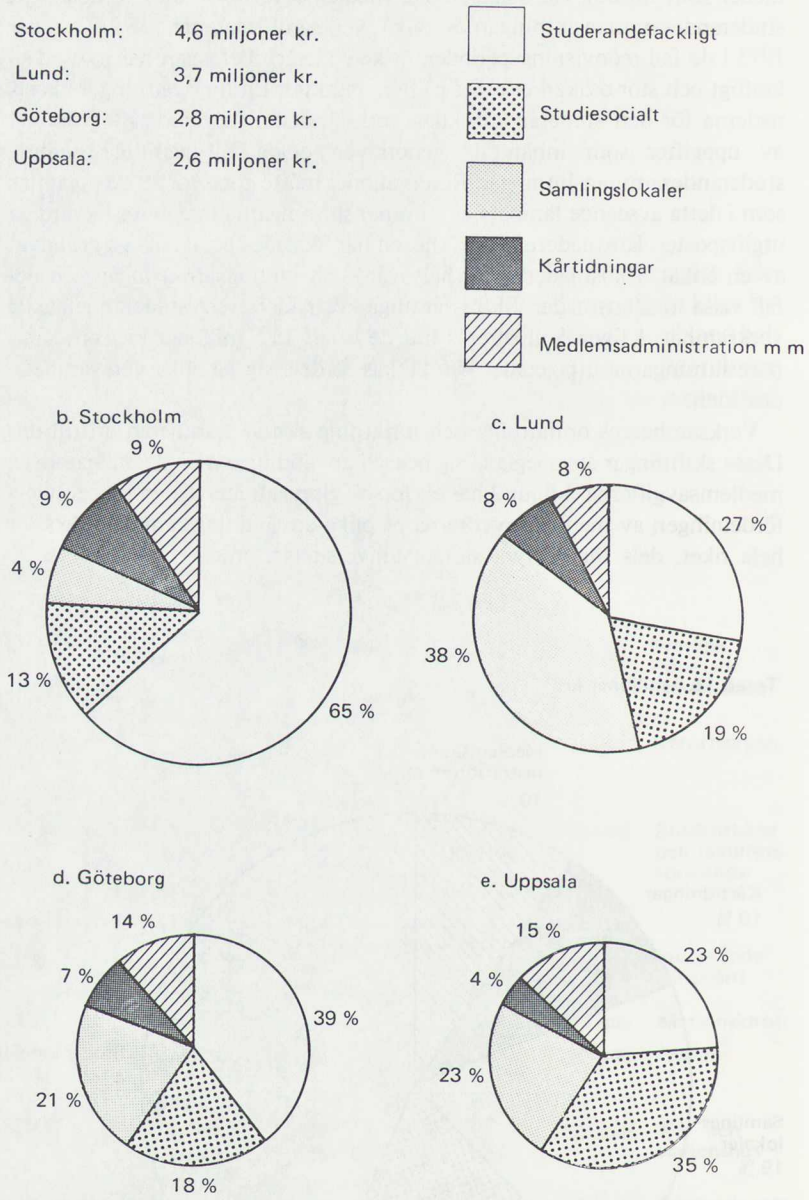

Figur 2b–e Procentuell fördelning av de obligatoriska medlemsavgifternas användning 1973 eller 1972/73 (de fyra största kårorterna).

3.3 Studerandefacklig verksamhet

3.3.1 *Inledning*

Studerandesammanslutningarnas uppgift att företräda de studerande i olika sammanhang kan med en sammanfattande benämning kallas studerandefacklig verksamhet. Studerandesammanslutningarnas olika politiska grupperingar har mycket skiftande uppfattningar om var gränsen går för vad som är hänförbart till studerandefacklig verksamhet. Kommittén utgår för sin del från att studerandefacklig verksamhet i huvudsak är sådan bevakning i främst utbildnings- och studiesociala frågor som studerandesammanslutningarna bedriver dels genom representation i beslutande och beredande organ inom universitets- och högskoleväsendet, dels genom en mängd andra aktiviteter. I den studerandefackliga verksamheten ingår sålunda även att informera om gällande bestämmelser, statsmakternas och läroanstalternas beslut, utredningar m. m., initiera debatt om utbildningspolitiska och studiesociala frågor samt att framföra de studerandes krav och önskemål i frågor som gäller utbildningen och de studiesociala förhållandena.

Den studerandefackliga verksamheten drivs på flera nivåer. Tyngdpunkten i den fackliga bevakningen ligger på studentkårerna och fakultetsföreningarna. Dessa organisationer svarar i första hand för den lokala utbildningsbevakningen. Kårortsorganen svarar för viss intressebevakning i sådana frågor där dessa organ har det administrativa ansvaret. SFS utnyttjas på det centrala planet som remissinstans i de flesta frågor som har anknytning till de studerande, svarar för central informationsverksamhetæ internutbildning av sammanslutningarnas funktionärer m. m. Vid sidan av SFS finns ytterligare några centrala samarbetsorganisationer, bl. a. för de studerande vid tekniska fakulteter (motsv.) (Teknologorganisationen Reftec) och för studerande vid socialhögskolorna (Socialhögskolornas studentkårers organisation – SSO).

Med utgångspunkt i de totalkostnader för i huvudsak studerandefacklig verksamhet som redovisats ovan kan de genomsnittliga kostnaderna 1973 (alt. 1972/73) per studerande grovt uppskattas enligt följande.

Organ	Antal studerande	Avgift/studerande och år
Kårer (motsv)	125.000	28:00
Kårortsorgan	118.000	13:00
SFS	86.500[a]	16:50
Totalt	125.000 (samtliga)	52:00

[a] Antalet medlemmar i organisationer knutna till SFS var ifrågavarande år exceptionellt lågt.

De fyra största studentkårerna, som omfattar cirka 85.000 studerande, har uppgett att de 1973 (alt. 1972/73) hade följande ungefärliga kostnader för studerandefacklig verksamhet.

Kår	Antal studerande	Avgift/studerande och år
SUS, Stockholm	30 500	53:00
Uppsala studentkår	20 000	21:00
Lunds studentkår	19 500	22:00
FFS, Göteborg	14 000	20:00

För de mindre studerandesammanslutningarna varierade kostnaderna väsentligt mera än för de fyra största.

Eftersom ovanstående beräkningar bygger på den fördelning av de obligatoriska medlemsavgifterna som gjorts på sid. 32 ingår inte kostnaderna för kårlokaler och kårtidningar till någon del i de ovan redovisade kostnaderna för studerandefacklig verksamhet.

3.3.2 *Intressebevakning*

De studerande bevakar utbildningens planering och uppläggning både genom sina sammanslutningar och på andra sätt. Inom de filosofiska fakulteterna förs de studerandes diskussioner på institutionsnivå i allmänhet i ämnesråd/ämnesgrupper/institutionsråd. Ämnesråden (motsvarande) väljs av de studerande vid institutionen. På utbildningsnämndsnivå finns studieråd /utbildningsråd eller motsvarande. Dessa organ utses i vissa fall av berörd studerandesammanslutning, i andra fall av ämnesråden (motsvarande). Studerandesammanslutningarna har utbildnings- eller studieutskott och sociala utskott för bevakning av allmänna utbildningsfrågor och de studiesociala frågorna. Större studentkårer och fakultetsföreningar har särskilt anställd personal och/eller arvoderade funktionärer för intressebevakningen.

Intressebevakningen sker, förutom genom det arbete som bedrivs för att stödja studerandrepresentanterna, på de sätt som normalt står till fackliga organisationers förfogande. Sammanslutningarna har dock inte möjligheter att förhandlingsvägen uppnå fördelar för de studerande. De vanligaste medlen i det fackliga arbetet är utredningsrepresentation, remissyttranden, skrivelser, uttalanden, uppvaktningar och informella kontakter.

För att informera om utbildningspolitiska och studiesociala frågor och för att försöka skapa en mera allmän debatt bland de studerande anordnar studerandesammanslutningarna offentliga möten i form av debatter, hearings m. m. Kårtidningarna utgör viktiga utbildningspolitiska informations- och debattorgan.

Studerandesammanslutningarna bevakar ibland också områden som inte direkt sammanhänger med utbildningens planering och den studiesociala miljön. Exempel på ett sådant område är arbetsmarknadspolitiken. Några av de större studerandesammanslutningarna har anordnat egna praktikförmedlingar, tagit kontakt med för de studerande tänkbara framtida arbetsgivare och genom t. ex. uppvaktningar och skrivelser framfört krav på arbetsmarknadspolitiska åtgärder m. m.

Kostnaderna för den studerandefackliga verksamheten är till allra största delen hänförbara till utgifter för anställda tjänstemän, arvoderade funktionärer och kansliresurser för dessa personers arbete. Många funktionärer och förtroendevalda arvoderas dock inte eller har liksom i andra organisationer ett arvode som inte står i rimlig proportion till den arbetsinsats som läggs ned.

Ett annat mått på den studerandefackliga intressebevakningen erhålles om antalet studerande som engageras i olika samråds- och beslutsorgan inom det högre utbildningsväsendet beräknas.

Obligatoriekommittén uppskattar att de studerande genom sina sammanslutningar utser mellan 75 och 100 ledamöter i styrelser, konsistorier och

motsvarande vid universitet och högskolor, som omfattas av bestämmelser om obligatoriskt medlemskap. De studerande utser också, i vissa fall genom sina sammanslutningar, mellan 300 och 400 ledamöter i utbildningsnämnder vid sådana läroanstalter. Vid vissa läroanstalter som saknar bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar – t. ex. förskoleseminarier och husliga seminarier – utser de studerande också representanter i berörda organ. Vid cirka 200 av sammanlagt 560 institutioner inom UKÄ:s ansvarsområde utser de studerande ett varierande antal representanter i institutionsstyrelser.

Verksamhet inom det utbildningspolitiska och studiesociala området bedrivs också av arbetstagarorganisationer, politiska organisationer och frivilliga studerandeföreningar.

3.4 Studiesocial verksamhet

3.4.1 *Inledning*

De studerandes sammanslutningar och samarbetsorgan mellan dessa administrerar och står som huvudmän för en lång rad av studiesociala serviceinrättningar. Kårobligatorieutredningen har redovisat omfattningen av och kostnaderna för olika verksamhetsgrenar under verksamhetsåret 1969/70. Av betänkandet framgår att studentbostadsförvaltningen samt restaurang- och kaféverksamheten m. m. i allmänhet bedrevs på ett sådant sätt att tillskott av medel från terminsavgifterna inte erfordrades. De verksamheter som helt eller till viss del finansieras genom medlemsavgifterna är framförallt studerandehälsovård, motionsidrott, tandvård, kurativ rådgivning och daghem.

Även för den studiesociala verksamheten är sammanslutningarna delvis beroende av tillgången på kårlokaler och möjligheterna att sprida information genom kårtidningar.

3.4.2 *Studerandehälsovård*

Hälso- och sjukvård för studerande administreras av kårortsnämnder inrättade av studerandesammanslutningarna. Kårortsnämnder finns för närvarande i Borås, Göteborg, Karlstad, Linköping, Luleå, Lund/Malmö, Stockholm, Umeå, Uppsala, Växjö, Örebro och Östersund.

Statsbidrag till studerandehälsovården infördes 1967 (Prop 1967:48, SU 1967:96, rskr 1967:220). I propositionen framhöll föredragande departementschef att han fann det naturligt att de studerande sökte sig till den allmänna sjukvården, till privatpraktiserande läkare etc. vid behov av somatisk vård, olycksfall och vid behov av annan specialistvård än psykiatrisk. Departementschefen framhöll vidare att det i och för sig syntes ändamålsenligt att huvudmannaskapet för även den psykiatriska och psykosomatiska hälso- och sjukvården lades på kommunal sjukvårdshuvudman. Eftersom det emellertid var fråga om en av studerandeorganisationerna redan etablerad verksamhet, hade han dock ingen erinran mot att huvudmannaskapet skulle åvila de studerande själva. En förutsättning för erhållande av statsbidrag

är emellertid att sammanslutningarna på en ort inrättar en kårortsnämnd.

1972/73 bedrevs studerandehälsovård på nio kårorter. Kårortsnämnder hade då inte inrättats i Borås, Luleå och Östersund. Vårdpersonalen vid de nio kårortsnämnderna omfattade 1972/73 sammanlagt 39,5 heltidstjänster:

Tjänster	Antal
Somatiker	8
Psykiatrer	6
Sjuksköterskor	13
Kuratorer	12,5
Totalt	39,5

Antalet läkarbesök (somatisk och psykiatrisk vård) har varit relativt konstant under perioden 1969–1973.

Antalet läkarbesök vid studerandehälsovårdsmottagningar

	Totalt	Per studerande
1969/70	40 144	0,30
1970/71	49 477	0,35
1971/72	45 730	0,33
1972/73	40 452	0,29

Antalet läkarbesök per studerande har varierat kraftigt från ort till ort. I Umeå och Uppsala var antalet läkarbesök 1972/73 mer än 0,5 per studerande medan det i Stockholm var mindre än 0,1 per studerande. Det totala antalet besök hos andra befattningshavare var 1972/73 27 664 enligt studerandehälsovårdsutredningen.

Övriga besök vid studerandehälsovårdsmottagningar

Befattningshavare	Antal besök
Gynekolog	2 530
Kurator	6 453
Psykolog	770
Tandläkare	13 756
Sjuksköterska	4 155
Totalt	27 664

Studerandehälsovården finansieras genom statsbidrag, kollektivt uttaxerade medlemsavgifter, ersättningar från försäkringskassan, patientavgifter m. m. Studerandehälsovårdsutredningen har redovisat hur verksamheten finansierades 1972/73.

Tabell 1. Finansiering av studerandehälsovården 1972/73

Kårort	Statsbidrag (tkr)	Kollektiv uttaxering: Tot (tkr)	Per stud.	Övriga intäkter (tkr)	Totalt (tkr)
Lund/Malmö	226,8	444,5	20:00	373,4	1 044,7
Växjö	25,0	40,0	21:80	17,0	82,0
Göteborg	245,2	187,2	7:70	163,7	596,1
Karlstad	23,5	6,0	2:80	–	29,5
Örebro	49,0	50,0	12:50	34,7	133,7
Linköping	67,6	56,1	10:80	104,0	227,7
Stockholm	418,0	121,5	2:40	173,0	712,5
Uppsala	225,0	620,0	27:80	396,2	1 241,2
Umeå	117,0	151,0	16:80	104,3	372,3
Totalt	1 397,1	1 676,3	11:85	1 366,4	4 439,8

Statsbidraget utgjorde 1967/68 10 kr per studerande intill ett studerandeantal av 10 000 och 5 kr per studerande därutöver. Bidraget har höjts vid ett par tillfällen och uppgår nu till 16 kr per studerande upp till 10 000 studerande och 10 kr per studerande därutöver. Socialstyrelsen utövar tillsyn över verksamheten och har att pröva ansökningar om statsbidrag.

1972/73 täcktes 31 procent av kostnaderna av statsbidraget, 38 procent av kollektivt uttaxerade medlemsavgifter och 31 procent av övriga intäkter (ersättningar från försäkringskassan och patientavgifter m. m). De studerande bidrog genomsnittligt med 12 kronor per år. Den del av verksamheten som finansierades genom kollektiva avgifter var störst i Uppsala (50 procent eller 27:80 kr per studerande och år) och lägst i Stockholm (17 procent eller 2:40 per studerande och år). De stora variationerna i den kollektiva uttaxeringen återspeglar skiftningarna i verksamhetens ambitionsnivå.

3.4.3 *Motionsverksamhet*

I enlighet med statsmakternas beslut år 1967 (prop 1967:48, SU 1967:96, rskr 1967:220) och år 1970 (prop. 1970:79, SU 1970:122, rskr. 1970:291) bedrivs motionsverksamheten liksom studerandehälsovården under överinseende av kårortsnämnderna. Kårortsnämnderna har dock i allmänhet överlåtit ansvaret för den löpande verksamheten på särskilda studentidrottsföreningar. I Lund är kårortsnämnden inte alls huvudman för motionsverksamheten. Där svarar en idrottsförening direkt för verksamheten och det statliga stödet kanaliseras via en till universitet knuten styrelse för motionsverksamheten bland studerande i Lund. Studentidrottsföreningarna är anslutna till Riksidrottsförbundet genom Sveriges akademikers idrottsförbund (SAIF).

Det statliga stödet, som budgetåret 1975/76 uppgår till 1,8 miljoner kr, är avsett att täcka 100 procent av kostnaderna för fast anställda befattningshavares arbete med att organisera och planera verksamheten samt med 50 procent av övriga kostnader för gruppverksamheten. Det statliga stödet utgår f. n. till motionsidrott för studerande i Göteborg, Karlstad, Linköping, Lund, Stockholm, Umeå, Uppsala, Växjö och Örebro. Totalt avser verksamheten cirka 140 000 studerande.

Det statliga stöd till idrottsanläggningar som disponeras av statens naturvårdsverk kan utgå till anläggningar för motionsverksamhet i kommuner

med många studerande. Storleken av sådant anläggningsstöd skall bedömas från fall till fall med hänsyn till behovet av motionsanläggningar och ändamålsenligheten av ett kommunalt huvudmannaskap.

Enligt riksdagens beslut från 1967 förutsätts övriga kostnader, motsvarande 50 % av kostnaderna för motionsverksamheten, bestridas av de studerande själva genom terminsavgifter till obligatoriska sammanslutningar och genom avgifter för deltagare i olika aktiviteter. I praktiken har den andel av kostnaderna som täcks med medel från de studerande själva kommit att variera avsevärt från ort till ort. Uppgifterna i tabell 2 är hämtade från riksidrottsstyrelsens petita för budgetåret 1974/75. I tabellen har endast de kollektiva bidragen från studerandesammanslutningarna till kårortsnämndernas motionsidrottsverksamhet medtagits.

Tabell 3. Kostnader för motionsverksamheten 1972/73

Ort	Administration	Motionsverksamhet	Totalkostnad	Bidrag kåren	Bidrag kåren i % av	
					Motionsverksamhet	Totalkostnad
Göteborg	307 800	356 400	664 200	44 000	12	7
Karlstad	46 600	66 700	113 300	13 000	19	11
Linköping	124 500	109 400	233 900	54 800	50	23
Stockholm	293 300	267 000	560 300	32 500	12	6
Umeå	101 165	97 800	198 965	40 000	41	20
Uppsala	184 966	223 800	408 766	243 000	109	59
Växjö	69 000	102 500	171 500	40 000	39	23
Örebro	–	–	134 600	18 000	–	13
Lund	–	–	567 300	148 800	–	26
Totalt			3 052 831	634 100		21

Totalt finansierades cirka 21 procent av verksamheten med hjälp av obligatoriska medlemsavgifter. Den totala kollektiva uttaxeringen motsvarade genomsnittligt cirka 5 kronor per studerande och år men varierade mycket kraftigt mellan olika orter.

Utöver den i särskild ordning statsunderstödda motionsverksamheten bedrivs vid vissa läroanstalter idrottsaktiviteter i studerandesammanslutningarnas egen regi. Den ekonomiskt mest omfattande verksamheten – utom ramen för de särskilda studentidrottsföreningarna – bedrevs 1972/73 av Stockholms universitets studentkår (SUS). SSCO har emellertid genom avtal med SUS från och med 1 juli 1973 övertagit ansvar för den av SUS tidigare bedrivna verksamheten. SUS har i samband härmed förbundit sig att under en femårsperiod bekosta två heltidstjänster som överförts från SUS till SSCO. De kostnader SUS genom avtalet påtagit sig uppgår för närvarande till cirka 120 000 kronor per år.

Förutom de kollektivt uttaxerade avgifterna till motionsidrotten har studentidrottsföreningarna intäkter i form av anmälningsavgifter och hyresintäkter. Dessa intäkter, som budgetåret 1972/73 uppgick till 450 000 kronor, härrör direkt från de studerande.

De studerandes totala insatser för motionsverksamhet uppgick 1972/73 till cirka 1,2 miljoner kronor varav drygt hälften utgjorde kollektivt uttaxerade avgifter till av kårortsnämnderna bedriven statsunderstödd motionsverksamhet.

3.4.4 *Studentbostäder*

Kårobligatorieutredningen har redovisat vissa data beträffande studenbostädernas omfattning m. m. 1969/70.

Totalt antal bostadsenheter: (enkelrum, dubbletter och lägenheter)	cirka 35 000 stycken
Totalt taxeringsvärde:	615 miljoner kr.
Total driftkostnad	90 miljoner kr.

Bostäder för de studerande anordnas och drivs av de studerandes sammanslutningar på i huvudsak två olika sätt:

(a) *studentbostadsstiftelser*
Vid tidpunkten för kårobligatorieutredningens undersökning fanns 31 st. självständiga stiftelser som bildats av de studerandes sammanslutningar. Ser man till bostadsbeståndets storlek är stiftelseformen den helt dominerande. Sålunda bedrivs bl. a. studentbostäderna i Uppsala, Stockholm, Göteborg och Umeå huvudsakligen i stiftelseform.

(b) *studerandesammanslutningarnas egen regi*
1969/70 fanns det 17 studentbostadsföretag direkt underställda respektive studerandesammanslutning. Förutom de bostäder som ägs av Akademiska föreningen i Lund är det bara enstaka mindre fastigheter som drivs i studerandesammanslutningarnas egen regi. De flesta av dessa mindre fastigheter ägs av nationerna i Lund.

Studentbostäderna drivs till övervägande delen under kårortsorganens huvudmannaskap. Cirka 85 procent av bostadsbeståndet ägdes 1969/70 av studentbostadsföretag knutna till kårortsorgan.

Från 1950 har gällt att särskilda ränte- och amorteringsfria tilläggslån m. m. utgått till studentbostadsföretag för uppförande av studentbostäder. Med sådant studentbostadsföretag som är berättigat till särskilda lån m. m. avses enligt lånebestämmelserna förening, bolag eller stiftelse som utan att vara allmännyttigt bostadsföretag äger studentbostäder. För studentbostadsföretag skall gälla följande regler:

(a) Företaget skall arbeta utan vinstsyfte.
(b) I styrelsen skall ingå minst en ledamot utsedd av kommunen och minst en ledamot utsedd av kårortsorganet.
(c) Övriga ledamöter i styrelsen skall utses av den studerandesammanslutning för vars räkning bostäderna uppförts.

Stiftelsen Göteborgs Studentbostäder (SGS) utgör härvidlag ett undantag. Stiftelsekapitalet i SGS har tillskjutits av kommunen till 50 % och av kårortsorganet till 50 %. Göteborgs kommun utser 3 av 7 ledamöter i SGS:s styrelse. En ledamot utses av universitetet i Göteborg.

Riksdagen beslutade år 1971 att den särskilda långivningen till studentbostäder skulle upphöra, men att de äldre lånereglerna skulle gälla under en övergångsperiod om tre år (prop 1971:1, bil 13 s. 203 f, CU 1971:12, rskr 1971:92). Chefen för dåvarande inrikesdepartementet anförde i propositionen bl. a.:

På längre sikt bör frågan om bostadsförsörjningen för dem som bedriver högre studier lösas med beaktande av önskemålen om integration av bostäder för olika hushållsgrupper. Detta utgör i förening med vad jag förut har anfört om principerna för bostadslånegivningen skäl för att speciella låneregler för studentbostäder inte längre bör tillämpas. I enlighet härmed bör principbeslut nu fattas om att den särskilda studentbostadslångivningen skall upphöra och att de särskilda produktions- och förvaltningsföretagen för studentbostäder bör avvecklas. Som utredningen har föreslagit bör detta i allmänhet kunna ske genom att företagen uppgår i eller ombildas till allmännyttiga företag, dock med de begränsningar som följer av att vissa studentbostadsföretag på grund av donationsbestämmelser eller av andra skäl kan komma att även i fortsättningen själva förvalta det bostadsbestånd som har tillkommit enligt äldre bestämmelser.

Så genomgripande ändringar i nuvarande ordning för finansiering och förvaltning av studentbostäder bör emellertid genomföras med en viss varsamhet. Särskilt på de större studieorterna har studentbostadsföretagen byggt upp en omfattande produktions- och förvaltningsorganisation. Det torde behövas en viss, inte alltför kort övergångstid för att dessa uppgifter skall kunna övertas av kommunerna och deras bostadsföretag. Det är angeläget att övergången genomförs så att det inte uppkommer hinder för genomförande av projekterad och planerad bostadsproduktion. Med beaktande härav vill jag förorda att nuvarande särskilda bestämmelser om bostadslån till studentbostadsföretag får tillämpas under en övergångstid av tre år. Preliminära beslut om studentbostadslån bör alltså få meddelas fram till den 1 juli 1974. Efter nämnda tidpunkt kommer dessa lånebestämmelser att gälla endast i fråga om tidigare beviljade lån.

Vad jag nu har förordat innebär att studentbostadsföretagen under övergångstiden kan fortsätta att ha ansvaret inte bara för produktion av såväl studentbostadsrum som familjebostäder för studerande utan också för förvaltningen och därmed även för fördelningsprinciper, innefattande bl. a. frågor rörande s. k. kvarboendekontroll.

En avveckling av studentbostadsföretagen och en överföring av bostäderna till kommunal huvudman har skett i Linköping och Växjö. I Örebro har stiftelsens bostäder genom exekutiv auktion överförts dels till Örebro kommun, dels till länsbostadsnämnden, som för närvarande söker lämplig huvudman för bostäderna i fråga.

Också i Umeå har kommunen övertagit huvudmannaskapet för studentbostadsstiftelsen. I kommunfullmäktiges beslut angavs att en förutsättning för övertagandet var att staten lämnade visst ekonomiskt stöd till stiftelsen. De av kommunen föreslagna åtgärderna avsåg:

eftergift av utestående inventarielån,

beviljande av ett ränte- och amorteringsfritt lån för ombyggnad av enkelrum till större lägenheter,

kompensation för räntekostnader på grund av försenad utbetalning av bostadslån,

avskrivning av eller fortsatt ränte- och amorteringsfrihet för vissa utestående lån, beträffande vilka denna betalningsfrihet utlöper tio år efter lånens utbetalning.

Chefen för bostadsdepartementet har i proposition 1974:170 om tilläggsanslag på tilläggsstat I anmält respektive föreslagit att de av Umeå kommun föreslagna åtgärderna skall vidtas. Riksdagen har beslutat i enlighet med förslaget (CU 1974:37, rskr 1974:373).

Även i Göteborg och Stockholm har förhandlingar förts mellan kårortsorganet och respektive kommun. Kårortsorganet i Stockholm har våren 1974 beslutat att inte godta en kommunalisering i enlighet med det förslag till uppgörelse som en särskild förhandlingsgrupp utarbetat.

Göteborgs kommun har tillsatt en särskild utredningsman för att belysa hur en kommunalisering skulle kunna tillgå. Utredningen har ännu inte förelagts kommunstyrelsen.

Studerandesammanslutningar (kårortsorgan) som bildat studentbostadsstiftelser utser ledamöter i stiftelsens styrelse och beslutar – i vissa fall tillsammans med respektive kommun – i fråga om ansvarsfrihet för styrelsen m. m. På de flesta orter har sedan några år en särskild förhandlingsordning fastställts enligt vilken de studerande genom hyresgäströrelsen eller annan förening av hyresgästerna tillerkänts förhandlingsrätt. Tidigare gällde i allmänhet att de studerandes inflytande över hyressättningen utövades av de ledamöter i styrelsen som utsetts av respektive studerandesammanslutning.

3.4.5 *Övrig social verksamhet*

För de verksamhetsgrenar som, förutom de ovan redovisade, i detta sammanhang hänförs till studiesocial verksamhet gäller att självkostnadstäckning inte har eftersträvats. Följande övriga sociala serviceanordningar är således ofta helt eller till någon del beroende av ekonomiskt tillskott via studerandesammanslutningarnas medlemsavgifter:

(a) *tandläkarmottagningar*
Vid tidpunkten för kårobligatorieutredningens undersökning drev fem kårortsorgan tandläkarmottagningar. I Göteborg har tandläkarmottagningen sedan dess helt avvecklats. I Umeå pågår en avveckling. 1972/73 hade mottagningarna sammanlagt cirka 13 500 besök. Av de sammanlagda kostnaderna finansierades samma år 166 000 kr genom kollektiv uttaxering.

(b) *kurativ verksamhet*
Ovan har omfattningen av den särskilda studerandehälsovården redovisats. Även utom ramen för den i särskild ordning statsunderstödda hälsovården har studerandesammanslutningarna anställt socialkuratorer. Socialkuratorernas verksamhet bekostas uteslutande genom medlemsavgifter. Förutom de tjänster som inrättats av kårortsnämnderna (12,5) fanns 1972/73 cirka 3,5 tjänster som socialkurator (motsvarande). Dessa 3,5 tjänster kostade sammanslutningarna drygt 150 000 kr.

(c) *daghem*
Vid tidpunkten för kårobligatorieutredningens undersökning drevs daghem (motsvarande) med plats för totalt omkring 300 barn i studerandesammanslutningarnas regi. Kostnaderna för denna verksamhet uppgick 1969/70 till cirka 1,5 miljoner kr., varav drygt 1 miljon kr utgick i form av reguljärt statligt och kommunalt stöd och merparten av resterande kostnader täcktes med hjälp av daghemsavgifter (motsvarande). Ett antal daghem har avvecklats eller överförts i kommunal regi varför verksamheten nu är av mindre omfattning.

(d) *handlån*
Ett flertal studerandesammanslutningar har inrättat s. k. handlånekassor ur vilka korttidslån beviljas. 1969/70 hade studerandesammanslutningarna totalt cirka 1 miljon kr i uteliggande handlån.

(e) *kreditkassor*
Genom s. k. kreditkassor har i Lund, Stockholm och Uppsala större och mera långsiktiga lån beviljats för studiefinansiering m. m. 1969/70 uppgick de uteliggande lånen totalt till cirka 21 miljoner kr. I Lund och Stockholm förbereds nu en avveckling av kreditkassorna.

3.5 Annan verksamhet

I det följande redovisas omfattningen av och formerna för kommersiell och kulturell verksamhet, samlingslokaler och övrig verksamhet. Samlingslokalerna fyller självklart en viktig funktion för både den studerandefackliga och den studiesociala verksamheten. I och med att samlingslokalerna emellertid är en grundläggande förutsättning för de flesta aktiviteter redovisas omfattningen av samlingslokalerna särskilt.

3.5.1 *Kommersiell och kulturell verksamhet*

Följande verksamheter är i princip inte beroende av driftekonomiska bidrag från studerandesammanslutningarna:

(a) *restauranger, pubar och kaféer*
Universitetsrestaurangkommittén har redovisat omfattningen av restaurang- och kaféverksamheten vid universitet och högskolor samt formerna för de studerandes medverkan i densamma. Studerandesammanslutningarna upplät år 1974 cirka 10 000 m^2 lägenhetsyta för sådan verksamhet. Studerandesammanslutningarna stod samma år för det direkta driftekonomiska ansvaret för verksamhet med en total försäljning på 7 miljoner kr och indirekt genom de särskilda driftbolagen för verksamhet med en total försäljning på cirka 16,6 miljoner kr. Det av Filosofiska fakulteternas studentförening i Göteborg grundade driftbolaget försåldes 1973 till Sveriges allmänna restaurang ab (SARA).

(b) *förlagsverksamhet och kompendieutgivning*
Ett av flera större studerandesammanslutningar bildat aktiebolag – Studentlitteratur ab – försåldes sommaren 1973. Studerandesammanslutningarna har emellertid fortfarande inte obetydliga ekonomiska intressen i bolaget.
Vid vissa utbildningsanstalter och fakulteter sker en omfattande utgivning av kompendier, s. k. veckoblad m. m.

(c) *boklådor*[1]
Boklådor drivs för närvarande i Stockholm, Uppsala, Lund, Umeå, Örebro och Karlstad. Studentbokhandeln ab i Uppsala har av studentkåren överförts till en självständig stiftelse. Vid tidpunkten för kårobligatorieutredningens undersökning (1969/70) omsattes cirka 6 miljoner kr i bokhandelsverksamhet. Delvis på grund av nyetableringar har omsättningen mer än fördubblats på ett par år och uppgick 1973/74 till cirka 15 miljoner kr.

(d) *program- och nöjesverksamhet*
Studerandesammanslutningar som har tillgång till för ändamålet lämp-

[1] Boklådor utgör pluralform av bokhandel (Svenska Akademiens ordlista, tionde upplagan, Stockholm 1973).

liga lokaler bedriver en omfattande nöjesverksamhet i form av bl. a. konserter, danser, diskotek m. m. Nöjesverksamheten bedrivs inte sällan i kombination med restaurang- eller pubverksamhet.
Studerandesammanslutningarna genomför också mer eller mindre regelbundet andra arrangemang som t. ex. filmförevisningar, teaterföreställningar, möten med författare, utställningar m. m. I vissa fall redovisas de kulturella arrangemangen tillsammans med program- och nöjesverksamheten och kostnaderna för arrangemangen bestrids med hjälp av överskottet från den rena nöjesverksamheten.

(e) *hotell*
Sommartid bedrivs på några större universitetsorter hotellverksamhet i delar av de befintliga studentbostadsbestånden. Hotellen drivs i regel i studentbostadsföretagens regi. Hotellverksamheten omslöt 1969/70 cirka 3 miljoner kr.

(f) *bibliotek*
Några av de större studentkårerna och nationerna i Uppsala har egna bibliotek innefattande främst kurslitteratur, som fritt står till medlemmarnas förfogande. Kostnaderna för dessa bibliotek uppgick 1969/70 till totalt cirka 300 000 kr.

3.5.2 *Samlingslokaler*

Lokaler för studerandesammanslutningar och för aktiviteter som bedrivs med stöd av studerandesammanslutningarna har i princip tillkommit på tre olika sätt, nämligen följande:

1. *Egna kår- och nationshus*
Studerandesammanslutningarna har genom förvärv, donationer eller på annat sätt blivit ägare till närmare 30-talet fastigheter. För köp, ny-, om- eller tillbyggnad av kår- och nationshus har staten genom lånefonden för studentkårlokaler bidragit med delvis ränte- och amorteringsfria lån på för närvarande totalt 14 miljoner kr. Härtill kommer att staten genom andra lån på cirka 9 miljoner kr medverkat till finansieringen av kår- och nationshus. Nationerna i Uppsala och studentkåren i Umeå m. fl. har under de senaste cirka 20 åren av primär- och landstingskommuner erhållit totalt cirka 6 miljoner kr i bidrag till finansieringen av ny- och ombyggnader. Nationerna i Uppsala har också erhållit omfattande ekonomiskt stöd från enskilda och juridiska personer. Fastigheternas sammanlagda taxeringsvärde uppgick 1974 till cirka 64 miljoner kr. De årliga nettokostnaderna för kår- och nationshus uppgick 1972/73 (eller verksamhetsåret 1973) till totalt cirka 2,5 miljoner kr. Bruttokostnaderna (före avdrag för fastighetsintäkter) uppgick till 7,7 miljoner kr.

2. *Förhyrningar*
(a) *statliga kårlokaler*
I av byggnadsstyrelsen uppförda lokaler eller i av staten ägda fastigheter i övrigt har studerandesammanslutningar beretts möjlighet att förhyra lokaler på sådana villkor som syftat till att göra lokalkostnaderna likvärdiga med vad som gäller för lokaler i kårhus uppförda med stöd

av lån ur lånefonden för studentkårlokaler. Förutom de tre statliga kårhus som finns vid karolinska institutet, lantbrukshögskolan och veterinärhögskolan gäller att några mindre studerandesammanslutningar givits möjlighet att förhyra s. k. insprängda kårlokaler.

(b) *lokaler ägda av stiftelser m. fl.*

I några enstaka fall förhyr studerandesammanslutningar samlingslokaler i fastigheter som ägs av stiftelser bildade av de studerandes sammanslutningar (studentbostadsföretag m. m.). Nationerna i Lund disponerar i allmänhet föreningslokaler av mindre omfattning i fastigheter primärt avsedda för bostadsändamål. Dessa fastigheter förvaltas i allmänhet av bostadsstyrelser direkt knutna till respektive nation och ej i stiftelseform. I bl. a. Luleå, Växjö och Linköping har resp. kommun hyresfritt upplåtit fastigheter till studerande.

Enligt regeringens beslut kan de studerandes representanter i vissa läroanstalters organ inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer få disponera lokaler som tillhör läroanstalten. En förutsättning är att detta kan ske inom ramen för befintliga lokalresurser.

Driftkostnaderna för lokaler som förhyrs av studerandesammanslutningarna bestrids huvudsakligen med intäkter från terminsavgifter. I de fall studerandesammanslutningarna själva äger fastigheterna täcks driftkostnaderna till stor del av intäkter av fastigheterna. Det tillskott av avgiftsmedel som vid obligatoriekommitténs undersökning erfordrades för att täcka resterande driftkostnader för kår- och nationshus uppgick till sammantaget cirka 2,5 miljoner kr. I bilaga 1 redovisas driftkostnader m. m. för kår- och nationshusen.

Tillgången till ändamålsenliga lokaler är en förutsättning för såväl studerandefacklig som studiesocial verksamhet med den omfattning och inriktning som studerandesammanslutningarna bedriver. Lokalerna fungerar emellertid ofta också som en särskild serviceverksamhet. Vissa lokaler i kårhus (motsvarande) är uteslutande avsedda för de studerandes fria disposition (uppehållsutrymmen, studieceller, tidskriftsrum, fotolaboratorier, bastur m. m). Ideella föreningar som vänder sig till universitets- och högskolestuderande får ofta använda lokaler i kårhus (motsvarande) helt hyresfritt.

3.5.3 *Kårtidningar*

SFS och vissa studentkårer ger ut periodiska tidskrifter i tryckt form – s. k. kårtidningar. Kårtidningarnas antal är för närvarande cirka 15 och den totala nettokostnaden, efter avdrag för annonsintäkter, kan beräknas till cirka 1,5 miljoner kronor. Dessa 1,5 miljoner kronor finansieras helt och hållet genom medlemsavgifter.

Kårtidningarna är att se främst som ett medel för information och bevakning av utbildningspolitiska och studiesociala frågor. Därutöver förekommer också meddelanden om olika typer av arrangemang (motionstillfällen, program- och nöjesverksamhet, information om ideella föreningars verksamhet m. m). Kårtidningarna deltar också på vissa orter i en allmän och kulturell debatt.

Tidskrifter utgivna av fackliga och ideella organisationer är befriade från mervärdesskatt enligt förordningen om mervärdesskatt (1968:430 8 § 6 mom.). Kårtidningar som utkommer med minst fyra nummer per år är i enlighet med riksskatteverkets tillämpningsföreskrifter således befriade från mervärdesskatt (Riksskatteverket meddelar, RSV Im 1974:7).

3.5.4 *Övrig verksamhet*

Studerandesammanslutningar engagerar sig i vissa fall i internationella frågor, bl. a. genom bistånds- och stipendieverksamhet. Den internationella stipendieverksamheten som tidigare var av relativt stor omfattning har numera i stort sett helt avvecklats. Särskilda mottagningar har på de större universitetsorterna inrättats för att informera och hjälpa utländska studerande (s. k. Reception Office).

Ett fåtal studerandesammanlutningar äger friluftsgårdar (sportstugor) som uthyres till de studerande och vilkas kostnader således vanligtvis inte belastar studerandesammanslutningarnas budget.

I viss mån beroende på det obligatoriska medlemskapet har det varit möjligt för de studerandes sammanslutningar att utverka rabatter för de studerande hos bl. a. boklådor. För att erhålla rabatt fordras att den studerande kan uppvisa giltigt legitimationskort utfärdat av studerandesammanslutningen. Utgivningen av enhetliga legitimationskort har också underlättat för Statens Järnvägar, teatrar m. fl. att lämna rabatter till medlemmar i studerandesammanslutningar.

Studentkårer och fakultetsföreningar utger i allmänhet kataloger över sina medlemmar. Dessa kataloger innehåller som regel också information om studerandesammanslutningar och andra ideella föreningar som vänder sig företrädesvis till studerande. Studerandesammanslutningarna förfogar i vissa fall över de enda tillgängliga registren över de studerande.

3.6 Studerandesammanslutningarnas förmögenhet och personal

Studerandesammanslutningarnas tillgångar är placerade i likvida medel, värdepapper, fastigheter m. m. Av tabell 3 framgår hur balansomslutningarna fördelade sig vid tidpunkten för kårobligatorieutredningens undersökning (1969/70). Tabell 3 omfattar studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap, samarbetsorgan bildade av sådana sammanslutningar samt ekonomiska föreningar, stiftelser och aktiebolag instiftade och ägda av studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

Under tiden 1969–1973 har vissa förändringar skett. Studentbostäder har nyuppförts, kår- och nationshus har i några fall om- och tillbyggts m. m. vilket medfört att anläggningstillgångarna och de långfristiga skulderna har ökat. Anläggningstillgångarna och de långfristiga skulderna har också minskat genom att några studentbostadsföretag har kommunaliserats. Enbart om man ser till omfattningen av kår- och nationshus var studerandesammanslutningarnas långfristiga skulder 1974 minst 22,5 miljoner kr. Vid obligatoriekommitténs undersökning av kår- och nationshusen befanns nämligen att de statliga lånen uppgick till detta belopp.

Tabell 3 Tillgångar och skulder (Mkr)

	Studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap	Samarbetsorgan (SFS, kårortsorgan och kårortsnämnder)	Ekonomiska föreningar, stiftelser och aktiebolag
Tillgångar			
Anläggningstillgångar	23,9	6,0	767,7
Omsättningstillgångar	24,9	6,0	86,7
Summa tillgångar	48,8	12,0	854,4
Skulder och eget kapital			
Långfristiga	21,8	6,8	773,7
Kortfristiga	4,9	2,0	51,9
Eget kapital	22,1	3,2	28,8
Summa skulder och eget kapital	48,8	12,0	854,4

I tabell 4 redovisas mera i detalj balansräkningarnas omslutning för studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Liksom ovan avser uppgifterna i tabell 4 förhållandena per 1969-12-31 eller 1970-06-30.

Tabell 4 Studerandesammanslutningarnas tillgångar och skulder (Mkr)

	Studentkårer	Fakultetsföreningar	Nationer
Tillgångar			
Likvida medel	9,1	1,2	6,3
Värdepapper	2,2	1,4	2,9
Varulager	0,7	0,1	0,1
Diverse fordringar	1,7	0,3	0,3
Långfristiga fordringar	2,4	1,6	1,2
Inventarier	1,7	0,0	0,1
Fastigheter och anläggningar	10,3	4,6	0,7
Balanserad förlust	0,3	0,2	0,1
Summa tillgångar	28,4	9,4	11,7
Skulder och eget kapital			
Kortfristiga	3,5	1,0	0,4
Långfristiga	8,5	5,1	2,9
Stiftelsekapital	0,7	0,8	3,9
Eget kapital	15,8	2,6	4,3
Summa skulder och eget kapital	28,5	9,5	11,5

Kårobligatorieutredningen undersökte också personalförhållandena vid studerandesammanslutningar och av dessa bildade ekonomiska föreningar, aktiebolag och stiftelser m. m. Sammantaget fanns läsåret 1969/70 omkring 1 990 anställda varav en stor del deltidsanställda. Personalkostnaderna uppgick vid samma tid till 34,1 miljoner kr varför det redovisade antalet anställda omräknat till heltidsanställda årsarbetare, enligt obligatoriekommitténs uppskattning, motsvarade cirka 1 000 anställda. Mer än hälften av personal-

kostnaderna avsåg personal anställd inom studenbostadsföretag, restaurangaktiebolag m. m. Genom kommunalisering av studentbostadsföretagen på några orter och genom överförande av huvudmannaskapet för Göteborgs universitetsrestauranger ab till SARA torde antalet anställda inom stiftelser och aktiebolag knutna till studerandesammanslutningarna ha minskat avsevärt.

Anställda motsvarande cirka 200 heltidsanställda årsarbetare hade 1969/70 studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap som arbetsgivare. Under perioden 1969–1973 har ett par sammanslutningar minskat sin personal med några anställda. I övrigt torde inga större förändringar ha skett i fråga om personalförhållandena inom studerandesammanslutningarna.

Studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap och samarbetsorgan för sådana sammanslutningar är befriade från vissa former av skatt. I bilaga 4 redogör kommittén för alla former av offentligt stöd till studerandesammanslutningar.

4 Allmänt om bakgrunden till kommitténs överväganden och förslag

4.1 Inledning

De studerandes sammanslutningar har gamla anor:

- De första nationsföreningarna i Uppsala och Lund bildades på 1600-talet.
- Konsistoriet vid Uppsala universitet beslöt 1667 att de studerande skulle tillhöra någon nation.
- Samarbetsorgan för nationerna i Lund (Akademiska föreningen) och Uppsala (kuratorskonventet) bildades på 1830-talet.
- Den första studentkåren bildades i Uppsala 1849.
- Fakultetsföreningarna härstammar från senare delen av 1800-talet.
- I universitetsstatuterna infördes för första gången föreskrifter om nationerna 1852.
- Det första samarbetsorganet för studentkårer bildades i Stockholm strax före sekelskiftet (SSCO).
- Sveriges förenade studentkårer (SFS) bildades 1921.

Sedan mer än hundra år har således medlemskapet i studerandesammanslutningar reglerats genom centrala föreskrifter för universiteten. Regleringen avsåg ursprungligen medlemskapet i nationerna men har senare utvidgats till att gälla även studentkårer och fakultetsföreningar. Den senaste revideringen av föreskrifterna om obligatoriskt medlemskap inom universitetsområdet skedde 1964 i samband med att den nuvarande universitetsförordningen tillkom. Härvid frikopplades nationerna och studentkårerna från varandra. Obligatoriskt medlemskap infördes bl. a. för fakultetsföreningarna vid universitetet i Göteborg. Reglerna i 1964 års universitetsförordning har utgjort förebilden vid utformningen av motsvarande regler i stadgorna (motsvarande) för andra slag av högskolor.

Studerandesammanslutningarna tillkom bl. a. för att hjälpa de studerande att klara sig under ofta svåra ekonomiska villkor. Under lång tid fullgjorde sammanslutningarna i första hand personvårdande uppgifter.

I takt med att antalet universitets- och högskolestuderande ökat har de studerandes sammanslutningar påtagit sig allt fler uppgifter av studiesocial och studerandefacklig karaktär. Redan tidigt engagerade de sig i olika former

av hälsovårdande verksamhet. Vid mitten av 1800-talet kunde nationerna i Uppsala erbjuda sina medlemmar fri sjukvård. Studentkårernas dispensärer avvecklades inte definitivt förrän i samband med inrättandet av den nuvarande studerandehälsovården. Efter andra världskriget har sammanslutningarna med hjälp av särskilda statliga lån kunnat göra stora satsningar på studentbostäder. En nybildad sammanslutning hade ofta som sin första uppgift att anskaffa kårlokal. Stora investeringar – delvis med hjälp av statliga lån – har under årens lopp gjorts i kår- och nationshus. Framförallt under perioder då studerandeantalet expanderat särskilt kraftigt, senast under 1960-talet, har flera sammanslutningar investerat i större ny- eller ombyggnader av kår- och nationshus. Sammanslutningarna har under lång tid bevakat de studerandes intressen i bl. a. utbildningspolitiska och studiesociala frågor. Den studerandefackliga verksamheten har kommit att få successivt större betydelse i takt med utvecklingen av den interna demokratin inom högskoleväsendet.

Ett flertal faktorer har bidragit till att det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar nu är under omprövning. Den debatt som pågått från mitten av 1960-talet är en betydelsefull faktor. Obligatoriedebatten och de ställningstaganden som gjorts bl. a. av studerandesammanslutningar redovisas i avsnitt 4.2. Den offentliga regleringen av det obligatoriska medlemskapet har föranlett klagoskrifter från studerande och studerandesammanslutningar. I några fall har sammanslutningar själva beslutat avveckla sin verksamhet. Framställningar till Kungl. Maj:t m. m. och sammanslutningars beslut om avveckling redovisas i avsnitt 4.3. I avsnitt 4.4 redogör kommittén för grundlagen och vad som däri föreskrivs om rätten att inte ansluta sig till föreningar (den s. k. negativa föreningsfriheten). Reformeringen av den högre utbildningen leder bl. a. till att högskolans roll i samhället förändras och att för den enskilde gränserna mellan yrkesverksamhet och studier suddas ut. I avsnitt 4.5 redogör kommittén för beslutade och föreslagna förändringar i högskoleväsendet och hur dessa förändringar återverkar på förutsättningarna för studerandesammanslutningarnas verksamhet.

En omprövning av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar motiveras emellertid i första hand av de förändringar som skett i fråga om de studerandes och läroanstalternas relationer till samhället i övrigt. I direktiven till kommittén anges att den bör beakta;

> att gruppen universitets- och högskolestuderande de senaste åren blivit betydligt mera heterogen i fråga om bl. a. ålder, studiebakgrund, yrkeserfarenhet, anknytning till utbildningsorten samt längden av önskad utbildning. Mot bakgrund av de aktuella strävandena att utnyttja universitets- och högskoleorganisationen för skilda kategoriers utbildningsbehov och att utveckla mönster av återkommande utbildning finns det anledning att utgå från att det kommer att finnas betydande variationer av detta slag bland de studerande på högskolenivå även i framtiden.

Universiteten var vid tidpunkten för de första studerandesammanslutningarnas tillkomst homogena och väl avgränsade delar av samhället. Såväl i ekonomiskt som i socialt hänseende hade de en mycket självständig ställning. Samhället har successivt påtagit sig ett allt större ansvar för olika typer av utbildning. Genom ökade satsningar på vuxenutbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå skapas också förutsättningar för nya grupper

av studerande att fortsätta med studier på högskolenivå. Som ett annat betydelsefullt led i samhällets strävan att demokratisera utbildningsväsendet kan nämnas de nya former för distribution av utbildningen som prövas. Decentraliserad universitetsutbildning, distansundervisning och universitetscirklar i studieförbundens regi engagerar sammantaget ett stort antal studerande. Studier vid universitet och högskolor bedrivs numera ofta parallellt med yrkesverksamhet.

Universiteten var ursprungligen och fram till mitten av 1800-talet i stor utsträckning inriktade på att tillgodose kyrkans behov av akademiskt utbildade personer. Från 1800-talets mitt dominerade ämbetsverken och läroverken som universitetens avnämare. Universiteten har således svarat för utbildning av anställda i det offentligas tjänst. Fackhögskolor, som tidigare ofta var privata, svarade för andra utbildningsbehov. Ända till för något decennium sedan har de studerande vid universitetet och högskolor haft en liten och klart avgränsad arbetsmarknad. De studerande kunde tidigare i regel räkna med att efter avslutade studier få en anställning som innebar hög social status och en lön väsentligt över genomsnittet. Arbetsmarknaden för universitetsutbildade har under den senaste tiden vidgats väsentligt och kommit att i växande utsträckning integreras med den övriga arbetsmarknaden. De studerande får numera efter avslutade studier i större utsträckning konkurrera om arbetstillfällen med bl. a. grupper av lägre utbildade med lång yrkeserfarenhet.

4.2 Obligatoriedebatten

Vid mitten av 1960-talet växte kritiken mot det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar. Den initierades av att några sammanslutningar gjorde uttalanden i allmänpolitiska frågor. Det ifrågasattes om dessa allmänpolitiska ställningstaganden kunde anses överensstämma med vad som i universitetsförordningen 89 § och motsvarande bestämmelser i andra förordningar sägs om sammanslutningarnas ändamål ("att främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang").

Senare under 1960-talet började också sammanslutningarna lämna ekonomiska bidrag i samband med fackliga och internationella konflikter. De studerande utnyttjade – i samband med en ökad politisk medvetenhet – det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar för att lämna stöd till bl. a. befrielserörelser i u-länder.

Den kraftigt ökade tillströmningen till universitet och högskolor under 1960-talet medförde att behoven av social service ökade. En snabb utbyggnad av studentbostäder, studerandehälsovård, samlingslokaler m. m. ställde det obligatoriska medlemskapet i en ny belysning. Från slutet av 1960-talet tog diskussionen bl. a. sin utgångspunkt i behovet av att socialt integrera de studerande med andra grupper i samhället. Många har ansett det olämpligt med en kategoribildning som medfört att de studerande förts samman till särskilda bostadsområden, att de betjänas av en särskild studerandehälsovård, att de har särskilda samlingslokaler etc.

I två enkla frågor (av herr Sjöholm (fp) och herr Nordstrandh (h)) togs

det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar upp vid 1967 års riksdag. Därvid ifrågasattes bl. a. det principiellt riktiga i att tvinga de studerande att tillhöra en sammanslutning. Vidare begärdes klargöranden av i vilken utsträckning beslut om åtgärder eller uttalanden i allmänpolitiska frågor strider mot universitetsstadgan. Dåvarande statsrådet Moberg anförde i sitt svar bl. a. att studentkårerna själva i praktiken beslutar om de stadgar och övriga regler som skall gälla för den verksamhet som de bedriver.

I två likalydande motioner till 1968 års riksdag (I:531 av herr Lidgard (h) och II:667 av herrar Björkman och Nordstrandh (h)) föreslogs att Kungl. Maj:t skulle utarbeta förslag till kompetensområde för studentkårernas verksamhet samt bestämma om besvärsinstitutets utformning vid överklagande av beslut inom obligatorisk studentkår. Vidare föreslogs i motionerna att en förutsättningslös utredning av frågan om obligatoriskt medlemskap skulle tillsättas. Statsutskottet avstyrkte bifall till motionen under hänvisning till att SFS beslutat att tillsätta en förutsättningslös utredning med uppgift att närmare granska de motiveringar som anförts för och emot obligatoriet samt att undersöka olika tänkbara alternativa lösningar med avseende på studerandeinflytande m. m.

SFS:s fullmäktige beslöt i maj 1969:

att uttala att SFS var i princip mot den obligatoriska anslutningen till studentkår samt till nations- eller fakultetsföreningar,

att SFS:s egen obligatorieutredning skulle utreda hur de praktiska svårigheterna skall lösas då obligatoriet avskaffas,

att denna utredning speciellt skulle utreda hur berörda parter skulle få tillfredsställande inflytande då bostäder, hälsovård m. m. överförs till samhälleliga organ.

I november 1969 avlämnade den av SFS tillsatta utredningen ett slutbetänkande till organisationens styrelse. De beslut som fullmäktige i maj 1970 fattade i anledning av betänkandet innebar bl. a. att SFS hos Kungl. Maj:t hemställde att U 68 eller annan statlig utredning skulle ges i uppdrag att behandla frågan om de studerandes och de anställdas framtida inflytande över utbildningsfrågor, högskoleförvaltningen samt vissa sociala servicefunktioner.

Även vid 1970 års riksdag väcktes motioner i obligatoriefrågan. Motionerna 1970 (I:278 av herr Lidgard (m) m. fl. och II:315 av herr Nordstrandh (m) m. fl.) ansåg att hinder inte längre förelåg för statsmakterna att förbereda sitt ställningstagande i och med att den av SFS genomförda utredningen redovisats.

Den 15 juli 1970 tillkallade statsrådet Moberg med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande en sakkunnig med uppdrag att utreda frågor rörande de obligatoriska studerandesammanslutningarnas verksamhet. Med hänvisning till att en utredning tillkallats beslöt riksdagen att lämna ovannämnda riksdagsmotioner utan åtgärd. Kårobligatorieutredningen avlämnade, som tidigare nämnts, sitt betänkande i juni 1973. Redan i mars 1973 hade obligatoriekommittén tillkallats för att med kårobligatorieutredningens kartläggning som underlag utreda det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar m. m.

I februari 1974 höll SFS ett extra fullmäktigesammanträde varvid bl. a.

obligatoriefrågan behandlades. Därvid beslöt organisationen avvisa ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet på de premisser som angivits i direktiven till obligatoriekommittén.

Uttalanden av i huvudsak samma innebörd som SFS:s ställningstagande har sedermera antagits av Uppsala studentkår och Filosofiska fakulteternas studentförening i Göteborg. Dessa uttalanden har tillställts obligatoriekommittén. Studentkåren i Växjö har å andra sidan i skrivelse till chefen för utbildningsdepartementet i maj 1974 framfört som sin mening att den obligatoriska anslutningen till studentkår samt nations- eller fakultetsförening bör avskaffas.

Vid en uppvaktning för chefen för utbildningsdepartementet i maj 1974 överlämnade SFS en skrivelse, som sedermera överlämnats till obligatoriekommittén. SFS anför däri bl. a. att direktiven till obligatoriekommittén måste förändras så att den ges möjlighet dels att presentera ett alternativ till dagens obligatorium, där väsentliga funktioner bibehålles till de kostnader för statskassan som detta betingar, dels att föreslå ett bibehållet obligatorium med utgångspunkt i såväl de fackliga som de sociala funktioner som studerandeorganisationerna fyller.

I det följande kommer kommittén översiktligt att redogöra för några av de övriga argument som förekommit i obligatoriedebatten.

De som varit kritiska mot det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar har hävdat att obligatoriet är en otidsenlig kvarleva från en tid då de universitets- och högskolestuderande hade gemensamma intressen. Dessa gemensamma intressen har, menar man, försvagats bl. a. i samband med att rekryteringen till universiteten och högskolorna har förändrats. Man har också pekat på att de studerandes gemensamma intressen ytterligare kan komma att försvagas genom tillkomsten av nya studerandegrupper (vuxenstuderande, deltidsstuderande m. m.) och nya former för distribution av utbildningen (distansundervisning, kvällsundervisning m. m.). De studerande utgör inte längre en lika homogen grupp som tidigare – inte minst i fråga om politisk hemvist – och har således inte alltid intresse av att samverka sinsemellan för att lösa olika uppgifter. Studerande med viss social bakgrund och/eller politisk uppfattning kan, menar man, uppleva större samhörighet med andra medborgargrupper än med övriga studerande.

Mot detta har försvararna av obligatoriet anfört att det nu finns ett obligatoriskt medlemskap som ligger till grund för en betydelsefull verksamhet och att det kan vara praktiskt att ha kvar obligatoriet så länge det fyller en funktion. Vissa har också pekat på att majoriteten av de studerande själva anser att de nuvarande sammanslutningarna bör bibehållas.

En stor enighet har rått om att det obligatoriska medlemskapet är tveksamt från föreningsfrihetssynpunkt och att obligatoriet inte överensstämmer med de principer som i övrigt råder inom det svenska samhället. De som betraktar studerandesammanslutningarna som i första hand ideella föreningar menar att det borde stå var och en fritt att ansluta sig till den förening han eller hon önskar eller att inte ansluta sig till någon förening. Andra har hävdat att studerandesammanslutningarna inte skall utgöra politiska sammanslutningar utan att de endast bör ha till uppgift att svara för viss social service som skall vara gemensam för samtliga de studerande.

Sammanslutningarna har av vissa betraktats som en form av special-

kommuner (exterritoriella kommuner) som av staten ålagts att svara för uppgifter av studiesocial och annan karaktär. Om sammanslutningarna svarar för uppgifter av "kommunal" karaktär har det hävdats att de bör ha samma möjligheter att uttaxera medel för sina åtaganden som de vanliga kommunerna har.

Några kritiker av det obligatoriska medlemskapet har hävdat att ingen bör vara skyldig att erlägga avgift till en sammanslutning vars verksamhet till någon del strider mot hans eller hennes åsikter. Detta har bl. a. lett till krav på åtgärder för att hindra överskridanden av sammanslutningarnas befogenheter.

Det har hävdats att både de studerandes ansvar för vissa studiesociala anordningar och sammanslutningarnas fackliga verksamhet kräver ekonomiska resurser som inte kan komma sammanslutningarna till del utan ett obligatoriskt medlemskap. I fråga om den studerandefackliga verksamheten har man ibland hänvisat till att sammanslutningarna behöver anställa personal och funktionärer för intressebevakning i främst utbildningspolitiska frågor. Personal och kansliresurser m. m. anses nödvändiga för att studerande representanter i olika organ skall få erforderlig administrativ service. Som ett ytterligare stöd för denna tankegång anförs ofta att det visat sig att sammanslutningar med små ekonomiska resurser i praktiken haft obetydliga möjligheter att påverka de studerandes situation.

De studerandes direkta ansvar för vissa studiesociala serviceanordningar har ifrågasatts. Kritikerna av obligatoriet har menat att samhällets organ bör svara för vissa av de sociala och förvaltande funktioner som i dag åvilar studerandesammanslutningarna. Försvarare av obligatoriet har ibland anfört att det är en praktisk fördel om de studerandes sammanslutningar själva kan stå som huvudmän för den studiesociala verksamheten, eftersom denna därigenom kan få den inriktning och utformning de studerande själva beslutar om.

De som försvarar det obligatoriska medlemskapet har ofta tagit sin utgångspunkt i att de studerande vid universitet och högskolor – till skillnad från t. ex. de anställda – befinner sig vid läroanstalten endast under en kort period. Detta kan medföra att de studerande är dåligt motiverade att ansluta sig till frivilliga sammanslutningar. För att de studerandes intressen i frågor av mera långsiktig art skall kunna tillgodoses anser man att det krävs ett obligatoriskt medlemskap. Om bevakningen av de långsiktiga utbildningspolitiska frågorna skulle ske utan stöd av ett obligatoriskt medlemskap befarar man att de studerande inte skulle engagera sig i samma utsträckning och att de studerandes intressen därför skulle få stå tillbaka för andra gruppers.

Kritiker av obligatoriet har ofta hävdat att de särlösningar som gjorts i fråga om bl. a. studiesocial service för de studerande kan ha bidragit till att isolera dem från samhället i övrigt. Denna isolering under studietiden bör undvikas eftersom den i vissa fall kan medverka till att förvärra de studerandes sociala situation, t. ex. genom att den studerande upplever kontaktproblem, svårigheter att anpassa sig till framtida arbetsförhållanden m. m.

4.3 Framställningar till Kungl. Maj:t och sammanslutningars beslut om avveckling

Studerandesammanslutningarna beslutar i praktiken själva om de stadgar och regler som skall gälla för deras verksamhet. Beslut som fattats av studerandesammanslutning kan inte omprövas genom besvär i administrativ ordning. I skrivelser från enskilda personer och föreningar har hos Kungl. Maj:t och justitiekanslern aktualiserats frågor som gäller beslut av eller bestämmelser om studerandesammanslutningar.

En studerande klagade exempelvis över ett beslut den 9 november 1964 av Uppsala studentkår och begärde att beslutet måtte ogiltigförklaras och upphävas därför att det inte överensstämde med vad som skall vara studerandesammanslutningens ändamål. Kungl. Maj:t beslöt den 15 oktober 1965 att inte uppta frågan till prövning "enär talan mot förevarande beslut ej må föras".

Handlingarna i några ärenden som rör frågan om studerandesammanslutningarnas ändamål har överlämnats till obligatoriekommittén.

Kårpartiet Fria Studenter i Uppsala hemställde den 8 mars 1971 i skrivelse till justitiekanslern att denne hos Kungl. Maj:t måtte begära att besvärsbestämmelser för studerandesammanslutningar infördes. Justitiekanslern anförde i beslut av den 14 februari 1972, efter hörande av konsistoriet vid universitetet i Uppsala och UKÄ, att den väckta frågan borde ses mot bakgrund av kårobligatoriet och att det därför syntes lämpligt att frågan upptogs till behandling i samband med de överväganden som kunde komma till stånd sedan den dåvarande kårobligatorieutredningen fullgjort sitt uppdrag.

Ett antal studerande vid universitetet i Uppsala begärde i skrivelser till Kungl. Maj:t befrielse från skyldighet att erlägga avgift till studentkåren för perioden 1 maj–30 november 1973. I samband med antagande av ny stadga hade Uppsala studentkårs fullmäktige beslutat att under ovannämnda period fullmäktiges funktioner övergångsvis skulle utövas av den fullmäktigeförsamling som valts i november 1972 och vars egentliga mandatperiod utgått. Kungl. Maj:t lämnade ansökningarna utan annan åtgärd än att handlingarna i ärendet överlämnades till obligatoriekommittén.

Medicinska fakulteten vid universitetet i Lund har den 19 september 1973 i skrivelse till rektorsämbetet föreslagit att åtgärder vidtas för att få till stånd en ändring av bestämmelserna i dåvarande universitetsstadgan så att rektorsämbetet – och därmed även universitetets lärare – befrias från åliggandet enligt 88 § andra stycket. Rektorsämbetet har överlämnat ifrågavarande skrivelse till obligatoriekommittén med hemställan att den måtte beaktas i dess överväganden.

I några fall har studerandesammanslutningar lämnat större ekonomiska bidrag till fackliga organisationer i Sverige, befrielserörelser i u-länder m. m. Exempelvis har genom ett beslut den 8 maj 1974 elevkåren vid lärarhögskolan i Malmö skänkt 50 000 kr till hamnarbetarförbundet. Sedan fråga väckts om ändring av beslutet, bekräftade kårmötet den 17 maj det tidigare beslutet. I skrivelse 19 juni 1974 till utbildningsdepartementet har rektor vid lärarhögskolan anmärkt att endast ungefär hälften av elevkårens med-

lemmar hade sina studier förlagda till högskolan vid tiden för nämnda kårmöte. Ifrågavarande skrivelse har också överlämnats till kommittén för att beaktas vid utredningsarbetet.

Sammanslutningarna har själva i några fall beslutat om att avveckla verksamheten. Genom beslut om att sätta terminsavgiften till 0 har den samhällsvetenskapliga fakultetsföreningen vid universitetet i Stockholm i praktiken upphört att existera. Under ett par år i början av 1970-talet var förhållandet detsamma beträffande studentkåren vid socialhögskolan i Stockholm.

Studentkåren vid socialhögskolan i Göteborg har i september 1974 fattat beslut om upplösning av kåren och om fördelning av dess medel på vissa befrielserörelser. Styrelsen för högskolan har bl. a. beslutat att dels inte stadfästa beslutet om upplösning av kåren, dels återförvisa ärendet till studentkåren.

En av nationerna i Uppsala – Skånelandens nation – bedriver inte någon verksamhet och uttaxerar endast en minimal avgift för att bekosta nödvändig administration. Ändamålet med nationen är enligt 2 § nationens stadgar

att med ett minium av ekonomiskt eller annat engagemang för medlemmarna, utgöra en sådan nationsförening som avses i universitetsstadgan §§ 88 och 89.

Antalet medlemmar i Skånelandens nation har relativt sett ökat under 1970-talet (tabell 1).

Tabell 1 Antal medlemmar i Skånelandens nation

Termin	Antal studerande vid universitetet i Uppsala	Antal medlemmar i Skånelandens nation	Procent
vt 1970	22 316	2 995	13
vt 1971	23 077	4 572	20
vt 1972	23 923	5 236	21
vt 1973	20 191	5 200	26
vt 1974	19 383	5 125	26

4.4 Grundlagen

I den regeringsform som antagits av 1973 och 1974 års riksdagar och som trädde i kraft år 1975 återfinns föreskrifter om de grundläggande fri- och rättigheter som varje medborgare är tillförsäkrad. Därvid anges särskilt i 2 kap. 2 § att medborgare ej skall tvingas tillhöra förening:

Varje medborgare är skyddad mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening eller trossamfund eller att ge sina åsikter till känna.

Chefen för justitiedepartementet anförde i prop. 1973:90 beträffande dessa stadganden följande:

Man kan från de utgångspunkter som jag nu har angett tänka sig flera sätt att utforma en grundlagsreglering av medborgerliga fri- och rättigheter. Den metod som har valts av grundlagberedningen i fråga om den personliga friheten och de politiska

fri- och rättigheterna går ut på att man i allmänna ordalag beskriver dessa i grundlag och i övrigt begränsar sig till att ange att inskränkningar i fri- och rättigheter får föreskrivas endast i lagform. Regler av detta slag kommer närmast att fungera som en kompetensreglering som drar upp gränsen mellan regeringens och riksdagens normgivningsmakt. Som ett särskilt moment tillkommer emellertid att grundlagen ger besked om vad som skall gälla i den mån lagbestämmelser saknas. (sid 196)

– – –

Genom den av beredningen föreslagna regleringen säkerställes att alla inskränkningar i de grundläggande fri- och rättigheterna kommer att beslutas av folkets valda företrädare under den offentlighet och den allmänna debatt som följer med en riksdagsbehandling. (sid. 198)

I specialmotiveringarna till det i nämnda proposition framlagda grundlagsförslaget anfördes bl. a.:

Föreningsrätten

Denna rätt beskrivs av beredningen som frihet att sammansluta sig med andra enskilda till förening. Denna bestämmelse kompletteras med en föreskrift att svensk medborgare skall skyddas mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening. . . . Beredningen framhåller att föreningsfriheten också har en annan sida, nämligen rätten att stå utanför föreningar. Denna rätt kan påverkas av föreskrifter i föreningsstadga, avtal e. d. Begränsningar av denna art är emellertid en angelägenhet för civilrättslig lagstiftning. Den av beredningen föreslagna bestämmelsen till skydd för den "negativa" föreningsfriheten syftar på offentligrättsligt tvång att tillhöra en viss förening, exempelvis det s. k. kårobligatoriet för studerande vid universitet och högskolor. (sid. 239 f.)

– – –

Det är, såvitt jag kan se, inte möjligt att ge friheten att stå utanför förening ett absolut skydd av det slag som RÅ i första hand har förordat. Det får nämligen anses föreligga ett legitimt behov av att genom offentligrättsliga föreskrifter ålägga personer att inträda i föreningar av olika slag. Förutom det av beredningen omnämnda kårobligatoriet kan pekas på den i 24 § förordningen (1940:910) om yrkesmässig automobiltrafik m. m. föreskrivna skyldigheten att tillhöra förening av utövare av yrkesmässig trafik, skyldigheten att tillhöra vägförening enligt lagen (1939:608) om enskilda vägar och skyldigheten att tillhöra samfällighet för gemensamhetsanläggningars utförande, underhåll och drift enligt lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar. Jag vill å andra sidan lika litet som i fråga om den "negativa" yttrandefriheten, förorda att bestämmelsen om frihet att stå utanför förening skall utgå ur RF, eftersom möjligheterna att göra inskränkningar i denna frihet då i viss utsträckning skulle falla inom det delegeringsbara området. (sid. 245)

Grundlagsfästandet av de medborgerliga fri- och rättigheterna avser således garantera att inskränkningar i rättigheterna i framtiden kommer att beslutas under den offentlighet och den allmänna debatt som följer med en riksdagsbehandling och ger dessutom besked om vad som skall gälla i den mån lagbestämmelser saknas.

I övergångsbestämmelserna till den nya RF anges att den gamla RF upphävs genom att den nya träder i kraft. Vissa undantag från huvudregeln gäller emellertid, däribland följande:

Äldre författning eller föreskrift äger fortsatt giltighet utan hinder av att den icke har tillkommit i den ordning som skulle ha iakttagits vid tillämpning av denna re-

geringsform. Bemyndigande, som har beslutats av Konungen och riksdagen gemensamt eller av riksdagen ensam, får utnyttjas även efter den under 1 angivna tidpunkten, tills riksdagen bestämmer annorlunda (KU 1973:26, sid 169 punkt 6 första stycket).

Om de bestämmelser i nuvarande författningar för universitet och högskolor, som anger att studerande är skyldiga att tillhöra sammanslutning, skall förändras i något avseende måste självklart den nya regeringsformen tillämpas.

Denna anger att föreskrifter, som begränsar det skydd mot att myndighet tvingar medborgare att tillhöra förening som stadgas i RF 2 kap 1–3 §§, skall meddelas genom lag. Lag stiftas enligt RF av riksdagen ensam (1 kap 3 §). Den nya grundlagen innebär således att det vid en förändring av högskoleväsendets organisation för ett bibehållande av obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar krävs att bestämmelser härom beslutas av riksdagen i lag.

Vid behandlingen i konstitutionsutskottet av förslaget till ny regeringsform enades utskottet om att propositionens förslag innebar en förstärkning av skyddet i grundlag för de politiska fri- och rättigheterna i förhållande till då gällande grundlagsreglering. Olika uppfattningar förelåg emellertid i frågan om grundlagen borde stadga skydd för andra fri- och rättigheter än de politiska och i så fall för vilka. Utskottet enades om att en särskild utredning borde tillsättas med uppgift att i hela dess vidd på nytt överväga frågan om regleringen i grundlag av skyddet för enskildas fri- och rättigheter. En sådan utredning tillkallades i november 1973. Utredningen antog benämningen 1973 års fri- och rättighetsutredning (direktiv se 1974 års riksdagsberättelse, Ju:61).

1973 års fri- och rättighetsutredning har i betänkandet SOU 1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter föreslagit att skyddet för s. k. negativ föreningsfrihet skall utformas så att

> ingen medborgare får tvingas att deltaga i möte, demonstration eller annan opinionsyttring eller att tillhöra trossamfund, politisk sammanslutning eller sammanslutning för annan åskådning (sid 39).

Detta skydd skall enligt utredningens förslag vara absolut. Utredningen anser emellertid att bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar faller utanför den föreslagna grundlagsregelns tillämpningsområde. Förslaget från 1973 års fri- och rättighetsutredning innebär således – om det antas av riksdagen – att det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar kan bevaras även i framtiden.

4.5 Förändringar inom högskoleväsendet

4.5.1 *Studerandestrukturen*

I direktiven till kommittén pekas på den förändrade sammansättningen av gruppen universitets- och högskolestuderande som gjort sig märkbar under de senaste åren.

De uppgifter som nedan ges beträffande ålder, studieintensitet och avsikt att ta examen avser enbart grundläggande utbildning vid filosofisk fakultet.

Detta beror på att registreringen vid de filosofiska fakulteterna ger erforderligt underlag för statistisk redovisning. Förändringarna i studerandestrukturen torde i flera avseenden ha varit mindre markanta inom annan universitets- och högskoleutbildning. De filosofiska fakulteterna omfattar emellertid cirka hälften av de studerande som för närvarande berörs av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar.

Ålder

Andelen studerande mellan 25 och 47 år vid de filosofiska fakulteterna har ökat kraftigt på bekostnad av andelen studerande under 25 år (tabell 2).

Tabell 2 Nyinskrivna studerande vid filosofisk fakultet läsåren 1970/71–1974/75 efter ålder (procent)[a]

	–24 år	25–47 år	48 år–	Antal
1970/71	70	28	2	19 116
1971/72	67	31	2	15 413
1972/73	61	36	3	14 753
1973/74	57	39	4	14 546
1974/75	54	41	5	14 229

[a] Uppgifter hämtade från Statistiska meddelanden U 1975:13 och U 1975:40.

Längd av önskad utbildning

De flesta nyinskrivna har inte för avsikt att avlägga examen (tabell 3).

Tabell 3 Nyinskrivna studerande vid filosofisk fakultet med resp. utan avsikt att avlägga examen

	Avsikt att avlägga examen		Utan avsikt att avlägga examen	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Ht 1971	6 088	57	4 604	43
Ht 1972	5 080	49	5 347	51
Ht 1973	3 949	41	5 740	59
Ht 1974	3 729	40	5 566	60

I åldersgruppen under 25 år var det höstterminen 1974 fortfarande mer än hälften av de nyinskrivna som avsåg att ta examen medan det för åldersgruppen mellan 25 och 47 år var cirka 77 procent som inte hade för avsikt att ta examen.

Studieintensitet

Den andel av de nyinskrivna vid de filosofiska fakulteterna som enligt egen uppgift i samband med inskrivningen avser att studera på deltid har successivt ökat under de senaste åren (tabell 4).

Tabell 4 Nyinskrivna studerande vid filosofisk fakultet läsåren 1970/71–1974/75 med avsikt att studera på deltid (procent)[a]

	Andel deltid i procent	Antal
1970/71	16 %	19 116
1971/72	16 %	15 413
1972/73	23 %	14 753
1973/74	34 %	14 546
1974/75	36 %	14 229

[a] Uppgifter hämtade från Statistiska meddelanden U 1975:13 och U 1975:40.

I UKÄ-rapport nr 5 1974 "Uppföljning och utvärdering" anförs:

Även om begreppet deltid inte kan definieras genom angivande av t. ex. en viss arbetsinsats per tidsenhet kan de studerandes anmälda avsikt att bedriva studier på deltid åtminstone ge en antydan om att studierna i ökande utsträckning bedrivs parallellt med annan verksamhet, t. ex. förvärvsverksamhet. En rad undersökningar visar också att så är fallet. Under de senaste terminerna har man vid universiteten mött efterfrågan på deltidsundervisning genom inrättande av särskilda undervisningsgrupper i många fall med undervisning på kvällar. Så anordnades t. ex. vid universitetet i Stockholm under höstterminen 1972 undervisning i långsam studietakt inom 32 studiekurser.

Sammanfattningsvis gäller således beträffande de filosofiska fakulteterna att studerandestrukturen har förändrats kraftigt. En växande andel av de studerande utgörs av vuxna som, ofta på deltid och utan avsikt att ta examen, kompletterar en tidigare utbildning eller i annat syfte fördjupar sina kunskaper.

Studerandestrukturen synes ha genomgått avsevärda förändringar även med avseende på andra faktorer än de för vilka statistiskt material finns tillgängligt.

Studiebakgrund och yrkeserfarenhet

Enligt kungörelsen (1969:68) om försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning har personer som fyller 25 år senast under det kalenderår inskrivning sker och som varit yrkesverksamma under minst fem år eller som på annat sätt förvärvat motsvarande erfarenhet, allmän behörighet att skrivas in vid universitet för studier inom vissa ämnesområden m. m. vid filosofisk fakultet.

Genom 1975 års beslut om reformering av högskoleutbildningen har fastställts nya regler för behörighet och antagning till högskolan. Avsikten med dessa regler är att ge sökande som saknar gymnasieutbildning bättre möjligheter till högskolestudier. Allmän behörighet skall i den framtida högskolan gälla för dels sökande som genomgått minst tvåårig linje i gymnasieskolan eller jämförbar specialkurs i gymnasieskolan (motsvarande) och som har vissa bestämda förkunskaper i svenska och engelska, dels sökande som fyllt 25 år, varit verksamma i arbetslivet minst fyra år och som har vissa förkunskaper i engelska. De nya behörighetsreglerna skall tillämpas på huvuddelen av den grundläggande högskoleutbildningen.

Anknytning till utbildningsorten

Det torde i viss utsträckning förekomma att de studerande pendlar till och från studieorten. För den som deltar i decentraliserad utbildning i universitets- eller studieförbundsregi synes anknytningen till studieorten i de flesta fall som regel vara än svagare än för s. k. pendlare.

U 68 anför beträffande de studerandes kontakter utanför högskolan (SOU 1973:2, s. 314):

> I ett lokaliseringsmönster med ett förhållandevis stort antal utbildningsorter kommer en betydligt större andel av de studerande att studera i sin hemort eller på pendlingsavstånd från denna än i ett mönster med ett fåtal utbildningsorter med stora högskolor. Den som studerar på sin hemort eller inom pendlingsavstånd från denna kan under studietiden upprätthålla sina upparbetade kontakter med personer och verksamheter utanför utbildningsmiljön. Samtidigt kan nya kontakter utvecklas genom utbildningen. För den som studerar utanför hemregionen förändras kontaktmönstret i större utsträckning. Kontakterna med hemorten avtar och ersätts med nya på studieorten. Det är därvid naturligt att de senare i första hand söks inom den nya studiemiljön och i andra hand i samhället utanför denna. En spridd lokalisering av utbildningen bör alltså underlätta för de studerande att behålla och utveckla sina kontakter med det övriga samhället.

Även med hänsyn till bl. a. den ökande andelen vuxenstuderande och förbättrade möjligheter till återkommande utbildning bedömer U 68 det som troligt att de gränser som för närvarande finns mellan den högre utbildningen och andra samhällsaktiviteter suddas ut (SOU 1973:2 sid. 316).

De försämrade möjligheterna att efter avslutad utbildning få anställning inom förväntat yrkesområde kan ha medfört att färre studerande än tidigare fortsätter med högre utbildning direkt efter avslutad gymnasieutbildning. Den kraftiga nedgången i antalet nyinskrivna under 25 år tyder på att så kan ha varit fallet. Genom förändrade behörighetsregler och ett ökat utbud av bl. a. yrkesinriktade studiekurser har universiteten till viss del förmått att kompensera bortfallet av ungdomsstuderande genom rekrytering av vuxna deltidsstuderande m. m. Den förändrade studerandestrukturen kan delvis vara ett resultat av den allmänna konjunkturnedgången i början av 1970-talet. De iakttagna förändringarna av studerandestrukturen vid filosofisk fakultet spänner emellertid delvis över en längre tidsrymd än vad som kan motiveras enbart av förändringar i konjunkturerna. Den förändrade studerandestrukturen torde därför vara av bestående karaktär.

Några av huvudsyftena med reformeringen av högskoleutbildningen är att bredda rekryteringen och att främja återkommande utbildning. Införandet av ett särskilt vuxenstudiestöd ingår som ett led i dessa strävanden. På sikt bör åtgärder av detta slag få betydande effekter på studerandestrukturen.

I avsnitt 4.3 har kommittén redovisat att en nation i Uppsala inte bedriver någon verksamhet. Denna nations ändamål är att göra det möjligt för studerande vid universitetet i Uppsala att utan egentlig nationsavgift fullgöra sin skyldighet att tillhöra nation. Kommittén har låtit undersöka hur medlemsstrukturen i Skånelandens nation skiljer sig från medlemsstrukturen i övriga nationer. Undersökningen, som avser höstterminen 1970, är baserad på ett slumpmässigt urval av cirka 500 intervjupersoner. Följande slutsatser kan dras:

(1) Den andel av de studerande som var 26 år eller äldre var dubbelt så stor i Skånelandens nation som i övriga.
(2) Den andel som studerat 9 terminer eller längre var dubbelt så stor i Skånelandens nation som i övriga.
(3) Mer än dubbelt så stor andel av medlemmarna i Skånelandens nation som i övriga nationer var gifta och nära dubbelt så stor andel bodde i egen lägenhet eller villa.

Det var således relativt sett fler äldre studerande med ett stort antal terminers studier bakom sig som valt Skånelandens nation framför övriga nationer.

4.5.2 *Förändringar i högskoleorganisationen*

En för obligatoriekommitténs vidkommande särskilt intressant del av reformeringen av den högre utbildningen (prop. 1975:9, UbU 1975:17, rskr 1975:179) är den nya institutionella organisationen, som är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1977. Utformningen av den institutionella organisationen återverkar bl. a. på formerna för studeranderepresentation och på hur indelningen i organ eller sammanslutningar för studerande lämpligen bör utformas.

Den nya högskolan kommer att omfatta all utbildning som bygger på gymnasieskolan men också utbildning som från den studerandes eller arbetsmarknadens synpunkt är alternativ till sådan utbildning. Högskolan skall inledningsvis omfatta följande befintliga statliga, landstings- och primärkommunala utbildningar eller enheter:

universiteten, karolinska institutet, de tekniska högskolorna, högskolan i Luleå, bibliotekshögskolan, jordbrukets högskolor, socialhögskolorna, journalisthögskolorna, lärarhögskolorna, förskoleseminarierna, seminarierna för huslig utbildning, slöjdlärarseminariet, institutet för högre utbildning av sjuksköterskor, musikhögskolorna, konsthögskolan, konstfackskolan (delvis), dramatiska institutet, scenskolorna, musikdramatiska skolan, dansskolan, viss sjöbefälsutbildning, hälsovårdsinspektörsutbildningen, kombinationsutbildningarna, utbildningarna till driftteknikerlaboratorieassistent, systemman, programmerare, arbetsterapeut, hörselvårdsassistent, medicinsk assistent, sjukgymnast, sjuksköterska, tandhygienist, ålderdomshemsföreståndare, socialpedagog, fritidspedagog och ungdomsledare (delvis) samt Valands konstskola och Örebro musikpedagogiska institut.

Bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar gäller nu enbart för en mindre del av ovanstående utbildningar och enheter (jfr avsnitt 3.1). Huvuddelen av de högskolestuderande återfinns emellertid inom de enheter för vilka det finns bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar. Antalet studerande vid sådana uppgår till cirka 125 000. Om ett obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar skall bevaras efter den 1 juli 1977 måste rimligen övervägas om bestämmelserna skall omfatta alla studerande i högskoleutbildning. Bestämmelserna kommer i så fall att omfatta uppskattningsvis 30–40 000 fler studerande än för närvarande.

Högskoleutbildningen kommer att organiseras dels i utbildningslinjer, dels i enstaka kurser. Utbildningslinjerna kan vara allmänna, lokala eller in-

dividuella. Huvuddelen av de nuvarande yrkesinriktade utbildningarna på högskolenivå skall inordnas i den nya studieorganisationen som allmänna utbildningslinjer. Enstaka kurser skall bl. a. tillgodose fortbildnings- och vidareutbildningsbehov som inte motsvaras av fullständiga utbildningslinjer.

Det kommer tills vidare att finnas högskoleutbildning med statligt, primärkommunalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap. Den statliga högskoleutbildningen kommer att i sin huvuddel tillhöra utbildningsdepartementets ansvarsområde, medan en mindre del alltjämt kommer att tillhöra jordbruksdepartementets ansvarsområde.

Indelningen i högskoleenheter övervägs f. n. av organisationskommittéer för högskolereformen. För flertalet högskoleorter blir det fråga om endast *en* statlig högskoleenhet. Detta innebär bl. a. att utbildningar som nu saknar bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar i flera fall kommer att föras samman med utbildningar som har sådana bestämmelser.

Varje statlig högskoleenhet kommer att ledas av en styrelse (*högskolestyrelse*) och ett rektorsämbete. Styrelsen skall bestå av såväl inom enheten verksamma som företrädare för allmänna intressen.

Planering samt frågor om utbildningens innehåll och organisation beträffande en eller flera utbildningslinjer skall ankomma på *linjenämnder*. Nämnderna skall bestå av omkring 1/3 lärare, 1/3 studerande och 1/3 företrädare för yrkeslivet inom det berörda området.

Institutioner kommer att utgöra arbetsenheter vid samtliga högskoleenheter, som har fast forskningsorganisation och vid även andra enheter, där så bedöms motiverat. En institution kommer normalt att ledas av en *institutionsstyrelse* bestående av företrädare för de anställda och studerande.

Tills vidare kommer planeringen av forskning och forskarutbildning att fullgöras inom fakulteter/sektioner. Mindre ledningsorgan, *fakultets/sektionsnämnder*, med representation för olika berörda grupper kommer att inrättas.

Den kommunala högskoleutbildningen kommer att ledas av primärkommuns *skolstyrelse* eller landstingskommuns *utbildningsnämnd*. *Linjenämnder* med samma sammansättning och så långt möjligt samma uppgifter som inom den statliga högskolan skall i princip finnas också för kommunal högskoleutbildning.

För samordnande planering av den grundläggande högskoleutbildningens utveckling och utbyggnad inom var och en av sex högskoleregioner inrättas en *regionstyrelse* bestående av dels företrädare för allmänna intressen, dels ledamöter som hämtas inom högskolan.

Regionstyrelserna skall kunna inrätta *utbildningsnämnder*. Nämnderna, som skall utgöra rådgivande och förslagsställande expertorgan, skall vara sammansatta enligt samma principer som linjenämnderna.

Ett nytt verk, *universitets- och högskoleämbetet* (UHÄ), skall ha det centrala planeringsansvaret för den grundläggande högskoleutbildningen.

Sådana ledamöter i högskolestyrelse som hämtas inom högskoleenheten skall – med undantag för rektor och förvaltningschef – utses av dem som är verksamma där. Företrädare för de anställda skall utses genom lokala personalorganisationer. Lärarledamöter i linjenämnd bör utses av de lärare

som är verksamma inom nämndens verksamhetsområde eller har anknytning till detta. Företrädare för de studerande i högskolestyrelse och linjenämnd skall utses av de studerande eller av organ eller sammanslutningar som företräder dem. I propositionen angavs att närmare ställning till former för att utse studerandeledamöter bör tas på grundval av obligatoriekommitténs förslag. Ledamöter i institutionsstyrelser skall utses genom val av berörda grupper vid institutionen.

5 Behovet av och former för samhällsstöd till studerandefacklig och studiesocial verksamhet

5.1 Inledning

Obligatoriekommittén har i kapitel 4 redogjort för bakgrunden till sina överväganden och förslag. Därvid har kommittén pekat på aktuella tendenser och förändringar i fråga om bl. a. högskoleutbildningens roll i samhället, studerandegruppens sammansättning och högskolans organisation.

Kommittén har att allsidigt pröva om det beträffande just universitets- och högskolestuderande föreligger särskilda skäl för en obligatorisk anslutning till fackliga sammanslutningar eller för andra former för samhällelig reglering av eller stöd till sådana sammanslutningar. Kommitténs möjligheter att föreslå skilda former av samhällsstöd till studerandefacklig och studiesocial verksamhet begränsas av att enligt direktiven en utgångspunkt för förslagen bör vara att en avveckling av obligatoriet inte skall leda till några nya åtaganden för statsverket. I detta kapitel redovisar kommittén sin syn på behovet av samhälleliga åtgärder till stöd för sådan verksamhet som nu bedrivs i första hand inom ramen för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap och samarbetsorgan bildade huvudsakligen av sådana sammanslutningar.

Universitetsutbildning var tidigare förbehållen ett litet fåtal ungdomar. Studerandegruppen var då mycket homogen. Under senare år har utbyggnaden av grundskole- och gymnasieskoleutbildningen, inte minst vuxenutbildningen, nya behörighetsregler för högre utbildning, förbättrade studiesociala insatser m. m. bidragit till att ge allt fler människor möjlighet till högskoleutbildning. Arbetsmarknaden för högskoleutbildade har vidgats och gränserna mot arbetsmarknaden i övrigt tenderar att bli mindre markerade. Högskoleutbildning genomgås i väsentligt större utsträckning som enstaka kurser och i former som gör det möjligt att studera på deltid och/eller på avstånd från högskoleort. Universitetens och högskolornas roll som instrument för fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma har förstärkts, vilket bl. a. medfört att studerandegruppens sammansättning har förändrats.

I fråga om social miljö råder för många heltidsstuderande specifika förhållanden. Vistelsen på studieorten är för de heltidsstuderande ofta temporär. De studerande är därför inte, som andra grupper, skyldiga att mantalsskriva sig på den ort där de huvudsakligen vistas (§ 15 folkbokföringsförordningen).

På studieorten bosätter sig den studerande ofta i någon form av genomgångsbostad. För att de som kommer från andra orter än universitets- och högskoleorterna skall ha en reell möjlighet att bedriva högre studier har samhället medverkat till uppförande av särskilda bostäder för studerande. Genom studerandesammanslutningarnas egna åtgärder har studentbostäderna kommit att alltmera fungera som genomgångsbostäder även för andra än studerande. Den ökade andelen vuxenstuderande, deltidsstuderande, studerande i distansundervisning m. m. torde också ha bidragit till att en allt större andel av de högskolestuderande bor i egen bostad.

Högskolestuderande svarar i väsentligt större omfattning än elever i grundskole- och gymnasieskoleutbildning för sin egen försörjning. Studierna vid universitet och högskolor finansieras i allmänhet helt eller delvis med statliga studiemedel. De studerandegrupper som tillkommit de senaste åren finansierar i stor utsträckning studierna genom eget arbete eller genom en kombination av eget arbete och statliga studiemedel. De högskolestuderande har i motsats till huvuddelen av eleverna i grundskola och gymnasieskola uppnått myndighetsålder. I fråga om förutsättningarna för studerandefacklig verksamhet kan det mot bakgrund härav vara olämpligt att jämföra de högskolestuderande med elever i grundskola och gymnasieskola.

Förhållandena för de högskolestuderande är också i väsentliga delar annorlunda än förhållandena för löntagare. Det råder sålunda självfallet inget anställningsförhållande för de studerande gentemot högskolemyndigheterna. De studerande har inte heller möjlighet att, som löntagarna, förhandla om sina ekonomiska och sociala villkor och saknar också fackliga stridsmedel. Kontakter mellan de studerande å ena sidan, statsmakterna och högskolemyndigheterna å den andra, har på grund härav en helt annan karaktär än vad som är normalt mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Om det funnits en möjlighet för de studerande att förhandla om t. ex. studiemedlens storlek skulle förutsättningarna för studerandefackligt arbete ha varit delvis andra. Det hade då funnits helt andra förutsättningar för fackligt engagemang inom studerandegruppen. Samtidigt torde ändå inte en fullständig likställdhet med löntagarorganisationerna kunna uppnås för studerandeorganisationerna. Paralleller med andra typer av intresseorganisationer kan också dras för deras del, t. ex. med organisationer för pensionärer eller fria yrkesutövare.

De studerande befinner sig i sin roll under en kort period. Normalstudietidens längd är för de flesta utbildningsvägar i högskolan omkring tre år. Andelen korttidsstuderande tenderar dessutom att öka. En sammanslutning för studerande verkar även på grund av denna snabba omsättning i rekryteringsunderlaget under helt andra betingelser än fackliga organisationer på arbetsmarknaden.

Det finns tendenser till att de högskolestuderandes situation i framtiden kan komma att bli mera differentierad med avseende på den enskildes tidigare erfarenheter, formerna för studiernas finansiering, studieintensiteten m. m. Under överskådlig tid bör man emellertid räkna med att huvuddelen av de högskolestuderande i stor utsträckning kommer att finansiera studierna med hjälp av statliga studiemedel och att inget anställningsförhållande kommer att råda för de studerande gentemot högskolemyndigheterna. Vistelsen i studiemiljön kan komma att bli mera tillfällig för många studerande i

och med att ett system med återkommande utbildning utvecklas. Ett studerandefackligt engagemang som bygger på frivilligt medlemskap i studerandesammanslutning kan därigenom komma att försvåras.

De bestämmelser om obligatoriskt medlemskap som finns i förordningar för universiteten och andra läroanstalter är i ekonomiskt avseende av utomordentlig betydelse för den verksamhet sammanslutningarna bedriver. Ofta finansieras verksamheten till övervägande del av medlemsavgifter uttagna på det obligatoriska medlemskapets grund.

Statsmakterna lämnar i särskild ordning bidrag till hälsovård och motionsidrott för studerande vid universitet och högskolor. Sammantaget uppgår de statliga bidragen till denna verksamhet till drygt 3 miljoner kronor (1975/76). Dessa statsbidrag, som infördes år 1967, motiverades bl. a. av att förebyggande hälsovård ansågs kunna bidra till bättre studieresultat samtidigt som det på grund av koncentrationen av den högre utbildningen till vissa orter inte kunde förutsättas att kommunerna kunde ge samma service till de studerande som till andra grupper. Studerandehälsovårdsutredningen anför i sitt betänkande (SOU 1975:7) att det fortfarande finns behov av en särskild studerandehälsovård inriktad på förebyggande hälsovård och social/kurativ rådgivning. Utredningen har utgått från att det nuvarande statsbidraget till studerandehälsovård skall utgå i samma omfattning som tidigare.

Staten medverkar också vid anordnandet av samlingslokaler för studerande genom de delvis ränte- och amorteringsfria lån som kan beviljas ur den s. k. kårlokalfonden.

I ytterligare ett avseende har studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap fått en ekonomisk förmån. Sammanslutningarna är genom undantagsbestämmelser helt eller delvis befriade från fastighetsskatt, kommunal inkomstskatt, statlig inkomstskatt och statlig förmögenhetsskatt.

5.2 Behovet av samhällsstöd

5.2.1 *Samhällsstöd i form av bestämmelser om obligatoriskt medlemskap*

Om det obligatoriska medlemskapet avskaffas, är det enligt studerandesammanslutningarnas egen bedömning troligt att medlemsantalet kommer att sjunka kraftigt. Därmed riskerar sammanslutningarna också att få kraftigt minskade ekonomiska resurser till sitt förfogande. De resurser som kan komma frivilliga studerandesammanslutningar till del genom t. ex. medlemsavgifter blir troligen splittrade på flera sammanslutningar än som i dag har obligatoriskt medlemskap. Resurser för berörda ändamål är nu i huvudsak koncentrerade till en sammanslutning för varje universitet, högskola eller, i vissa fall, fakultet.

Främst med hänsyn till att de studerande befinner sig i sin roll under en kort period och till att en motsvarighet till löntagarorganisationernas förhandlingsmöjligheter saknas, är det även enligt kommitténs mening sannolikt att de studerandes anslutning till frivilliga studerandefackliga sammanslutningar skulle bli avsevärt lägre än löntagares anslutning till löntagarorganisationerna. Företrädare för skilda studerandesammanslutningar har

vid överläggningar med kommittén bedömt det som troligt att endast en mindre andel av de studerande kommer att ansluta sig till någon frivillig studerandefacklig förening.

Det i universitetsförordningen (motsvarande) föreskrivna obligatoriska medlemskapet är det enda renodlade exemplet på statligt reglerad skyldighet att tillhöra sammanslutning, som svarar för en form av facklig verksamhet. En sådan reglering är enligt kommitténs uppfattning principiellt felaktig. En styrka i föreningslivet är föreningars förmåga att på frivillig väg engagera medlemmar. Härigenom tvingas de att fortlöpande motivera sin verksamhet.

I gällande grundlag har föreskrivits att medborgare skall vara skyddad mot att myndighet tvingar honom att tillhöra förening (jfr avsnitt 4.4). Undantag från nämnda regel kan göras endast genom riksdagsbeslut. Att sådana undantag måste lagfästas innebär en markering av att skyldighet att tillhöra sammanslutningar endast bör komma i fråga om synnerliga skäl föreligger och efter prövning i offentlighet.

Omprövningen av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar motiveras också av att högskoleutbildningens roll i samhället har förändrats. Dessa förändringar kommer att markeras ytterligare genom den nyligen beslutade reformeringen av högskoleväsendet. Till följd av att högskolebegreppet vidgas blir det inte fråga om huruvida det befintliga obligatoriska medlemskapet skall bevaras utan också huruvida det skall utvidgas till nya studerandegrupper, som saknar den tradition som bl. a. obligatoriet bidragit till att skapa när det gäller studerandesammanslutningar främst inom universitetsområdet.

Planeringen av högskoleutbildningen kan i större utsträckning än tidigare komma att anknyta till regionala och lokala förhållanden. En utbyggnad av högskoleutbildningen på flera orter utanför universitetsorterna medför sannolikt att övergången från yrkesverksamhet eller gymnasieskolestudier till högskolestudier för flera människor blir mindre drastisk i socialt hänseende. Utvecklingen av nya former för distribution av utbildning kan komma att få motsvarande effekter.

De åtgärder som nu bör övervägas i fråga om samhällsstöd till studerandefacklig och studiesocial verksamhet måste utformas med utgångspunkt inte i högskolans nuvarande mål, rekrytering och organisation m. m., utan i de förhållanden som kan förutses gälla från slutet av 1970-talet. Åtgärderna bör således utformas så att de kan tjäna avsedda syften i en högskola som kommer att präglas av riksdagsbeslutet om reformering av högskoleutbildningen.

De skäl som särskilt talar för att bestämmelser om obligatoriskt medlemskap bör avskaffas är sålunda

att sådana bestämmelser från föreningsrättsliga synpunkter är principiellt betänkliga,

att högskolans roll i samhället har förändrats och i framtiden kommer att förändras på ett sådant sätt att bestämmelser om obligatoriskt medlemskap kan komma att upplevas som än mer otidsenliga samt

att reformeringen av högskoleutbildningen gör det omöjligt att bibehålla det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar utan att samtidigt utvidga det till att omfatta flera grupper av studerande.

Obligatoriekommittén har emellertid samtidigt funnit att det obligatoriska

medlemskapet och den därmed förenade skyldigheten att erlägga avgifter är av stor betydelse för den verksamhet som nu bedrivs inom ramen för befintliga sammanslutningar. Sammanslutningarna själva har uttryckt stark oro för vad som kan komma att inträffa om bestämmelser om obligatoriskt medlemskap avskaffas. SFS har i skrivelse till chefen för utbildningsdepartementet i maj 1974 lämnat vissa synpunkter på direktiven till obligatoriekommittén. Därvid har organisationen bl. a. anfört att kommittén "måste ges möjlighet att presentera ett alternativ till dagens obligatorium där väsentliga funktioner bibehålls till de kostnader för statskassan som detta betingar" och att kommittén bör "beredas möjlighet att föreslå ett bibehållet obligatorium med utgångspunkt från såväl de fackliga som de sociala funktioner som studerandeorganisationerna fyller".

Obligatoriekommittén delar bedömningen att det inte är möjligt att avskaffa det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar utan att samtidigt säkra organisatoriska och ekonomiska resurser för studerandefacklig och studiesocial verksamhet.

En varaktig lösning av de problem som är förknippade med det obligatoriska medlemskapets avskaffande torde endast kunna komma till stånd genom förhandlingar mellan staten och studerandesammanslutningarna samt i vissa hänseenden berörda landstingskommuner och kommuner. Förhandlingarna måste med nödvändighet delvis bedrivas på lokal nivå. Det har inte ingått i obligatoriekommitténs uppgifter att svara för sådana förhandlingar. Kommittén föreslår emellertid att förhandlingar kommer till stånd.

Främst med hänsyn till reformeringen av högskoleutbildningen är det emellertid enligt kommitténs mening angeläget att finna en provisorisk lösning som gör det möjligt att avveckla det obligatoriska medlemskapet innan föreslagna förhandlingar har kunnat slutföras. Även en sådan lösning bör utformas så att resurser för studerandefacklig och studiesocial verksamhet säkras. Kommittén behandlar i följande avsnitt de ekonomiska förutsättningarna för ett förverkligande av detta.

De diskussioner kommittén för i det följande avser endast provisoriska anordningar och bör inte uppfattas som bindande för ovannämnda förhandlingar.

5.2.2 *Stöd till studerandefacklig verksamhet*

Den studerandefackliga verksamhet som befintliga sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap bedriver innebär främst att;

- organisera och genomföra val av studeranderepresentanter i organ inom läroanstalten,
- utbilda studeranderepresentanter,
- informera de studerande om vilka frågor som behandlas i organ där de studerande är representerade,
- tillhandahålla kansliresurser och kontorslokaler m. m. för studeranderepresentanterna,
- samordna studeranderepresentanternas arbete i skilda organ,
- bevaka och följa upp det arbete som studeranderepresentanterna utför,
- göra utredningar i utbildningspolitiska och studiesociala frågor,

- besvara remisser,
- anordna debatter m. m. i utbildningspolitiska och studiesociala frågor samt
- i övrigt genom skrivelser, uttalanden, uppvaktningar och informella kontakter fungera som påtryckare i frågor som rör de studerande.

Den verksamhet som här har uppräknats motsvarar inte helt och hållet sådan verksamhet som normalt betecknas som *facklig*. I facklig verksamhet innefattas, som ovan berörts, bl. a. möjligheter till förhandlingar. Begreppet *studerandefacklig verksamhet* är emellertid, trots avsaknaden av förhandlingsrätt, väl förankrat inom de nuvarande sammanslutningarna.

Den studerandefackliga verksamhet som bedrivs av sammanslutningarna är av stor betydelse som en förutsättning för de studerandes medverkan i högskolans planering och ledning m. m. Det är framförallt viktigt att de studerandes företrädare i skilda högskoleorgan har möjlighet att tillsammans med andra studerande bereda de ärenden som skall behandlas av högskoleorganen. För de studerandes allmänna engagemang i bl. a. utbildningspolitiska och studiesociala frågor måste det anses önskvärt att det även i framtiden finns studerandefackliga sammanslutningar, som kan bevaka de studerandes intressen i sådana frågor.

Det är även från allmänt samhällelig synpunkt värdefullt om de studerande kan företrädas av representativa organ och att de har möjlighet att – utifrån sina utgångspunkter – reellt påverka bl. a. de beslut som fattas inom högskolan. De studerande besitter genom sin roll som mottagare av utbildningen värdefulla kunskaper och erfarenheter. Det finns självfallet större förutsättningar att nyttiggöra dessa kunskaper och erfarenheter om det finns representativa organ för de studerande.

Kostnaderna för studerandefacklig intressebevakning och för sådan information och administration som har samband med intressebevakningen kan för 1973 uppskattas till i runda tal 8 miljoner kronor (jfr avsnitt 3.2.3).

	Milj kr
Studerandefacklig intressebevakning på central nivå	1,5
Studerandefacklig intressebevakning på lokal nivå	5
Kårtidningar (1,5 milj. kr, varav i varje fall hälften hänförs till facklig verksamhet)	0,75
Administration (1,5 milj. kr, varav hälften hänförs till facklig verksamhet)	0,75
Totalt	8

Dessa kostnader täcks genom medlemsavgifter till de obligatoriska sammanslutningarna. Frivilliga sammanslutningar av studerande torde inte ha möjlighet att genom medlemsavgifter få in tillnärmelsevis så stora belopp.

Här beräknade 8 miljoner kronor svarar mot en genomsnittlig avgift per studerande och termin på mellan 30 och 35 kronor. De studerande torde inte kunna förutsättas i framtiden vara villiga att erlägga större avgifter än de nu gör. En minskning av antalet medlemmar kan därför komma

att ge omedelbart utslag i form av minskade totala resurser. Kommittén har gjort ett räkneexempel som bygger på att cirka en fjärdedel av de studerande kan komma att ansluta sig till frivilliga föreningar och att dessa är villiga att betala samma avgifter för studerandefacklig verksamhet som de nu gör. Under dessa förutsättningar vilkas sannolikhet självfallet är svårbedömbar kan de frivilliga föreningarnas medlemsintäkter uppskattas till i runda tal 2 miljoner kronor.

Det bör påpekas att de här angivna kostnadsuppskattningarna hänför sig till år 1973 och att motsvarande kostnader i dag sannolikt är inte oväsentligt högre.

Studerandesammanslutningarna har hittills i huvudsak inte erhållit vare sig statliga eller kommunala direkta bidrag för sin fackliga verksamhet. Ett undantag utgör de i sammanhanget obetydliga bidrag av statliga medel som under de senaste åren utgått tilll SFS. Att studerandesammanslutningarna inte i större utsträckning kunnat få del av statliga och kommunala bidrag torde i första hand bero på att de har obligatoriskt medlemskap och att de därigenom har möjlighet att uppbära medlemsavgifter av alla berörda studerande. Om det obligatoriska medlemskapet avskaffas, kan förutsättningarna för sammanslutningarna att erhålla olika former av stöd komma att ändras.

Nya riktlinjer för statligt stöd till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet har under våren 1975 fastställts av riksdagen (prop 1975:14, KrU 1975:9, rskr 1975:124). Enligt dessa regler skall statligt stöd utgå till organisationer som är uppbyggda efter gängse demokratiska principer och bedriver verksamhet huvudsakligen bland barn och ungdom. En organisation skall ha minst 3 000 medlemmar i åldrarna 7–25 år och verksamma lokalavdelningar i minst hälften av landets landstingskommuner. Det ankommer på regeringen att avgöra när en organisation skall förklaras berättigad till statligt stöd. Formerna för det statliga ungdomsstödet ligger i allmänhet till grund för utformningen av landstingskommunalt och kommunalt ungdomsstöd (bilaga 4).

Endast vissa delar av den verksamhet som studerandesammanslutningarna nu bedriver är sådan att den kan jämställas med den verksamhet samhället velat stödja genom införandet av olika former av stöd till ungdomsorganisationer. Obligatoriekommittén har här endast velat peka på att studerandesammanslutningar som en konsekvens av det obligatoriska medlemskapets avskaffande kan komma att resa krav på statligt och kommunalt ungdomsstöd. Kommittén har överlagt med företrädare för bl. a. Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet samt Stockholms och Uppsala kommuner. Därvid har framkommit att det efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet torde vara möjligt för studerandesammanslutningarna att ansöka om och i konkurrens med andra föreningar begära att få komma i åtnjutande av vissa former av kommunalt ungdomsstöd. Företrädare för berörda förbund och kommuner har emellertid samtidigt påpekat att man vid ett eventuellt avskaffande av det obligatoriska medlemskapet av kommunalekonomiska skäl kan tvingas att revidera sina bidragsbestämmelser.

Elevorganisationer inom främst grundskola och gymnasieskola har under ett antal år erhållit statligt stöd på annat sätt än genom det reguljära stödet

till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. Det stöd som i realiteten har utgått till elevorganisationerna är emellertid avsevärt mindre än det stöd som skulle ha utgått om bestämmelserna för det statliga ungdomsstödet hade tillämpats.

Även om frivilliga studerandesammanslutningar kommer i åtnjutande av sådana former av statligt och kommunalt stöd som för närvarande utgår, kan detta sannolikt inte ersätta sammanslutningarna för bortfallet av obligatoriska medlemsavgifter.

Enligt statsmakternas beslut om reformering av högskoleutbildningen skall de studerande få utse företrädare i styrelser och nämnder inom högskolan. Principerna för den nuvarande försöksverksamheten med nya samarbetsformer (FNYS) kommer därigenom att permanentas. De studerandes representation i beredande och beslutande organ inom högskolan bygger för närvarande till största delen på att det finns sammanslutningar som innefattar samtliga studerande. Det kan inte förutsättas att samma grad av representativitet kan upprätthållas om studeranderepresentationen skulle bygga på frivilliga studerandesammanslutningar. Frivilliga sammanslutningar kan på grund av låg anslutningsgrad komma att i praktiken företräda endast en mindre del av de studerande.

Det finns därför anledning att överväga på vilket sätt statsmakterna och högskolemyndigheterna skall medverka till att skapa förutsättningar för en praktiskt fungerande representation. För närvarande svarar institutionerna i förekommande fall för val till institutionsstyrelser. När det gäller att utse ledamöter i övriga högskoleorgan sker detta emellertid genom studentkår (motsvarande) utan att respektive universitet eller högskola medverkar. Om det i framtiden inte skall ankomma på ett för berörda studerande gemensamt fristående organ att utse studeranderepresentanter, kan det vara motiverat att högskolemyndigheterna påtar sig ett ansvar för att det finns förutsättningar för en faktisk representativitet. Ett sätt på vilket myndigheterna kan medverka till en väl fungerande studeranderepresentation är att de anordnar och bekostar val av företrädare för de studerande.

Större delen av kostnaderna för den studerandefackliga verksamheten är hänförbar till andra uppgifter än sådana som sammanhänger med de studerandes representation i organ inom högskolan. Även om högskolan i framtiden tar ett visst ansvar för utseendet av studeranderepresentanter, kommer därför behovet av resurser för studerandefacklig verksamhet att vara betydande.

Det är självklart positivt om frivilliga sammanslutningar visar sig ha möjlighet att finansiera en väl fungerande facklig intressebevakning utan särskilda former av samhällsstöd. I regel torde detta emellertid inte vara möjligt. De totala resurserna för studerandefacklig intressebevakning kan komma att reduceras högst avsevärt. Med hänsyn till sina direktiv måste kommittén i detta läge föreslå att en möjlighet att finansiera verksamheten genom obligatoriska avgifter från samtliga de studerande bevaras tills vidare. Den nödvändiga avgiftsfinansieringen bör enligt kommitténs mening utformas så att de berörda studerande i realiteten själva kan avgöra om och i vilken utsträckning verksamheten skall finansieras genom avgifter som betalas av samtliga studerande.

Obligatoriekommittén bedömer det som i de flesta fall omöjligt att enbart med

stöd av frivilliga medlemsavgifter upprätthålla en studerandefacklig verksamhet av det slag som befintliga sammanslutningar bedriver. För att inte resurserna för sådan facklig verksamhet skall reduceras väsentligt finner kommittén det därför nödvändigt att tills vidare – i avvaktan på resultatet av förut nämnda förhandlingar – bibehålla en möjlighet för de studerande att genom obligatoriska avgifter bidra till att täcka kostnaderna för studerandefacklig verksamhet. Detta gäller oavsett om det obligatoriska medlemskapet avskaffas eller om en ordning med sådant medlemskap bevaras övergångsvis.

5.2.3 *Stöd till studiesocial service*

Statsmakterna och studerandesammanslutningarna har ett delat ansvar för den studiesociala verksamhet som nu bedrivs inom ramen för eller i anslutning till sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Hälsovård och motionsidrott för de studerande finansieras således dels genom statsbidrag, dels genom på det obligatoriska medlemskapets grund uttagna avgifter. Statliga bidrag kan också utgå till anläggningar för motionsverksamhet i kommuner med många studerande. Samlingslokaler har tillkommit genom betydande statliga lån och driften finansieras i stor utsträckning genom medlemsavgifter.

De studerande vid universitet och högskolor är till stor del koncentrerade till vissa orter där andelen studerande i förhållande till totalbefolkningen är hög. För samtliga berörda läroanstalter torde gälla att upptagningsområdet för närvarande är och under överskådlig tid kommer att vara större än den primärkommun respektive landstingskommun i vilken läroanstalten är belägen. De studerande har liksom andra människor rätt till akut sjukvård även i andra landstingskommuner än den egna. Genom s. k. utomlänsavtal har bl. a. de studerande oavsett mantalsskrivningsort dessutom kunnat garanteras sluten vård, öppen specialistvård och icke-akut öppen sjukvård i vissa fall. Kommunerna har i vissa avseenden inte påtagit sig samma ansvar för de studerande som för andra grupper. Sådana åtaganden som i allmänhet utgör ett primärkommunalt ansvar (daghem, samlingslokaler) har inte på alla orter föranlett kommunala insatser som innefattar de studerande som är mantalsskrivna i annan kommun. T. ex. grundas tilldelningen av daghemsplatser i vissa fall på var den studerande är mantalsskriven och i andra fall enbart på var den studerande är permanent bosatt.

Den sociala service som inrättas för de studerande är i vissa fall en förmån som utöver den allmänna sociala servicen kommer de studerande till del. Förändringar i fråga om det obligatoriska medlemskapet bör emellertid inte i sig få leda till en sänkning av ambitionsnivån för sådan social service som byggts upp av de studerandes sammanslutningar med stöd av det obligatoriska medlemskapet och av statliga bidrag.

Studerandehälsovårdsutredningen och universitetsrestaurangkommittén har avlämnat förslag beträffande hälsovård och restaurangservice för de studerande.

Studerandehälsovården kan enligt studerandehälsovårdsutredningens förslag med bibehållen ambitionsnivå men med delvis förändrad inriktning överföras dels till ordinarie sjukvårdshuvudmän, dels till högskoleenheterna. De studerande kan bl. a. genom inrättande av studiesociala nämnder inom

högskolan även i framtiden få medverka vid utformningen av den särskilda förebyggande studerandehälsovården.

Måltidsverksamheten vid universitet och högskolor kommer genom statsmakternas beslut (prop. 1974:1, bil 10, UbU 1974:13, rskr 1974:121) i anledning av universitetsrestaurangkommitténs förslag i åtnjutande av lokalsubventioner i samma omfattning som personalrestaurangverksamhet vid statliga verk och myndigheter. Den restaurangverksamhet som bedrivs direkt eller indirekt av studerandesammanslutningarna har härigenom blivit i väsentligt mindre utsträckning än tidigare beroende av sammanslutningarnas möjligheter att på grundval av det obligatoriska medlemskapet uttaga avgifter.

Riksdagens principbeslut (prop 1971:1, bil 13, CU 1971:12, rskr 1971:92) om att de nuvarande studentbostadsföretagen skall kunna uppgå i eller ombildas till allmännyttiga bostadsföretag innebär att en väg öppnats för att avlasta studerandesammanslutningarna det indirekta ansvaret för de studerandes bostadsförsörjning.

Delar av den studiesociala servicen kan sålunda i samband med ett eventuellt avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar bevaras utan att särskilda åtgärder vidtas. Under en övergångstid kan det dock i vissa fall erfordras åtgärder som gör det möjligt att finansiera studiesocial service genom obligatoriska avgifter. Studerandehälsovårdsutredningen har föreslagit att de studerande i avvaktan på den allmänna sjukvårdens utbyggnad övergångsvis skall svara för en del av kostnaderna för en särskild studerandehälsovård. Om ett obligatoriskt medlemskap bevaras, anser utredningen att finansieringen kan ske genom medlemsavgifter på samma sätt som för närvarande. Om det däremot avskaffas bör enligt studerandehälsovårdsutredningen de studerande erlägga obligatoriska avgifter till högskoleenheterna.

I obligatoriekommitténs direktiv anges, som nyss nämnts, att en avveckling av det obligatoriska medlemskapet inte skall leda till några nya åtaganden för statsverket. Kommittén har emellertid förutsatt att statliga bidrag till hälsovård, motionsidrott och anordnande av samlingslokaler även fortsättningsvis skall utgå. I perspektivet av det genom riksdagens reformbeslut vidgade högskolebegreppet torde det vara nödvändigt att låta sådant stöd omfatta även nya grupper av högskolestuderande. Obligatoriekommittén utgår från att hithörande frågor prövas i samband med ställningstagandena till kommitténs förslag.

Den skattebefrielse som gäller för studerandesammanslutningar har betydelse främst genom att sammanslutningarna är befriade från garantibeskattningen av fastigheter. Innehavet av fastigheter är så stort att den skatt som vid ett avskaffande av skattebefrielsen skulle komma att påföras sammanslutningarna som fastighetsägare uppgår till sammantaget omkring en kvarts miljon kronor. Obligatoriekommittén har inte funnit skäl att ompröva den skattebefrielse som gäller för studerandesammanslutningarna. *Kommittén föreslår därför att studerandesammanslutningarnas befrielse från att erlägga viss fastighetsskatt, kommunal inkomstskatt, statlig inkomstskatt och statlig förmögenhetsskatt skall bestå oavsett om ett obligatoriskt medlemskap bevaras eller inte. Om det obligatoriska medlemskapet avskaffas fordras att skattelagstiftningen ändras så att ifrågavarande former av skattebefrielse kan gälla för sam-*

manslutningar som motsvarar dem som i dag har obligatoriskt medlemskap.

Det statliga stöd som nu utgår till viss studiesocial service är emellertid vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet långt ifrån tillräckligt för att garantera verksamhetens fortbestånd. De studerande bidrog år 1973 genom sina obligatoriska avgifter med cirka 1,7 miljoner kronor till hälsovården, med cirka 650 000 kronor till motionsverksamheten och med cirka 3 miljoner kronor till samlingslokalernas drift. Därutöver svarade de studerande också för patientavgifter, deltagaravgifter m. m. som inte är inräknade i ovanstående kollektiva finansiering. Ett fortsatt statsbidrag till hälsovård och motionsidrott för studerande kan endast garantera att verksamheten i framtiden kan upprätthållas på en viss miniminivå. Om verksamheten skall bedrivas enbart med dessa statsbidrag kommer en väsentlig nedskärning att ske på de flesta orter.

Ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet innebär för den studiesociala verksamhetens del framförallt att finansieringen av verksamheten äventyras. I det föregående har kommittén föreslagit att den studerandefackliga verksamheten – om de studerande så vill – skall kunna finansieras med obligatoriska avgifter. Sådan social verksamhet som redan till betydande del finansieras genom medlemsavgifter skulle även den tills vidare kunna finansieras genom avgifter som erläggs av samtliga berörda studerande. *I avvaktan på utgången av ovan berörda förhandlingar anser obligatoriekommittén att hälsovården och motionsidrotten för studerande även fortsättningsvis bör hållas på en viss nivå med hjälp av i princip nuvarande statliga bidrag och att de studerande bör ha möjlighet att genom obligatoriska avgifter hålla verksamheten på en i jämförelse med dagsläget minst oförändrad nivå. Detta bör gälla oavsett om det obligatoriska medlemskapet avskaffas eller om en ordning med sådant medlemskap bevaras övergångsvis.*

Det kan inte förutsättas att frivilliga sammanslutningar av studerande har möjlighet att finansiera driften av befintliga kår- och nationshus. Enligt obligatoriekommitténs mening vore det synnerligen olyckligt om studerandesammanslutningarna tvingades att på oförmånliga villkor försälja fastigheter som uppförts delvis med statliga lån och i avsikt att bereda studerande tillgång till ändamålsenliga lokaler för studiesociala och studerandefacklig verksamhet. *Även driften av samlingslokaler för de studerande bör därför vid behov tills vidare kunna finansieras genom avgifter från samtliga berörda studerande. Detta gäller oavsett om det obligatoriska medlemskapet avskaffas eller om en ordning med sådant medlemskap bevaras övergångsvis.*

5.3 Modeller för organisation

Riksdag och regering strävar på andra områden att ge berörda intresseorganisationer delaktighet i även offentligrättsliga beslut. Det finns också en strävan att låta folkrörelserna i framtiden ta ett större ansvar för sådana uppgifter som tidigare legat på kommunerna i fråga om t. ex. förvaltningen av allmänna samlingslokaler.

Vid utformningen av det statliga stödet till ungdomsorganisationernas verksamhet har det ansetts vara ett mål för ungdomspolitiken att det är

ungdomarna själva som, genom att ta ansvar för verksamheten, ger ungdomspolitiken dess form och innehåll.

Om de studerande även tills vidare skall beredas möjlighet att genom obligatoriska avgifter bidra till finansieringen av studerandefacklig och studiesocial verksamhet måste formerna för denna verksamhet – i överensstämmelse med vad som gäller för andra grupper i samhället – utformas så att de berörda själva får det avgörande inflytandet över verksamhetens form och innehåll. De studerande måste framförallt vara de som reellt beslutar om avgifter skall tas ut, hur stora de skall vara och för vilka närmare ändamål de skall användas.

Kommittén har funnit att följande tre principmodeller är möjliga att tillämpa intill dess förhandlingar mellan berörda parter har avslutats.

(A) *Anordningar inom högskoleorganisationens ram*
Avgifter för finansiering av studerandefacklig och studiesocial verksamhet erlägges obligatoriskt till högskolemyndighet av samtliga studerande i berörd utbildning. De studerande utser i allmänna val en i högskoleorganisationen ingående studerandeförsamling som har att fastställa avgifter för studerandefacklig verksamhet samt att utse företrädare för de studerande i lokala högskoleorgan. En statlig studiesocial nämnd, gemensam för berörda högskolemyndigheter på en ort, svarar för den studiesociala verksamhet som finansieras via de obligatoriska avgifterna.

(B) *Bibehållet obligatoriskt medlemskap*
Avgifter för studerandefacklig och studiesocial verksamhet erlägges av samtliga studerande i berörd utbildning till en studerandesammanslutning i vilken de studerande obligatoriskt är medlemmar. En något mera omfattande reglering av studerandesammanslutningarna än den som i dag gäller bör härvid komma till stånd.

(C) *Fristående organ utan medlemmar*
Avgifter för finansiering av den studerandefackliga och studiesociala verksamheten erlägges av samtliga studerande i berörd utbildning till ett organ som är en offentligrättsligt reglerad juridisk person, men som inte bygger på medlemskap. En offentligrättslig reglering ger här den enskilde studerande rösträtt i val till organet i fråga och samtidigt skyldighet att erlägga obligatoriska avgifter till organet. De nuvarande sammanslutningarna med obligatoriskt medlemskap utgör grunden för det nya rättssubjektet.

Gemensamt för de tre alternativen är att organ som helt eller till huvuddelen består av studerande skall ha möjlighet att reellt besluta om avgifter för studerandefacklig och studiesocial verksamhet skall tas ut av alla studerande. Närmast skall kommittén diskutera hur vissa frågor som är gemensamma för de tre alternativen kan lösas. I kapitlen 6, 7 och 8 beskriver kommittén därefter i detalj vart och ett av alternativen.

5.4 Samhällsstödets omfattning

Oavsett hur studerandefacklig och studiesocial verksamhet organiseras i den framtida högskolan måste ställning tas till vilken högskoleutbildning som skall omfattas av den statliga regleringen, hur samhällsstödet skall anknytas till högskoleorganisationen samt om olika slag av studerande skall beröras i olika utsträckning.

5.4.1 *Vilken högskoleutbildning skall omfattas av stödet?*

Som framgått i det föregående omfattas de studerande vid universiteten, universitetsfilialerna och huvuddelen av de statliga högskolorna av det nuvarande obligatoriet. Vid bl. a. förskoleseminarierna saknas bestämmelser om studentkårer (motsvarande). I avsnitt 4.5.2 har kommittén redogjort för de förändringar i högskolans avgränsning och organisation som riksdagen beslutat om. Frågan vilka utbildningar och studerandegrupper som skall omfattas av de framtida statliga stödåtgärderna för studerandefacklig verksamhet måste givetvis övervägas mot bakgrund av högskolereformen.

De utbildningar som enligt riksdagens beslut skall höra till högskolan har statligt, landstingskommunalt eller primärkommunalt huvudmannaskap. Enligt kommitténs direktiv bör prövningen av behovet av stöd till anordningar för sådan verksamhet som nu bedrivs inom ramen för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap utgå ifrån den fackliga delen av verksamheten. I fråga om behovet av facklig intressebevakning torde inga avgörande skillnader råda mellan olika slag av högskoleutbildning, t. ex. beroende på huvudmannaskap. De samhälleliga åtgärderna till stöd för studerandefacklig verksamhet bör därför enligt obligatoriekommitténs uppfattning i princip omfatta alla delar av högskoleutbildningen.

Emellertid är ju de tre alternativ obligatoriekommittén här diskuterar endast tänkta att fungera som en provisorisk lösning i avvaktan på att föreslagna förhandlingar mellan berörda parter har lett till resultat. Kommittén har mot bakgrund härav inte funnit anledning att ta ställning till behovet av särskilda anordningar för studerandefacklig och studiesocial verksamhet inom annan högskoleutbildning än dels den som f. n. omfattas av bestämmelser om obligatoriskt medlemskap, dels utbildning som till följd av högskolereformen kommer att föras samman med utbildning av nyssnämnda slag. Kommitténs förslag berör därmed endast de statliga högskoleenheterna.

5.4.2 *Anknytning till högskoleorganisationen*

Befintliga sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap utgör sammanslutningar av studerande vid en läroanstalt, vid en fakultet eller – i fråga om nationerna – med hemort i viss del av landet. Den naturliga ramen för det fackliga arbetet på lokal nivå är enligt obligatoriekommitténs mening högskoleenheten (motsvarande). Studerandefackliga organ bör därför vara knutna till enheter. Fakultetsföreningar kan p. g. a. riksdagens beslut om reformering av högskoleutbildningen i framtiden inte finnas för den grundläggande högskoleutbildningen. En motsvarighet skulle i stället få bygga

på utbildningstillhörighet i form av linjeföreningar. Utvecklingen av enstaka kurser och individuella utbildningslinjer omöjliggör i så fall en heltäckande uppdelning av de studerande. Mot denna bakgrund bör enligt kommitténs mening i samtliga diskuterade alternativ *ett* representativt studerandefackligt organ finnas för varje högskoleenhet. En sådan ordning motsvarar förhållandena vid flertalet av de läroanstalter som nu omfattas av bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar. Det blir självfallet – liksom i dag – möjligt att inom det enhetsanknutna organets ram utforma särskilda anordningar för studerande på olika utbildningslinjer (motsvarande).

Sammanslutningar – såväl med som utan obligatoriskt medlemskap – samverkar för närvarande genom kårortsnämnderna för att lösa studiesociala frågor av gemensamt intresse. På orter med fler än en högskoleenhet bör även fortsättningsvis en sådan samverkan komma till stånd genom att de olika enhetsanknutna organen samverkar i ett för högskoleorten gemensamt studiesocialt organ.

Vissa frågor beträffande val av det högsta beslutande studerandefackliga organet är gemensamma för de tre alternativ som kommittén diskuterar. Kommittén behandlar därför här frågor om anordnande och finansiering av val till studerandefackliga organ samt vilka möjligheter som finns att garantera dessa organs representativitet.

De studerandefackliga organen bör utses av samtliga berörda studerande i allmänna årliga val. De statliga bestämmelserna bör således alltid utformas så att representativa församlingar, som kan företräda samtliga studerande vid enheten, garanteras. Högskoleenhetens styrelse bör genomgående ha visst ansvar för att val förrättas och för att det sker i enlighet med de bestämmelser riksdag och regering meddelat. Detta ansvar blir dock inte detsamma i de olika alternativen. Om ett *obligatoriskt medlemskap bevaras* (B-alternativet) bör valen sålunda anordnas av respektive studerandesammanslutning. Om bestämmelser om obligatoriskt medlemskap ersättes med *anordningar inom högskoleorganisationens ram* (A-alternativet) bör val till ett representativt studerandefackligt organ genomföras direkt i högskoleenhetens regi. Om *fristående organ* (C-alternativet) skall ersätta den nuvarande ordningen bör högskolemyndigheterna ha möjlighet att anordna val i de fall studerandeorganet inte har möjlighet till det.

Det kan, i första hand för större högskoleenheter, finnas anledning att vidta även andra åtgärder för att skapa goda förutsättningar för representativitet hos de studerandefackliga organen. Ett sätt på vilket man kan tillse att varje del av en högskoleenhet blir representerad i det högsta studerandefackliga organet är att valen sker i valkretsar. En sådan indelning i valkretsar bör kunna göras lokalt med hänsyn till vad som är lämpligt för varje högskoleenhet.

5.4.3 *Avgiftsreduktion i vissa fall*

Även inom utbildning som i och för sig omfattas av anordningar till stöd för studerandefacklig och studiesocial verksamhet kan enligt obligatoriekommitténs mening undantag för vissa studerandegrupper övervägas.

Studerande i den av UKÄ i samarbete med bl. a. universiteten anordnade

decentraliserade universitetsutbildningen omfattas för närvarande inte av universitetsförordningens bestämmelser och är sålunda inte skyldig att tillhöra studerandesammanslutning. Den decentraliserade universitetsutbildningen kommer i samband med högskolereformens genomförande att bli en reguljär del av utbildningen vid de statliga högskoleenheterna, varigenom de formella förutsättningarna för det nämnda undantaget ändras.

Även för en studerandegrupp som redan i dag direkt är knuten till vederbörande universitet har ett undantag från bestämmelserna om obligatorium aktualiserats. UKÄ hemställde sålunda i skrivelse till utbildningsdepartementet i september 1974 att sådana studerande vid universitet och högskolor som bedriver studier inom ramen för försök med distansundervisning skulie befrias från skyldighet att vara medlemmar i studerandesammanslutning. Obligatoriekommittén anförde i yttrande över UKÄ:s framställning att de studerande i distansundervisning av praktiska skäl inte har samma möjligheter som övriga studerande att utnyttja den sociala service m. m. sammanslutningarna erbjuder men att de däremot i samma utsträckning som övriga studerande drar nytta av den studerandefackliga verksamheten och av det arbete som de av sammanslutningarna utsedda ledamöterna utför i olika organ inom universitet och högskolor. Det befintliga obligatoriska medlemskapet borde enligt kommittén därför omfatta även de studerande i distansundervisning. Kommittén anförde emellertid att den – med hänsyn till begränsningarna i dessa studerandes möjligheter att utnyttja studerandesammanslutningarnas studiesociala anordningar – inte ansåg det motiverat att de studerande i fråga åläggs att medverka i finansieringen av denna del av verksamheten. SFS hade i sitt yttrande över UKÄ:s framställning förklarat sig villig att i samråd med utbildningsdepartementet till berörda kårer utfärda rekommendationer om nedsatt kåravgift för deltagare i distansundervisning. Kommittén förordade en lösning enligt de av SFS angivna riktlinjerna. Regeringen lämnade den 5 juni 1975 med hänvisning till vad SFS anfört i ärendet UKÄ:s framställning utan bifall.

Enskilda studerande som inte har möjlighet att fullt ut utnyttja den service m. m. de erbjuds genom samhälleliga anordningar till stöd för studiesocial verksamhet bör sålunda enligt obligatoriekommitténs mening i denna del kunna undantas från de statliga bestämmelserna och sålunda från den avgiftsskyldighet som kommittén anser bör bibehållas tills vidare. Faktorer som t. ex. yrkesverksamhet, stadigvarande vistelse utanför studieorten och begränsad längd av den önskade utbildningen kan anföras som motiv för sådana undantag.

Enligt obligatoriekommitténs mening drar dock samtliga berörda slag av studerande nytta av den studerandefackliga verksamheten och berörs i princip i lika stor utsträckning som övriga studerande av de studerandefackliga organens åtgärder härvidlag. Det är också självklart att samtliga studerande bör ges möjlighet att delta i utseendet av studeranderepresentanter i högskolans organ. Principiellt bör därför enligt kommitténs mening samtliga studerande i berörd utbildning omfattas av de statliga bestämmelser som blir aktuella antingen dessa avser – förutom avgiftsskyldighet – ett övergångsvis bevarat obligatoriskt medlemskap, rösträtt till studerandeförsamling eller rösträtt till fristående studerandeorgan.

Studerande som är yrkesverksamma har i allmänhet av ekonomiska skäl

och andra orsaker möjlighet att tillgodose sina behov av social service på annat sätt än genom särskilda anordningar för studerande. Vissa sociala behov kan exempelvis vara tillgodosedda genom åtaganden som gjorts av arbetsgivaren (företagshälsovård m. m.) eller vederbörande fackliga organisation. Även studerande som stadigvarande vistas på annan ort än högskoleorten torde ha svårigheter att utnyttja den studiesociala servicen. I fråga om faktorer som deltidsstudier eller vistelse på annan ort finns självklart en "glidande skala" och det kan vara svårt att i centrala bestämmelser precisera gränser för vilka som bör få avgiften reducerad. Om t. ex. studietakten skall vara avgörande för om en studerande skall betraktas som deltidsstuderande eller inte, får ju bl. a. den individuella prestationsförmågan betydelse i sammanhanget. Det synes därför nödvändigt att utforma regler om avgiftsreduktion relativt allmänt och principiellt för att ge berörda studerandeorgan själva möjlighet att bedöma omständigheterna i det enskilda fallet.

Obligatoriekommittén anser det sålunda – inte minst med hänsyn till det växande antalet vuxen- och deltidsstuderande m. fl. – nödvändigt med en avgiftsdifferentiering när det gäller den studiesociala delen av verksamheten. Om de studerande vid en högskoleenhet genom sitt representativa organ beslutar att studerandefacklig och/eller studiesocial verksamhet till någon del skall finansieras med hjälp av avgifter bör sålunda enligt kommitténs mening avgiften reduceras för sådana studerande som inte har möjlighet att utnyttja den berörda studiesociala servicen.

5.4.4 *Fullgörande av skyldighet*

Enligt nu gällande bestämmelser ankommer det på rektorsämbetet (motsvarande) att tillse att studerande fullgör sin skyldighet att tillhöra sammanslutning. Så länge de studerande är skyldiga att erlägga avgifter måste det åvila rektorsämbetet att tillse att den studerande fullgör sin skyldighet att betala fastställda avgifter. Kontrollen bör kunna ske på samma sätt som för närvarande. Den studerande som inte fullgör sin skyldighet bör sålunda kunna avstängas från undervisning och examination.

6 Anordningar inom högskoleorganisationens ram (Alternativ A)

6.1 Inledning

I detta kapitel diskuterar kommittén olika sätt att organisera och finansiera studerandefacklig och studiesocial verksamhet m. m. utan stöd av ett obligatoriskt medlemskap. Med hänsyn till de utgångspunkter som anges i direktiven behandlar kommittén först den fackliga verksamheten.

I direktiven till obligatoriekommittén anges som väsentligt att det även i framtiden finns representativa organisationer som kan företräda de studerande i olika sammanhang och att de studerande bör medverka i den högre utbildningens planering och förvaltning. Om kommittén avvisar en ordning med statliga bestämmelser rörande fackliga sammanslutningar för universitets- och högskolestuderande, bör den

> ... överväga vilka anordningar som kan vara påkallade inom läroanstalternas ram för att ge förutsättningar för en från representativitetssynpunkt tillfredsställande medverkan av studerande i läroanstalternas förvaltning m. m. Härvid bör bl. a. beaktas frågan hur myndigheterna skall förhålla sig vid en eventuell konkurrens mellan olika frivilliga sammanslutningar som gör anspråk på att företräda de studerande.

Studerandesammanslutningar har, delvis sedan flera årtionden, anförtrotts att utse studeranderepresentanter i olika organ inom läroanstalterna m. m. I den högskoleorganisation som träder i kraft den 1 juli 1977 kommer inflytandet över högskolans verksamhet för alla där verksamma grupper, bl. a. de studerande, att stadfästas. En utgångspunkt för obligatoriekommitténs arbete har – bl. a. mot bakgrund av detta – varit att det även framgent skall finnas företrädare för de studerande som utses på ett sådant sätt att de är representativa för berörda studerande.

Kommittén har utarbetat fyra olika modeller för studeranderepresentation för det fall att obligatoriet avskaffas. Dessa presenteras i avsnitt 6.2. I samtliga fall erfordras centrala föreskrifter. Därutöver fordras i ett par fall högskoleenheternas direkta medverkan. I avsnitt 6.3 diskuterar kommittén förutsättningarna för studerandefacklig intressebevakning vid de olika representationssystemen.

I avsnitt 6.4 redogör kommittén för olika sätt att organisera och finansiera vissa studiesociala anordningar. Vid ett avskaffande av obligatoriet uppkommer frågan om vad som skall ske med de tillgångar som samman-

slutningarna byggt upp med stöd av de nuvarande bestämmelserna. Denna fråga behandlar kommittén i avsnitt 6.5. Avsnitt 6.6 tar upp formerna för förvaltning av de samlingslokaler som sammanslutningarna för närvarande äger eller förhyr. I avsnitt 6.7 diskuterar kommittén vilka åtgärder som, vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet, är möjliga beträffande övriga verksamheter som nu bedrivs av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

6.2 Studeranderepresentation

Enligt riksdagens beslut i anledning av prop 1975:9 skall studeranderepresentanter i bl. a. högskolestyrelser och linjenämnder utses antingen direkt av de studerande eller av organ eller sammanslutningar som företräder dem. Närmare ställning till formerna för att utse studeranderepresentanter i dessa organ bör enligt propositionen tas, då obligatoriekommitténs förslag föreligger och remissbehandlats. Studeranderepresentanter i institutionsstyrelser skall alltid utses genom val av berörda grupper.

Innan en meningsfull diskussion kan föras om representationssystemets utformning är det nödvändigt att klargöra varför de studerande bör medverka i den högre utbildningens planering och förvaltning. Flera olika skäl kan motivera de studerandes medverkan. Bl. a. är det betydelsefullt att alla de som är verksamma inom högskolan har möjlighet att påverka de beslut som fattas där. Högskolan bör också fungera så att de studerande får erfarenhet av att delta i demokratiskt beslutsfattande. Slutligen – och inte minst – har de studerande särskilda erfarenheter och kunskaper beroende på sin roll som mottagare av utbildning. Dessa kunskaper och erfarenheter bör tas till vara när det gäller högskoleenheternas planeringsarbete och ledning.

Ett system för utseende av studeranderepresentanter inom i storlekshänseende starkt skiftande högskoleenheter bör uppfylla vissa allmänna krav. Nedan anges de krav som obligatoriekommittén bedömer vara av störst betydelse för att ett representationssystem skall kunna fungera i praktiken.

- *Utgöra en demokratiskt vald representation*
  De studerandes representanter skall utses på ett demokratiskt sätt. Såväl direktval som representativ demokrati är möjliga. Det väsentliga är att alla berörda studerande på lika villkor skall kunna delta i utseendet av representanter.

- *Skapa förutsättningar för demokratisk samverkan*
  Representationssystemet skall vara utformat så att det skapar förutsättningar för en kontinuerligt fungerande samverkan inom studerandegruppen. De utsedda representanterna måste kunna fungera effektivt i sin roll som företrädare för de studerande. Detta innebär att studeranderepresentanterna lätt måste kunna få kännedom om opinionsyttringar, förslag m. m. från de studerande. Det innebär också att representanterna måste ha möjlighet att föra ut information från högskolans organ till de studerande och att inför sammanträden med dessa organ på lämpligt sätt bereda de ärenden som skall behandlas.

Det är också viktigt att kanaler finns för samverkan mellan studerande representanter i olika högskoleorgan.

- *Vara anpassbart till lokala förhållanden*
  Representationssystemet skall vara så utformat att det kan anpassas till förhållandena inom olika högskoleenheter. Förhållanden som är specifika för en viss högskoleenhet bör således kunna motivera lokala variationer i representationssystemet.

6.2.1 *Möjliga representationssystem*

I princip är, enligt kommitténs bedömning, fyra olika former för utseende av representanter möjliga.

(1) Representanter utses av frivilliga studerandefackliga sammanslutningar.
(2) Representanter utses av särskilda församlingar.
(3) Direktval.
(4) Ombudsval.

Kommittén redogör närmast för hur de fyra representationssystemen kan utformas.

(1) *Representanter utses av frivilliga studerandefackliga sammanslutningar*

Det är osäkert på vilket sätt och i vilken utsträckning de studerande kommer att organisera sig om det obligatoriska medlemskapet avskaffas. Någon form av studerandefackliga sammanslutningar torde dock komma att existera. Sådana föreningar kan vara dels nuvarande sammanslutningar som fortlever utan obligatoriskt medlemskap, dels befintliga eller nytillkommande föreningar som engagerar sig i intressebevakning i utbildningspolitiska och studiesociala frågor.

Frivilliga studerandefackliga sammanslutningar kan komma att organiseras för en högskoleenhet i dess helhet men också för t. ex. en utbildningslinje. Om de nuvarande studerandefackliga sammanslutningarna kvarstår efter det att obligatoriet avskaffats, kommer de att utgöra föreningar på enhets- eller utbildningslinje- (i vissa fall linjegrupp-) nivå.

Om de studerandefackliga sammanslutningarna är frivilliga kan flera organisationer komma att konkurrera sinsemellan. För den händelse flera organisationer gör anspråk på att utse studerande representanter i de organ som kan bli aktuella måste således regler fastställas som gör det möjligt att på bästa sätt tillgodose kravet på representativitet.

Avgörandet av vilken eller vilka studerandefackliga sammanslutningar som skall ges möjlighet att medverka i representationssystemet bör enligt kommitténs mening träffas lokalt. Bedömningen bör göras med utgångspunkt i om föreningen är studerandefacklig, hur stort medlemsantal den har och om den täcker "rätt" del av högskoleenheten.

Om studerandefackliga sammanslutningar skall utse flera än en representant måste givetvis regler fastställas för hur representanterna skall utses.

Härvidlag finns möjlighet att anknyta till de regler som numera gäller beträffande företrädare för de anställda i statliga myndigheters styrelser. Enligt kungörelsen (1974:224) om personalföreträdare i statlig myndighets styrelse m. m. kan regeringen efter förslag av arbetstagarorganisation utse personalföreträdare att i myndighets ledning företräda dem som är anställda hos myndigheten. Sådant förordnande meddelas endast i fråga om myndighet där minst halva antalet anställda tillhör arbetstagarorganisation. Statens avtalsverk och statstjänstemännens huvudorganisationer har träffat avtal om att den huvudorganisation som har mer än fyra femtedelar av de anställda vid myndigheten som medlemmar skall kunna föreslå två personalföreträdare. Om ingen organisation har en så dominerande ställning skall en personalföreträdare föreslås av vardera av de två huvudorganisationer som är de största (Statens avtalsverks cirkulär nr A:37 1974). Om likartade regler tillämpas beträffande studeranderepresentation i högskoleenhetens organ, kan kravet på att minst hälften av de studerande skall vara organiserade i någon sammanslutning behöva jämkas med hänsyn till att de studerandes anslutning till fackliga sammanslutningar totalt förväntas bli mindre än vad som gäller för löntagarorganisationer.

(2) *Representanter utses av särskilda församlingar*

Detta alternativ skulle kunna utformas enligt följande principer.

Samtliga studerande vid högskoleenheten får rätt att årligen delta i ett av högskolestyrelsen anordnat val av en *studerandeförsamling*.

Av representativitetsskäl kan det, som nämnts i avsnitt 5.4.2 vara en fördel om val till studerandeförsamling kan ske i valkretsar. För att tillgodose detta kan studerandeförsamlingen väljas så att den uppdelas i ett antal delar motsvarande olika delar av utbildningen vid enheten. Var och en av dessa delar av studerandeförsamlingen benämns då t ex *studerandeavdelning*. Studerandeavdelning kan utse ledamöter i linjenämnd eller fakultets-/sektionsnämnd. Studerandeförsamlingen i sin helhet bör utse de studerandes representanter i högskolestyrelsen (figur 1). En ordning med studerandeavdelningar bör kunna tillämpas efter lokalt beslut där så bedöms lämpligt.

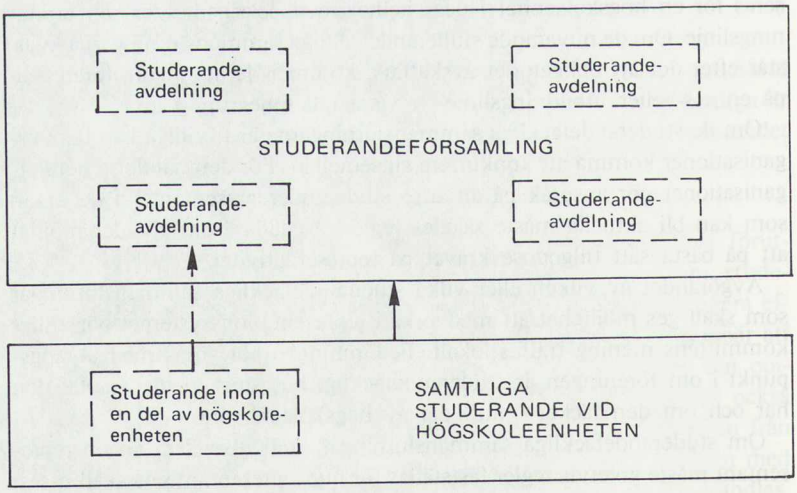

Figur 1 Studerandeförsamling och studerandeavdelningar.

Det finns också möjlighet att kombinera modell 1 (frivilliga föreningar) med modell 2 (särskilda församlingar). Studerandeförsamlingar skulle då väljas på det sätt som angivits ovan. Församlingarna skulle emellertid ha möjlighet att överlåta åt frivilliga studerandefackliga föreningar att utse ledamöter i berörda organ. Församlingarna skulle i så fall fastställa vilken eller vilka föreningar som äger rätt att delta vid utseendet av representanter och hur fördelningen av mandat skall göras.

(3) *Direktval*

Enligt denna modell utses studeranderepresentanter i berörda högskoleorgan genom allmänna och direkta val bland de studerande som hör till respektive styrelses/nämnds ansvarsområde (figur 2).

De studerandes representanter i t ex en linjenämnd kan således utses i ett av högskoleenheten arrangerat val bland de studerande inom den eller de utbildningslinjer som utgör nämndens verksamhetsområde.

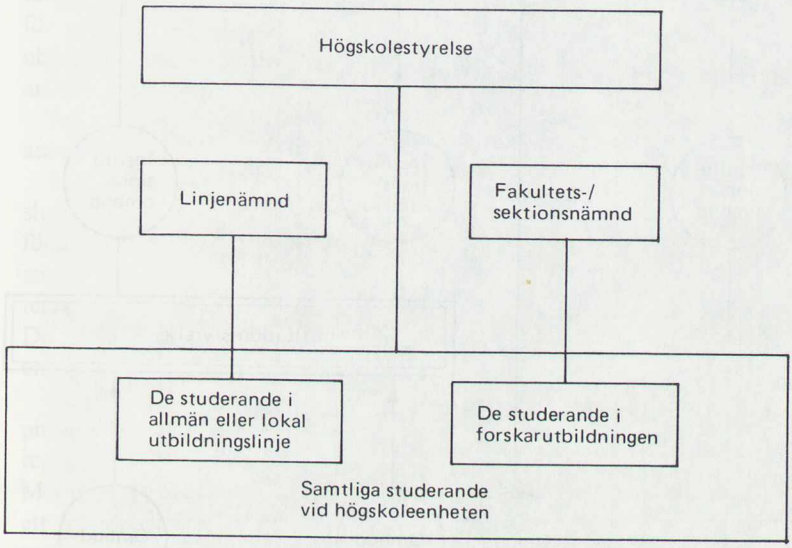

Figur 2 Direktval.

(4) *Ombudsval*

Enligt denna modell utser de studerande i grundutbildningen vid en institution, i en kurs/terminskurs/årskurs eller på en utbildningslinje inom sig ett "ombud". På motsvarande sätt utser studerande i forskarutbildning inom ett ämnesområde eller en institution ett "ombud". Ombuden inom en institution utser gemensamt de studerandes representanter i institutionsstyrelsen. De studeranderepresentanter i institutionsstyrelsen som företräder grundutbildningen utser tillsammans med motsvarande representanter i övriga berörda institutionsstyrelser ledamöter i den eller de linjenämnder i vilkas utbildningslinjer institutionen medverkar. På motsvarande sätt utser de studeranderepresentanter i institutionsstyrelsen som fö-

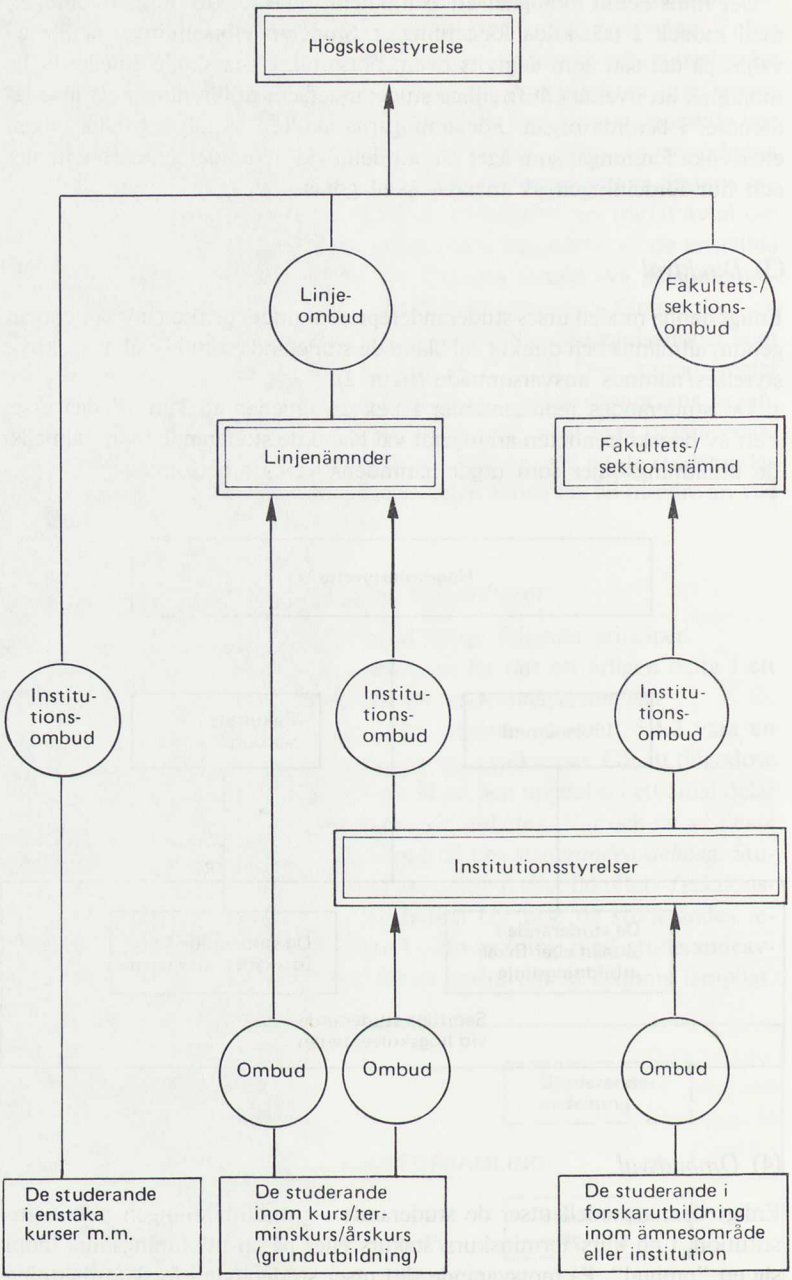

Figur 3 Ombudsval.

reträder forskarutbildningen tillsammans med motsvarande representanter i andra berörda institutionsstyrelser studeranderepresentanter i fakultets-/sektionsnämnder. För att det i detta alternativ skall vara möjligt att låta de forskarstuderande utse företrädare i fakultets-/sektionsnämnder är det således nödvändigt att skilja ut de studeranderepresentanter i institutionssty-

relserna som företräder dem. För att sådana studerande i grundutbildningen som studerar på enstaka kurser eller individuella utbildningslinjer skall kunna delta i utseendet av representanter i högskolestyrelse fordras det att särskilda ombud utses för sådan utbildning som inte bedrivs på allmänna eller lokala utbildningslinjer.

Studeranderepresentanter i t. ex. högskolestyrelse och församling för nominering av rektor bör vara representativa för samtliga de studerande vid högskoleenheten. Därför måste såväl studeranderepresentanter i linjenämnder (linjeombud) och ombud för enstaka kurser m. m. som studeranderepresentanter i fakultets-/sektionsnämnder (fakultets-/sektionsombud) delta i utseendet av ledamöter.

Enheter med enbart grundutbildning kan komma att sakna institutioner. Kursombuden kan här direkt utse studeranderepresentanter i linjenämnder.

En ordning enligt dessa regler illustreras i figur 3.

6.2.2 *Val av modell för studeranderepresentation på lokal nivå*

Kommittén diskuterar i detta avsnitt vilken av här redovisade modeller för studeranderepresentation som är att föredra om bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar skall ersättas med anordningar inom högskoleorganisationens ram.

En ordning där de studerandes egna organisationer utser representanter anknyter på ett naturligt sätt till nuvarande förhållanden.

Framförallt om huvuddelen av de studerande vid en högskoleenhet ansluter sig till en frivillig förening kan en sådan ordning innebära väsentliga fördelar. Föreningarnas möjligheter att utse representanter kan innebära en stimulans till fördjupad aktivitet inom de frivilliga föreningarna. Kontakterna mellan de representerade och representanterna kan också underlättas. De studerandes representanter i högskoleenhetens organ kan t. ex. på föreningsmöten svara för sitt agerande.

Om frivilliga studerandefackliga sammanslutningar normalt skall utse representanter, bör det emellertid finnas regler som gör det möjligt att utse representanter på annat sätt i de fall frivilliga organisationer inte existerar. Modell 1 bör således aldrig införas ensam. Likväl kan det vara värdefullt att frivilliga sammanslutningar medverkar i högskolans planering och förvaltning, i synnerhet om de omfattar en större del av de studerande som berörs. De frivilliga föreningarnas arbete kan för den enskilde studeranderepresentanten utgöra en värdefull tillgång. Även för de studerande i allmänhet är det positivt att studeranderepresentanter i högskolans organ har regelbunden och organiserad kontakt med ett stort antal studerande.

En enskild studerande som föredrar att inte ansluta sig till någon sammanslutning frånhänder sig i modell 1 möjligheterna att påverka studeranderepresentationen. Framförallt om den andel av de studerande som ansluter sig till någon studerandesammanslutning är relativt låg kan ett representationssystem som bygger på frivilliga föreningar vara ett klart sämre alternativ än t. ex. ett som bygger på särskilda församlingar. Om studerandeförsamlingar, valda på initiativ av högskoleenheten utser de studerandes representanter har de studerande under alla omständigheter möjlighet att påverka representationen. Samtidigt kan givetvis även i en sådan modell

frivilliga sammanslutningar i sak spela en roll vid nomineringen och utseendet av representanter i olika organ.

Modell 1 ansluter till de former för utseende av representanter som tillämpas i samband med bl. a. de anställdas representation i styrelser för statliga myndigheter. Det synsätt som ligger till grund för utformningen av modell 2 överensstämmer med de förslag beträffande elevrepresentation i skolenheternas föreslagna ledningsorgan, bestyrelserna, som förordats av utredningen om skolans inre arbete (SIA). SIA utgår från att samtliga elever automatiskt skall tillhöra skolans elevkår och att en representant för varje klass skall utgöra elevrådet. Elevernas medverkan i skolans beslutsfattande grundas således inte på ett medlemskap i sammanslutning utan på faktisk tillhörighet till skolan/klassen.

I modell 2 blir studerandeförsamling och ev. studerandeavdelningar valkorporationer med uppgift att utse vissa ledamöter i olika organ inom högskoleenheten. Det är naturligtvis också möjligt för församling och avdelning att diskutera de frågor som skall behandlas i olika organ och att genom t. ex. rekommendationer vägleda de studeranderepresentanter som utsetts av församlingen/avdelningen.

Studerandeförsamlingar och studerandeavdelningar torde vid större enheter i praktiken inte kunna väljas och fungera på här antytt sätt om det inte finns kårpartier (motsvarande) som nominerar kandidater i valen till församlingar/avdelningar och som svarar för erforderlig information om kandidaterna, kårpartiernas program m. m. Sådana kårpartier existerar i allmänhet inom de studerandesammanslutningar som inrättat fullmäktigeförsamlingar (motsvarande).

Om studeranderepresentanter skall utses genom direktval (modell 3) blir det möjligt för samtliga studerande att på lika villkor delta i valet av representanter. Det finns emellertid då risk för att ett vakuum uppstår mellan de representerade och de valda. Informationskanaler och former för samverkan mellan olika representanter saknas helt och hållet i detta alternativ.

En enskild studerande förutsätts i modell 3 delta i flera val varje år. Förutom i valen till högskolestyrelse och linjenämnd skall den studerande delta i val till institutionsstyrelse. Direktval till berörda organ ställer mycket stora krav på insatser vid valen även om det är relativt få representanter som skall utses.

Även om det är troligt att ett representationssystem enligt modell 3 kommer att medföra att fackliga och politiska grupperingar (kårpartier) kommer att utarbeta program, nominera kandidater m. m. kan det förväntas att valen kommer att ha en stark karaktär av personval. Personval förutsätter att de som skall välja har god kännedom om kandidaterna. Vid en enhet där de studerande inte har daglig kontakt med varandra och där studerandegruppen ändrar sammansättning mer eller mindre kontinuerligt torde en sådan personkännedom vara svår eller omöjlig att uppnå.

De allvarligaste invändningar som kan riktas mot modell 3 sammanhänger emellertid med de praktiska svårigheterna att för delar av högskolan tillämpa direktval av studeranderepresentanter. Vissa studerande kan komma att göra sitt linjeval successivt under studiegången och det kan därför bli svårt att fastställa vilka som skall ha rösträtt vid val till bl. a. linjenämnder.

Liksom vid direktval kan val av ombud (modell 4) komma att få en

stark karaktär av personval. Det blir därigenom svårare för kårpartier (motsvarande) att delta i nomineringen av kandidater och i övrigt i informationsarbetet i samband med valen av ombud.

Mot bakgrund av dels svårigheterna att anpassa formerna för val till de förutsättningar som kommer att gälla i den nya högskoleorganisationen, dels avsaknaden i dessa modeller av ett representativt organ som kan ge representationssystemet en viss stabilitet och underlätta kontakterna mellan de studerande och deras företrädare i styrelser och nämnder anser kommittén det olämpligt att någon av modellerna 3 och 4 läggs till grund för en framtida ordning.

De modeller för studeranderepresentation som – vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet – kan ligga till grund för framtida anordningar inom högskolemyndigheternas ram är sålunda (1) frivilliga föreningar eller (2) särskilda församlingar. Båda dessa modeller gör det möjligt att tillgodose högt ställda krav på representativitet.

Modell 1 innebär att i princip ingen statlig reglering av den studerandefackliga verksamheten erfordras. Det måste dock ankomma på någon myndighet, lämpligen högskolestyrelsen, att fastställa vilka sammanslutningar som skall utse representanter inom olika delar av högskoleenheten. I modell 2 krävs att det fastställs regler för val till de särskilda församlingarna och om dessas sammansättning m. m. Den offentliga regleringen i modell 2 behöver emellertid inte omfatta mer än vad som är nödvändigt för att demokratiska beslutsformer skall kunna fungera.

Representativa frivilliga föreningar kan naturligtvis inte alltid förutsättas existera. I detta avseende kan paralleller inte dras mellan de studerandes sammanslutningar och de anställdas fackliga organisationer. Som redovisats i kapitel 5 kan bl. a. studiernas begränsade längd och avsaknaden av förhandlingsrätt medföra att, efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet, många studerande väljer att inte ansluta sig till någon studerandefacklig sammanslutning. Om det inte finns representativa studerandesammanslutningar vid en högskoleenhet har de studerande med modell 1 ingen möjlighet att utse representativa företrädare.

Obligatoriekommittén har ovan antytt att studerandeförsamlingen i modell 2 skulle kunna ges rätt att överlåta åt frivilliga föreningar att utse studeranderepresentanter. En sådan kombination av modellerna 1 och 2 gör det möjligt att tillvarata fördelarna med båda och kommittén förordar därför en lösning i enlighet härmed framför någon av de fyra renodlade modellerna. Om det vid en högskoleenhet finns en eller ett fåtal dominerande frivilliga studerandefackliga sammanslutningar kan dessa få möjlighet att utse studeranderepresentanter. Den prövning av föreningarnas representativitet som kommittén diskuterat i det föregående kan då fullgöras av studerandeförsamlingen i stället för – som förutsatts i modell 1 – av en högskolemyndighet. I och med att en studerandeförsamling alltid skall utses finns det också en garanti för att alla studerande har en möjlighet att påverka valet av studeranderepresentanter i högskoleenhetens organ.

Det bör ankomma på högskolestyrelsen att vidta de åtgärder som erfordras för att val av studerandeförsamling och ev. studerandeavdelningar skall kunna förrättas. Kommittén finner det sannolikt att frivilliga föreningar kommer att delta vid nomineringen av kandidater till studerandeförsam-

lingen. Det bör då också vara möjligt för dessa föreningar att i någon form medverka vid valförrättningen. Högskolestyrelsen kan t. ex. tillsätta en valnämnd, bestående av företrädare för de olika föreningar (grupper, partier) som önskar nominera kandidater.

Den form för studeranderepresentation som kommittén – med hänsyn tagen enbart till behovet av representativa företrädare för de studerande – förordar innebär således

att högskolestyrelsen en gång årligen anordnar val till en *studerandeförsamling*,

att alla studerande vid högskoleenheten är röstberättigade och valbara vid val till församlingen,

att studerandeförsamlingen utser studeranderepresentanter i högskolestyrelsen, linjenämnder och fakultets-/sektionsnämnder,

att studerandeförsamlingen får överlåta rätten att utse studeranderepresentanter till frivilliga föreningar.

6.2.3 *Studeranderepresentation i centrala och regionala organ*

Företrädare för de studerande i centrala organ m. m. nomineras för närvarande genom centrala studerandefackliga sammanslutningar och utses i likhet med övriga ledamöter i respektive organ av regeringen. De studerandes representation i centrala högskoleorgan kommer i den nya högskoleorganisationen att stadfästas. Företrädare för de studerande skall härutöver ingå i de nya regionstyrelserna. Enligt riksdagens beslut skall företrädare för de studerande i såväl regionstyrelser som centrala organ utses av regeringen efter förslag av studerandeorganisationer.

Av de modeller för studeranderepresentation på lokal nivå som diskuterats i det föregående kan både modell 1 (frivilliga föreningar) och modell 2 (särskilda församlingar) tillämpas även vid nominering av företrädare för de studerande i centrala och regionala högskoleorgan. De lokala organens beslut har emellertid en större anknytning till den studerandes dagliga arbetssituation. På regional och central nivå finns inte denna omedelbara koppling till de studerandes arbetsmiljö. Här finns därför enligt kommitténs uppfattning inte samma behov – och givetvis inte heller samma praktiska möjligheter – att inrätta särskilda församlingar. Nominering av de studerandes representanter på berörda nivåer bör därför enligt kommitténs mening – även om en ordning med studerandeförsamlingar införs lokalt – anknyta till de former för nominering av studeranderepresentanter som i dag gäller för centrala organ. Nomineringen bör sålunda i största möjliga utsträckning ske genom frivilliga studerandesammanslutningar eller samarbetsorgan mellan sådana sammanslutningar. Kommittén förutsätter att liksom i dag en samverkan kommer till stånd mellan olika organisationer i den mån flera berörda sådana finns.

Om representativa samarbetsorgan för de studerande i landet eller inom en högskoleregion saknas, måste man enligt kommitténs mening finna former för att låta de sammanslutningar eller församlingar som utser studeranderepresentanter lokalt även nominera kandidater till regionala eller centrala organ. Kommittén bedömer sannolikheten för att ett sådant förfarande skall behöva tillgripas som liten.

6.3 Intressebevakning i utbildningspolitiska och studiesociala frågor

I det föregående har kommittén bedömt vilka former för studeranderepresentation som är att föredra med hänsyn till behovet av representativa företrädare för de studerande. Den studerandefackliga sidan av sammanslutningarnas verksamhet omfattar givetvis inte enbart själva den formella representationen i planerande och förvaltande organ inom eller med anknytning till högskolan. Sammanslutningarna bevakar även på en rad andra sätt, bl. a. genom mötesverksamhet, uttalanden, uppvaktningar, informationsverksamhet och remissyttranden m. m., de studerandes intressen i framförallt utbildningspolitiska och studiesociala frågor.

Utbildningsfrågorna – lokalt och centralt – torde f n rent kvantitativt dominera den studerandefackliga verksamheten. I direktiven till obligatoriekommittén anges emellertid särskilt:

> Det bör beaktas att den del av den studerandefackliga verksamheten som avser de studerandes sociala förhållanden i skilda avseenden naturligen kommer att öka i omfattning i den mån ansvaret för olika studiesociala anordningar förs över från studerandesammanslutningarna eller av dessa bildade organ till andra.

Förutsättningarna för intressebevakningen i studiesociala frågor bör bedömas i anslutning till en diskussion om de framtida formerna för studiesocial service.

Universitetsrestaurangkommittén har enligt sina tilläggsdirektiv (1973 års riksdagsberättelse U 21) att studera möjligheterna att överföra ansvaret för restaurangverksamheten från studerandesammanslutningarna till andra organ. Därvid skall kommittén särskilt beakta bl. a. de studerandes inflytande över verksamheten:

> Studerande och anställda kan förväntas ha intresse av att få inflytande över verksamhetens utformning och inriktning. Kommittén bör avge förslag om hur de skilda intressenternas insyn i och tillsyn över verksamheten skall avvägas och utövas.

Studerandehälsovårdsutredningen har, på motsvarande sätt, diskuterat hur de studerande genom representation i bl. a. en studiesocial nämnd på varje högskoleort skall kunna medverka vid planeringen av den studerandehälsovård som det enligt utredningens förslag bör ankomma på utbildningsanstalterna att ansvara för.

Det är naturligt för obligatoriekommittén att på samma sätt som berörda utredningar överväga hur bl. a. de studerandes inflytande över och insyn i skilda slag av studiesocial service kan garanteras i samband med förändringar i huvudmannaskapet.

De studerande kan givetvis ge sin fackliga intressebevakning det reella innehåll de själva finner lämpligt oavsett om medlemskap i studerandesammanslutningar är obligatoriskt eller inte. Också oavsett vilket av de av kommittén diskuterade alternativa representationssystem som väljs kan – efter ett upphörande av det obligatoriska medlemskapet – själva intressebevakningen organiseras helt självständigt av frivilliga studerandesammanslutningar. Det är emellertid enligt kommitténs mening viktigt att ägna uppmärksamhet åt hur intressebevakningen i utbildningspolitiska och stu-

diesociala frågor kan komma att fungera vid ett genomförande av något av de olika representationssystem som skisserats ovan.

6.3.1 *Förutsättningar för intressebevakningen*

Tre olika slag av sammanslutningar kan förväntas komma att bedriva studerandefacklig verksamhet i utbildningspolitiska och studiesociala frågor m. m. efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet:

- Frivilliga studerandefackliga sammanslutningar.
- Politiska organisationer.
- Löntagarorganisationer.

Politiska organisationer (t. ex. de politiska ungdomsförbunden eller särskilda politiska studentförbund) är redan i dag engagerade i utbildningspolitiska och studiesociala frågor. Vid vissa större studentkårer och fakultetsföreningar deltar för närvarande sådana politiska organisationer direkt eller indirekt, genom kårpartier, i valen till fullmäktige (motsvarande). Parallellt med studentkårernas m. fl. fackliga arbete bedrivs också i de politiska organisationerna (kårpartierna) ett fackligt bevakningsarbete av betydelse för de beslut som fattas i respektive studentkårs (motsvarande) fullmäktige eller styrelse. I flera fall har kårpartier helt utan anknytning till politiska ungdomsförbund eller politiska partier bildats.

Sådana fackliga organisationer som beräknar kunna organisera dem som genomgått högre utbildning har självklart ett intresse av att komma i kontakt med de studerande redan under studietiden. SACO/SR och TCO har genom t. ex. s. k. yngreföreningar och kårortsombudsmän sökt engagera de studerande och på olika sätt tagit upp problem som berör bl. a. de studerandes situation inför utträdet på arbetsmarknaden. Inte sällan har de fackliga organisationerna härvid samverkat med studentkårer m. fl.

6.3.2 *Intressebevakning på lokal nivå*

Studerandeförsamlingar skall, enligt vad kommittén ovan föreslagit, i allmänhet utse studeranderepresentanter i högskoleenheternas organ. Sådana församlingar kan på eget initiativ komma att sammanträda mera kontinuerligt för att diskutera frågor som skall behandlas i berörda högskoleorgan och i samband därmed rekommendera de studerandes representanter att agera på visst sätt. De kan t. ex. begära rapporter av studeranderepresentanterna som sedan kan ligga till grund för ställningstaganden till eventuella omval. Församlingarna har självfallet också i övrigt frihet att ta upp till behandling de frågor de själva finner lämpligt. Kommittén har dock utgått från att de enda reglerade uppgifterna för studerandeförsamlingarna skall vara att utse ledamöter i organ inom högskoleenheterna samt att besluta om de obligatoriska avgifter till studerandefacklig verksamhet som det enligt kommitténs förslag i det föregående skall vara möjligt att ta ut av de studerande. Församlingarna och eventuella studerandeavdelningar är således inte avsedda att överta andra studerandefackliga arbetsuppgifter, som för närvarande fullgörs av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap,

än själva representationen. Obligatoriska avgiftsmedel avses inte till någon del förbrukas av studerandeförsamlingarna.

Om studerandeledamöter i högskoleenhetens organ skall utses av särskilda församlingar (studerandeförsamling, studerandeavdelning) torde man kunna förutsätta att olika grupper av studerande sluter sig samman för att t. ex. nominera kandidater till valen av ledamöter. Sådana sammanslutningar av studerande kan utgöras av nu existerande kårpartier (motsvarande) eller av andra föreningar med facklig och/eller politisk karaktär. Nuvarande kårpartiers verksamhet bekostas dels av studentkårerna (motsvarande) genom s. k. partistöd, dels av de politiska organisationer som står bakom respektive kårparti. Det "partistöd" som kårpartierna får utgår i allmänhet på grundval av det antal mandat partierna besätter i fullmäktige (motsvarande).

Obligatoriekommittén har i det föregående framhållit att ett representationssystem, som bygger på särskilda församlingar och som ger möjlighet för församlingarna att överlåta åt frivilliga studerandefackliga sammanslutningar att utse studeranderepresentanter, är att föredra bl. a. från representativitetssynpunkt. Ett sådant system innebär också att det finns goda möjligheter för studerandesammanslutningar att engagera sig i studerandefacklig intressebevakning i vid bemärkelse. En förutsättning härför är emellertid att sammanslutningarna kan få erforderliga ekonomiska resurser.

Kommittén uppskattar – på grundval av uppgifter som studerandesammanslutningarna själva lämnat – att kostnaderna för studerandefackligt arbete (inklusive kostnader för representation i högskoleenheternas organ) år 1973 i genomsnitt uppgick till mellan 30 och 35 kronor per medlem och termin. Vid en jämförelse med vanliga fackliga organisationers avgifter måste detta, även med hänsyn tagen till de studerandes ekonomiska villkor, betraktas som en relativt blygsam avgift. Som kommittén diskuterat i kapitel 5 kan det emellertid inte förutsättas att alla studerande ansluter sig till någon sammanslutning. Till följd härav torde de frivilliga sammanslutningarna inte komma att få lika stora medlemsintäkter som nuvarande sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Därigenom kan de totala resurserna för studerandefacklig intressebevakning bli, kanske väsentligt, mindre än för närvarande.

Kommittén har i det föregående (s. 73 f.) diskuterat frivilliga studerandesammanslutningars möjlighet att erhålla statligt och kommunalt ungdomsstöd. Det är omöjligt att beräkna hur stora intäkter frivilliga studerandefackliga sammanslutningar kan komma att erhålla i form av sådant stöd. Om sådana bidrag överhuvudtaget kommer att utgå torde de inte kunna motsvara mer än en del av de medlemsintäkter som sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap nu satsar på intressebevakning i studerandefackliga frågor.

Val till studerandeförsamling bör enligt obligatoriekommitténs mening genomföras och bekostas av högskoleenheten, som också bör svara för service till församlingen i olika avseenden. Studerandeförsamlingen bör t. ex. vid behov inom enheten få tillgång till de lokaler och kansliresurser m. m. som behövs för att den skall kunna fullgöra de arbetsuppgifter som ålagts den. Inom ramen för pågående försöksverksamhet med nya samarbetsformer har bl. a. de studerandes företrädare i berörda organ beretts möjlighet att utnyttja tillgängliga lokaler. Val till i första hand institutionsstyrelser an-

ordnas och bekostas i dag helt av högskoleenheten. En motsvarande ordning även beträffande studerandeförsamlingar kan därför enligt kommitténs mening inte ses som ett nytt åtagande för statsverket.

Obligatoriekommittén har i kapitel 5 föreslagit att de studerande även i framtiden skall ha möjlighet att kollektivt täcka en del av kostnaderna för studerandefacklig verksamhet (s. 75). Medel som influtit genom obligatoriska studerandeavgifter bör kunna användas för "partistöd" till de grupper/partier som erhållit mandat i studerandeförsamlingen. Bidraget bör då ses som en ersättning till gruppen/partiet för dess arbete med att nominera kandidater och medverka med information till de studerande i samband med val av studerandeförsamling. Existensen av frivilliga föreningar som nominerar kandidater m. m. vid val av studerandeförsamling torde i många fall vara en förutsättning för att valen skall kunna genomföras på avsett sätt.

Frivilliga sammanslutningar förutsätts svara för inte bara nominering av kandidater till studerandeförsamlingar utan även bl. a. bevakning och uppföljning av det arbete som studeranderepresentanterna utför, utredningar i utbildningspolitiska och studiesociala frågor, debatter m. m. i fackliga frågor. De bör också ges möjlighet att på ett meningsfullt sätt i övrigt fungera som språkrör för de studerande. Det kan också finnas behov av stöd till studerandefacklig verksamhet som bedrivs av andra sammanslutningar än sådana som kan komma att nominera kandidater till studerandeförsamlingarna. Sådant verksamhetsbidrag bör därför kunna utgå till frivilliga studerandesammanslutningar, t. ex. motsvarigheten till de nuvarande studentkårerna (motsvarande) oavsett om de nominerar kandidater till studerandeförsamlingarna eller ej. Bidraget måste av praktiska skäl grundas på de frivilliga sammanslutningarnas medlemsantal. Sammanslutningar vid mindre högskoleenheter och utbildningar med fast studiegång kommer troligen att få den högsta anslutningsgraden. Kostnaderna för intressebevakningen kan däremot komma att vara relaterade till antalet studerande vid högskoleenhet eller del av enhet där vederbörande sammanslutning är verksam. Verksamhetsbidrag fördelade på grundval av medlemsantalet kan därför komma att utgå på ett sätt som inte står i proportion till sammanslutningarnas faktiska kostnader för intressebevakningen.

För att garantera att resurserna för facklig intressebevakning inte drastiskt minskas vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar anser kommittén det sålunda motiverat att i detta alternativ låta studerandeförsamlingen vid behov lämna såväl "partistöd" som "verksamhetsbidrag". Båda formerna av stöd bör i förekommande fall, av skäl som behandlats i kapitel 5 (s. 77 f.), finansieras genom sådana obligatoriska avgifter som de studerande själva i realiteten beslutat om.

Intressebevakningen i utbildningspolitiska och studiesociala frågor bör följaktligen i detta alternativ kunna stödjas genom

att högskoleenheten anordnar och bekostar val till studerandeförsamling,

att grupper/partier som erhållit mandat i studerandeförsamling vid behov ges möjlighet till "partistöd" baserat på antalet mandat,

att sammanslutningar som bedriver intressebevakning i utbildningspolitiska och studiesociala frågor vid behov ges stöd i form av "verksamhetsbidrag" baserat på antalet medlemmar,

att "partistöd" och "verksamhetsbidrag" utgår efter beslut av studerandeförsamlingen

att stödet finansieras genom avgifter som samtliga berörda studerande erlägger till högskoleenheten efter beslut av studerandeförsamlingen.

6.3.3 *Intressebevakning på central och regional nivå*

Kommittén har ovan (s. 75) föreslagit att resurser för studerandefacklig intressebevakning skall kunna skapas genom att samtliga berörda studerande erlägger obligatoriska avgifter till högskolemyndigheterna. Därvid har kommittén till de totala kostnaderna för studerandefacklig verksamhet hänfört även kostnader för central studerandefacklig intressebevakning. Även i framtiden blir det således möjligt att i huvudsak genom obligatoriska studerandeavgifter finansiera en central studerandefacklig intressebevakning. Anslag till den centrala intressebevakningen kan på samma sätt som tidigare föreslagna "partistöd" och "verksamhetsbidrag" beslutas av studerandeförsamlingen.

6.4 Studiesocial verksamhet

6.4.1 *Inledning*

Vid sådan högskoleutbildning som nu omfattas av bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar finns i allmänhet olika former av studiesociala serviceanordningar. Om kommittén förordar ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet skall den också lämna förslag om hur en avveckling skall genomföras. I detta avsnitt diskuterar kommittén vilka åtgärder som kan vidtas i fråga om de studiesociala serviceanordningarna i det fall den studerandefackliga verksamheten bedrivs under de förutsättningar som angivits i det föregående. Den särskilda studerandehälsovården kommer inte att beröras eftersom den, som tidigare redovisats, varit föremål för särskild utredning. I tre olika avsnitt behandlas motionsverksamheten, förvaltningen av studentbostäder och den övriga sociala verksamheten. I fråga om såväl motionsverksamheten som förvaltningen av studentbostäder anförs i kommitténs direktiv att berörda departementschefer avser att ta erforderliga initiativ i den mån kommitténs överväganden ger anledning till förändringar av nuvarande huvudmannaskapsförhållanden.

6.4.2 *Motionsverksamhet*

Motionsverksamheten har flera beröringspunkter med studerandehälsovården. Både motionsverksamheten och studerandehälsovården drivs under huvudmannaskap av kårortsnämnderna och bekostas dels genom de studerandes obligatoriska medlemsavgifter, dels genom statliga bidrag m. m.

Eftersom stödet till motionsverksamheten endast avser s. k. breddidrott bör verksamheten ses som en form av förebyggande hälsovård. Obligatoriekommittén finner det mot bakgrund härav naturligt att motionsverksamheten organiseras på i princip samma sätt som studerandehälsovården.

6.4.3 *Studentbostäder*

Bl. a. på de fyra största universitetsorterna och i Karlstad kvarstår studentbostadsföretagen under huvudmannaskap av de studerandes sammanslutningar. Om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar avskaffas får detta återverkningar endast på dessa studentbostadsföretag. De formella funktioner som studerandesammanslutningarna har genom sitt huvudmannaskap är i huvudsak följande:

- *Styrelserepresentation*
  Studerandesammanslutningarna utser i allmänhet majoriteten av ledamöterna i studentbostadsföretagens styrelser. Dessa ledamöter utses i allmänhet av den valda församling (fullmäktige, deputerade eller motsvarande) som utgör kårortsorganets eller studentkårens högsta beslutande organ.
- *Beslut om ansvarsfrihet m. m.*
  Kårortsorganet eller studentkårens fullmäktigeförsamling (motsvarande) granskar också i allmänhet verksamhets- och revisionsberättelserna för studentbostadsföretagen, beslutar i vissa policy-frågor m. m.
- *Tilldelningsprinciper*
  Huvudmannen (kårortsorganet eller studentkåren) svarar för tilldelningen av bostäder. Huvudmannens beslutande organ fastställer följaktligen de regler som skall gälla för tilldelning (t. ex. rak kö, meriter, sociala hänsyn).

Ungdomsbostadsutredningen som i sitt betänkande (SOU 1970:43) Ungdom-bostad lämnade förslag om ombildning av studentbostadsföretagen till allmännyttiga bostadsföretag menade att såväl frågor rörande övergångsbestämmelser beträffande utnyttjande som vissa företagsekonomiska frågor m. m. skulle kunna lösas lokalt. Ungdomsbostadsutredningen ansåg vidare att servicebostäder för alla kategorier borde anvisas genom den kommunala bostadsförmedlingen.

De studentbostadsföretag som ännu inte ombildats till eller uppgått i allmännyttiga bostadsföretag är bl. a. de fyra största i landet. Ungdomsbostadsutredningen bedömde de större företagen som från bl. a. företagsekonomisk synpunkt rationella enheter.

> De fem större studentbostadsföretagen har samlat lång erfarenhet av förvaltning av den speciella typ av bostäder som studentbostäderna utgör. De är också av en sådan storlek att de ur företagsekonomisk synpunkt torde vara tillräckligt stora förvaltningsenheter för att möjliggöra rationell drift och bilda underlag för en fortsatt bostadsproduktion med annan och vidgad inriktning. (SOU 1970:43, sid 155.)

Statsmakterna beslöt i princip enligt utredningens förslag (prop. 1971:1, bil. 13 s. 203, CU 1971:12, rskr 1971:92).

Det är ännu oklart om ytterligare studentbostadsföretag kommer att avvecklas eller kommunaliseras som ett resultat av riksdagens principiella ställningstagande eller om något eller några av de fyra största företagen väljer att kvarstå som förvaltare av befintligt bostadsbestånd.

Obligatoriekommittén finner det nödvändigt att något diskutera vilka åtgärder som skulle kunna vidtas i händelse av att det obligatoriska med-

lemskapet avskaffas för sådana sammanslutningar som i dag utgör huvudmän för studentbostadsföretag. De åtgärder som därvid vidtas bör i allt väsentligt kunna ha riksdagens beslut i anledning av ungdomsutredningens förslag som en utgångspunkt. Detta innebär att frågan i första hand bör lösas lokalt. Om överenskommelse inte kan träffas mellan kommun och huvudman, bör respektive stiftelse kunna kvarstå som förvaltare av befintligt bostadsbestånd. För att så skall kunna ske erfordras att de funktioner som studerandesammanslutningarna har genom sitt huvudmannaskap även i framtiden kan fullgöras av ett organ som är representativt för berörda studerande.

Obligatoriekommittén utgår från att de krav som för närvarande ställs på studentbostadsföretagen så långt möjligt bör bestå. Således skall företagen även fortsättningsvis arbeta utan enskilt vinstsyfte och i styrelsen ha minst en företrädare för kommunen. Om företaget ej är en studentsammanslutning bör styrelsens övriga ledamöter utses av organ som företräder de studerande för vilkas räkning bostäderna uppförts. Genom de åtgärder som föreslagits i det föregående finns det garantier för att det alltid existerar ett representativt organ för de studerande vid varje högskoleenhet, en studerandeförsamling. Om befintliga studerandesammanslutningar till följd av en nedgång i medlemsantalet i framtiden inte skulle vara representativa för berörda studerande kan ledamöter som företräder de studerande i studentbostadsföretags styrelse utses av berörda studerandeförsamlingar.

I samband med ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar kan det således vara motiverat att ändra studentbostadsföretagens stadgar enligt följande.

Nuvarande regel	*Föreslagen regel*
Övriga ledamöter i styrelsen skall utses av den studentsammanslutning för vars räkning bostäderna uppförts.	Övriga ledamöter i styrelsen skall utses av organ som företräder berörda studerande.

Ändringar i stadgan för studentbostadsföretag skall i allmänhet godkännas av bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnd. Det bör följaktligen ankomma på länsbostadsnämnderna att tillse att i samband med ett avskaffande av obligatoriet stadgarna ändras i enlighet med vad som här angivits.

6.4.4 *Övrig social verksamhet*

I avsnitt 3.4.5 har kommittén redogjort för omfattningen m. m. av tandläkarmottagningar, kurativ verksamhet, daghem, handlån och kreditkassor.

Studerandehälsovårdsutredningen har lämnat förslag beträffande inriktningen av en särskild studerandehälsovård. Studerandehälsovården skall enligt utredningen få en i jämförelse med nuvarande förhållanden mera utpräglad hälsovårdande karaktär med kraftigt markerade inslag av sociala/kurativa insatser. Om den framtida studerandehälsovården ges en sådan inriktning torde behovet av i särskild ordning anställda socialkuratorer komma att minska. Om den statsunderstödda studerandehälsovården i större ut-

sträckning än för närvarande inriktas på bl. a. social/kurativ rådgivning minskar också behovet av särskilda anordningar för utländska studerande.

Vissa studerandesammanslutningar har eftersträvat att tillhandahålla medlemmarna tandvård till lägre taxor än vad som tidigare gällde hos privatpraktiserande läkare och folktandvården. I och med införandet av en allmän tandvårdsförsäkring har motiven för en särskild studerandetandvård fallit bort.

De daghem m. m. som för närvarande bedrivs i studerandesammanslutningarnas regi är av obetydlig omfattning och finansieras i princip inte genom de obligatoriska medlemsavgifterna. Kommittén finner det därför inte nödvändigt att föreslå några särskilda åtgärder beträffande daghem m. m. i samband med ett avskaffande av obligatoriet.

Handlånekassor utgörs i allmänhet av medel som sammanslutningarna själva avsatt för utlåning till studerande. Sådan utlåning kan bedrivas oavsett obligatoriets avskaffande.

En avveckling av kreditkassorna förbereds nu på ett par orter. Endast i Uppsala beräknas kreditkassan kvarstå. Vid ett avskaffande av obligatoriet bör frågan om denna kreditkassas framtid lösas efter lokala förhandlingar.

6.4.5 *Kommitténs överväganden och förslag*

Studerandehälsovårdsutredningen har, som ovan redovisats, föreslagit att en studiesocial nämnd skall inrättas på varje högskoleort. Nämnden skall enligt detta förslag ha rådgivande funktioner i fråga om den sociala/kurativa och förebyggande delen av den nuvarande studerandehälsovården. Också obligatoriekommittén anser i ett alternativ med anordningar inom högskoleorganisationens ram att det bör inrättas en studiesocial nämnd på varje ort med statlig högskoleutbildning.

Den studiesociala nämnden skulle kunna svara för social/kurativ vägledning och förebyggande hälsovård i enlighet med studerandehälsovårdsutredningens förslag. Den av utredningen föreslagna nämnden skulle emellertid vara av rådgivande karaktär. Kommittén anser för sin del att den studiesociala nämnden bör ha det direkta ansvaret för såväl studerandehälsovård som motionsverksamhet. Om nämnden så beslutar bör det vara möjligt för den att höja ambitionsnivån utöver vad som är möjligt enbart med användande av statliga bidrag. Härför erforderliga medel får då uttaxeras i form av obligatoriska avgifter enligt beslut av nämnden.

Obligatoriekommittén bedömer det som troligt att studiesociala nämnder på orter som nu har kårortsnämnder kommer att bedriva studerandehälsovård och motionsverksamhet med i princip oförändrad omfattning. På högskoleorter som nu saknar kårtortsnämnder kan de studiesociala nämnderna mera obundet välja ambitionsnivå.

Den studiesociala nämnden, som skall vara gemensam för statliga högskoleenheter på orten, bör bestå av sju ledamöter som företräder de studerande, två ledamöter som utses av personalorganisationer som har medlemmar inom nämndens ansvarsområde och tre ledamöter, som inte är studerande och som utses av styrelsen för berörd enhet eller, om flera enheter berörs, av regionstyrelsen. Skälet till att de studerande bör ges en så stark representation är att verksamheten till stor del kan komma att bekostas

av de studerande själva. De ledamöter som företräder de studerande bör utses av berörda studerandeförsamlingar.

I ett alternativ med anordningar inom högskoleorganisationens ram föreslår obligatoriekommittén sålunda

att en studiesocial nämnd inrättas på varje ort med statlig högskoleenhet,
att nämnden skall bestå av sju företrädare för de studerande, två företrädare för personalorganisationer med medlemmar inom nämndens ansvarsområde och tre ledamöter, som inte är studerande och som utses av berörd högskoleenhets styrelse eller regionstyrelse,
att nämnden svarar för statsunderstödd hälsovård och motionsidrott för studerande,
att det löpande ansvaret för motionsverksamheten av nämnden kan överlåtas på frivilliga studentidrottsföreningar,
att nämnden skall kunna bedriva en mera omfattande studiesocial verksamhet än som är möjligt med hjälp av enbart statliga bidrag och
att berörd högskolestyrelse, efter beslut av den studiesociala nämnden, skall ansvara för uppbörd av obligatoriska studerandeavgifter.

6.5 De nuvarande sammanslutningarnas tillgångar m. m.

6.5.1 *Inledning*

De obligatoriska studerandesammanslutningarna är närmast att betrakta som ideella föreningar men är i vissa avseenden offentligrättsligt reglerade. En viktig principiell skillnad finns gentemot ideella föreningar i och med att de studerande genom obligatoriet inte omfattas av den för vanliga ideella föreningar gällande rättsgrundsatsen om medlems ovillkorliga rätt till utträde. I det fall bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap ersätts med anordningar inom högskoleorganisationens ram kommer de nuvarande sammanslutningarna att bli normala föreningar med frivilligt medlemskap.

Det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar kan avskaffas mellan två studieterminer. Eftersom medlemskap i nuvarande sammanslutning upphör automatiskt om terminsavgift inte längre erlägges är det inte nödvändigt att införa övergångsbestämmelser om medlems rätt till utträde. Vid ett avskaffande av obligatoriet kan det vara lämpligt att sammanslutningarna i vissa avseenden förändrar sina stadgar. Även om så inte sker saknar sammanslutningarna då möjligheter att tvinga en enskild studerande att vara medlem.

En motsvarande problematik har diskuterats av 1968 års beredning om stat-kyrka. Beredningen behandlar sålunda frågan om identitet mellan den statligt reglerade kyrkoförsamlingen som nu finns och den frivilliga kyrkliga församling som skulle uppstå enligt förslag från beredningen. Svenska kyrkan förblir – enligt beredningens mening – samma trossamfund som förut även efter övergången till ett nytt organisatoriskt system. En avgörande förutsättning för att identitet skall föreligga mellan nuvarande Svenska kyrkan och en kyrkoorganisation som träder i dennas ställe är att församlingarna

består som basenheter i den nya organisationen. Vad gäller den församlingskommunala egendomen ansluter sig beredningen till uppfattningen, att en identitet bör föreligga mellan dagens församling, som har karaktär av kyrklig kommun, och den i en fri kyrka ingående lokala enheten. Därmed har det också tett sig naturligt för beredningen att det rättssubjekt som ersätter de nuvarande kyrkokommunala församlingarna får äganderätten till den av församlingen ägda egendomen.

Ett avskaffande av den offentligrättsliga regleringen av studerandesammanslutningar är i juridiskt avseende väsentligt mindre genomgripande än den av beredningen föreslagna upplösningen av sambandet mellan kyrka och stat. Det är inte heller nödvändigt att identitet i juridisk mening råder mellan de nuvarande studentkårerna, fakultetsföreningarna och nationerna och de frivilliga föreningar som i framtiden kan komma att motsvara dessa. En studerandesammanslutning kan ändå inte berövas sin egendom på grund av att regleringen av sammanslutningarna upphör att gälla.

6.5.2 *Tillgångar och skulder*

I de fall befintliga sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap inte upphör att existera vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet är det naturligt att sammanslutningarnas tillgångar och skulder kvarstår hos de då frivilliga föreningarna. Om en studerandesammanslutning genom obligatoriets avskaffande förlorar större delen av sina medlemmar kan dock uppenbart orimliga situationer uppkomma. Ett fåtal studerande kan då få dispositionsrätten över tillgångar som uppkommit genom att samtliga studerande vid en läroanstalt under lång tid varit skyldiga att erlägga medlemsavgifter till sammanslutningen. Detta problem bör i första hand beaktas av dem som före obligatoriets avskaffande är medlemmar i sammanslutningen.

I åtminstone ett avseende bör en statlig reglering av sammanslutningarnas möjligheter att förfoga över sådan egendom som tillkommit med stöd av det obligatoriska medlemskapet övervägas. För att förhindra att samlingslokaler, som uppförts med delvis statliga lån, avyttras på oförmånliga villkor kan det vara motiverat att införa en särskild kontroll av försäljning av fastigheter tillhöriga studerandesammanslutningar. Sådan kontroll kan knytas som ett tillkommande villkor för de statliga lån som beviljats för uppförande av kår- och nationshus. Innebörden av de tillkommande villkoren bör vara att sammanslutningarna inte utan regeringens medgivande äger försälja eller ytterligare belåna fastigheter som uppförts eller förvärvats med hjälp av s. k. kårlokallån.

Studerandesammanslutningarna förvaltar för närvarande ett stort antal benefika stiftelser. Eftersom det vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i många fall inte längre torde vara möjligt att iaktta de bestämmelser som gäller för respektive stiftelse bör dessa genom s. k. permutation kunna överföras till annan huvudman. Ansökan om sådan permutation skall göras av varje fondförvaltare för sig. Om antalet medlemmar i en fondförvaltande sammanslutning sjunker mycket kraftigt är det enligt kommitténs mening orimligt att de som frivilligt anslutit sig till en sammanslutning ges möjlighet att förvalta stiftelser av betydande omfattning

avsedda att gynna alla studerande vid t. ex. en läroanstalt. Därför bör de studerande som före obligatoriets avskaffande är medlemmar i sammanslutningarna bevaka att sammanslutningarna ansöker om att exempelvis högskoleenheten eller annan huvudman får överta förvaltningen.

Starka skäl talar för att det bör skapas en reglerad tillsyn över de förmögenheter som uppstått genom det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar. Gällande lag om tillsyn över stiftelser (24 maj 1929) skulle därvid kunna tjäna som exempel. För att en tillsyn av motsvarande slag skall kunna anordnas erfordras emellertid att det finns ett klart angivet ändamål till vilket avkastningen av förmögenheten skall användas. En förutsättning härför torde vara att sammanslutningarna före obligatoriets avskaffande överlåter sin förmögenhet till särskilt inrättade stiftelser.

6.5.3 *Personal*

Vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar kan problem uppkomma när det gäller anställningstryggheten för de personer som i dag har anställning hos berörda sammanslutningar.

Större delen av den personal som direkt eller indirekt är anställd av sammanslutningarna är verksam inom den studiesociala sektorn. I och med att kommittén utgår från att den studiesociala verksamheten skall kunna bedrivas med i princip oförändrad ambitionsnivå även efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet, kan det förutsättas att denna personal kan beredas fortsatt anställning. En mindre del av sammanslutningarnas personal fullgör medlemsadministrativa eller studerandefackliga arbetsuppgifter. Sammanslutningarnas behov av sådan personal och deras ekonomiska möjligheter att bereda denna del av den nuvarande personalen fortsatt anställning påverkas vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet. Kommittén förutsätter att högskolestyrelserna medverkar genom att så vitt möjligt bereda berörd personal anställning hos sig.

6.5.4 *Kommitténs överväganden och förslag*

I det fall nuvarande bestämmelser om obligatoriskt medlemskap ersätts med anordningar inom högskolemyndigheternas ram förutsätter kommittén

att tillgångar och skulder kvarstår hos de frivilliga föreningar som motsvarar nuvarande sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

Kommittén anser därför

att fastigheter som uppförts eller förvärvats med hjälp av s. k. kårlokallån i framtiden inte bör kunna försäljas eller ytterligare belånas utan regeringens medgivande och

att det bör ankomma på dem som före obligatoriets avskaffande är medlemmar i sammanslutningarna att tillse att den framtida förvaltningen av tillgångarna sker under betryggande former.

6.6 Samlingslokaler

Samlingslokalutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1971:92) Finansiering av allmänna samlingslokaler att lånestödet till studentkårlokaler skulle upphöra och ersättas med ett stöd som utredningen föreslog skulle gälla för allmänna samlingslokaler. Med hänsyn till pågående utredningsarbete om de obligatoriska studerandesammanslutningarna föreslog föredraganden i prop 1973:1 (bil. 10 sid. 531) att stödet till studentkårlokaler skulle kvarstå oförändrat.

I direktiven till obligatoriekommittén anförs att studerandesammanslutningarnas ansvar för samlingslokaler i nuvarande form inte i sig kan ses som ett motiv för att bibehålla ett obligatorium.

Vidare anförs att berörd departementschef avser att återkomma till denna fråga i den mån resultatet av kommitténs överväganden ger anledning till förändringar av nuvarande huvudmannaskapsförhållanden.

Studerandesammanslutningarna bör oavsett formerna för förvaltning m. m. vara tillförsäkrade de lokalutrymmen som fordras för den studerandefackliga verksamheten. Frivilliga studerandefackliga sammanslutningar bör även kunna svara för förvaltning av lokaler för kulturella ändamål, skrivrum, studierum, bastu m. m. Genom att sådan service kan beredas medlemmarna blir det möjligt för sammanslutningarna – var för sig och tillsammans – att samla de studerande till fritidsaktiviteter av olika slag. Fasta lokaler för fritidsaktiviteter m. m. bland de studerande kan innebära att sammanslutningarnas möjligheter att engagera de studerande på frivillig grund underlättas.

Samlingslokaler i form av bl. a. kår- och nationshus används för studerandefacklig och studiesocial verksamhet, annan medlemsservice, egen kommersiell verksamhet och uthyrning. De frivilliga sammanslutningar som uppstår eller nybildas i det fall obligatoriet avskaffas torde i samma utsträckning som de nuvarande sammanslutningarna vara i behov av lokaler för sin verksamhet.

Om, i samband med ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet, huvudmannaskapet för de studiesociala serviceanordningarna förs över från studerandesammanslutningarna till andra organ kan en konsekvens bli att de lokaler som fordras för studiesocial verksamhet bekostas på annat sätt än genom sammanslutningarna. Lokalkostnader hänförbara till den studiesociala verksamheten bör i så fall helt och hållet belasta denna.

I den mån studerandesammanslutningarna tidigare haft kostnader för restaurang- och kafélokaler kommer de, i och med att den statliga subventioneringen av vissa restauranger m. m. har utökats, att avlastas dessa kostnader. Den utökade subventioneringen som gäller sedan den 1 juli 1974 innebär i princip att samtliga lokalkostnader skall bestridas över utbildningsanstalternas anslag.

I vissa fall belastas f. n. inte den program- och nöjesverksamhet, som sammanslutningarna själva driver, med några lokalkostnader. Om entréavgifter, priser m. m. i samband med danser, konserter och andra nöjesarrangemang sätts så att även lokalkostnaderna täcks finns det möjlighet för studerandesammanslutningarna att i viss mån reducera behovet av driftekonomiskt tillskott via medlemsavgifter.

Upplåtelser av lokaler till bl. a. undervisningsändamål, studiecirkelverksamhet och ideella föreningar bör vid ett avskaffande av obligatoriet ske på ett sådant sätt att studerandesammanslutningarna inte till någon del subventionerar lokalkostnaderna. Ideella föreningar som vänder sig till studerande kan genom frivilliga avgifter ta ut medel som täcker föreningens behov av lokaler. För sådan hyra som ideella föreningar erlägger utgår i allmänhet kommunala lokalbidrag motsvarande viss procent av faktisk hyreskostnad (bilaga 4).

Till följd dels av att vissa av de nuvarande lokalkostnaderna kan avlastas sammanslutningarna, dels av att nuvarande fria eller subventionerade lokalupplåtelser förenas med fullt hyresuttag kan sammanslutningarnas kostnader för samlingslokaler komma att minska.

Framförallt på de äldre universitetsorterna torde det emellertid vara omöjligt för frivilliga studerandefackliga sammanslutningar att genom medlemsavgifter och eventuella kommunala lokalbidrag svara för kostnaderna för de delar av befintliga samlingslokaler som inte kommer att kunna bekostas på annat sätt enligt ovan.

Bidrag till driften av samlingslokalerna bör därför kunna bekostas av de studerandeavgifter som den studiesociala nämnden beslutar om. De statliga anordningsbidragen till kårlokaler bör samordnas med det anordningsstöd som utgår till allmänna samlingslokaler.

Obligatoriekommittén föreslår i detta alternativ således beträffande förvaltningen av samlingslokaler

att den studiesociala nämnden skall kunna använda obligatoriska avgifter för bidrag till föreningar som förvaltar samlingslokaler för studerande.

6.7 Övrig verksamhet

6.7.1 *Restaurangverksamhet*

I Stockholm, Göteborg, Umeå, Linköping och Lund har studerandesammanslutningarna inrättat sådana särskilda driftbolag som enligt prop 1967:104 utgör en förutsättning för erhållande av ränte- och amorteringsfria lån för uppförande av restaurang- och kafélokaler. I dessa driftbolags styrelser är de studerande, de högskoleanställda och staten representerade. Genom riksrevisionsverkets försorg utses också särskilda statliga revisorer.

Studerandesammanslutningarna är i några fall huvudmän för verksamhet som inte bedrivs inom ramen för de särskilda driftbolagen (studerandesammanslutningarnas egen regi, ekonomiska föreningar m. m.).

Universitetsrestaurangkommittén (UR-kommittén) avser att återkomma till frågan om huvudmannaskapet för såväl den inom de särskilda driftbolagen bedrivna verksamheten som den på annat sätt bedrivna verksamheten.

I samband med att UR-kommittén lämnar förslag om framtida huvudmannaskapsformer kommer kommittén också att lämna förslag i fråga om bl. a. de studerandes inflytande:

För de nu inrättade särskilda bolagen är frågan om intressenternas inflytande redan reglerat. I vårt fortsatta arbete avser vi att även för övriga driftformer studera avvägningen mellan statens krav på inflytande och de övriga intressenternas. Vi avser att särskilt behandla frågan om möjligheterna att förstärka statens och de lokala intressentgruppernas inflytande över sådan restaurangverksamhet som drivs genom avtal med entreprenör (Ds U 1973:4 Universitetsrestauranger – mål och subventioner, sid. 77).

6.7.2 *Kompendieutgivning*

Utgivning av kompendier, "veckoblad" m. m. sker på ett sådant sätt att verksamheten är självbärande. Vissa frivilliga studerandesammanslutningar bedriver redan i dag sådan verksamhet. Kommittén bedömer det som möjligt för studerandesammanslutningarna att vidmakthålla kompendieverksamheten även efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet.

6.7.3 *Boklådor*

Bokförsäljningen i studerandesammanslutningarnas regi fungerar ibland som en viktig prisdämpande faktor, då försäljningen av kurslitteratur i annat fall skulle komma att koncentreras till en enda eller ett fåtal boklådor.

Studerandesammanslutningar som driver boklådor har strävat efter att bedriva verksamheten på ett sådant sätt att tillskott av medel som erhållits genom obligatoriska medlemsavgifter inte fordras. Detta har dock inte alltid varit möjligt.

I både Umeå och Uppsala har studentkårerna gått i borgen för checkräkningskrediter på betydande belopp. Självfallet har studerandesammanslutningarna också genom aktiekapitalet svarat för de ursprungliga investeringarna.

Den bokförsäljning som för närvarande bedrivs bör kunna bedrivas även om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar avskaffas. Detta förutsätter naturligtvis att behovet av kapitaltillskott i samband med eventuella framtida utvidgningar av verksamheten kan ordnas på annat sätt än genom studerandesammanslutningarnas obligatoriska medlemsavgifter. Om kapitalbehovet är ringa eller om verksamheten ger ett tillfredsställande ekonomiskt överskott, kan även frivilliga studerandesammanslutningar stå som huvudmän för verksamheten. Om studerandesammanslutningarna efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet inte längre önskar stå den ekonomiska risken, finns ändock möjligheter att, om behov föreligger, bevara de nu befintliga boklådorna. Boklådorna kan t. ex. överlåtas på särskilda föreningar (andelsföreningar) med frivilligt medlemskap. Sådana föreningar kan utgöra självständiga juridiska personer. Möjligheterna att försälja aktierna i respektive bokhandelsföretag står naturligtvis också öppna.

6.7.4 *Hotellverksamhet*

Den hotellverksamhet som bedrivs dels i form av särskilda aktiebolag, dels i anslutning till studerandesammanslutningarnas särskilda sommarverksamhet (s. k. Student reception service) utnyttjar sommartid rum i student-

bostadsföretagens fastigheter. I och med att några studentbostadsföretag under de senaste åren fått svårigheter att uppnå tillfredsställande beläggning har bostadsföretagen i några fall övergått till att kontinuerligt disponera vissa rum enbart för korttidsuthyrningar.

Om obligatoriet avskaffas förefaller det naturligt att studentbostadsföretagen själva svarar för all hotellverksamhet sommartid. Vilka åtgärder som i anledning av ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar erfordras beträffande studentbostadsföretagen har redovisats i avsnitt 6.4.3

6.7.5 *Nöjesverksamhet*

Den nöjesverksamhet som bedrivs av studerandesammanslutningarna bidrar till att skapa kontakt och sammanhållning bland de studerande. Verksamhet av detta slag bedrivs av såväl frivilliga som obligatoriska sammanslutningar. Ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet återverkar inte direkt på sammanslutningarnas möjligheter att bedriva nöjesverksamhet. Om frivilliga studerandesammanslutningar önskar bedriva nöjesverksamhet för de studerande förutsätter detta emellertid att sammanslutningarna har tillgång till för ändamålet lämpliga samlingslokaler. Hur huvudmannaskapet för och driften av befintliga samlingslokaler kan lösas i detta alternativ har diskuterats ovan.

6.7.6 *Debatter, programaftnar och dylikt*

De faktiska kostnaderna för anordnandet av debatter, s. k. hearings, filmförevisningar, utställningar m. m. är relativt obetydliga under förutsättning av att lämpliga lokaler finns tillgängliga. Normalt ingår utåtriktad verksamhet av bl. a. detta slag i ideella föreningars verksamhet. Det kan därför förutsättas att studerandesammanslutningarna även efter det obligatoriska medlemskapets avskaffande kommer att svara för sådan verksamhet. Liksom i fråga om nöjesverksamheten är sammanslutningarna för denna verksamhet beroende av tillgången på samlingslokaler. Kommittén har förutsatt att samlingslokaler för de studerande skall finnas även i ett alternativ med anordningar inom högskoleorganisationens ram.

6.7.7 *Bibliotek*

De bibliotek och läsrum som inrättats av studerandesammanslutningar innehåller i vissa fall donerade boksamlingar av stort värde. Nationsbiblioteken i Uppsala, som är de mest omfattande, har genom överenskommelse mellan nationerna specialiserat sig på olika ämnesområden. Kommittén anser att de studerandes sammanslutningar självfallet bör avgöra på vilket sätt de befintliga boksamlingarna skall disponeras i det fall obligatoriet avskaffas. Det torde emellertid vara svårt för studerandesammanslutningarna att utan stöd av ett obligatorium utöka och förnya bokbeståndet.

Frivilliga sammanslutningar som förvaltar befintliga bibliotek bör därför kunna erhålla stöd från den studiesociala nämnden. Nämnden bör bekosta ett sådant stöd med hjälp av obligatoriska studerandeavgifter.

6.7.8 *Kårtidningar*

Antalet kårtidningar, studerandesammanslutningarnas nettokostnader för utgivning m. m. har redovisats i avsnitt 3.5.3 ovan. Kårtidningarna har liksom många tidskrifter i övrigt under de senaste åren drabbats av kraftiga kostnadsstegringar. För kårtidningarnas del har också gällt att annonsintäkterna ofta minskat eller varit oförändrade. Några studerandesammanslutningar har genom reducerad utgivning och/eller minskat antal sidor per nummer försökt att hålla kostnaderna för kårtidningarna nere. De problem som kårtidningarna brottas med torde emellertid inte på något sätt skilja sig från de problem som tidskrifter i allmänhet har.

1972 års pressutredning har enligt sina direktiv även haft att ta upp förhållandena för tidskrifter som utges av ideella och fackliga organisationer till behandling.

Obligatoriekommittén har i skrivelse den 25 juni 1974 till utredningen lämnat vissa uppgifter om kårtidningarna. Därvid har kommittén fäst utredningens uppmärksamhet på att tidningarna helt eller delvis finansieras genom avgifter som tas ut på grundval av det obligatoriska medlemskapet och att problem därför skulle kunna uppstå i det fall obligatoriet avskaffas.

Enligt förslag från 1972 års pressutredning bör en ny utredning tillsättas för att pröva frågan om statligt stöd till tidskrifterna. I budgetpropositionen 1975/76:100 bilaga 10 anmäls att en sådan utredning skall tillsättas.

Kommittén har i det föregående (s. 72) hänfört en del av nettokostnaderna för utgivning av kårtidningar till kostnaderna för studerandefacklig verksamhet. Ett visst stöd till utgivningen av kårtidningar bör således kunna ingå i stödet till studerandefacklig verksamhet.

6.8 Sammanfattning och förslag till ett alternativ med anordningar inom högskoleorganisationens ram

I det följande kommer kommittén att knyta samman de olika överväganden till en helhet och lämna förslag om hur ett alternativ med anordningar inom högskoleorganisationens ram kan utformas.

Det är angeläget att de studerande, vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar, alltjämt har möjlighet att utse representativa företrädare i högskolans organ och att studerandefacklig intressebevakning i övrigt kan bedrivas på ett ändamålsenligt sätt. Högskolestyrelserna bör enligt kommitténs mening svara för att representativa företrädare för de studerande kan utses lokalt. Vid varje högskoleenhet bör inrättas en studerandeförsamling enligt vad kommittén behandlat i avsnitt 6.2. Församlingens uppgift skall vara att utse de studerandes representanter i organ ovanför institutionsnivå inom högskoleenheten. Val av studerandeförsamling bör anordnas en gång årligen av den lokala högskolemyndigheten. Röstberättigad och valbar bör därvid vara varje studerande vid enheten. Studerandeförsamlingen bör – framförallt vid större enheter – kunna väljas så att den kan uppdelas i ett antal avdelningar, som svarar mot bestämda delar av högskoleenheten (linje, grupp av linjer, fakultet/sektion eller motsvarande).

Högskolestyrelsen bör svara för att studerandeförsamling väljs. De frivilliga föreningar som så önskar kan delta i nomineringen av kandidater till församlingen. De frivilliga föreningarna bör också genom en av högskolestyrelsen tillsatt valnämnd kunna medverka vid genomförandet av valen. Högskoleenheten bör svara för kostnader för val av studerandeförsamling.

Studerandeförsamlingen bör utse studeranderepresentanter i de organ som täcker högskoleenheten i dess helhet (främst högskolestyrelsen). Om studerandeavdelningar inrättas, kan dessa utse studeranderepresentanter i linjenämnder (avdelning vald av de studerande i grundutbildning) och fakultets-/sektionsnämnder (avdelning vald av de studerande i forskarutbildning). Representanter på denna nivå kan alternativt utses genom studerandeförsamlingen. De studerandes representanter i organ på institutionsnivå förutsätts liksom hittills utses genom direkta val.

Studerandeförsamlingarna bör kunna överlåta åt frivilliga föreningar att utse de studerandes företrädare i högskolans organ. Därvid bör det ankomma på församlingarna att ta ställning till vilka föreningar som äger rätt att utse representanter och hur mandaten skall fördelas mellan dem.

För att säkerställa resurser för den studerandefackliga intressebevakningen bör det även efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet vara möjligt att genom obligatoriska avgifter från de studerande tills vidare bidra till finansieringen av sådan verksamhet. Sådana avgifter bör beslutas av studerandeförsamlingen och kan av församlingen fördelas på frivilliga studerandefackliga sammanslutningar.

Studerandeförsamlingarna beslutar i vad mån de obligatoriska avgifterna skall användas för att stödja sådan studerandefacklig verksamhet som bedrivs av frivilliga föreningar. Det kan härvidlag röra sig om stöd i syfte dels att göra det möjligt för olika grupper/partier att nominera kandidater till val av studerandeförsamling, dels att upprätthålla den studerandefackliga intressebevakning som nu bedrivs av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Stödet bör därför utformas dels som ett "partistöd" till sådana grupper/partier som erhållit mandat i studerandeförsamlingen, dels som ett "verksamhetsbidrag" till frivilliga studerandefackliga sammanslutningar. "Partistödet" bör utgå i relation till antalet mandat i studerandeförsamlingen. "Verksamhetsbidraget" bör utgå på grundval av sammanslutningarnas medlemsantal.

De sammanslutningar som nu har obligatoriskt medlemskap utgör samma rättssubjekt efter ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet. Härav följer att de tillgångar och skulder, som sammanslutningarna för närvarande har, efter det obligatoriska medlemskapets avskaffande kommer att förvaltas av frivilliga föreningar. Förvaltningen av dessa tillgångar bör, mot bakgrund av att de tillkommit genom det obligatoriska medlemskapet, även i framtiden ordnas på ett sådant sätt att nyttan av tillgångarna kommer samtliga studerande till del. Kommittén förutsätter att de som före obligatoriets avskaffande är medlemmar i sammanslutningarna kommer att bevaka att så sker. För att undvika att samlingslokaler försäljs på oförmånliga villkor eller ytterligare belånas bör den statliga tillsynen över fastighetsförvaltningen utökas. Det bör sålunda inte vara tillåtet att utan regeringens medgivande försälja eller ytterligare belåna fastigheter som uppförts eller förvärvats med

hjälp av statliga s. k. kårlokallån.

Frivilliga sammanslutningar kan inte förväntas upprätthålla sådan studiesocial service som nu till betydande del finansieras med obligatoriska medlemsavgifter. Det bör därför skapas möjlighet att vidmakthålla i princip nuvarande ambitionsnivå i fråga om studerandehälsovård, motionsverksamhet och samlingslokaler.

På varje högskoleort bör därför kunna inrättas en studiesocial nämnd. Nämnden, som bör utgöra ett högskoleorgan, kan lämpligen bestå av sju företrädare för de studerande, två företrädare för de anställda inom nämndens verksamhetsområde och tre ledamöter som inte är studerande och som utses av högskolestyrelsen eller regionstyrelsen. Nämnden bör disponera de statliga bidrag som för närvarande utgår till hälsovård och motionsverksamhet för studerande. Om nämnden anser att det finns behov av stöd till studiesocial service, som inte kan inrymmas i de statliga bidragen, bör den, efter förslag av berörd eller berörda studerandeförsamlingar, kunna besluta att av de studerande skall tas ut en obligatorisk avgift. Sådan avgift bör vid behov också kunna avse samlingslokaler och bibliotek. De studerandes företrädare i den studiesociala nämnden bör utses av berörda studerandeförsamlingar i samråd. Nämnden bör på orter med flera högskoleenheter i administrativt avseende knytas till universitetet.

Studerandehälsovårdsutredningen har avlämnat förslag om hur förebyggande hälsovård och social/kurativ rådgivning för studerande kan anordnas vid ett avskaffande av de nuvarande bestämmelserna om studerandesammanslutningar. Förslaget innebär att den särskilda studerandehälsovården görs till en högskoleangelägenhet och att det inrättas en studiesocial nämnd. Den av obligatoriekommittén skisserade nämnden skiljer sig i fråga om sammansättning och uppgifter från den nämnd studerandehälsovårdsutredningen föreslagit. Men i sak innebär obligatoriekommitténs förslag i detta alternativ att det blir möjligt att knyta an till studerandehälsovårdsutredningens förslag.

Den studiesociala nämnden bör på samma sätt som de nuvarande kårortsnämnderna kunna överlåta åt befintliga studentidrottsföreningar att svara för motionsverksamheten.

Vid ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet bör sammanslutningarna beredas möjlighet att fullgöra sina åtaganden i fråga om samlingslokaler. De studiesociala nämnderna bör därför kunna lämna stöd till föreningar som förvaltar samlingslokaler för studerande. Stödet bör utformas så att föreningarna kompenseras för bortfallet av sådana obligatoriska medlemsavgifter som för närvarande används i fastighetsförvaltningen. Om sådant stöd inte utgår kan det uppkomma icke obetydliga förluster även för staten som fastighetsägare eller borgenär.

I och med att såväl den studiesociala nämnden som studerandeförsamlingen är myndigheter inom högskoleorganisationens ram gäller allmänna besvärsregler. I alternativ A gäller sålunda att den som anför besvär skall vara saklegitimerad. Talan mot beslut av studiesocial nämnd föres hos universitets- och högskoleämbetet. Talan mot beslut av studerandeförsamling föres hos universitets- och högskoleämbetet eller, i fråga om jordbrukets högskolor, hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt.

6.9 Författningsutkast till alternativ A

6.9.1 *Utkast till*

Lag om studiesociala nämnder och studerandeförsamlingar vid statliga högskoleenheter samt om studerandeavgifter[1]

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

Studiesociala nämnder

1 § För handhavande av frågor om studiesocial verksamhet för studerande finns studiesociala nämnder. Nämnderna handhar frågor om sådan verksamhet som bekostas av medel som nämnderna förfogar över.

Studiesocial nämnds verksamhetsområde omfattar en eller flera statliga högskoleenheter samt den utbildning i övrigt som regeringen bestämmer.

2 § I studiesocial nämnd ingår företrädare för de studerande och de anställda inom nämndens verksamhetsområde samt ledamöter som utses av myndighet som regeringen bestämmer. Företrädarna för de studerande skall utgöra nämndens flertal.

Studerandeförsamlingar

3 § Vid statlig högskoleenhet finns en studerandeförsamling, som utses årligen genom val bland de studerande vid enheten.

4 § Studerandeförsamling får utse ledamöter, vilka företräder de studerande, i organ inom högskolan enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Studerandeförsamling får uppdraga åt en eller flera föreningar av studerande att utse ledamöter i organ inom högskolan.

Studerandeavgift

5 § Studerande vid statlig högskoleenhet är skyldig att erlägga avgift för studiesocial verksamhet, för vilken studiesocial nämnd svarar, samt för studerandefacklig verksamhet.

Beslut om storleken av avgift för studiesocial verksamhet meddelas för ett läsår i sänder av den studiesociala nämnden efter förslag av den eller de studerandeförsamlingar som berörs.

Beslut om storleken av avgift för studerandefacklig verksamhet meddelas för ett läsår i sänder av studerandeförsamlingen.

6 § Högskolestyrelsen beslutar om tidpunkt för erläggande av avgift som avses i 5 §.

Särskilda föreskrifter

7 § Underlåter studerande att erlägga avgift som avses i 5 § får högskolestyrelsen avstänga honom från undervisning och examination till dess han erlägger avgiften.

[1] Bestämmelserna i denna lag torde vid ett genomförande av alternativ A kunna tas in i den högskolelag till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

6.9.2 *Utkast till*
Förordning med instruktion för studiesociala nämnder och studerandeförsamlingar vid statliga högskoleenheter[1]

Regeringen föreskriver följande.

Studiesocial nämnd

Organisation

1 § De studiesociala nämnder, som avses i 1 § lagen om studiesociala nämnder och studerandeförsamlingar vid statliga högskoleenheter samt om studerandeavgift, har verksamhetsområden och är knutna till statliga högskoleenheter enligt bilaga till denna förordning.[2]

2 § Studiesocial nämnd består av ordförande och elva andra ledamöter.

Ordföranden och två andra ledamöter utses, i fråga om nämnd vars verksamhetsområde omfattar endast en högskoleenhet, av högskolestyrelsen och, i fråga om nämnd vars område omfattar flera högskoleenheter, av regionstyrelsen efter hörande av de högskolestyrelser som berörs.

Två ledamöter utses av de personalorganisationer som har medlemmar inom nämndens verksamhetsområde.

Övriga sju ledamöter utses av den eller de studerandeförsamlingar som berörs.

3 § Suppleant för ledamot utses i samma ordning som ledamoten.

4 § Studiesocial nämnd utser vice ordförande bland ledamöterna.

Ärendenas handläggning

5 § Ledamot får ej utan laga förfall utebli från sammanträde.

6 § Studiesocial nämnd är beslutför när fler än hälften av ledamöterna, bland dem ordföranden eller vice ordföranden, är närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

7 § I arbetsordning eller genom särskilt beslut får överlämnas åt ordföranden, avdelning inom nämnden eller tjänsteman vid den högskoleenhet, till vilken nämnden är knuten enligt 1 § och föreskrifterna som avses där, att avgöra ärende eller grupp av ärenden som ej är av beskaffenhet att prövningen bör ankomma på nämnden.

8 § Ärende avgöres efter föredragning som ankommer på särskilt förordnad föredragande. I arbetsordning eller genom särskilt beslut får medges att ärende som handlägges enligt 7 § avgöres utan föredragning.

9 § Ordföranden får själv överta beredning och föredragning av ärende.

10 § Om någon som närvarit vid den slutliga handläggningen av ärende eller föredraganden har skiljaktig mening, skall denna antecknas.

[1] Bestämmelserna i denna instruktion torde vid ett genomförande av alternativ A kunna tas in i instruktion för statliga högskoleenheter till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

[2] I bilagan anges en studiesocial nämnd för varje högskoleort eller par av orter. I fråga om ort med flera enheter skall nämnden vara knuten till universitetet.

11 § I fråga om beslut av nämnden skall hos denna finnas handling varav framgår vem som fattat beslutet, vem som i övrigt närvarit vid den slutliga handläggningen av ärendet och vem som varit föredragande samt beslutets dag och innehåll.

Protokoll föres när skiljaktig mening finns eller protokoll av annan anledning behövs. Skiljaktig mening behöver dock ej antecknas om den framgår av annan handling hos nämnden.

12 § I skrivelse från studiesocial nämnd till regeringen, departementschef eller myndighet skall anges vem som fattat beslut, som skrivelsen avser, eller i övrigt närvarit vid den slutliga handläggningen av ärendet och vem som varit föredragande. Har skiljaktig mening förekommit i ärendet, skall denna anges i skrivelsen eller framgå av protokollsutdrag som bifogas.

Studerandeförsamling

Inledande föreskrift

13 § Studerandeförsamling, som avses i 3 § lagen om studiesociala nämnder och studerandeförsamlingar vid statliga högskoleenheter samt om studerandeavgift, kan delas in i avdelningar för skilda områden av utbildningen vid högskoleenheten enligt bestämmelser som högskolestyrelsen meddelar.

Sammansättning

14 § Högskolestyrelsen bestämmer antalet ledamöter i studerandeförsamlingen. Om församlingen är indelad i avdelningar, skall antalet ledamöter i sådan avdelning vara proportionellt till antalet studerande inom berört område av utbildningen vid högskoleenheten.

15 § Studerandeförsamling eller avdelning utses genom val för ett år i sänder. Rösträtt vid sådant val har i fråga om avdelning de studerande inom ifrågavarande område av utbildningen vid högskoleenheten och i fråga om studerandeförsamling, som inte är delad i avdelningar, de studerande vid högskoleenheten.

16 § Valbar till ledamot i studerandeförsamling eller avdelning är studerande som har rösträtt enligt 15 §.

17 § Studerandeförsamling utser ordförande bland ledamöterna.

Ärendenas handläggning

18 § Vid handläggning av ärende i studerandeförsamling äger 5 och 6 §§ motsvarande tillämpning.

Val förrättas med slutna sedlar. Faller rösterna lika skiljer lotten.

Särskilda föreskrifter

19 § De ytterligare föreskrifter som behövs för tillämpningen av dessa bestämmelser meddelas i fråga om studerandeförsamling av högskolestyrelsen, i fråga om studiesocial nämnd av styrelsen för den högskoleenhet till vilken nämnden är knuten samt i fråga om studerandeavgift av den studiesociala nämnd som beslutat om avgiften.

20 § Talan mot beslut av studiesocial nämnd enligt denna förordning föres hos universitets- och högskoleämbetet genom besvär.

Talan mot beslut av studerandeförsamling enligt denna förordning föres hos universitets- och högskoleämbetet eller, i fråga om jordbrukets högskolor, hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt genom besvär.

7 Bibehållet obligatoriskt medlemskap (Alternativ B)

7.1 Inledning

7.1.1 *Nuvarande bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar*

Bestämmelser om studerandesammanslutningarnas verksamhet finns i dag i bl. a. 88 och 89 §§ universitetsförordningen (1964:461):

88 §. Varje studerande skall under den tid han studerar vid universitet vara medlem i studentkår vid detta samt, i förekommande fall, dessutom i nation eller i studentförening för fakultet.

Rektorsämbetet skall tillse att studerande fullgör sin skyldighet enligt första stycket.

Det ankommer på universitetskanslersämbetet att om så fordras meddela föreskrifter om indelningen i studentsammanslutningar vid universitet samt om medlemskap i dylika sammanslutningar.

89 §. Studentsammanslutning, som avses i 88 §, skall ha till ändamål att främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang.

För sådan studentsammanslutning skola finnas stadgar, upptagande dels bestämmelser om rätt för de studerande att vinna inträde, om styrelse, kuratorer eller andra funktionärer för handhavandet av sammanslutningens angelägenheter och om de avgifter medlemmarna ha att erlägga, dels övriga erforderliga föreskrifter.

Stadgar antagas av studentsammanslutningen och skola, i vad de avse bestämmelser om medlems inträde och utträde samt om avgifter, stadfästas av konsistoriet.

Studentsammanslutning äger utse lärare vid universitetet att vara sammanslutningens inspektor med uppgift att ägna uppmärksamhet åt och stödja föreningens verksamhet.

Liknande föreskrifter återfinns i bestämmelser för andra slag av läroanstalter vid vilka medlemskap i studerandesammanslutning är obligatoriskt. I 86 § universitetsförordningen föreskrivs bl. a.:

Underlåter studerande att söka inträde i studentsammanslutning, som avses i 88 § första stycket, eller fullgör han ej sin skyldighet att till sammanslutningen erlägga vederbörligen bestämda avgifter, äger rektorsämbetet förordna, att den studerande skall intill dess rättelse skett avstängas från undervisning och examination.

Någon annan föreskrift om sammanslutningarnars ändamål än den som anges i 89 § första stycket universitetsförordningen och motsvarande bestämmelser på andra håll finns inte.

Genom bestämmelserna i universitetsförordningen (motsv.) har regler på offentligrättslig väg uppställts för studerandesammanslutningarna. Detta innebär emellertid inte att en studerandesammanslutning som bygger på obligatoriskt medlemskap utan vidare är att anse som ett offentligrättsligt organ.

Någon möjlighet för enskild, som är missnöjd med beslut av studerandesammanslutning, att hos statlig myndighet få ett sådant beslut omprövat har inte öppnats i berörda bestämmelser. Det är således studerandesammanslutningarna som exklusivt har att tolka bestämmelserna och avgöra huruvida ändamålet, som är att "främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammmanhang", är uppfyllt. I praktiken har också skilda studerandesammanslutningar kommit till olika tolkningar.

Vad som sägs om att studerandesammanslutnings stadgar i vad avser bestämmelser om medlems inträde och utträde samt om avgifter skall stadfästas av läroanstaltens styrelse synes endast avse *att* garantera att studerande verkligen får möjlighet att fullgöra sina skyldigheter, *att* medlemskapet grundas på rimliga villkor och *att* förfarandet vid stadgeändringar i dessa avseenden är tillfredsställande. Flera studerandesammanslutningar har i sina stadgar inte föreskrivit viss avgift utan endast hur avgiften skall fastställas.

Konflikter har, som kommittén redovisat i avsnitt 4.3, uppstått till följd av att bestämmelserna om studerandesammanslutnings ändamål i universitetsförordningen (motsv.) antingen inte beaktats eller getts skilda tolkningar. Den omständigheten att möjligheter till statlig prövning av beslut av studerandesammanslutning saknas har skapat problem som man enligt kommitténs mening bör söka undvika, om ett obligatoriskt medlemskap skall bevaras. Kommittén skall närmast belysa hur medlemskap i vissa andra sammanhang har reglerats på offentligrättslig väg.

7.1.2 *Annan offentlig reglering av medlemskap*

I en del sammanhang har hävdats att obligatoriska studerandesammanslutningar är att betrakta som specialkommuner och att därför ledning i fråga om verksamhetens reglering bör hämtas från kommunallagarna. Av utslag i regeringsrätten (21.9.1965, E 33) kan man dra den slutsatsen att studerandesammanslutningarna inte är att betrakta som specialkommuner. Det kan ändå finnas skäl att göra en jämförelse med de bestämmelser som gäller för kommunerna. I kommunallagen föreskrivs:

2 §. Medlem av kommun är envar, som är där mantalsskriven, ävensom var och en, vilken, utan att vara mantalsskriven i kommunen, därstädes äger eller brukar fast egendom eller är taxerad till allmän kommunalskatt.

I fråga om bestämningen av kommunens verksamhet sägs i kommunallagen följande (om den s. k. kommunala kompetensen):

3 §. Kommun äger att själv, efter vad i denna lag närmare bestämmes, vårda sina angelägenheter såvitt icke handhavandet därav enligt gällande författningar tillkommer annan.

Angående vissa kommunala angelägenheter är särskilt stadgat.

Uttrycket "vårda sina angelägenheter" kan inrymma vitt skilda sorters

verksamhet. En närmare bestämning av den kommunala kompetensen har under årens lopp gjorts i rättspraxis. Möjlighet finns nämligen att överklaga kommunalt beslut om man anser att den som fattat beslutet överskridit sina befogenheter.

Det har ofta hävdats från studerandehåll att en rätt att föra talan mot beslut av studerandesammanslutning borde finnas.

Denna rätt borde enligt förespråkarna för en sådan ordning utformas som en rätt för varje medlem i studentkår (motsv.) att överklaga. Ett sådant besvärsinstitut skulle likna det kommunala besvärsinstitutet.

Enligt kommunallagen gäller bl. a. följande om besvär:

76 § 1 mom. Över beslut av kommunfullmäktige äger, där ej annat är särskilt föreskrivet, medlem av kommunen anföra besvär hos länsstyrelsen. Sådan klagan må grundas endast därå, att beslutet

icke tillkommit i laga ordning,

står i strid mot allmän lag eller författning eller annorledes överskrider deras befogenhet, som fattat beslutet eller

kränker klagandens enskilda rätt eller eljest vilar på orättvis grund.

Kommunalbesvärsinstitutet karaktäriseras av att endast medlem har besvärsrätt, att besvärsprövningen endast avser beslutets laglighet och att besvärsmyndigheten kan undanröja ett beslut men inte sätta annat beslut i det undanröjdas ställe. Av besvärsgrunderna avser den första – "icke tillkommit i laga ordning" – felaktigheter i beslutets tillkomst, exempelvis brister i kungörelseförfarandet, beredningen av ärendet eller beslutsförfarandet, jäv m. m. De andra två besvärsgrunderna avser beslutets sakliga innehåll. Den vanligast åberopade besvärsgrunden – överskridit sina befogenheter – ger möjlighet till prövning av frågor som gäller överskridande av t. ex. oreglerad kompetens. I syfte att åstadkomma likställighet mellan kommunmedlemmar har besvärsgrunden "vilar på orättvis grund" införts, men den har relativt sällan uttryckligen åberopats i besvärsärenden.

Vad gäller besvärsgrunden "kränker klagandens enskilda rätt" förutsätter denna att klagandens personliga rättsställning blivit lidande av beslutet. Klaganden har i sådana fall ofta möjlighet att få sin sak rättsligt prövad av allmän domstol eller överexekutor. Tillämpningsområdet har ofta gällt enskilds lön eller pension men efter tillkomsten av lagen den 3 juni 1965 om inskränkning i rätten att föra talan mot offentlig arbetsgivares beslut har denna besvärsgrunds användbarhet begränsats. I ärenden om ersättning till förtroendeman, i fråga om disciplinära åtgärder, etc. har kränkning av enskilds rätt åberopats.

Kommunalrättskommittén har i ett betänande (SOU 1971:84) bl. a. berört frågan om återgång av kommunala beslut som blivit upphävda efter kommunalbesvär. Följande principer gäller enligt kommunalrättskommittén för kommunala besluts verkställbarhet, återgång och inhibition (verkställighetsförbud):

1. Verkställbarhet inträder i princip genom justeringen av protokoll över aktuellt beslut.
2. Eftersom vissa typer av kommunala beslut är sådana att eventuella kommunalbesvär blir onyttiga om beslutet har blivit verkställt ankommer det på vederbörande verkställighetsorgan att avgöra huruvida verk-

ställighet skall anstå till dess beslutet vunnit laga kraft. Ledamöterna i det organ som har att verkställa beslutet handlar därvid under ämbetsansvar.

3. Länsstyrelse har rätt att meddela verkställighetsförbud i kommunalbesvärsmål. Sådant verkställighetsförbud kan meddelas från det att besvären inkommit. Länsstyrelsen har rätt att meddela verkställighetsförbud även om klaganden inte framställt särskilt yrkande därom.
4. Kommunala beslut, som för att bli giltiga måste underställas en statlig myndighet, överklagas direkt till regeringen.

En annan form av offentligrättslig reglering finns i lagen (1962:381) om *allmän försäkring*. Enligt denna lag skall alla i riket bosatta personer som uppnått 16 års ålder vara inskrivna i allmän försäkringskassa. Här föreligger således – i likhet med vad som gäller för de studerande i fråga om skyldigheten att tillhöra studerandesammanslutning – skyldighet att tillhöra försäkringskassa. Skillnader mellan dessa två former av tvångsmässig reglering finns dels i sättet på vilket man knyts till organet, dels organisationen och status av organet i fråga.

För studerande gäller att han är skyldig att aktivt söka inträde i förening för studerande. För den som är försäkrad enligt lag om allmän försäkring gäller att han vid viss ålder automatiskt blir inskriven i kassan.

De allmänna försäkringskassorna är juridiska personer som för sina förbindelser endast kan svara med kassans tillgångar (18 kap 4 §) och som fyller en funktion som försäkringsgivare i fråga om sjukförsäkringen och en funktion som förvaltningsorgan i fråga om pensioneringen. I styrelsen för försäkringskassa utser regeringen, socialstyrelsen och länsstyrelsen vardera en ledamot. Övriga ledamöter (4–5) utses av landsting eller kommunfullmäktige (18 kap. 7 §). Den allmänna försäkringen består av sjukförsäkring, folkpensionering och försäkring för tilläggspension. Till den allmänna försäkringen är ansluten frivillig sjukpenningförsäkring och frivillig pensionsförsäkring. Allmän försäkringskassa får inte utöva annan verksamhet än vad som anges i lagen eller som kan utövas med stöd av särskilt lagstadgande (18 kap. 5 §). Av intresse att konstatera är vidare att kassorna i fråga om handläggning av ärenden är att betrakta som myndigheter. Kassornas verkställande direktörer och vissa andra befattningshavare är underkastade ansvar på samma sätt som statstjänstemän. Den offentligrättsliga regleringen har här således inneburit ett starkt närmande till vad som gäller för statliga myndigheter och frågan om ett förstatligande av kassorna var uppe till diskussion i den proposition (1961:45 s. 189) som föregick lagen. Det kan vidare nämnas att talan mot beslut av allmän försäkringskassa föres genom besvär hos riksförsäkringsverket (20 kap. 10 §). Mot riksförsäkringsverkets beslut kan talan föras genom besvär hos försäkringsdomstolen (20 kap. 12 §).

Från och med den 1 januari 1975 gäller att den försäkrade inte längre har att erlägga sjukförsäkringsavgift.

Även om anslutningen till försäkringskassa är obligatorisk kan regler om sådan anslutning inte utan vidare betraktas som en inskränkning i den s. k. negativa föreningsfriheten.

Det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar är likväl

inte det enda exemplet på inskränkningar i den negativa föreningsfriheten. I ytterligare ett par fall gäller enligt svensk lag obligatoriskt medlemskap i förening eller samfällighet.

Inom fastighetsrätten finns regler som kan tvinga ägare av fastighet att tillhöra samfällighet. Sådana bestämmelser har numera samlats i lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter. Med samfälligheter avses i denna lag bl. a. samfälligheter enligt fastighetsbildningslagen (1970:988), samfälligheter enligt anläggningslagen (1973:1149), samfälligheter för annan gemensam mark, servitut eller annan särskild rättighet.

Samfälligheter kan förvaltas direkt av delägarna (delägarförvaltning) eller av särskilt bildad *samfällighetsförening* (föreningsförvaltning). I lag om förvaltning av samfällighet anges sådan samfällighetsförenings ändamål:

18 §. Samfällighetsförenings ändamål är att förvalta den samfällighet för vilken den bildats.

Samfällighetsförening får ej driva verksamhet som är främmande för det ändamål som samfälligheten skall tillgodose.

Talan mot föreningsstämmobeslut förs hos fastighetsdomstolen.

Vidare stadgas i lagen:

53 §. Anser styrelseledamot eller sådan medlem eller innehavare av rättighet i delägarfastighet vars rätt beröres att beslut som fattats på föreningsstämma ej tillkommit i behörig ordning eller att det strider mot denna lag eller annan författning eller mot stadgarna, får han klandra beslutet genom att väcka talan mot föreningen hos fastighetsdomstolen.

Grundas talan enligt första stycket på att beslutet ej tillkommit i behörig ordning eller att det eljest kränker endast medlems eller rättighetshavares rätt, skall talan väckas inom fyra veckor från beslutets dag vid påföljd att beslutet annars är gällande.

När talan väckts, äger fastighetsdomstolen förordna att beslutet tills vidare ej får verkställas.

Dom varigenom stämmobeslut upphävts eller ändrats gäller även för medlem eller rättighetshavare som ej fört talan.

Härutöver gäller också att utövare av viss verksamhet kan vara skyldig att tillhöra förening. Således kan t. ex. utövare av yrkesmässig trafik enligt förordningen (1970:910) om yrkesmässig automobiltrafik m. m. åläggas att tillhöra *förening av utövare av yrkesmässig trafik*. Skyldigheten att tillhöra sådana föreningar utgör emellertid i första hand en inskränkning i näringsfriheten.

7.1.3 *Nordiska regler om studerandesammanslutningar*

Av nordiska länder har Norge och Finland bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar. Kompetensen för studerandesammanslutningar har här reglerats både genom precisering av sammanslutningarnas ändamål och genom möjlighet till prövning av besvär. Följande exempel belyser förhållandena:

Norge

Lov av 23 april 1948

§ 1. Ved alle universitet og vitskaplege høgskular kan det vera studentsamskipnader. Alle studentar har plikt til å vera med i studentsamskipnaden ved universitet eller høgskole der dei er innskrevne eller studerar med det føremålet å melda sig til eksamen.

Kongen fastet när slike samskipnader skal skipast och kva for universitet eller høgskular dei kva for seg skal gjelda for.

§ 2. Studentsamskipnadene har til oppgåve å ta seg av faglege, økonomiske, sociale og kulturelle intresser som er sams for studentane.

Reglement om "Studentsamskipnaden i Oslo"

§ 8. . . . En mindretall i styret kan innanke et styrevedtak for Kirke- og undervisningsdepartementet.

För studentsamskipnaderna i Norge (jfr bilaga 3) gäller att en minoritet av styrelsens ledamöter kan anföra besvär. Fyra sådana överklaganden har, efter vad kommittén erfarit, förekommit. I det första fallet från år 1970 anfördes besvär mot att styrelsen för studentsamskipnaden i Trondheim beslutat om bidrag till ett seminarium. Besvären avvisades av kirke- och undervisningsdepartementet. I det andra fallet, våren 1973, anfördes besvär mot hyressättningen för studentbostadsrum i Bergen. Besvären bifölls och ändrad hyressättning fastställdes av departementet. Under år 1975 har besvär anförts över beslut av studentsamskipnaderna i Tromsö och Bergen. I båda fallen hade styrelserna beslutat underbalansera budgeten för år 1975. Departementet godtog i båda fallen de anförda besvären och beslutade att återförvisa ärendena med uppmaning att framlägga en balanserad budget. Då styrelsemajoriteterna inte efterkom uppmaningen ändrades reglementena för studentsamskipnaderna i Tromsö och Bergen så att studerandena nu utgör en minoritet i styrelsen.

Finland

Av regeringen fastställd förordning om studentkår (studentkåren vid Tammerfors universitet)

§ 1. Medlemmar av studentkåren vid Tammerfors universitet är alla vid Tammerfors universitet inskrivna studerande.

Studentkåren har till ändamål att utgöra en föreningslänk mellan kårens medlemmar och att främja deras samhälleliga, sociala och andliga strävanden.

– – –

§ 7. Över beslut som fattas av studentkårens delegation eller styrelse är envar berättigad att anföra besvär på den grund, att hans enskilda rätt blivit kränkt, och medlem av studentkåren även på den grund, att beslutet tillkommit i en ordning, som avviker från lag, förordning eller stadgar eller andra bestämmelser angående studentkåren eller att vederbörande organ överskridit sin befogenhet eller att beslutet eljest strider mot lag, förordning eller stadgar eller andra bestämmelser angående studentkåren.

Besvär skall anföras hos Tammerfors universitets besvärsnämnd inom fjorton dagar från den dag beslutet på sätt som föreskrives i stadgarna blivit framlagt till påseende eller, såframt beslutet gäller någon person enskilt, inom samma tid, räknat från den dag han fått del av beslutet.

Besvärsordningen för de finska studentkårerna är under förnyelse. Tidigare har gällt att besvär anförts hos undervisningsministeriet. Undervisningsministeriet har under perioden 1972–1974 handlagt fyra besvär. Inga av dessa har avsett tolkning av studentkårs ändamål. I två fall har undervisningsministeriet godkänt besvären.

7.2 Obligatoriets omfattning

Vid en omprövning av det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar finns det givetvis också anledning att överväga för vilka olika typer av sammanslutningar bestämmelser om ett obligatoriskt medlemskap skall gälla. Studentkårer (motsvarande) bör rimligen i detta fall alltjämt utgöra basen i den fackliga verksamheten och sålunda vara de primära obligatoriska sammanslutningarna. Vid universiteten finns för närvarande vid sidan av studentkårerna antingen fakultetsföreningar eller nationer. Några praktiska möjligheter att bevara fakultetsföreningar för studerande i grundutbildningen finns inte efter genomförandet av den nya högskoleorganisationen. I allmänhet torde också fakultetsföreningarnas uppgifter kunna fullgöras inom ramen för en sammanslutning vid varje högskoleenhet. Indelningen i nationer påverkas emellertid inte av reformeringen av högskoleutbildningens organisation. Nationerna i Uppsala och Lund har bl. a. tillgångar av sådan karaktär att det kan medföra betydande svårigheter att överföra dessa till ett för högskoleenheten eller orten gemensamt organ. Vid ett eventuellt bevarat obligatoriskt medlemskap finner kommittén det därför motiverat att låta bestämmelserna omfatta dels en studerandesammanslutning vid varje högskoleenhet, dels – vid universiteten i Uppsala och Lund – ett antal nationer. Därvid kan ett mindre antal studerande som nu inte är skyldiga att tillhöra nation komma att tvingas ansluta sig både till studentkår och till nation som en följd av förändringar i högskoleorganisationen.

7.3 Offentlig reglering av studerandesammanslutning

7.3.1 *Inledning*

Delade meningar har i några fall rått om huruvida beslut som fattats av studerandesammanslutning stått i överensstämmelse med universitetsförordningens (motsv.) ändamålsbestämning. Beslut som lett till konflikt har i något fall fattats under sådana omständigheter att vissa medlemmar omöjligt har kunnat delta i beslutsfattandet. Det finns, som förut nämnts, i dag ingen möjlighet att i administrativ ordning ompröva beslut som fattats av studerandesammanslutning. Prövning av sådan sammanslutnings beslut har inte heller gjorts av domstol. En möjlighet till ingripande mot beslut av studerandesammanslutning finns genom att konsistorium eller högskolas styrelse kan vägra fastställa ett beslut om stadgeändring. Skyldighet för sammanslutning att underställa läroanstaltens styrelse sitt beslut gäller dock endast stadgebestämmelser i fråga om "medlems inträde och utträde samt om avgifter".

För det fall ett obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar skall bevaras har kommittén funnit att åtgärder bör vidtas för att garantera den enskilde medlemmen i sammanslutningen ökat rättsskydd. Rättsskyddet bör bl. a. ges en sådan utformning att formellt felaktiga eller lagstridiga beslut kan undanröjas.

Kontroll av ett besluts formella eller sakliga riktighet kan göras på skilda sätt. Som underlag för en bedömning av vilken form för prövning av studerandesammanslutningens beslut som är den lämpligaste ges här en redogörelse för de två huvudalternativ för rättslig prövning som vårt rättsväsende innehåller, nämligen dels prövning i administrativ ordning genom besvär, dels domstolsprövning.

Det första alternativet – förvaltningsrättens besvärsinstitut – innebär att beslut som fattas av ett offentligrättsligt organ kan omprövas av annan statlig myndighet. Den statliga besvärsrätten regleras i förvaltningslagen.

I förvaltningslagen (11 §) sägs att "talan mot sådant beslut av myndighet som kan överklagas genom besvär får föras av den som beslutet angår, om det gått honom emot". Av denna centrala bestämmelse framgår bl. a. att besluten i fråga måste fattas av myndighet, att inte alla beslut kan överklagas och att endast den som beslutet angår är berättigad att föra besvär (saklegitimerad).

Med myndighet avses varje statligt organ som självständigt kan fatta offentligrättsligt bindande beslut. Detta innebär i fråga om universitet och högskolor att inte bara styrelsen vid en läroanstalt är att betrakta som myndighet utan även t. ex. fakultet/sektion (motsv.), utbildningsnämnd eller institutionsstyrelse.

Vissa offentligrättsligt reglerade organs beslut har genom speciallagstiftning förklarats kunna överklagas hos statligt organ. Ett exempel är möjligheten att överklaga beslut om vägrat inträde i eller uteslutning ur Sveriges advokatsamfund.

Med besvärsmyndighet avses den myndighet som skall ompröva ett redan fattat beslut. Som exempel kan nämnas att UKÄ är besvärsmyndighet för de myndigheter som finns vid universitet och högskolor inom UKÄ:s ansvarsområde. I vanliga fall finns två besvärsinstanser, nämligen verksmyndighet och regeringen. Ärenden som överklagas till regeringen handläggs av det departement till vilket myndigheten i fråga hör. Regeringens prövning leder inte endast till anvisningar för hur man skall besluta i en viss fråga. Den innebär även en reell prövning av det materiella innehållet. Regeringen kan således helt ändra underordnad myndighets beslut.

Rätten att anföra besvär över statlig myndighets beslut tillkommer "den som beslutet angår". Oftast skulle man kunna sätta likhetstecken mellan den som är part i målet, dvs. den person till vilken beslutet ställs, och besvärsberättigad.

En fördel med att anlita ett besvärsinstitut i stället för att låta en fråga avgöras genom domstolsprövning är att slutliga avgöranden i allmänhet kan nås inom kort tid. Den enskilde som besvärar sig slipper dessutom betala kostnaderna för det administrativa förfarandet. Också från samhällsekonomisk synpunkt är förfarandet enklare och mindre kostsamt än en domstolsprocess.

Det andra alternativet för rättslig omprövning av beslut – domstolspröv-

ning – avser helt generellt dels brottmål, dels tvistemål. Mål om rent civilrättsliga anspråk kan endast prövas av domstol. I detta sammanhang är det av intresse att konstatera i vilken utsträckning förhållanden mellan föreningar och deras medlemmar hittills har prövats av domstol. Detta förhållande har bl. a. i och med fackföreningarnas utveckling tilldragit sig ett allt större intresse. Föreningar av skilda slag har sedan länge hävdat sin rätt till självstyre och har också därför med kraft motarbetat att föreningsverksamheten blir föremål för lagstiftning. Behovet av rättsskydd för enskilda medlemmar har emellertid bl. a. lett till att ekonomiska föreningar underkastats lagstiftning. Ideella föreningar har däremot hittills lämnats utan statlig reglering.

Fråga om en förenings beslut kan bli föremål för domstolsprövning gäller frågan om allmän domstols kompetens och uppgifter, dvs. om domstol eller administrativ myndighet är behörig att pröva. I fråga om ekonomiska föreningar gäller enligt 69 § lagen om ekonomiska föreningar att domstol är behörig att pröva fråga, som styrelsen, styrelseledamot eller föreningsmedlem väcker om att beslut, som fattats på föreningsstämma, icke tillkommit i behörig ordning eller strider mot lagen eller föreningens stadgar. För frågor som gäller användande av en förenings vinstmedel eller övriga tillgångar eller om åtagande av förpliktelser för ändamål som uppenbarligen är främmande för föreningens syfte gäller dock att klandertalan får anställas endast om de som för talan utgör minst en tiondel av samtliga medlemmar.

Eftersom lagstiftning om ideella föreningar saknas blir för sådana i stället rättspraxis avgörande för frågan om vilka tvister allmän domstol kan pröva. De flesta rättsfall rörande föreningsverksamhet gäller fackföreningar. Beslut som gäller exempelvis uteslutande av medlem ur fackförening har prövats av domstol. Motiveringen härtill har varit att sådan fråga hör nära samman med medlemmens ekonomiska status. En person som uteslutits ur fackförening får nämligen, enligt domstolens mening, svårt att få anställning.

Den främsta nackdelen med ett rättegångsförfarande är att en domstolsprocess är dyrbar, såväl från samhällsekonomisk som från den enskildes synpunkt. Det ankommer på den förlorande parten att betala rättegångskostnaderna och den risk detta innebär skulle säkert vara – och har säkert hittills varit – avgörande för enskilda studerandes reella möjligheter att väcka talan. En annan nackdel med domstolsprocess är att den i allmänhet tar lång tid.

Rättstvister kan också lösas genom föreskrifter om skiljedomsförfarande eller genom föreskrifter om att vissa frågor skall prövas i administrativ ordning av statlig myndighet. Ett exempel härpå är den form av statlig kontroll som det innebär att studerandesammanslutnings beslut i vissa avseenden måste stadfästas av statlig myndighet för att bli rättsligt bindande.

7.3.2 *Prövning av stadgar*

Bestämmelserna om föreningsfrihet i den nya regeringsformen medför att det vid en förändring av högskoleväsendets organisation, om ett obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar skall bevaras, är riksdagen som i lag måste besluta härom (jfr avsnitt 4.4). I en sådan lag bör enligt obligatoriekommitténs mening regleras vilka bestämmelser stadgarna för sådana föreningar skall innehålla.

Universitetsförordningen innehåller f. n. bestämmelser om studerandesammanslutnings stadgar. I 89 § föreskrivs sålunda att i studerandesammanslutnings stadgar skall upptas "dels bestämmelser om rätt för de studerande att vinna inträde, om styrelse, kuratorer eller andra funktionärer för handhavandet av sammanslutningens angelägenheter och om de avgifter medlemmarna ha att erlägga, dels övriga erforderliga föreskrifter". Det sägs vidare att stadgarna skall antas av sammanslutningen och att de skall, i vad avser bestämmelser om medlems inträde och utträde samt om avgifter, stadfästas av konsistoriet. Motsvarande bestämmelser finns för andra slag av läroanstalter.

Utifrån de erfarenheter av studerandesammanslutningarnas verksamhet som gjorts har kommittén dragit slutsatsen att – vid ett eventuellt bibehållande av obligatoriskt medlemskap – vissa nu oreglerade frågor av principiell betydelse bör regleras för att medlemmarna skall beredas ett större rättsskydd.

Enligt obligatoriekommitténs mening bör sålunda stadgarna för studerandesammanslutning innehålla en bestämmelse om sammanslutningens ändamål. Denna bestämmelse bör överensstämma med ett av statsmakterna i lag föreskrivet ändamål för de obligatoriska studerandesammanslutningarna. Kommittén anser det inte motiverat att genom en helt ny ändamålsbestämning förändra inriktningen av studerandesammanslutningarnas arbete. Däremot kan det vara värdefullt att klarare ange gränserna för sammanslutningarnas verksamhetsområde. Avsikten med en sådan åtgärd är att förhindra att sammanslutningarna använder obligatoriska medlemsavgifter exempelvis till ekonomiska bidrag till "utomstående" organisationer. Ändamålsbestämningen som sådan skulle även i framtiden kunna utformas på ett sätt som svarar mot nuvarande bestämmelse i universitetsförordningen (motsvarande).

Då lydelsen "att främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang" är relativt allmänt hållen kan det emellertid vara lämpligt att i specialmotiveringar till lagen närmare ange hur ändamålsbestämningen bör tolkas. En ytterligare precisering av ändamålet kan göras genom uttalande i den proposition i vilken lagförslaget läggs fram för riksdagen. Varje beslut om användande av medel som influtit via obligatoriska medlemsavgifter för ändamål som inte har samband med föreningens egna medlemmar bör sålunda anses strida mot föreskrifterna. Att skänka avgiftsmedel till personer utanför medlemskretsen, till annan förening, organisation, myndighet eller enskilda bör således ej vara tillåtet. Däremot bör det självfallet vara möjligt att bidra till lokala och centrala samarbetsorgan, aktiebolag, stiftelser m. m. som bedriver studiesocial eller studerandefacklig verksamhet. Begränsningen motiveras av att enskild medlem inte, som i fråga om ideella föreningar i övrigt, har möjlighet att utträda om föreningen fattar beslut som strider mot medlemmens åsikter.

Preciseringen av ändamålet bör endast avse användningen av obligatoriska medlemsavgifter. Medel som insamlats på frivillig väg bör självfallet helt utan restriktioner kunna användas till de ändamål sammanslutningen beslutar. Sammanslutningarnas möjligheter att göra uttalanden av skilda slag berörs inte heller av att tolkningen av ändamålsparagrafen preciseras.

Kommittén anser vidare att för det fall ett obligatoriskt medlemskap be-

varas, regler också bör införas som garanterar att det är möjligt för samtliga medlemmar att på i princip lika villkor delta i sammanslutningens beslutsfattande. Ett demokratiskt beslutsfattande anses vara en självklarhet i svensk föreningsverksamhet. Studentkårernas (motsvarande) centrala beslutsfattande organ är för närvarande antingen styrelse och allmänt möte eller styrelse och fullmäktige. I och med att andelen yrkesverksamma/deltidsstuderande och studerande som stadigvarande vistas på annan ort än studieorten ökar har allt fler studerande svårt att i realiteten följa och ta del i sammanslutningarnas verksamhet. Sådana problem kan också uppkomma till följd av studiepraktik på annan ort (t. ex. i lärarutbildning, socionomutbildning och journalistutbildning). Möjligheterna att fatta representativa beslut kan av angivna skäl vara sämre i de fall besluten fattas av ett allmänt möte än om besluten fattas av en i allmänt val utsedd fullmäktigeförsamling. Enligt obligatoriekommitténs mening bör det därför inom varje obligatorisk sammanslutning finnas en fullmäktigeförsamling som sammanslutningens högsta beslutande organ. Denna församling bör utses genom allmänna val bland berörda studerande. Om en form av representativ demokrati sålunda föreskrivs skapas enligt obligatoriekommitténs mening tillfredsställande förutsättningar för att alla medlemmar på lika villkor kan påverka sammanslutningarnas verksamhet.

För att myndigheterna skall kunna kontrollera att ändamålsparagrafen i sammanslutningens stadgar överensstämmer med vad som föreskrivits i lag och att fullmäktigeförsamling finns bör varje sammanslutnings stadgar enligt kommitténs mening stadfästas av berörd högskoleenhets styrelse.

Den här föreslagna formen för reglering av studerandesammanslutningar kan jämföras med nuvarande universitetsförordningens 89 § första och andra styckena. Förslaget innebär en utvidgning av regleringen såtillvida att även bl. a. formerna för det interna beslutsfattandet regleras. Enligt obligatoriekommitténs mening är det emellertid endast genom att pröva stadgarna i dess helhet som man klart kan konstatera om de uppfyller samtliga de krav som från samhällets sida bör ställas på deras utformning.

Ideella föreningars beslut om medlemsavgifts storlek anses inte kunna prövas av domstol. Anledningen härtill är förmodligen att varje förening har rätt att besluta om den avgift den finner lämplig och att medlem som är missnöjd kan begära utträde ur föreningen. Vid ett obligatoriskt medlemskap saknas dock möjlighet till utträde. Rättssäkerhetsskäl kan då motivera att beslut om avgiftens storlek kan omprövas på i princip samma sätt som ett besluts ändamålsenlighet. Kommittén har emellertid ovan föreslagit att bestämmelser som reglerar det interna beslutsfattandet i studerandesammanslutningar skall finnas. Sålunda har föreslagits att en i allmänna val utsedd fullmäktigeförsamling skall vara föreningens högsta beslutande organ. Härigenom torde tillräckliga garantier ha skapats för att den enskildes rättssäkerhet tillgodoses. Kommittén finner det följaktligen inte nödvändigt att medlemsavgiftens storlek prövas särskilt.

Som kommittén anfört i det föregående bör det åligga sammanslutningarna att tillämpa en sådan differentiering av avgifter att de som uppenbarligen inte kan utnyttja vissa studiesociala serviceanordningar endast har att erlägga avgift som svarar mot kostnaderna för den studerandefackliga verksamheten. Kommittén anser det inte nödvändigt att i särskild ordning kontrollera

avgiftens differentiering. Sådan kontroll utövas, liksom i fråga om avgiftens storlek, med utgångspunkt i de av riksdag och regering antagna principerna lämpligen av medlemmarna själva och av de grupper/partier som deltar i valen till sammanslutningarnas fullmäktigeförsamlingar. Däremot bör givetvis högskolestyrelse vid sin prövning av sammanslutnings stadgar tillse att bestämmelser om avgiftsdifferentiering finns intagna där.

7.3.3 *Prövning av beslut*

Ett led i strävandena att öka rättsskyddet för den enskilde medlemmen i studerandesammanslutningen är som nyss diskuterats, att låta sammanslutningens stadgar stadfästas av statlig myndighet. Kommittén anser dock att rättsskyddet trots detta inte blir helt tillfredsställande. För att kunna garantera den enskildes rättsskydd i frågor som studerandesammanslutningen beslutar om är det också nödvändigt att statlig myndighet kan pröva sådan sammanslutnings beslut. Om ett beslut fattas som står i strid med exempelvis sammanslutningens stadgar bör det kunna ändras. I annat fall innebär stadfästandet av stadgarna inget egentligt rättsskydd. Kommittén förordar således vid ett eventuellt bibehållande av ett obligatoriskt medlemskap att – utöver statligt stadfästande av studerandesammanslutnings stadgar – även beslut som fattas av sammanslutningen skall kunna omprövas av statlig myndighet.

De beslut av studerandesammanslutning som i första hand bör kunna omprövas är enligt kommitténs mening beslut som gäller användande av medlemsavgift eller förmögenhet för annat ändamål än vad som angivits genom ändamålsbestämningen. Genom ett omprövningsinstitut bör det bli möjligt att undanröja bl. a. sådana beslut som i nuvarande ordning lett till konflikter med hänsyn till det för studentkår (motsvarande) angivna ändamålet. Sådana beslut har i första hand gällt ekonomiskt stöd till politiska eller fackliga rörelser inom eller utom landet och utan anknytning till högskolan.

En väg för att pröva nämnda beslut är att – på samma sätt som gäller för ekonomisk förening – anlita domstol efter talan av styrelsen, enskild medlem eller en minoritet av medlemmar. Denna väg är enligt kommitténs mening inte praktiskt framkomlig. Domstolsprövningen är som redan berörts kostsam och tar lång tid. I och med att domstolsförfarandet kan ta flera år i anspråk finns det risk för att domstolens utslag kommer att föreligga först i sådan tid att det inte får betydelse för vare sig den enskilde eller sammanslutningen. Kommittén har därför funnit att en prövning i administrativ ordning är att föredraga. Sådan prövning kan göras *antingen* genom att sammanslutningens beslut kontinuerligt underställs en statlig myndighet för godkännande *eller* genom att en eller flera medlemmar ges möjlighet att hos statlig myndighet anföra besvär över samtliga eller vissa av sammanslutningens beslut *eller* genom att statlig myndighet ges möjlighet att stadfästa vissa av sammanslutningens beslut.

Beslut som innefattar en tolkning av ändamålsbestämmelsen fattas givetvis i princip fortlöpande av en studerandesammanslutning. Att låta varje beslut om t. ex. utbetalning av medel underställas myndighet (t. ex. högskoleenhetens styrelse) skulle emellertid innebära extra arbete av stora mått

för denna myndighet. Att öppna möjlighet för envar medlem att anföra besvär på i princip det sätt som gäller för kommunalbesvär skulle kunna leda till en stor mängd överklaganden, också det med ökade krav på myndigheten som följd. Eftersom det vore olyckligt om en besvärsmöjlighet kunde utnyttjas av enskilda personer för att spoliera sammanslutningarnas verksamhet har kommittén funnit det lämpligt att förorda en begränsad besvärsrätt. Enligt kommitténs mening bör man sålunda eftersträva en ordning enligt vilken endast verkligt tveksamma beslut blir föremål för myndighets prövning. Så kan t. ex. ske genom föreskrift att som villkor för prövning skall gälla att ett visst antal av sammanslutningens medlemmar gemensamt begär prövning.

Om man föreskriver att en minoritet skall kunna påkalla högskolestyrelsens prövning av beslut, som minoriteten anser strida mot ändamålsbestämmelsen, utesluter man visserligen inte helt att lagstridiga beslut kan fattas. Kommittén finner att detta förfarande är det bästa möjliga i sammanhanget därför att det dels fordrar att flera personer skall finna beslutet oacceptabelt, dels lägger kontrollen i första hand på medlemmarna själva. Hur stor den minoritet skall vara som ges möjlighet att påkalla prövning av att beslut inte strider mot sammanslutningens ändamål bör anges i lag. I lagen om ekonomiska föreningar anges att klandertalan mot vissa beslut kan göras om de som för talan utgör minst en tiondel av samtliga medlemmar. Dessa bestämmelser skulle kunna ligga till grund för en reglering av vilket antal medlemmar i studerandesammanslutning som gemensamt skall få besvärsrätt. Vissa sammanslutningar har emellertid i dag ett medlemsantal som överstiger 20 000. Det kan i sådana fall vara svårt att inom rimlig tid och med rimliga insatser mobilisera en tiondel av medlemmarna. Dessa praktiska problem kan undvikas, om det finns möjlighet även för ett visst antal av medlemmarna att begära prövning av besluts ändamålsenlighet. Kommittén finner det således tillfredsställande om minst en tiondel eller minst 100 medlemmar kan begära prövning av beslut. I syfte att snabbt vinna klarhet genom rättslig prövning av beslut bör prövning påkallas inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits.

De beslut som enligt vad kommittén diskuterat i det föregående bör kunna bli föremål för omprövning är antingen beslut som ej anses fattade i formellt korrekt ordning eller beslut som gäller tolkning av sammanslutnings ändamål. Vid formell prövning fastställes om beslutet tillkommit i behörig ordning eller om det strider mot sammanslutningens stadgar eller den lag i vilken obligatoriet regleras. Vid prövning av besluts ändamålsenlighet fastställes om beslutet strider mot det i nyssnämnda lag angivna ändamålet.

Beslut som gäller tolkning av sammanslutnings ändamål bör prövas i sådan ordning att ändamålsbestämningen ges en för hela riket enhetlig tolkning. Talan mot sådant beslut bör därför i första instans föras hos central myndighet, där sådan finns. För huvuddelen av den statliga högskolan bör sålunda talan kunna föras hos UHÄ. Talan mot beslut av UHÄ i frågor som gäller tolkning av sammanslutnings ändamål bör i vanlig ordning kunna överklagas hos regeringen. För jordbrukets högskolor som inte har egen särskild central myndighet bör talan i första instans föras hos styrelsen för jordbrukets högskolor och SVA. I samtliga fall bör den föreslagna specialregeln om att endast en tiondel av medlemmarna eller minst 100 med-

lemmar skall få anföra besvär gälla.

Kommittén finner det naturligt att prövningen av studerandesammanslutningarnas beslut, där så är möjligt, görs lokalt. När det gäller den formella prövningen har högskoleenhetens styrelse lika goda förutsättningar som en central myndighet att tolka lagar och förordningar. Prövningen av ett besluts formella riktighet kan därför med fördel göras av högskoleenhetens styrelse. Prövningen kommer då också att göras av den myndighet som enligt ovan har att stadfästa sammanslutningens stadgar. Talan mot ifrågavarande beslut av styrelsen för högskoleenheten bör kunna föras av den berörda studerandesammanslutningen själv eller av en tiondel av medlemmarna eller minst 100 medlemmar om det gått dem emot.

Tillfredsställande rättssäkerhet bör här kunna uppnås genom en prövning i två instanser, vilket är det normala. En prövning av den formella riktigheten i ett beslut bör därför inom UHÄ-området inte kunna överklagas till regeringen.

I avsnitt 7.1.2 ovan har obligatoriekommittén redogjort för verkställbarhet i fråga om kommunala beslut. Kommittén anser att regler av motsvarande innebörd bör kunna gälla för studerandesammanslutningar. Ett beslut som fattats av studerandesammanslutning bör således kunna verkställas i princip i och med att protokoll över beslutet har justerats. Om beslutet är sådant att verkställigheten är oåterkallelig bör beslutet emellertid inte kunna verkställas förrän besvärstiden utgått eller eventuella besvär avslagits. Om besvär anförts i enlighet med de regler kommittén diskuterat ovan bör besvärsmyndigheten kunna meddela förbud mot att verkställa beslut.

7.4 Sammanfattning och förslag till ett alternativ med bibehållet obligatoriskt medlemskap

I detta kapitel har obligatoriekommittén diskuterat de problem som aktualiseras om ett obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar skall bibehållas. I det följande lämnar kommittén ett samlat förslag om hur ett sådant alternativ kan utformas.

Bestämmelser om obligatoriskt medlemskap bör omfatta en studerandesammanslutning vid varje högskoleenhet samt – vid universiteten i Uppsala och Lund – ett antal nationer.

För att garantera den enskilde medlemmen i sammanslutningen rättsskydd bör bestämmelser om studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap skärpas så att representativ demokrati kommer att gälla inom varje sammanslutning och så att formellt felaktiga eller lagstridiga beslut av studerandesammanslutning kan undanröjas.

Ändamålet med studerandesammanslutningarna kan liksom nu vara att "främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang". Kommittén anser emellertid att det – om ett obligatoriskt medlemskap skall bibehållas – är värdefullt att klarare ange gränserna för sammanslutningarnas verksamhetsområde. En precisering av ändamålet kan göras genom uttalanden i den proposition i vilken lagförslaget läggs fram för riksdagen. Tolkningen av ändamålsbestämningen bör göras på ett sådant sätt att medel

som influtit via obligatoriska medlemsavgifter kan användas enbart till ändamål som har samband med föreningens egna medlemmar. Det bör inte vara tillåtet att skänka avgiftsmedel till personer utanför medlemskretsen, till annan förening, organisation, myndighet eller enskild. Avgiftsmedel bör dock på samma sätt som för närvarande kunna användas för bidrag till lokala och centrala samarbetsorgan, aktiebolag, stiftelser m. m. som bedriver studiesocial och studerandefacklig verksamhet.

Varje studerandesammanslutning bör i ett alternativ med bevarat obligatoriskt medlemskap ledas av en fullmäktigeförsamling, som utses genom allmänna val bland berörda studerande. Därmed finns det möjlighet för alla medlemmar att på lika villkor påverka sammanslutningarnas verksamhet.

För att myndigheten skall kunna kontrollera sammanslutningarnas ändamålsparagraf och att fullmäktigeförsamling finns, bör varje sammanslutnings stadgar i detta alternativ stadfästas av berörd högskolestyrelse. Högskolestyrelsen bör också särskilt kontrollera att bestämmelser om avgiftsdifferentiering för vissa grupper av studerande finns intagna i stadgarna.

För att garantera den enskilde rättsskydd i frågor som studerandesammanslutningen beslutar om bör en statlig myndighet ha möjlighet att pröva sådan sammanslutnings beslut. Prövningen av beslut är avsedd att göra det möjligt att undanröja dels beslut som innebär att medlemsavgifter eller förmögenhet används för annat ändamål än vad som angivits genom ändamålsbestämningen, dels beslut som tillkommit i strid med lag, förordning eller stadgar för studerandesammanslutningen.

Prövning av beslut bör kunna begäras av minst en tiondel eller minst 100 medlemmar. Prövningen bör i fråga om beslut som gäller tolkning av ändamålsbestämningen göras av UHÄ respektive styrelsen för jordbrukets högskolor och SVA. Sådant beslut av UHÄ och styrelsen för jordbrukets högskolor och SVA bör av minst en tiondel eller minst 100 medlemmar kunna överklagas hos regeringen. Prövningen av om beslutet tillkommit i enlighet med lag, förordning eller stadgar för sammanslutningen bör kunna göras av den lokala högskolemyndighetens styrelse. Inom UHÄ:s ansvarsområde bör sådant beslut av högskolestyrelse kunna överklagas till UHÄ. Eftersom jordbrukets högskolor saknar central myndighet bör beslutet av styrelsen för jordbrukets högskolor och SVA även i detta fall kunna överklagas till regeringen.

Beslut som fattats av studerandesammanslutning bör kunna verkställas i princip i och med att protokoll över beslutet har justerats. Om beslutet är sådant att verkställigheten är oåterkallelig bör beslutet emellertid inte verkställas förrän besvärstiden utgått. Om besvär anförs bör besvärsmyndigheten kunna meddela förbud mot verkställighet.

7.5 Författningsutkast till alternativ B

7.5.1 *Utkast till Lag om studerandeföreningar m. m. vid statliga högskoleenheter*[1]

Enligt riksdagens beslut föreskrives följande.

Studerandeförening

1 § Vid statlig högskoleenhet finns en studerandeförening.

Vid universiteten i Uppsala och Lund finns även nationsföreningar.

2 § Högsta beslutande organ i förening, som avses i 1 §, är en fullmäktigeförsamling. Denna utses genom val för ett år i sänder av föreningens medlemmar enligt föreskrifter som meddelas av högskolestyrelsen.

3 § För förvaltning av angelägenheter i förening, som avses i 1 §, finns en av fullmäktigeförsamlingen utsedd styrelse.

Uppgifter

4 § Förening, som avses i 1 §, har till ändamål att främja medlemmarnas studier och vad därmed äger sammanhang.

Studerandeförening får utse ledamöter, vilka företräder de studerande, i organ inom högskoleenheten enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Stadgar

5 § För förening, som avses i 1 §, skall finnas stadgar.

6 § Stadgar för förening, som avses i 1 §, skall innehålla bestämmelser om fullmäktigeförsamling och styrelse, om sätt att utse ledamöter i fullmäktigeförsamlingen och styrelsen samt mandattider för dessa ledamöter, om formerna för besluts fattande av fullmäktigeförsamlingen och av styrelsen, om sättet för tillkännagivande av fullmäktigeförsamlingens och styrelsens beslut, om antagande och ändring av stadgarna samt om avgifter.

7 § Stadgar, som avses i 5 §, skall stadfästas av högskolestyrelsen.

Medlemskap

8 § Studerande vid statlig högskoleenhet är skyldig att vara medlem i förening, som avses i 1 §.

Avgifter

9 § Studerande vid statlig högskoleenhet är skyldig att erlägga avgift till förening, som avses i 1 §.

[1] Bestämmelserna i denna lag torde vid ett genomförande av alternativ B kunna tas in i den högskolelag till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

10 § Beslut om avgifts storlek meddelas för ett läsår i sänder av högskolestyrelsen efter förslag av förening, som avses i 1 §.

Särskilda föreskrifter

11 § Underlåter studerande att fullgöra sina skyldigheter enligt 8 och 9 §§, får högskolestyrelsen avstänga honom från undervisning och examination till dess han fullgör skyldigheterna.

12 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot författning eller föreningens stadgar får minst en tiondel av föreningens medlemmar eller minst 100 medlemmar, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos högskolestyrelsen hemställa att beslutet skall upphävas.

13 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot ändamål, som anges i 4 § första stycket, får minst en tiondel av föreningens medlemmar eller minst 100 medlemmar, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos universitets- och högskoleämbetet, eller, i fråga om jordbrukets högskolor, hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hemställa att beslutet skall upphävas.

14 § Talan mot beslut, som avses i denna lag, av högskolestyrelsen föres hos universitets- och högskoleämbetet, eller, i fråga om beslut av styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hos regeringen genom besvär.

Talan enligt första stycket får föraas av de studerande som enligt 12 eller 13 § har besvärsrätt, av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller av styrelse, som avses i 3 §.

15 § Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 13 § föres hos regeringen genom besvär.

I fråga om besvärsrätt äger 14 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 12 § får ej föras.

8 Studeranderåd (Alternativ C)

8.1 Offentligrättslig reglering av studerandeorgan utan medlemmar

8.1.1 *Studeranderåd*

Kommittén anser det angeläget att finna en lösning som ger de studerande det avgörande inflytandet över den berörda verksamhetens resurser, former och inriktning utan att därför innebära en konflikt med det skydd för s. k. negativ föreningsfrihet som grundlagen föreskriver. Mot bakgrund av den kritik som i diskussionerna riktats mot alternativ A – anordningar inom högskoleorganisationens ram – har kommittén därför utarbetat också ett tredje alternativ, i det följande benämnt alternativ C.

Enligt detta alternativ upphävs det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar utan att samtidigt nya högskolemyndigheter inrättas.

Som en följd av riksdagens beslut om reformering av högskoleutbildningen kommer befintliga läroanstalter på varje högskoleort att föras samman till en, eller i några fall, flera högskoleenheter. Vid ett bevarande av det obligatoriska medlemskapet måste sålunda befintliga obligatoriska sammanslutningar vid skilda läroanstalter föras samman till en sammanslutning för varje blivande enhet. På motsvarande sätt skall enligt alternativ C de obligatoriska sammanslutningarna utgöra grunden för den anordning för de studerande inom varje blivande högskoleenhet som alternativet innebär. I stället för att tillsammans konstituera en offentligrättsligt reglerad studerandeförening skall de hittillsvarande sammanslutningarna utgöra en offentligrättsligt reglerad juridisk person utan föreningsrättsligt inslag, benämnd studeranderåd. Studeranderådet har liksom föreningen som högsta beslutande organ en fullmäktigeförsamling. Skillnaden är dels att rådet inte bygger på medlemmar, dels att alla till en högskoleenhet hörande studerande har rösträtt till fullmäktigeförsamlingen inte i egenskap av medlemmar i en förening utan endast på den grunden att de är studerande vid enheten.

I syfte att undvika en tvångsvis överföring av förmögenheter och skulder till ett helt nytt rättssubjekt – något som skulle kunna uppfattas som konfiskation av de studerandes tillgångar – bör på offentligrättslig väg förklaras att identitet skall råda mellan de nuvarande studerandesammanslutningarna

inom den blivande högskoleenhetens ansvarsområde och studeranderådet. Råden utgör på detta sätt en garanti för att tillgångar som skapats genom det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar även i framtiden kan bestå. Borgenärer, anställda hos de nuvarande sammanslutningarna och andra intressenter får således en garanti för att de nya studerandeorganens solvens är minst densamma som de befintliga obligatoriska sammanslutningarnas. Om man dessutom bibehåller samma ändamålsbestämning för studeranderådet som nu gäller för obligatoriska sammanslutningar, nämligen "att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang", torde man undvika permutationer av de ca 400 stiftelseurkunder som finns hos de obligatoriska sammanslutningarna.

På orter där det redan i dag finns enbart en statlig högskoleenhet kommer studentkåren (motsvarande) vid denna att ombildas till ett studeranderåd. Rådet kommer att stå som ägare till de tillgångar som nu ägs av studentkåren. På flera högskoleorter kommer övergången från sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap till studeranderåd således att bli mycket odramatisk. För övriga orter kommer övergången att innebära förändringar som i princip måste genomföras i samband med högskolereformen, oavsett obligatoriefrågans lösning.

De nya enheterna och därmed studeranderåden kommer i vissa fall att omfatta studerande som nu inte är skyldiga att tillhöra en studerandesammanslutning. Detta innebär att de också kommer att få erlägga obligatoriska avgifter. Av dessa studerande bildade frivilliga föreningar bör dock inte, med hänsyn till att deras tillgångar tillkommit helt på frivillig väg, tvingas att ingå i det materiella underlaget för studeranderådet. Kommittén finner det emellertid naturligt att frivilliga elevkårer beslutar att uppgå i den nyinrättade högskoleenhetens studeranderåd.

Ett enda studeranderåd vid varje högskoleenhet kommer således i allmänhet att stå som ägare till de tillgångar som nu ägs av den eller de studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap vilkas nuvarande ansvarsområde täcks av den blivande högskoleenheten. Rådet kommer också att ha ansvaret för avtal och förpliktelser som ingåtts av de enskilda berörda studerandesammanslutningarna liksom för den personal som är anställd hos dessa. Råden kan förvalta fastigheter, stiftelser och donationer som tidigare förvaltats av studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

I Uppsala och Lund avses enligt detta alternativ finnas även avdelningsråd (nationer). Nationernas studerande får rösträtt vid val till dels studeranderådets fullmäktigeförsamling, dels nations fullmäktigeförsamling. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan rådet och nationerna regleras i stadgarna för respektive organ.

Studeranderådet bör vara det organ som i realiteten avgör i vilken utsträckning verksamhet som bedrivs av rådet till någon del skall finansieras genom avgifter som samtliga berörda studerande är skyldiga att erlägga. På motsvarande sätt kan nationerna i Uppsala och Lund ta ställning till sådan verksamhet som bedrivs av respektive nation. Det blir på detta sätt möjligt för nationerna att bibehålla skilda avgifter. Varje studerande måste självfallet avgöra till vilken nation han vill ha rösträtt och erlägga obligatorisk avgift.

De obligatoriska avgifter som i alternativ A erläggs till högskolemyndigheten och i alternativ B – på samma sätt som för närvarande – till studerandesammanslutning erläggs i alternativ C till studeranderåd och nation.

Rambestämmelser om studeranderåd bör meddelas genom lag eftersom detta alternativ innebär att ett nytt rättssubjekt skapas. De obligatoriska avgifterna motiverar också i sig ett beslut av riksdagen.

Studeranderåden är tänkta att fungera lika fristående från högskolemyndigheterna som studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap i alternativ B. I nämnda alternativ har obligatoriekommittén funnit det motiverat att föreslå en utökad statlig reglering i syfte bl. a. att skapa ett rättsskydd för den enskilde. De motiv för en reglering som i föregående kapitel redovisats beträffande alternativ B gäller i lika stor utsträckning alternativ C. Kommittén diskuterar i det följande hur en dylik reglering kan utformas i detta alternativ.

8.1.2 *Studeranderådets ändamål*

De tillgångar studeranderåden har i inledningsskedet är ett resultat av att flera generationer studerande varit skyldiga att tillhöra en studerandesammanslutning och att erlägga avgift till denna. Studeranderåden kommer i detta alternativ vidare att självständigt förvalta medel som tillkommit genom att de studerande också i framtiden är skyldiga att erlägga av råden föreslagna avgifter. Studeranderåden bör även av denna anledning liksom de nuvarande sammanslutningarna med obligatoriskt medlemskap ha till ändamål "att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang". De skall följaktligen kunna fullgöra alla de uppgifter som studerandesammanslutningarna har möjlighet att fullgöra enligt alternativ B.

Liksom i alternativ B finns det anledning att i alternativ C förhindra att avgifter som de studerande är skyldiga att erlägga används till ändamål som ligger uppenbart utanför sådan verksamhet av studerandefacklig och studiesocial karaktär som avsetts med ändamålsbestämningen. Även i ett alternativ med studeranderåd gäller därför vad kommittén anfört på s. 126 i fråga om innehållet i denna bestämmelse.

8.1.3 *Val av fullmäktigeförsamling*

I alternativ B är det naturligt att låta studerandesammanslutningen själv ansvara för val till sin fullmäktigeförsamling. Detta anknyter till den tradition som har utvecklats och till det förhållandet att studerandesammanslutningarna är ideella föreningar bestående av medlemmar. I alternativ C är förutsättningarna delvis andra. Ett studeranderåd kan endast uppkomma om de studerande bereds möjlighet att i val utse en fullmäktigeförsamling. Ansvaret för genomförande av val torde likväl, sedan systemet etablerats, under normala förhållanden kunna åvila studeranderådet självt. I sista hand måste det emellertid ankomma på högskolestyrelsen att ansvara för att val förrättats. I de fall studeranderåd inte kan genomföra val på avsett sätt måste alltså högskolestyrelsen anordna val.

I kapitel 5 har kommittén pekat på att det i vissa fall kan vara lämpligt att välja ett för en högskoleenhet representativt studerandefackligt organ

med hjälp av en indelning i valkretsar. Efter en lokal bedömning av förutsättningarna härför bör en ordning med valkretsar kunna tillämpas även i alternativ C.

8.1.4 *Stadgar för studeranderåd*

De ytterligare bestämmelser som erfordras för studeranderåd bör meddelas i en arbetsordning eller stadga. Stadgarna bör innefatta bestämmelser om det interna beslutsfattandet i studeranderådet. Fullmäktigeförsamlingen skall vara rådets högsta beslutande organ och som sådant ta ställning till behovet av studerandeavgifter. Stadgarna för studeranderådet bör utformas av rådet och – liksom i alternativ B – stadfästas av högskolestyrelsen. Vad som sagts i kapitel 7 om vad styrelsen därvid bör bevaka bör gälla även här. Eftersom den studerande måste betala en avgift till studeranderådets verksamheter bör det – på samma sätt som i alternativ B – finnas garantier för att berörda studerande har lika möjligheter att påverka beslutsfattandet. Stadgarna för studeranderåd och avdelningsråd (nation) bör därför innehålla bestämmelser om val av studeranderådets fullmäktigeförsamling och styrelse, mandattider, former för besluts fattande, antagande och ändring av stadgar samt avgifter. Om studeranderådet eller nation väljer att inte ta ut någon avgift av de studerande eller om antalet studerande som berörs är förhållandevis litet bör högskolestyrelsen, där det med hänsyn till verksamhetens art kan vara onödigt att upprätthålla samma krav på ordningen för beslutsfattande, kunna göra undantag från vad som här angivits beträffande stadgarna.

8.1.5 *Prövning av beslut*

För att skapa ett rättsskydd för den studerande har kommittén i alternativ B föreslagit att beslut av studerandesammanslutning skall kunna prövas av statlig myndighet. På samma sätt bör i alternativ C studeranderådets beslut kunna prövas av högskolemyndighet. En sådan prövning innebär, i de fall besvär har anförts över ett beslut, att högskolemyndigheten kan återförvisa ärendet till rådet om beslutet inte står i överensstämmelse med det ändamål som föreskrivits för studeranderåden eller om beslutet inte tillkommit i laga ordning.

Avsikten med "prövningsinstitutet" är primärt att garantera dels att samtliga studerande har lika möjligheter att påverka rådets beslutsfattande, dels att avgifter, som den studerande är skyldig att erlägga, inte används till ändamål som uppenbarligen strider mot studeranderådens ändamål. Den enskilde studerandes rätt att begära prövning av beslut är motiverad med hänsyn till att han inte har möjlighet att undandra sig avgiftsskyldigheten.

Formerna för prövning av beslut bör i detta alternativ utformas på samma sätt som i alternativ B. Minst en tiondel eller minst 100 av de berörda studerande bör således äga rätt att anföra besvär över beslut som fattats av fullmäktigeförsamling eller styrelse. Sådan prövning bör påkallas inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits. Bestämmelser om hur beslut skall tillkännages bör därför tas in i stadgarna.

Besvär som gäller tolkning av studeranderådets ändamål bör inom UHÄ:s ansvarsområde i första instans anföras hos UHÄ. Talan mot UHÄ:s beslut i sådan fråga bör i vanlig ordning kunna föras hos regeringen. För jordbrukets högskolor får besvär i fråga om ändamålstolkning anföras hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt (SVA). Talan mot styrelsens beslut bör kunna föras hos regeringen.

Prövningen av om beslut tillkommit i stadgeenlig ordning bör, liksom i alternativ B, göras lokalt. Normalt bör således högskolestyrelsen utgöra första besvärsinstans i frågor som gäller formerna för beslutet. Beslut av styrelsen i sådana frågor bör kunna överklagas i en instans. För UHÄ-området bör en sådan överprövning kunna göras hos UHÄ. För jordbrukets högskolor bör talan mot styrelsens beslut kunna föras hos regeringen.

I fråga om förvaltningsbesvär stadgar 13 § förvaltningslagen (SFS 1971:290) att den myndighet som har att pröva besvär kan förordna att ett överklagat beslut tills vidare inte skall verkställas. Även beslut av studeranderåd kan till sin karaktär vara sådant att verkställigheten är oåterkallelig. Det bör därför även i detta fall vara vara möjligt för berörd myndighet att vid behov meddela verkställighetsförbud.

8.2 Studeranderådets verksamhet

Den väsentliga skillnaden mellan alternativen B och C är att den offentligrättsliga regleringen i det förra alternativet bygger på medlemskap i en ideell förening men i det senare inte innefattar något sådant medlemskap. Alternativ C innebär ändå att verksamheten, efter en anpassning till den framtida högskoleorganisationen, kan bedrivas på i princip samma sätt som för närvarande.

Obligatoriekommittén övergår nu till att åskådliggöra hur studeranderådet skall kunna organisera studerandefacklig och studiesocial verksamhet. Kommittén syftar endast till att exemplifiera hur det är möjligt att i detta alternativ fullfölja den verksamhet som studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap för närvarande bedriver, direkt eller indirekt.

Om företrädare för de studerande skall utses i organ ovanför institutionsnivå inom högskoleenheten bör studeranderådet utse dessa. Samtliga ledamöter i rådets fullmäktigeförsamling bör alltid medverka när det gäller att utse studeranderepresentanter i högskolestyrelsen. I de fall rådet kan uppdelas i delar, som svarar mot valkretsar, kan de ledamöter i fullmäktigeförsamlingen som utsetts inom resp. valkrets får ansvaret för att utse företrädare för de studerande i linjenämnder och fakultets-/sektionsnämnder. På samma sätt som föreslagits beträffande studerandeförsamlingen i alternativ A bör rådet ha möjlighet att överlåta på frivilliga studerandefackliga sammanslutningar att utse studeranderepresentanter. Det bör också vara möjligt för råden att – liksom studentkårerna i dag – inrätta särskilda organ för bevakning av utbildningen vid t. ex. viss utbildningslinje.

I detta alternativ kan samarbetsorgan komma att inrättas av studeranderåden. De studerandes företrädare i regionala och centrala högskoleorgan bör nomineras av sådana förekommande samarbetsorgan.

Sådan studerandefacklig intressebevakning som sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap nu bedriver behöver inte i något avseende påverkas av en övergång till en ordning med studeranderåd. Studeranderåden garanteras således genom möjligheterna att ta ut avgifter från samtliga studerande resurser för intressebevakningen.

Kommittén har i avsnitt 5.2.3 redovisat att riksdagen fattat principbeslut om att studentbostadsföretag skall kunna uppgå i eller ombildas till allmännyttiga bostadsföretag, att studerandehälsovårdsutredningen föreslagit att den särskilda studerandehälsovården på sikt skall överföras till högskolemyndigheterna och att universitetsrestaurangkommittén har att ta ställning till driftformer och huvudmannaskap för restauranger och kaféer vid universitet och högskolor. Även i alternativ C finns det självklart möjlighet att förändra huvudmannaskapsförhållandena för sådana studiesociala serviceanordningar som nu bedrivs inom ramen för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap.

I den mån de studerande även i framtiden skall vara huvudmän för t. ex. hälsovård och motionsidrott för studerande skall sådan verksamhet, enligt vad kommittén förordat i kapitel 5, bedrivas av organ som är gemensamma för samtliga högskoleenheter på en ort. Samverkan mellan flera studeranderåd kan komma till stånd på samma sätt som i dag sker genom kårortsnämnderna. Som en förutsättning för statliga bidrag till hälsovård och motionsidrott för studerande skulle således även i framtiden kunna gälla att studeranderåden på en ort samverkar inom ramen för en särskild organisation (kårortsnämnd eller liknande). Ett studiesocialt organ i denna form skulle även kunna innefatta företrädare för högskoleenheterna och/eller berörda landstingskommuner och kommuner. På orter med enbart en högskoleenhet kan studeranderådet direkt svara för studiesocial service. De statliga bidragen bör då också kunna utgå direkt till studeranderådet.

Studeranderåden eller nationerna får vidare svara för förvaltningen av sådana samlingslokaler som nu förvaltas av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Förutsättningarna för driften av samlingslokalerna kommer att vara oförändrade vid en övergång till alternativ C. I Uppsala och Lund finns också genom den ovan föreslagna ordningen förutsättningar för nationerna att var för sig förvalta befintliga nationslokaler.

Den verksamhet nuvarande studerandesammanslutningar i övrigt bedriver kan, om berörda studerande så anser lämpligt, i alternativ C bedrivas på i princip samma sätt som för närvarande.

8.3 Författningsutkast till alternativ C

8.3.1 *Utkast till*
Lag om studeranderåd m. m. vid statliga högskoleenheter[1]

Enligt riksdagens beslut föreskrives följande.

Studeranderåd

1 § Vid statlig högskoleenhet finns ett studeranderåd.

Vid universiteten i Uppsala och Lund finns även avdelningsråd (nationer).

2 § Råd, som avses i 1 §, har som högsta beslutande organ en fullmäktigeförsamling. Denna utses genom val för ett år i sänder enligt föreskrifter som meddelas av högskolestyrelsen.

3 § För förvaltning av angelägenheter i råd, som avses i 1 §, finns en av fullmäktigeförsamlingen utsedd styrelse.

4 § Rösträtt vid val till fullmäktigeförsamlingen har studerande som erlagt avgift som avses i 10 §.

Valbar till fullmäktigeförsamling är studerande som har rösträtt enligt första stycket och bestämmelserna som avses där.

5 § För förbindelser som gjorts av studeranderåd häftar endast rådets tillgångar och för nations förbindelser häftar endast nationens tillgångar.

Uppgifter

6 § Råd, som avses i 1 §, har till ändamål att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang.

Studeranderåd för utse ledamöter, vilka företräder de studerande, i organ inom högskoleenheten enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Stadgar

7 § För råd, som avses i 1 §, skall finnas stadgar.

8 § Stadgar för råd, som avses i 1 §, skall innehålla bestämmelser om fullmäktigeförsamlingen och styrelsen, om sätt att utse ledamöter i fullmäktigeförsamlingen och styrelsen samt mandattider för dessa ledamöter, om formerna för besluts fattande av fullmäktigeförsamlingen och styrelsen, om sättet för tillkännagivande av fullmäktigeförsamlingens och styrelsens beslut, om antagande och ändring av stadgarna samt om avgifter.

9 § Stadgar, som avses i 7 §, skall stadfästas av högskolestyrelsen.

[1] Bestämmelserna i denna lag torde vid ett genomförande av alternativ C kunna tas in i den högskolelag till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

Avgifter

10 § Studerande vid statlig högskoleenhet är skyldig att erlägga avgift till studeranderådet.

Studerande vid universiteten i Uppsala och Lund är skyldiga att erlägga avgift även till nation.

11 § Beslut om avgifts storlek meddelas för ett år i sänder av högskolestyrelsen efter förslag av råd, som avses i 1 §.

Särskilda föreskrifter

12 § Underlåter studerande att erlägga avgift, som avses i 10 §, får högskolestyrelsen avstänga honom från undervisning och examination till dess han erlägger avgiften.

13 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot författning eller rådets stadgar, får minst en tiondel av de vid val till fullmäktigeförsamlingen röstberättigade studerande eller minst 100 sådana studerande, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos högskolestyrelsen hemställa att beslutet skall upphävas.

14 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot ändamål som anges i 6 § första stycket, får minst en tiondel av de vid val till fullmäktigeförsamlingen röstberättigade studerandena eller minst 100 sådana studerande, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos universitets- och högskoleämbetet, eller, i fråga om jordbrukets högskolor, hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hemställa att beslutet skall upphävas.

15 § Talan mot beslut, som avses i denna lag, av högskolestyrelsen föres hos universitets- och högskoleämbetet, eller i fråga om beslut av styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hos regeringen genom besvär.

Talan enligt första stycket får föras av de studerande som enligt 13 eller 14 § har besvärsrätt, av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller av styrelse, som avses i 3 §.

16 § Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 14 § föres hos regeringen genom besvär.

I fråga om besvärsrätt äger 15 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 13 § får ej föras.

Övergångsbestämmelser

I övergångsbestämmelser anges för varje blivande högskoleenhet vilken eller vilka obligatoriska studerandesammanslutningar som genom denna lag kommer att utgöra grund för studeranderådet.

9 Kommitténs överväganden och förslag

9.1 Inledning

Obligatoriekommittén har i de tre föregående kapitlen redogjort för tre olika alternativa sätt att ge grundläggande förutsättningar för studerandefacklig och studiesocial verksamhet. Alternativ A innebär att anordningar vidtas inom högskoleorganisationens rum, alternativ B att obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar bibehålls och alternativ C att från högskolemyndigheterna fristående studeranderåd utan medlemmar inrättas. I detta kapitel diskuterar kommittén för- och nackdelar med de tre alternativen (avsnitt 9.2) och lägger fram sitt förslag (avsnitt 9.3).

9.2 För- och nackdelar med de tre alternativen

9.2.1 *Alternativ A*

Kommittén har i första hand att pröva om det är möjligt att skapa förutsättningar för en väl fungerande studerandefacklig verksamhet utan att bibehålla en offentligrättslig reglering som innebär att de studerande tvingas att tillhöra en studerandesammanslutning. Denna prövning har tillgått så att kommittén först har studerat vilka anordningar som erfordras för att representativa företrädare för de studerande skall kunna utses i organ inom högskolan. Därefter har kommittén bedömt frivilliga sammanslutningars möjligheter att svara för studerandefacklig intressebevakning i vid bemärkelse. Slutligen har kommittén diskuterat hur olika former av studiesocial service kan bedrivas om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar avskaffas.

Prövningen har lett fram till ett alternativ som innebär att anordningar inom högskoleorganisationens ram (A-alternativet) ersätter de nuvarande bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar. Det har varit kommitténs strävan att skapa förutsättningar för att frivilliga föreningar så långt möjligt skall kunna överta uppgifter som nu fullgörs av de obligatoriska sammanslutningarna. Om frivilliga föreningar genomgående skall utse studeranderepresentanter i organ inom högskolan

måste emellertid en myndighet avgöra vilka föreningar som är mest representativa för berörda studerande. Detta kan komma att leda till stora praktiska problem. Frivilliga föreningar kan vidare inte med stöd av enbart sina medlemsavgifter svara för sådan studiesocial service som nu bedrivs inom ramen för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Kommittén har mot denna bakgrund ansett det nödvändigt att i ett alternativ med frivilligt medlemskap låta det formella ansvaret för representationen och ansvaret för den studiesociala servicen åvila andra organ än frivilliga föreningar. Kommittén har sålunda i alternativ A fört över vissa uppgifter, som nu direkt eller indirekt fullgörs av obligatoriska sammanslutningar, till högskolemyndigheter. Kommittén föreslår i detta alternativ att det inrättas dels en ny högskolemyndighet på varje högskoleort – den studiesociala nämnden – dels en ny högskolemyndighet inom varje högskoleenhet – studerandeförsamlingen. Alternativ A innebär därför ett ökat antal myndighetsfunktioner inom högskoleorganisationen.

Alternativ A förutsätter samtidigt att det finns frivilliga studerandeföreningar. Befintliga studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap kommer, om deras medlemmar väljer att bevara sammanslutningarna, att bli jämställda med andra ideella föreningar. Ordningen med studerandeförsamlingar gör det, oavsett vilka frivilliga föreningar som kommer att finnas, möjligt att i framtiden utse representativa företrädare för de studerande i lokala högskoleorgan.

Obligatoriekommittén har i alternativ A kunnat undvika en medlemsplikt genom att den studiesociala nämnden och studerandeförsamlingen gjorts till högskolemyndigheter.

Även om obligatoriskt medlemskap saknas i A-alternativet måste emellertid även här – i vart fall tills vidare – en ordning med obligatoriska avgifter finnas kvar. Avgiften kommer i detta alternativ att få karaktären av en terminsavgift till högskoleenheten, något som kan anses betänkligt med hänsyn till att en strävan varit att avskaffa olika slag av avgifter till utbildningsanstalterna.

I A-alternativet förutsätts frivilliga föreningar med stöd av medlemsavgifter kunna svara för en del av den fackliga verksamhet som nu finansieras med obligatoriska avgifter. Frivilliga studerandefackliga sammanslutningar kan också komma att ansöka om statligt och kommunalt ungdomsstöd. I den mån sådant stöd kommer att utgå reduceras behovet av att finansiera facklig verksamhet med obligatoriska avgifter. I och med att högskoleenheten i A-alternativet får ansvaret för bl. a. val av studerandeförsamling kan vissa kostnader som sammanhänger med representationssystemet komma att överföras från befintliga studerandesammanslutningar till statsverket. De kollektiva avgifter som erfordras i A-alternativet borde därför i allmänhet kunna bli lägre än de nuvarande obligatoriska medlemsavgifterna.

A-alternativet kan på sikt komma att medföra att både staten och kommunerna ställs inför ökade krav när det gäller att ta ekonomiskt ansvar för sådan social verksamhet som studerandesammanslutningarna för närvarande fullgör med stöd av det obligatoriska medlemskapet. Alternativet kan härigenom öppna för en fortsatt utveckling mot en ordning där samhället har det huvudsakliga ansvaret för studiesocial service.

Förändringarna i studerandestrukturen innebär bl. a. att allt flera stude-

rande bedriver yrkesverksamhet parallellt med högre studier. De studerandes engagemang i arbetstagarorganisationer kan därvid bl. a. av praktiska skäl komma att komplicera ett engagemang från deras sida i fackliga organisationer avsedda för studerande. A-alternativet förutsätter att studerandefacklig intressebevakning bedrivs inom frivilliga sinsemellan konkurrerande föreningar och kan därför i detta avseende sägas ta särskild hänsyn till studerandegruppens heterogena sammansättning.

Nuvarande obligatoriska sammanslutningar förvaltar förmögenheter, bl. a. i form av fastigheter. För att dessa förmögenheter skall kunna kvarstanna hos sammanslutningarna efter att det obligatoriska medlemskapet avskaffats fordras att sammanslutningarna lever kvar i frivillig form. Om medlemsantalet sjunker mycket kraftigt kan emellertid uppenbart orimliga situationer uppkomma. Ett fåtal studerande kan då få dispositionsrätten till förmögenheter som under en följd av år byggts upp av samtliga studerande vid en läroanstalt. Före det obligatoriska medlemskapets avskaffande bör det inom sammanslutningarna övervägas på vilket sätt befintliga tillgångar bäst kan främja berörda studerandes "studier och vad därmed äger sammanhang". I fråga om de samlingslokaler som uppförts eller förvärvats med hjälp av lån ur lånefonden för studentkårlokaler bör det övervägas att skärpa lånevillkoren så att sammanslutningarna inte utan regeringens medgivande kan försälja eller ytterligare belåna fastigheterna.

I A-alternativet görs en organisatorisk uppdelning av den studerandefackliga verksamheten. Studerandeförsamlingen skall svara för själva utseendet av representanter, medan frivilliga föreningar förutsätts ta ett ansvar för den studerandefackliga verksamheten i övrigt. Härigenom sker en uppdelning av funktioner, som för närvarande är helt integrerade. Denna uppdelning kan komma att leda till splittring av resurserna och till komplicerade ansvarsförhållanden. På arbetsmarknaden har de fackliga organisationerna ansvar såväl för utseendet av företrädare i t. ex. myndigheters styrelser som för intressebevakningen i vid bemärkelse. A-alternativet kommer således att i denna del avvika från vad som är normalt i andra sammanhang. Studerandeförsamlingen är avsedd att vara en länk mellan ett antal frivilliga föreningar och högskolemyndigheten. Församlingen, som torde komma att bestå av valda företrädare för olika grupper och frivilliga föreningar, beslutar i realiteten om vilka resurser som skall finnas för studerandefacklig verksamhet samt om vilka som skall företräda de studerande i organ inom högskoleenheten. För att mera direkt påverka den fackliga politikens innehåll måste den studerande i detta alternativ ansluta sig till någon eller några frivilliga sammanslutningar. Kommittén har i detta alternativ föreslagit att en studerandeförsamling skall inrättas därför att det i annat fall kan bli svårt att avgöra vilken förening som är mest representativ för de studerande och hur bidrag till facklig verksamhet skall fördelas mellan frivilliga studerandefackliga föreningar. Studerandeförsamlingen har också möjlighet att överlåta åt frivilliga föreningar att utse representanter. Den kan på så sätt i realiteten komma att spela en mycket begränsad roll.

Kommittén har, för att säkerställa resurser för den studerandefackliga intressebevakningen, sett sig nödsakad att i detta alternativ föreslå att studerandeförsamlingen skall kunna ta ut obligatoriska studerandeavgifter också för sådan verksamhet. Till skillnad från i dag kan medlen för stude-

randefacklig verksamhet komma att fördelas på flera föreningar. De i högskolereformen föreslagna förändringarna innebär bl. a. att i dag skilda slag av högskoleutbildning förs till en och samma högskoleenhet. Studerandesammanslutningarnas rekryteringsområden borde då rimligen anpassas till indelningen i högskoleenheter. I inledningsskedet torde man emellertid kunna räkna med att det enbart finns sådana studerandefackliga sammanslutningar som tidigare haft obligatoriskt medlemskap. Om bidragen till studerandefacklig verksamhet i inledningsskedet går till dessa sammanslutningar kan det i många fall bidra till att bevara den nuvarande indelningen i sammanslutningar.

9.2.2 *Alternativ B*

Kommittén har i alternativet B – i syfte att förbättra den enskildes rättsskydd – ansett det nödvändigt att bl. a. precisera studerandesammanslutningarnas ändamål, att införa besvärsmöjligheter och att ålägga varje studerandesammanslutning att ha en fullmäktigeförsamling. Även om den statliga regleringen utökas jämfört med vad som i dag gäller för obligatoriska studerandesammanslutningar, gör alternativ B det möjligt att i stor utsträckning bevara den befintliga organisationsstrukturen och ta till vara de erfarenheter som finns inom befintliga sammanslutningar. Till följd av högskolereformen blir det omöjligt att bibehålla fakultetsföreningar för den grundläggande högskoleutbildningens del. Även indelningen i studentkårer (motsv.) måste i många fall förändras med hänsyn till förändringar i indelningen i högskoleenheter. Det blir emellertid i alternativ B i princip möjligt att bygga på de nuvarande kårerna. Det blir också möjligt att bevara nationerna vid universiteten i Uppsala och Lund.

Företrädare för en bred studerandeopinion har tidigare pekat på det principiellt felaktiga i att statsmakterna reglerar medlemskapet i studerandefackliga sammanslutningar men har sedermera i skilda sammanhang framfört allvarliga farhågor för vad som i praktiken kan bli följden om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar avskaffas. Man har härvid särskilt pekat på det angelägna i att resurserna för studerandefacklig intressebevakning inte försvagas väsentligt. Det obligatoriska medlemskapet medverkar på ett betydelsefullt sätt till att skapa stadga och kontinuitet i det studerandefackliga arbetet.

Det principiellt tveksamma i att bevara en ordning med obligatoriskt medlemskap har markerats ytterligare genom den grundlag som gäller sedan den 1 januari 1975. Det nyss avslutade utredningsarbetet rörande grundlagens skydd för medborgerliga fri- och rättigheter kan visserligen leda till att det även i framtiden blir möjligt att bibehålla ett obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar. De principiella invändningarna mot ett obligatoriskt medlemskap kvarstår emellertid och får ökad betydelse i och med att förändringar i högskoleorganisationen gör det nödvändigt att vid bevarande av ett obligatoriskt medlemskap utsträcka detta till nya grupper av studerande.

De studerande har genom den nuvarande ordningen möjlighet att självständigt handha såväl studerandefacklig som studiesocial verksamhet. I alternativ B kan de även i fortsättningen utan högskolemyndigheternas med-

verkan själva ta ansvaret för sådan verksamhet som nu bedrivs inom ramen för de obligatoriska sammanslutningarna. Genom en precisering av sammanslutningarnas ändamål och införande av besvärsmöjligheter kan det skapas garantier för att enskilda studerande inte tvingas att bidra till verksamhet som uppenbarligen ligger utanför det ändamål statsmakterna ansett motivera det obligatoriska medlemskapet. Om varje sammanslutning åläggs att ha en fullmäktigeförsamling, som utses i allmänna val, finns det dessutom garantier för att alla studerande har lika möjligheter att påverka sammanslutningens verksamhet.

Vid prövningen av skälen för ett obligatoriskt medlemskap har kommittén att utgå från den fackliga delen av studerandesammanslutningarnas verksamhet. De speciella förutsättningar som gäller för studerandefacklig verksamhet, t. ex. den snabba genomströmningen, kan motivera särskilda former av samhällsstöd till studerandefackliga organisationer. Bestämmelser om obligatoriskt medlemskap har under lång tid fungerat som en form av sådant stöd. De principiella invändningarna mot ett obligatoriskt medlemskap är emellertid enligt kommitténs uppfattning av sådan styrka att den hittillsvarande ordningen redan i den provisoriska ordning som bör gälla i avvaktan på resultatet av de förhandlingar kommittén föreslagit i kap. 5 bör ersättas med sådana former av samhällsstöd som inte står i konflikt med principen om s. k. negativ föreningsfrihet (jfr avsnitt 5.2.1).

9.2.3 *Alternativ C*

Det är självfallet viktigt att de studerande självständigt får besluta om den studerandefackliga och studiesociala verksamhetens omfattning och inriktning. I alternativ A kan detta formellt uppnås utan ett obligatoriskt medlemskap. I detta alternativ kommer dock ansvaret för den studiesociala verksamheten att vara delat mellan de studerande och högskolemyndigheterna. Vidare kommer ansvaret för den studerandefackliga verksamheten att vara skilt från ansvaret för att utse studeranderepresentanter i olika högskoleorgan. Härtill kommer att viss annan verksamhet (kulturella arrangemang, medlemsservice m. m.) kan gå förlorad av den anledningen att de frivilliga föreningarna får så lågt medlemsantal att de inte har underlag för att bedriva sådan verksamhet. Studerandesammanslutningar har vid överläggningar med kommittén riktat kritik mot A-alternativet. Denna kritik avser i första hand svårigheterna att i detta alternativ bedriva en väl fungerande studerandefacklig intressebevakning.

Kommittén har mot denna bakgrund utarbetat ett tredje alternativ. Detta innebär att studerandefacklig och studiesocial verksamhet bedrivs av studeranderåd, till vilka de studerande har rösträtt och är skyldiga att erlägga avgifter men vilka saknar medlemmar. I ett sådant alternativ får de studerande ensamma ansvaret för och inflytande över den studerandefackliga och studiesociala verksamheten utan att de för den skull tvingas att tillhöra en förening.

Alternativ C har i likhet med alternativ B fördelen att det är samma organ som disponerar avgiftsmedel och bedriver den studerandefackliga och studiesociala verksamheten. I C-alternativet är det också ett och samma organ som utser de studerandes representanter i olika högskoleorgan och

svarar för den studerandefackliga intressebevakningen i övrigt. I och med att C-alternativet gör det möjligt för de studerande att utan högskolemyndigheternas direkta medverkan bedriva såväl studerandefacklig som studiesocial verksamhet torde alternativet ha goda förutsättningar att accepteras av de befintliga sammanslutningarna.

De sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap, som nu existerar, skall i alternativ C genom statsmakternas beslut utgöra grunden för de studeranderåd som skall finnas vid högskoleenheterna. Därmed är det möjligt att på ett smidigt sätt låta de studerande även fortsättningsvis förvalta förmögenheter i form av fastigheter, stiftelser m. m. Det kommer även i detta alternativ att bli nödvändigt att göra en genomgång av de benefika stiftelser som nu förvaltas av obligatoriska sammanslutningar. Behovet av åtgärder torde dock i detta avseende bli avsevärt mindre i alternativ C än i alternativ A.

C-alternativet har den väsentliga fördelen framför B-alternativet att bestämmelserna inte behöver utformas på ett sätt som förutsätter att det görs undantag från principerna i grundlagen. Det är de principiella argumenten mot en medlemsplikt som är de främsta motiven för att frångå den nuvarande ordningen.

Nackdelarna med C-alternativet sammanhänger med att det liknar ett bibehållet obligatoriskt medlemskap. Skillnaderna mellan B-alternativet och C-alternativet kan av den enskilde studerande komma att upplevas som formella. Den studerande saknar i båda fallen möjlighet att medverka vid tillkomsten av ett alternativt organ som kan fullgöra studerandefackliga uppgifter på samma villkor som det offentligrättsligt reglerade studerandeorganet.

C-alternativet innebär att övergången från den nuvarande ordningen kan ske på ett mycket smidigt sätt. Det finns bl. a. möjlighet att låta de nuvarande sammanslutningarna ta ett stort ansvar vid det praktiska genomförandet av detta alternativ.

9.3 Kommitténs förslag

Obligatoriekommittén föreslår, mot bakgrund av den principiella syn kommittén redovisat i kapitel 5 (s 70) och de alternativ till ett bevarat obligatoriskt medlemskap som diskuterats i kapitlen 6 och 8, att riksdagen beslutar att det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar skall avskaffas den 1 juli 1977.

Det obligatoriska medlemskapet ligger nu till grund för studerandesammanslutningarnas möjligheter att ta ut avgifter av alla berörda studerande. Eftersom betydelsefulla studerandefackliga och studiesociala funktioner nu finansieras genom obligatoriska studerandeavgifter och eftersom kommittén genom sina direktiv är förhindrad att föreslå något annat sätt att täcka kostnaderna för dessa ändamål, nödgas kommittén, som redan framgått, föreslå att en avgiftsskyldighet tills vidare bevaras.

En obligatorisk avgift kan från principiella synpunkter ifrågasättas. Det är därför enligt kommitténs uppfattning önskvärt att på sikt också skyldigheten att erlägga avgifter i samband med högskolestudier avvecklas. Hu-

vuddelen av kostnaderna måste i sådant fall komma att åvila samhället. Ett avskaffande av obligatoriska avgifter får dock under inga omständigheter leda till att den studerandefackliga verksamhetens självständighet och integritet äventyras. Med hänsyn till sina direktiv har kommittén inte haft möjlighet att lämna förslag i detta avseende. Även denna fråga bör därför tas upp i samband med de förhandlingar som föreslås i kapitel 5. Kommittén förutsätter därvid att en mera varaktig lösning grundas på överenskommelser som uppnås vid dessa förhandlingar.

Bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar måste, som förut framhållits, under alla omständigheter förändras i samband med att den av riksdagen beslutade högskolereformen träder i kraft den 1 juli 1977. Kommittén har kommit till slutsatsen att en kombination av alternativen A och C bör kunna ligga till grund för en provisorisk lösning. Den studiesociala verksamheten bör därvid organiseras på det sätt som föreslagits i alternativ A och den studerandefackliga verksamheten organiseras på det sätt som föreslagits i alternativ C.

Obligatoriekommittén föreslår sålunda – i enlighet med alternativ A (jfr avsnitt 6.8) – att det på varje högskoleort inrättas en ny statlig myndighet – en studiesocial nämnd – med uppgift att svara för förebyggande hälsovård och motionsidrott för studerande. Däremot bör den studiesociala nämnden inte lämna bidrag till förvaltningen av samlingslokaler för studerande. I fråga om motionsidrotten bör nämnden kunna överlåta åt befintliga motionsidrottsföreningar att inom de ramar nämnden fastställer svara för den löpande verksamheten. Studerandehälsovården och motionsidrotten bör hållas på en viss nivå med hjälp av i princip nuvarande statliga bidrag. Om en nämnd så finner lämpligt, bör den kunna bedriva hälsovård och motionsidrott med högre ambitionsnivå. Det bör i så fall ankomma på berörd/a högskolestyrelse/r att tills vidare ta ut avgifter från de studerande för att finansiera denna del av den studiesociala verksamheten. Sådana studerande som saknar möjlighet att utnyttja den studiesociala servicen bör, på sätt som diskuterats i avsnitt 5.4.3, befrias från skyldigheten att betala avgifter för detta ändamål. Kommittén utgår från att den berörda studiesociala verksamheten liksom för närvarande till övervägande delen kommer att finansieras genom avgifter från de studerande. Det synes därför mot bakgrund av vad kommittén anfört i kap 6 (s. 100) vara lämpligt att majoriteten av ledamöterna utgörs av studerande.

Den studerandefackliga verksamheten bör enligt obligatoriekommitténs uppfattning bedrivas av organ som är fristående från högskolemyndigheterna. Det är också betydelsefullt att de resurser som står till förfogande för studerandefacklig verksamhet disponeras av de studerande själva. Kommittén föreslår därför – i enlighet med alterantiv C (jfr kap 8) – att det vid varje högskoleenhet inrättas ett från högskolemyndigheterna fristående studeranderåd. Vid universiteten i Uppsala och Lund bör det inom råden finnas avdelningsråd (nationer).

Genom att man inrättar studeranderåd blir det möjligt att i en provisorisk lösning bygga på de nuvarande sammanslutningarna utan att för den skull tvinga de studerande att tillhöra en förening. Studeranderådet skall vara en offentligrättsligt reglerad juridisk person som inte bygger på medlemskap. Nuvarande sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap ändrar ka-

raktär och organisation och bildar det nya rättssubjektet. Därigenom blir det möjligt för råden att bl. a. förvalta de förmögenheter som nu finns inom de obligatoriska sammanslutningarna. Den offentligrättsliga regleringen ger den studerande rösträtt i val till rådet och samtidigt skyldighet att erlägga avgifter till detta.

Studeranderåd bör ha till ändamål att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang. Råden bör kunna ta ut avgifter för studerandefacklig verksamhet och drift av samlingslokaler samt för sådan övrig verksamhet som inte faller under studiesocial nämnd. I och med att råden kommer att äga samlingslokalerna är det naturligt att råden och inte de studiesociala nämnderna tar ut avgifter för drift av samlingslokalerna. Ändamålet bör preciseras på ett sådant sätt att obligatoriska avgifter inte kan användas till annan verksamhet än sådan som bedrivs direkt eller indirekt av råden. För att den studerande inte skall behöva erlägga flera avgifter bör det ankomma på högskolestyrelsen att ansvara för uppbörden av avgifter till både studiesocial nämnd och studeranderåd.

Nationerna i Uppsala och Lund bör var för sig kunna besluta om avgifter för den egna verksamheten. Även dessa avgifter bör ingå i den avgift de studerande erlägger till högskoleenheten. De studerande vid universiteten i Uppsala och Lund bör liksom nu själva få avgöra till vilken nation de skall erlägga avgift.

Om studeranderepresentanter skall utses i organ ovanför institutionsnivå (motsv.) inom högskoleenheten, bör studeranderådet utse dessa eller besluta om hur de skall utses. Berörda studeranderåd bör i samråd utse studeranderepresentanterna i den studiesociala nämnden. Därvid kan studeranderåden t. ex. utse representanter i relation till antalet studerande vid respektive enhet.

Kommittén anser vidare att det bör vara möjligt för de studerande att få prövat dels om de beslut studeranderåd och nation fattar står i överensstämmelse med ändamålet, dels om beslut tillkommit i enlighet med lagar och förordningar samt den föreskrivna arbetsordningen för rådet/nationen. Det bör därför vara möjligt för 100 eller en tiondel av berörda studerande att hos universitets- och högskoleämbetet, i fråga om jordbrukets högskolor hos styrelsen för jordbrukets högskolor och SVA, anföra besvär över beslutets ändamålsenlighet och att hos högskolestyrelsen anföra besvär över beslutets former.

Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet respektive högskolestyrelsen bör av 100 eller en tiondel av berörda studerande eller av studeranderådet/nationen kunna föras hos regeringen respektive universitets- och högskoleämbetet.

Studeranderådet förutsätts svara för sådan studerandefacklig verksamhet som nu bedrivs inom ramen för sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Självfallet finns det också möjlighet för råden att lämna bidrag till frivilliga föreningar som bedriver studerandefacklig verksamhet. Rådet kan naturligtvis också besluta att inte ta ut någon avgift för studerandefacklig verksamhet.

9.4 Författningsförslag

9.4.1 *Förslag till*
Lag om studeranderåd och studiesociala nämnder m. m.[1]

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

Studeranderåd

Inledande föreskrifter

1 § Vid statlig högskoleenhet finns ett studeranderåd.
Vid universiteten i Uppsala och Lund finns även avdelningsråd (nationer).

2 § Råd, som avses i 1 §, har som högsta beslutande organ en fullmäktigeförsamling. Denna utses genom val för ett år i sänder enligt föreskrifter som meddelas av högskolestyrelsen.

3 § För förvaltning av angelägenheter i råd, som avses i 1 §, finns en av fullmäktigeförsamlingen utsedd styrelse.

4 § Rösträtt vid val till fullmäktigeförsamlingen har studerande som erlagt avgift som avses i 12 §.
Valbar till fullmäktigeförsamlingen är studerande som har rösträtt enligt första stycket och bestämmelserna som avses där.

5 § För förbindelser som gjorts av studeranderåd häftar endast rådets tillgångar och för nations förbindelser endast nationens tillgångar.

Uppgifter

6 § Råd, som avses i 1 §, har till ändamål att främja de studerandes studier och vad därmed äger sammanhang.
Studeranderåd får utse ledamöter, vilka företräder de studerande, i organ inom högskoleenheten enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Stadgar

7 § För råd, som avses i 1 §, skall finnas stadgar.

8 § Stadgar för råd, som avses i 1 §, skall innehålla bestämmelser om fullmäktigeförsamlingen och styrelsen, om sätt att utse ledamöter i fullmäktigeförsamlingen och styrelsen samt mandattider för dessa ledamöter, om formerna för besluts fattande av fullmäktigeförsamlingen och styrelsen, om sättet för tillkännagivande av fullmäktigeförsamlingens och styrelsens beslut, om antagande och ändring av stadgarna samt om avgifter.

9 § Stadgar, som avses i 7 §, skall stadfästas av högskolestyrelsen.

[1] Bestämmelserna i denna lag torde, vid ett genomförande av kommitténs förslag, kunna tas in i den högskolelag till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

Studiesociala nämnder

10 § För handhavande av frågor om studiesocial verksamhet för studerande finns studiesociala nämnder. Nämnderna handhar frågor om sådan verksamhet som bekostas av medel som nämnderna förfogar över.

Studiesocial nämnds verksamhetsområde omfattar en eller flera statliga högskoleenheter samt den utbildning i övrigt som regeringen bestämmer.

11 § I studiesocial nämnd ingår företrädare för de studerande och de anställda inom nämndens verksamhetsområde samt ledamöter som utses av myndighet som regeringen bestämmer. Företrädarna för de studerande skall utgöra nämndens flertal.

Avgifter

12 § Studerande vid statlig högskoleenhet är skyldig att erlägga avgift för studiesocial verksamhet för vilken studiesocial nämnd svarar, samt för verksamhet, som bedrivs av råd, som avses i 1 §.

13 § Beslut om storleken av avgift för verksamhet för vilken studiesocial nämnd svarar meddelas för ett läsår i sänder av den studiesociala nämnden efter förslag av det eller de studeranderåd som berörs.

Beslut om storleken av avgift för verksamhet som bedrivs av råd, som avses i 1 §, meddelas för ett läsår i sänder av högskolestyrelsen efter förslag av rådet.

Särskilda föreskrifter

14 § Underlåter studerande att erlägga avgift, som avses i 12 §, får högskolestyrelsen avstänga honom från undervisning och examination till dess han erlägger avgiften.

15 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot författning eller rådets stadgar, får minst en tiondel av de vid val till fullmäktigeförsamlingen röstberättigade studerande eller minst 100 sådana studerande, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos högskolestyrelsen hemställa att beslut skall upphävas.

16 § Om beslut av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller styrelse, som avses i 3 §, strider mot ändamål som anges i 6 § första stycket, får minst en tiondel av de vid val till fullmäktigeförsamlingen röstberättigade studerande eller minst 100 sådana studerande, inom tre veckor från den dag beslutet tillkännagivits, hos universitets- och högskoleämbetet, eller, i fråga om jordbrukets högskola, hos styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hemställa att beslutet skall upphävas.

17 § Talan mot beslut, som avses i denna lag, av högskolestyrelsen föres hos universitets- och högskoleämbetet eller, i fråga om beslut av styrelsen för

jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, hos regeringen genom besvär.

Talan enligt första stycket får föras av de studerande som enligt 15 eller 16 § har besvärsrätt, av fullmäktigeförsamling, som avses i 2 §, eller av styrelse, som avses i 3 §.

18 § Talan mot beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 16 § föres hos regeringen genom besvär.

I fråga om besvärsrätt äger 17 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Talan om beslut av universitets- och högskoleämbetet enligt 15 § får ej föras.

Övergångsbestämmelser

I övergångsbestämmelser anges för varje blivande högskoleenhet vilken eller vilka obligatoriska studerandesammanslutningar som genom denna lag kommer att utgöra grund för studeranderådet.

9.4.2 *Förslag till Förordning med instruktion för studiesociala nämnder vid statliga högskoleenheter*[1]

Regeringen föreskriver följande.

Studiesocial nämnd

Organisation

1 § De studiesociala nämnder, som avses i 10 § lagen om studeranderåd och studiesociala nämnder m. m., har verksamhetsområden och är knutna till statliga högskoleenheter enligt bilaga till denna förordning.[2]

2 § Studiesocial nämnd består av ordförande och elva andra ledamöter.

Ordföranden och två andra ledamöter utses, i fråga om nämnd vars verksamhetsområde omfattar endast en högskoleenhet, av högskolestyrelsen och, i fråga om nämnd vars verksamhetsområde omfattar flera högskoleenheter av regionstyrelsen efter hörande av de högskolestyrelser som berörs.

Två ledamöter utses av de personalorganisationer som har medlemmar inom nämndens verksamhetsområde.

Övriga sju ledamöter utses av det eller de studeranderåd som berörs.

3 § Suppleant för ledamot utses i samma ordning som ledamoten.

4 § Studiesocial nämnd utser vice ordförande bland ledamöterna.

Ärendenas handläggning

5 § Ledamot får ej utan laga förfall utebli från sammanträde.

6 § Studiesocial nämnd är beslutför när fler än hälften av ledamöterna, bland

[1] Bestämmelserna i denna instruktion torde vid ett genomförande av kommitténs förslag kunna tas in i instruktion för statliga högskoleenheter till vilken den centrala organisationskommittén för högskolereformen i december 1975 presenterat utkast.

[2] I bilagan anges en studiesocial nämnd för varje högskoleort eller par orter. I fråga om ort med flera enheter skall nämnden vara knuten till universitetet.

dem ordföranden eller vice ordföranden, är närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

7 § I arbetsordning eller genom särskilt beslut får överlämnas åt ordföranden, avdelning inom nämnden eller tjänsteman vid den högskoleenhet, till vilken nämnden är knuten enligt 1 § och föreskrifterna som avses där, att avgöra ärende eller grupp av ärenden som ej är av beskaffenhet att prövningen bör ankomma på nämnden.

8 § Ärende avgöres efter föredragning som ankommer på särskilt förordnad föredragande. I arbetsordning eller genom särskilt beslut får medges att ärende som handlägges enligt 7 § avgöres utan föredragning.

9 § Ordföranden får själv överta beredning och föredragning av ärende.

10 § Om någon som närvarit vid den slutliga handläggningen av ärende eller föredraganden har skiljaktig mening, skall denna antecknas.

11 § I fråga om beslut av nämnden skall hos denna finnas handling varav framgår vem som fattat beslutet, vem som i övrigt närvarit vid den slutliga handläggningen av ärendet och vem som varit föredragande samt beslutets dag och innehåll.

Protokoll föres när skiljaktig mening finns eller protokoll av annan anledning behövs. Skiljaktig mening behöver dock ej antecknas om den framgår av annan handling hos nämnden.

12 § I skrivelse från studiesocial nämnd till regeringen, departementschef eller myndighet skall anges vem som fattat beslut, som skrivelsen avser, eller i övrigt närvarit vid den slutliga handläggningen av ärendet och vem som varit föredragande. Har skiljaktig mening förekommit i ärendet, skall denna anges i skrivelsen eller framgå av protokollsutdrag som bifogas.

13 § Talan mot beslut enligt denna förordning av studiesocial nämnd föres hos universitets- och högskoleämbetet genom besvär.

9.5 Genomförande

Som framgår föranleds kommitténs förslag om en provisorisk lösning av obligatoriefrågan av det förhållandet att bestämmelserna om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar under alla förhållanden måste ändras i samband med högskolereformen den 1 juli 1977. I budgetpropositionen för 1976/77 (bil 10 s 300) har också chefen för utbildningsdepartementet anfört att han räknar med att så långt möjligt samordna behandlingen av obligatoriekommitténs förslag med behandlingen av förslagen från organisationskommittéerna för högskolereformen. Mot denna bakgrund räknar kommittén med att dess förslag, efter remissbehandling under våren, läggs till grund för proposition till riksdagen under hösten 1976, d.v.s. samtidigt som enligt den i budgetpropositionen redovisade tidsplanen en proposition läggs fram med förslag till högskolelag, om indelningen i hög-

skoleenheter m. m.

Den av kommittén förordade provisoriska lösningen innebär att riksdagen genom lag anger att befintliga sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap skall utgöra grunden för de nya studeranderåden. Som underlag för riksdagens ställningstaganden behövs då en kartläggning av vilka studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap som f. n. finns och alltså måste redovisas i övergångsbestämmelser till den lag som skall reglera studeranderåden m. m. Också vissa andra uppgifter om nuvarande förhållanden för studerandesammanslutningarna, t. ex. om avgifternas storlek och om resurser för verksamhet som enligt kommitténs förslag skall ankomma på de studiesociala nämnderna, är av värde inför den fortsatta behandlingen av obligatoriefrågan. Kommittén anser det lämpligt att dessa uppgifter inhämtas i anslutning till remissbehandlingen av detta betänkande.

I anslutning till riksdagsbehandlingen bör uppdrag meddelas att förbereda genomförandet av de förändringar som kommitténs förslag föranleder. På organisationskommittéerna för högskolereformen ankommer att förbereda inrättandet av de nya organ inom högskolan som är en följd av högskolereformen. Med hänsyn härtill och till den koppling även i övrigt som de av kommittén föreslagna anordningarna har till den statliga högskoleorganisationen torde det vara ändamålsenligt att organisationskommittéerna anförtros också förberedelseuppgifter inför inrättandet av dels studiesociala nämnder, dels studeranderåd.

Beträffande de studiesociala nämnderna blir det här bl. a. fråga om att precisera de resurser hos studerandesammanslutningarna och samarbetsorgan bildade av dessa som skall föras över till statligt huvudmannaskap och om kansli- och personalfrågor i anslutning härtill. Vidare måste åtgärder vidtas för att få ledamöter i de studiesociala nämnderna utsedda i sådan tid att nämnderna kan fatta erforderliga beslut om studerandeavgifter för höstterminen 1977.

I fråga om studeranderåden gäller det likaså att vidta åtgärder för att få till stånd organ enligt den nya ordningen, som skall gälla fr. o. m. 1 juli 1977. Kommittén tänker sig här följande procedur.

I organisationskommittéernas eller berörda läroanstalters regi utses så snart som möjligt efter riksdagens beslut konstituerande församlingar, som i princip motsvara de blivande studeranderådens fullmäktigeförsamlingar. I varje sådan församling bör den eller de obligatoriska sammanslutningar och studerandegrupper i övrigt som berörs få utse ledamöter. Genom centrala regler bör säkras en viss proportionalitet med hänsyn till resp. kårs eller grupps totala andel av den blivande högskoleenhetens studerandeantal. Den konstituerande församlingen får under första halvåret 1977 två huvuduppgifter: dels att utarbeta stadgar för det blivande studeranderådet, dels att svara för utseende av ledamöter i de nya högskolestyrelserna m. fl. organ, däribland de nyss berörda studiesociala nämnderna. Stadgarna för studeranderådet bör, innan de börjar tillämpas, i enlighet med den av kommittén föreslagna ordningen stadfästas av högskolestyrelsen eller av det organ som under våren 1977 fullgör den blivande högskolestyrelsens funktioner. Den konstituerande församlingen kvarstår lämpligen i studeranderådets funktioner intill dess att – troligen först hösten 1977 – stadgeenliga val till rådet har hunnit förrättas.

Reservation

Av *Anna Eliasson*

Ett ställningstagande till obligatoriefrågan bör grundas på en *helhetssyn på de högskolestuderandes situation* och vad som i sammanhanget bör ankomma på samhälle, organisationer och enskilda att svara för. Situationen för de högskolestuderande som omfattas av det nuvarande obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar skiljer sig i väsentliga avseenden från övriga högskolestuderandes. Det är därför önskvärt att den reformering som nu sker av högskolan följs av förändringar som också i övrigt innebär att studerandegrupper vid olika högskolor jämställs med varandra.

Utgångspunkten för obligatoriekommitténs arbete borde enligt min mening vara detta breda perspektiv. Det innebär att utredningen som underlag för sina ställningstaganden även borde ha berört de förhållanden som gäller för de högskolestuderande som inte omfattas av obligatoriet och de åtaganden som stat, landsting och kommuner gjort för högskolestuderande över huvud taget. *Mot den bakgrunden borde en mer samlad bedömning kunna ske av de krav som ställs på fortsatta samhälleliga insatser för de högskolestuderande.*

Enligt *utredningsdirektiven* har kommitténs uppgift varit att pröva skälen för ett obligatorium med utgångspunkt från den fackliga delen av de berörda studerandesammanslutningarnas verksamhet. Vidare förutsätter direktiven att en utgångspunkt för en avveckling av obligatoriet skall vara att denna inte leder till några nya åtaganden för statsverket.

De begränsningar som direktiven lagt på utredningens prövning av obligatoriefrågan har enligt min mening också begränsat möjligheterna att nå konstruktiva resultat i utredningsarbetet. Med den snäva tolkning utredningsmajoriteten dessutom gjort av direktiven har majoriteten ansett sig förhindrad att komma med förslag som skulle innebära kostnadsökningar för staten. Som en följd av detta har utredningsmajoritetens analys av tänkbara alternativ koncentrerats till att analysera möjligheterna att kombinera finansieringsbehoven för studerandesammanslutningarnas skiftande verksamhet med etablerade samhälleliga stödformer av olika slag. Några bedömningar av kostnadsbilden vid olika alternativa lösningar och kostnadsfördelningen mellan stat, landsting och kommun har inte gjorts. Tillkommande administrativa kostnader, såsom exempelvis inrättande av studiesociala nämnder vid varje högskoleort, finns det inga beräkningar av. Genom *frånvaron av kostnadsberäkningar* och analyser av kostnadsfördelningen saknas en betydelsefull del av beslutsunderlaget.

Med hänvisning till direktiven har utredningsmajoriteten förutsatt att skyldigheten att erlägga obligatoriska avgifter skall bibehållas på obestämd tid. Det har inte förelegat möjligheter att behandla *alternativ som inte bygger på obligatoriska avgifter* eller någon form av obligatorisk ekonomisk prestation från de studerandes sida. Enligt min mening hade det varit väsentligt att belysa konsekvenserna av ett sådant alternativ och formerna för och omfattningen av de basresurser stat, landsting och kommun får förväntas ställa till förfogande i sådant fall.

Den inriktning utredningsarbetet haft har satt sin prägel även på resonemangen och slutsatserna om hur studerandeinflytandet kanaliseras och organiseras. En stor del av arbetet har inriktats på att konstruera och pröva olika modeller för studerandeinflytande. Med ett bredare angreppssätt och mot bakgrund av erfarenheter från högskolor med kommunalt och landstingskommunalt huvudmannaskap borde dessa frågor kunna ha berörts på ett mer översiktligt sätt.

Utredningsmajoriteten hävdar att ett fortsatt statsbidrag till hälsovård och motionsidrott för studerande endast kan garantera att verksamheten i framtiden kan upprätthållas på en viss miniminivå. Såväl med hänsyn till den studiesociala servicen som den studerandefackliga verksamheten finner majoriteten det nödvändigt att behålla ett avgiftsobligatorium för att verksamhetsnivån skall kunna upprätthållas. Jag kan för min del inte finna det acceptabelt att verksamhet som ur samhällelig synpunkt bedöms som angelägen skall finansieras med vad som i praktiken kommer att bli *obligatoriska terminsavgifter inom det allmänna utbildningssystemet*. Detta torde också stå i strid med strävandena att bredda tillträdet till den högre utbildningen. En avveckling av det obligatoriska medlemskapet får inte innebära en avveckling av samhällets ansvar för att bereda de studerande tillgång till social service. *De studerande måste med allmänna medel garanteras tillgång till hälsovård, motionsverksamhet och annan nödvändig service.* Medan den förebyggande vården bör ses som en del av högskolans verksamhet är sjukvården en uppgift främst för landstingen, som bör svara för att de högskolestuderande får tillgång till sjukvård på samma sätt som landstingsområdets invånare. Även kommunerna har ett stort ansvar när det gäller att bistå de studerande med exempelvis bostäder och barnomsorg.

Avgiftsobligatoriet är en skyldighet för den enskilde studerande inte för studerandesammanslutningen. Studerandesammanslutningar kan således välja att inte uttaxera en avgift och därmed skulle även det statliga stödet till verksamheten bortfalla, eftersom det förutsätter att en uttaxering sker. Någon garanti finns därför inte för att den enskilde studerande på sin studieort kan få service av det slag utredningsmajoriteten finner angelägen. I den enskildes fall garanterar det statliga stödet inte någon miniminivå i fråga om studiesocial serivce. *Avgiftsobligatoriet måste därför snarast ersättas med ett vidgat statligt, landstingskommunalt och kommunalt ansvarstagande för den högskolestuderandes sociala service.*

I en tid då det allmänt framhålls att det är värdefullt med ett självständigt, aktivt föreningsliv och att detta bör stimuleras är det i konsekvens med detta naturligt att eftersträva att ersätta det nuvarande obligatoriet med lösningar som bygger på frivillighetens grund. En självklar förutsättning för förändringar i denna riktning måste vara att resurserna för föreningsverksamhet av

olika slag inte försämras. *Ett principbeslut om ett avvecklande av obligatoriet måste därför utformas som ett ställningstagande även i fråga om samhällets ansvar för att stimulera ett bibehållande och en utveckling av föreningsverksamheten.* Det indirekta stöd som obligatoriet innebär för hela det föreningsliv som har anknytning till högskolorna måste i ett nytt system som bygger på frivilliga studerandesammanslutningar ersättas med stöd i motsvarande omfattning från samhällets sida.

I direktiven framhävs mycket starkt den studerandefackliga delen av studerandesammanslutningarnas verksamhet. Även utredningsmajoriteten gör detta i sina bedömningar om förutsättningarna för en fortsatt verksamhet på frivillig grund. Jag vill för min del understryka att *den mångskiftande föreningsverksamheten vid högskolorna har ett värde i sig långt utöver vad som kan hänföras till föreningsverksamhet av studerandefacklig och intressebevakande karaktär.* Det är angeläget att uppmärksamma detta och slå vakt om utvecklingsmöjligheterna för hela detta föreningsliv.

Utredningsmajoriteten uppehåller sig vid upprepade tillfällen vid möjligheterna att koppla samman ett framtida stöd till studerandesammanslutningarnas verksamhet med det nuvarande stödet till ungdomsorganisationerna. Visserligen rör det sig här om studerande som till inte obetydlig del befinner sig i åldersgruppen upp till 25 år, vilket är den övre bidragsberättigade åldersgränsen, men det är knappast fråga om ungdomsverksamhet över lag av det slag *ungdomsstödet* tar sikte på. De alltmer heterogena studerandegrupperna och utvecklingen mot återkommande utbildning innebär att högskolestudier allt mindre får karaktären av ungdomsutbildning. För att stödet till föreningsverksamheten skall få full effekt och bli rättvist bör här andra principer tillämpas än vad som gäller för ungdomsorganisationer i gemen.

Att stora svårigheter förelegat i utredningsarbetet framgår av att utredningsmajoriteten i ett slutskede inte funnit det möjligt att lägga förslag till en varaktig lösning av obligatoriefrågan utan stannat för att föreslå provisoriska anordningar, ställningstaganden vid skilda tidpunkter till det obligatoriska medlemskapet och den obligatoriska avgiften samt förhandlingar till grund för beslut om en varaktig lösning. Ställningstagandet till det obligatoriska medlemskapet som sådant och till de provisoriska anordningarna förutsätts ske innan en bedömning kan göras av hur den långsiktiga lösningen kommer att se ut.

Naturligtvis kan förhandlingar mellan alla berörda parter vara en framkomlig väg när det gäller att lösa de högst skiftande lokala problem som kan föreligga. *För att de föreslagna förhandlingarna emellertid skall ha goda förutsättningar att ge resultat som befrämjar de högskolestuderandes situation borde utredningen ha anlagt en helhetssyn* och angivit en samlande ram till stöd för förhandlingsarbetet. Detta skulle kunna ha varit möjligt om utredningsarbetet fått den breda inriktning som varit önskvärd.

Utredningsmajoriteten betonar att de provisoriska anordningarna inte bör uppfattas som bindande för de förhandlingar som skall komma till stånd. De omfattande förändringar som majoriteten föreslår kan emellertid knappast anses vara motiverade om avsikten inte är att de skall gälla ett antal år framöver. Någon tidsram har inte angivits. Hade målsättningen varit att förhandlingsresultat inom en snar framtid kan ligga till grund för en mer varaktig lösning skulle förändringarna mer vara en ren anpassningsåtgärd till den ak-

tuella situationen inom högskoleområdet. Det torde vara svårt att undvika att exempelvis inrättandet av nya organ, såsom studiesociala nämnder, kommer att påverka förutsättningarna för förhandlingsarbetet och därmed även valet av en mer varaktig lösning. Här finns således *en uppenbar risk för att de provisoriska anordningarna kan komma att bli mer varaktiga än som förutsatts.*

Särskilt yttrande

Av *Peter Honeth*

Den kompromiss kommittén enat sig om i kapitel 9 har jag ansett mig kunna acceptera för att uppnå ett i huvudsak enigt förslag. Jag vill dock i form av ett särskilt yttrande något utveckla vissa synpunkter som inte kunnat rymmas inom ramen för den uppnådda kompromissen.

1. *SFS:s principiella inställning till obligatoriet*

Som framgår av kapitel 4 uttalade SFS:s fullmäktige 1969 – mot bakgrund av den principiella diskussion som förts i obligatoriefrågan sedan mitten av sextiotalet – att SFS i princip var emot obligatoriskt medlemskap. Samtidigt uttalade fullmäktige att ett förslag till lösning av de praktiska problem som man förutsåg skulle uppstå när det obligatoriska medlemskapet avskaffades, skulle lämnas av en intern SFS-utredning. Denna utredning lyckades dock inte i alla delar lösa de praktiska problemen. I stället beslöt SFS-fullmäktige 1970 att hemställa att antingen U 68 eller en särskild utredning skulle få i uppdrag att lösa vissa av dessa praktiska problem, framförallt inom det studerandefackliga området samt när det gällde vissa studiesociala serviceanordningar. Mot bakgrund av kommitténs direktiv beslöt SFS-fullmäktige i februari 1974 att uttala att ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet inte kunde accepteras.

SFS har således hela tiden fört en konsekvent linje. Det obligatoriska medlemskapet som sådant är ur principiell synpunkt visserligen inte önskvärt, men det avgörande är den verksamhet som byggts upp med det obligatoriska medlemskapet som grund i form av obligatoriska avgifter. När jag nu gått med på att kommittén föreslår att det obligatoriska medlemskapet skall slopas från den 1 juli 1977 har det skett under den absoluta förutsättningen att den verksamhet de nuvarande kårerna bedriver garanteras genom att ekonomiska resurser ställs till förfogande.

Vid sidan av ekonomiska resurser har det obligatoriska medlemskapet i studentkårerna också garanterat den studerandefackliga verksamhetens representativitet. Varje studerande har haft möjlighet att påverka den studerandefackliga verksamhetens inriktning. Jämfört med andra fackliga organisationer har också en betydande andel av de studerande deltagit i kårvalen. Genom att studentkårerna varit obligatoriska har meningsmotsättningar till stor del avgjorts inom studerandeorganisationernas egen ram, och förutsätt-

ningarna för enigt uppträdande utåt har därigenom varit stora. Detta torde – tillsammans med de ekonomiska resurser kårerna disponerat över – vara den huvudsakliga förklaringen till studentkårernas och SFS:s starka ställning. En ställning som vid en internationell jämförelse ter sig i det närmaste unik. Endast i mycket få länder har från staten fristående studerandeorganisationer uppnått en så stark ställning som SFS och kårerna gjort i Sverige. För mig har det varit en självklarhet att den organisatoriska lösning som skall genomföras när det obligatoriska medlemskapet avskaffas inte får medföra att studerandeorganisationernas representativitet försämras.

Studentkårerna och kårortsorganisationerna har sedan i huvudsak i mitten av trettiotalet byggt upp en omfattande studiesocial service för de studerande. Till viss del har denna service finansierats med statsbidrag, men genom att man från studerandehåll upplevt det som att stat och kommun inte velat ta på sig ansvaret för den service de studerande upplevt sig ha rätt att kräva har den huvudsakligen byggts upp med hjälp av obligatoriska avgifter. När det gäller frågan hur den studiesociala servicen, i första hand hälsovård och motionsidrott, skall bedrivas i framtiden är det från SFS:s sida ett starkt krav att samhället snarast skall överta kostnaderna för denna typ av verksamhet. Att verksamheten i dag bedrivs i studeranderegi och finansieras med obligatoriska avgifter är ju ofta beroende på att man tvingats till detta, eftersom samhället inte velat svara för kostnaderna. Samtidigt har det för SFS dock varit självklart att man inte kan acceptera att servicen läggs ned. Så länge samhället inte övertar kostnaderna måste den även i framtiden finansieras med obligatoriska avgifter. Vem som har det direkta huvudmannaskapet för verksamheten finns det däremot ingen större anledning att lägga principiella aspekter på. Det är i stället en fråga som får avgöras utifrån vad som är lämpligt i varje enskilt fall. Från studerandeorganisationerna har man dock sett det som naturligt att, oavsett vem som är huvudman för verksamheten, de studerande genom sina organisationer skall ha ett avgörande inflytande över verksamhetens inriktning och utformning.

2. *Kommitténs modeller*

Mot den bakgrund som skisserats ovan har det självfallet varit helt omöjligt för mig att acceptera A-modellen. Denna modells organisation av den fackliga verksamheten innebär en ytterst olycklig uppsplittring dels på studerandeförsamlingen i form av studeranderepresentationen, dels på ett antal frivilliga föreningar för den fackliga bevakningen i övrigt. Denna uppsplittring kommer utan någon som helst tvekan att leda till en avsevärd försvagning av de studerandes fackliga styrka. De resurser som utgår i form av obligatoriska avgifter kommer – förutom den del som tillfaller den studiesociala nämnden – helt och hållet att tillfalla dessa frivilliga föreningar. Kommittén har inte lyckats finna någon möjlighet att kontrollera till vad dessa pengar används. I stället kommer det i praktiken att bli så att alla frivilliga föreningar och politiska grupperingar som så önskar erhåller ett allmänt verksamhetsbidrag av obligatoriskt uttaxerade avgifter. Förutom det principiellt felaktiga i detta, rimmar det mycket illa med de tankegångar om rättssäkerhet och kontroll som kommittén haft i B- och C-modellerna och som i dessa resulterat i ändamålsbestämmelser och besvärsregler.

B-modellen tillgodoser alla de krav jag ovan skisserat och är därför ur den synpunkten för mig helt acceptabel. Dess nackdel är självfallet att den förutsätter ett fortsatt obligatoriskt medlemskap. Sedan det visat sig att man i C-modellen lyckats hitta en modell som tillvaratar B-modellens fördelar utan att förusätta obligatoriskt medlemskap har det inte längre funnits någon anledning för mig att förorda B-modellen.

C-modellen tillgodoser som sagts ovan de krav jag ansett mig böra ställa på en lösning. Det hade därför enligt min uppfattning varit önskvärt att kommittén hade föreslagit C-modellen som den varaktiga lösningen. I så fall hade man sluppit den oro för framtiden som studerandeorganisationerna nu känner. Eftersom kommitténs majoritet upplever det som önskvärt att frågan ytterligare diskuteras i form av förhandlingar vill jag dock inte motsätta mig detta – speciellt inte som den provisoriska lösning, som enligt kommitténs förslag skall gälla under tiden förhandlingar pågår i väsentliga avseenden ligger C-modellen mycket nära. Det måste dock klart slås fast att den valda lösningen med förhandlingar inte på något sätt utesluter att resultatet av förhandlingarna kan bli att C-modellen, eller en modell som ligger denna nära, föreslås som den varaktiga lösningen. Det förtjänar också att ytterligare understrykas att kommittén förutsätter att den varaktiga lösningen skall grundas på överenskommelser som kan träffas vid dessa förhandlingar. Detta innebär att berörda parter – i första hand staten och studerandeorganisationerna – måste vara ense om den varaktiga lösningen. Kan sådan enighet inte uppnås kommer den provisoriska lösningen att fortsätta att gälla.

3. *Obligatoriska avgifter*

För att uppnå ett i huvudsak enigt förslag från kommittén har jag ansett mig tvungen att acceptera att kommittén uttalar att principiella skäl talar mot obligatoriska avgifter. Samtidigt måste dock klart konstateras – vilket kommittén också gör – att det inte är möjligt att bara ersätta de obligatoriskt uttaxerade ekonomiska resurserna med statsbidrag. Skall statsbidrag utgå i stället för obligatoriskt uttaxerade avgifter måste det under alla omständigheter ske på ett sådant sätt att studerandeorganisationernas självständighet och integritet inte hotas. Studerandeorganisationerna kan inte försätta sig i det läget att man blir beroende av den som i många avseenden är ens motpart – staten. Oberoendet omfattar inte heller enbart att man inom en viss given ram självständigt disponerar över statsbidrag. I oberoendet måste också ligga att man på egen hand skall kunna besluta om ändringar av ambitionsnivån, t. ex. genom att engagera sig inom nya verksamhetsområden. Mot denna bakgrund är jag tveksam till om det är möjligt att hitta en lösning som innebär att den obligatoriska uttaxeringsrätten försvinner samtidigt som studerandeorganisationernas integritet och självständighet inte hotas. Jag har dock inte funnit anledning att motsätta mig att frågan tas upp i de förhandlingar som ändå skall föras, om det därigenom trots allt skulle bli möjligt att hitta en lösning som tillfredsställer båda parter.

4. *Kompromissen*

Den kompromiss kommittén föreslår i kapitel 9 innebär att de för mig väsentliga kraven är tillgodosedda under den tid förhandlingar pågår. Vissa

punkter i kompromissen förtjänar dock att något ytterligare beröras.

Den studerandeförsamling per högskola som föreslås innebär att studeranderepresentationen och den fackliga verksamheten i övrigt även fortsättningsvis hålls samman organisatoriskt. Liksom i dag kommer ekonomiska resurser att utgå för verksamheten på studerandeorganisationernas egna villkor. Någon försvagning av de studerandes fackliga styrka gentemot dagsläget behöver därigenom inte uppstå. Genom förslaget kommer också nationerna att kunna fortsätta att existera med egen uttaxeringsrätt.

Den kompetensbegränsning som föreslås för studeranderåden kan det i sig inte vara något primärt studerandeintresse att få införd. Samtidigt är dock önskemålet om garantier för att de obligatoriska avgifterna endast används till vad som är ändamålet med dem delvis relevant också ur studerandesynpunkt. Det måste dock betonas att det endast kan bli fråga om att besvärsmyndigheten undaröjer beslut av studeranderådet i sådana frågor där det är fråga om disposition av de obligatoriskt uttaxerade avgifterna. Vidare får sådant undanröjande endast förekomma när det är uppenbart att studeranderådets beslut går ut över ändamålsbestämmelsen i högskolelagen. Det bör också konstateras att en kompetensbegränsning endast kan motiveras utifrån en obligatorisk uttaxeringsrätt för studeranderåden.

När det gäller den studiesociala nämnden kan det synas som större våld än vad nöden kräver att göra denna till en statlig myndighet, när det är fråga om en lösning som åtminstone till att börja med endast skall gälla under den tid förhandlingar pågår. Det kunde i stället förefallit naturligare att anknyta den studiesociala verksamheten till de kårortsnämnder som i dag finns inrättade genom villkor som ställts i samband med statsbidrag för verksamheten. Att jag ändå accepterat förslaget att den studiesociala nämnden görs till en myndighet beror för det första på att nämnden ges studerandemajoritet och för det andra på att jag, genom att det blir en statlig myndighet som kommer att svara för servicen, bedömer det som avsevärt troligare att staten med det snaraste kommer att överta kostnadsansvaret för verksamheten. Det bör dock i sammanhanget understrykas att jag inte ser förslaget om studerandemajoritet i den studiesociala nämnden som kopplat till att verksamheten tills vidare finansieras med obligatoriska avgifter. Som jag anfört ovan är det i stället från mina utgångspunkter naturligt att de studerande under alla omständigheter har ett avgörande inflytande över verksamhetens bedrivande.

Särskilt yttrande

Av *Martin Weibull*

Obligatoriekommitténs förslags- och arbetsmöjligheter har starkt begränsats av kommitténs direktiv, vari föreskrives att ett genomförande av kommitténs förslag icke får leda till nya åtaganden för statsverket. På ett tidigt stadium har kommitténs majoritet varit överens om att ekonomiska resurser för studiesocial och studerandefacklig verksamhet av rimlig ambitionsnivå under dessa omständigheter endast kan säkras genom fortsatt obligatoriskt avgiftsuttag. Detta förutsättes också i samtliga de tre provisoriska lösningsalternativ kommittén framlägger. För min del ser jag detta som ett erkännande av samhällsnyttan i den verksamhet som studerandeorganisationerna successivt byggt upp – väsentligen under sista kvartsseklet – och nu driver på ett i huvudsak tillfredsställande sätt. Jag drar också den slutsatsen att de förhandlingar kommittén föreslår mellan i första hand staten och studerandeorganisationerna kan leda till överenskommelse om begränsning eller avskaffande av den obligatoriska avgiften endast om samhället är berett till ökad ekonomisk insats. I annat fall bör överhuvud inga förhandlingar komma till stånd.

Jag finner det förslag till provisorisk lösning kommitténs majoritet lagt under givna förutsättningar tillfredsställande, men vill därutöver instämma i de synpunkter på lösningen ledamoten Honeth framlagt i särskilt yttrande.

Mot bakgrund av direktiven har det alltså legat utanför kommitténs kompetens att diskutera en lösning som kräver utökade insatser från samhällets sida. Enligt min mening bör en ev. sådan insats i första hand inriktas mot den studiesociala verksamheten.

Den studiesociala verksamheten är på flera av de större kårorterna allsidigt och väl utvecklad – i allt väsentligen ett resultat av studerandeorganisationernas kraftfulla insatser och innovationsförmåga. Dess primära verksamhetsfält är f. n. bostäder, restauranger, viss kommersiell verksamhet, särskild hälsovård, motionsidrott, program- och fritidsverksamhet samt kårlokaler. Härtill kommer studiesocial planering och bevakning på lokal och central nivå av icke ringa omfattning.

Med målsättning att uppnå bästa möjliga studiemiljö är det erfarenhetsmässigt min uppfattning dels att den studiesociala verksamheten bör hållas samman, dels att den bör drivas fristående från högskoleorganisationen med starkt studerandeinflytande. Detta till skillnad från den uppfattning, som vissa av kommitténs resonemang möjligen kan ge anledning till. Tvärtom

bör man allvarligt pröva, om icke studievägledning, som i dag administreras av högskolorna, och handläggningen av studiemedelsfrågor – i dag en fristående organisation – kan integreras med den studiesociala verksamheten. I sådant fall bör personella rationaliseringar kunna åvägabringas, varmed samhällets insats för studiesocial verksamhet kan minimeras. Min helhetssyn på den studiesociala frågan grundas dels på att en splittring på olika huvudmän, t. ex i fråga om bostäder och särskild hälsovård, nödvändigtvis fjärmar beslutsfattandet från avnämarna, de studerande, dels på nödvändigheten av att samordna de sociala aspekterna på bostäder, särskild hälsovård, studievägledning och studiemedel. Att jag förfäktar en studiesocial organisation, fristående från högskoleorganisationen, beror icke bara på kravet på studerandeinflytande och fortsatta möjligheter till innovationer från de studerandes sida utan också på att frågor om studiemiljö aldrig kan komma att betraktas som högskolans primära uppgift.

Den antydda studiesociala organisationen bör ligga de studerande så nära som möjligt. Det väl prövade norska systemet med "studentsamskipnader", frikopplade från högskoleorganisationen förefaller vara ett lämpligt mönster för en sådan organisation. På lokal nivå bör man kunna tänka sig studerandemajoritet i sådana studiesociala organ under förutsättning att enskilda ledamöter har rätt appellera till avgöranden i centralt organ med majoritet av samhällsrepresentanter. Med en sådan uppläggning bör de studerandes planering och bevakning av studiesociala frågor kunna tillgodoses inom systemets ram, vilket avsevärt kommer att reducera behovet av ekonomiska resurser på den renodlat studerandefackliga sidan.

Vid diskussion av ovan föreslagna modell bör också frågan om förhandlingsrätt för de studerande i studiesociala frågor prövas. Även om jag inser att sådan förhandlingsrätt närmast får karaktären av diskussionsrätt är jag övertygad om att redan en sådan skulle stärka de studerandes ställning. I dagens samhälle kan denna förhandlingsrätt knappast ifrågasättas av principiella skäl.

Den studerandefackliga verksamheten – studeranderepresentationen i högskole- och andra organ samt studiebevakningen – kan uppenbarligen endast drivas av rena studerandeorgan. Det måste enligt min mening ankomma på de årligen valda studeranderepresentanterna att svara för denna verksamhet. Jag förkastar sålunda kommitténs A-modell, enligt vilken den studerandefackliga verksamheten skulle drivas av frivilliga föreningar. Skälen härför redovisas som nackdelar i betänkandet och därutöver i ledamoten Honeths särskilda yttrande.

På den studerandefackliga sidan bör staten kunna bekosta valförfarande inklusive partistöd efter mandat för deltagande i val och därutöver sammanträdes- och förberedelsearvoden för deltagande i högskolans organ. Likaledes bör lokaler och teknisk utrustning kunna ställas till förfogande. Återstår att finansiera den basverksamhet som måste drivas för att uppnå effektivitet i studiebevakningen. Att finna en form för statliga anslag för detta ändamål utan negativ verkan på studerandeorganisationernas integritet är knappast möjligt. Däremot kan kanske begräsnningen av den studerandefackliga verksamheten genom den av mig föreslagna vidgningen av den studiesociala i kombination med införande av förhandlingsrätt så småningom skapa förutsättningar för tillräckliga resurser för studerandefacklig

verksamhet genom frivilliga avgifter. Först när denna situation föreligger kan den obligatoriska avgiften i sin helhet avskaffas.

Bilaga 1 Kår- och nationshus

Obligatoriekommittén har i februari 1974 genom en enkät samlat in vissa uppgifter om sådana kår- och nationshus som ägs av sammanslutningar med obligatoriskt medlemskap och samarbetsorganisationer mellan sådana. Enkäten har besvarats av samtliga berörda studerandesammanslutningar.

Fastigheterna har uppförts i egen regi, förvärvats genom köp eller överlämnats till sammanslutningarna i form av donationer. Uppgifter om fritidshus, sportstugor m. m. belägna utanför studieorten har inte inhämtats. Värdet av sådana sportstugor m. m. är emellertid relativt lågt jämfört med kårhusen och driftkostnaderna täcks i allmänhet genom intäkter av uthyrningar. De fastigheter som ägs av nationerna i Lund har inte medtagits eftersom dessa primärt är att betrakta som studentbostadsfastigheter. Nationerna i Lund disponerar för sin allmänna verksamhet en mindre del av nationernas bostadsfastigheter. Utöver här redovisade kår- och nationshus finns det samlingslokaler för de studerande i fastigheter som ägs av staten, studentbostadsföretag eller stiftelser.

1. Fysiska uppgifter

Totalt finns det nu 27 kår- och nationshus på 6 olika orter (tabell 1). 17 av dessa 27 fastigheter är emellertid belägna i Uppsala (figur 1). På övriga orter

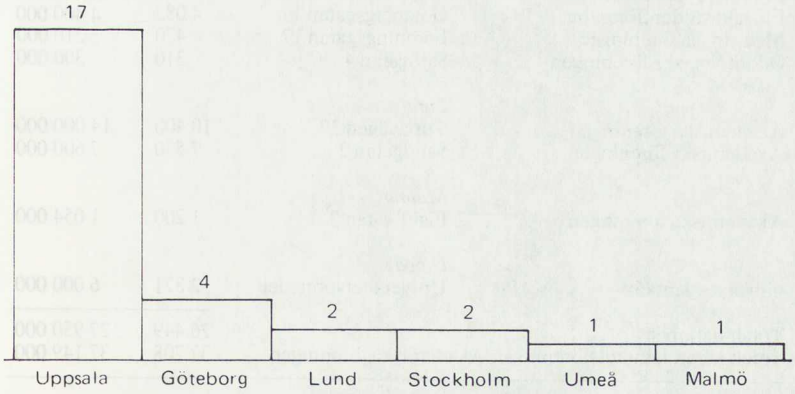

Figur 1. Antal fastigheter fördelade efter ort

finns mellan en och fyra fastigheter. Anledningen till att det i Uppsala finns så många fastigheter är främst den speciella organisationsstrukturen. Varje nation i Uppsala har minst en fastighet av den storleksordning som är vanlig bland studentkårerna på övriga orter.

Lokalernas omfattning har angivits i m^2 lägenhetsyta (tabell 1 och figur 2). I Uppsala och Lund är lokalerna av väsentligt större omfattning än på övriga orter. De båda äldsta universitetsorterna svarar sammantaget för cirka 70 procent av den totala lägenhetsytan. Akademiska föreningens i Lund fastighet på Tunavägen 39 (Sparta) är den största fastigheten och svarar ensam för cirka 16 procent av den totala lägenhetsytan.

Tabell 1. Kår- och nationshus

Fastighetsägare	Ort, fastighet (adress)	Lägenhetsyta (m^2)	Taxeringsvärde 1970
	Stockholm		
Stockholms univ. studentkår	Holländaregatan 32	2 700	1 100 000
Tekniska högskolans studentkår	Drottning Kristinas v 15–19	4 700	2 200 000
	Uppsala		
Farm. fakultetsföreningen	Banérgatan 20	340	285 000
Gotlands nation	Östra Åsgatan 13	1 318	1 298 000
Gästrike-Hälsinge nation	Trädgårdsgatan 9	545	400 000
Göteborgs nation	S:t Larsgatan 7	5 089	3 915 000
Kalmar nation	Rundelsgränd 6 D–E	1 500	750 000
Kalmar nation	Svartmangatan 3	320	160 000
Norrlands nation	Västra Ågatan 14	5 000	11 000 000
Smålands nation	S:t Larsgatan 5	1 588	1 347 000
Stockholms nation	Drottninggatan 11	3 000	2 700 000
Södermanlands-Nerikes nation	S:t Olofsgatan 16	744	540 000
Södermanlands-Nerikes nation	S:t Larsgatan 4	970	400 000
Upplands nation	S:t Larsgatan 11	1 390	700 000
Värmlands nation	Riddartorget 3	300	105 000
Värmlands nation	Riddartorget 1	600	400 000
Västgöta nation	Västra Ågatan 18	785	15 000
Västmanlands-Dala nation	S:t Larsgatan 13	2 280	3 200 000
Östgöta nation	Trädgårdsgatan 15	1 020	1 020 000
	Göteborg		
Chalmers studentkår	Sven Hultins gata 4	3 154	(ej åtsatt)
Fil. fak. studentförening	Götabergsgatan 17	4 083	4 400 000
Medicinska föreningen	Föreningsgatan 17	470	210 000
Odontologiska föreningen	Särögatan 4	310	300 000
	Lund		
Akademiska föreningen	Tunavägen 39	10 400	14 000 000
Akademiska föreningen	Sandgatan 2	7 530	7 600 000
	Malmö		
Akademiska föreningen	Bisitt.gatan 2	1 200	1 054 000
	Umeå		
Umeå studentkår	Universitetsområdet	2 821	6 000 000
Totalt nationer		26 449	27 950 000
Totalt kårer, fakultetsföreningar, Akademiska föreningen		37 708	37 149 000

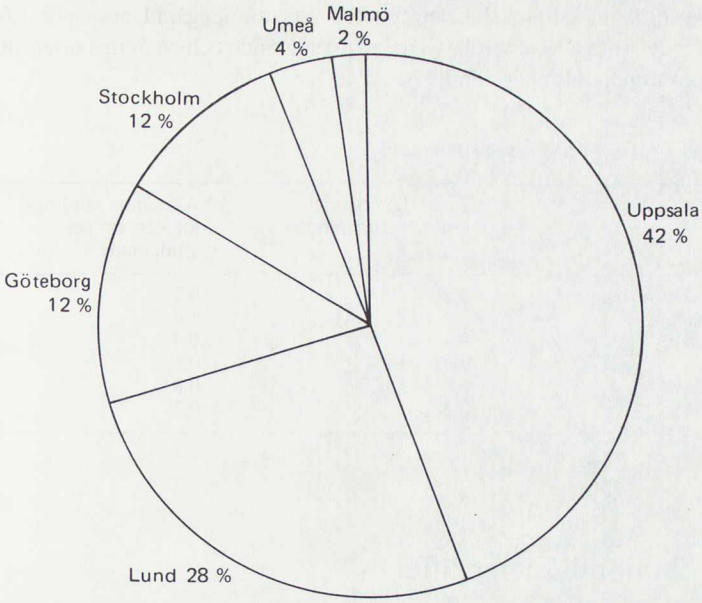

Figur 2. Total lägenhetsyta (procent) fördelad efter ort.

Den totala lägenhetsytan har uppdelats i allmänna samlingslokaler, bostäder och kontor. De allmänna samlingslokalerna kan utgöras av konferensrum, aulor, bibliotek, restauranger, kaféer, motionsutrymmen, studieceller m. m. Den ungefärliga fördelningen på olika typer av lägenhetsytor framgår av figur 3.

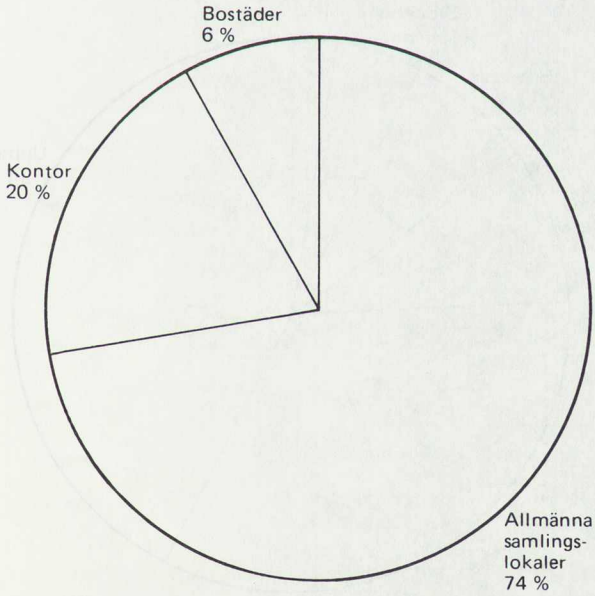

Figur 3. Lägenhetsytan fördelad på allmänna samlingslokaler, bostäder respektive kontor.

De allmänna samlingslokalernas lägenhetsytor uppgår i Uppsala till 1,6 m^2 per studernade, i Malmö till 0,8 m^2 per studerande och på övriga orter till 0,5 m^2 per studerande eller mindre (tabell 2).

Tabell 2. Lägenhetsyta per studerande

Ort	Total lägenhetsyta i m^2 per studerande	Allmänna samlingslokaler i m^2 per studerande
Stockholm	0,2	0,2
Uppsala	2,1	1,6
Göteborg	0,4	0,3
Lund	0,9	0,5
Malmö	0,8	0,8
Umeå	0,3	0,2

2. Ekonomiska uppgifter

Nedanstående ekonomiska uppgifter avser det vid tidpunkten för enkäten senast avslutade verksamhetsåret (1972/73 eller 1973).

Det sammanlagda taxeringsvärdet uppgick före 1975 års taxeringar till över 65 miljoner kronor (tabell 1 och figur 4). Lånen ur lånefonden för studentkårlokaler uppgick till cirka 14 miljoner kronor och övriga statliga lån till cirka 9 miljoner kronor. De bidrag som nationerna i Uppsala och Umeå stu-

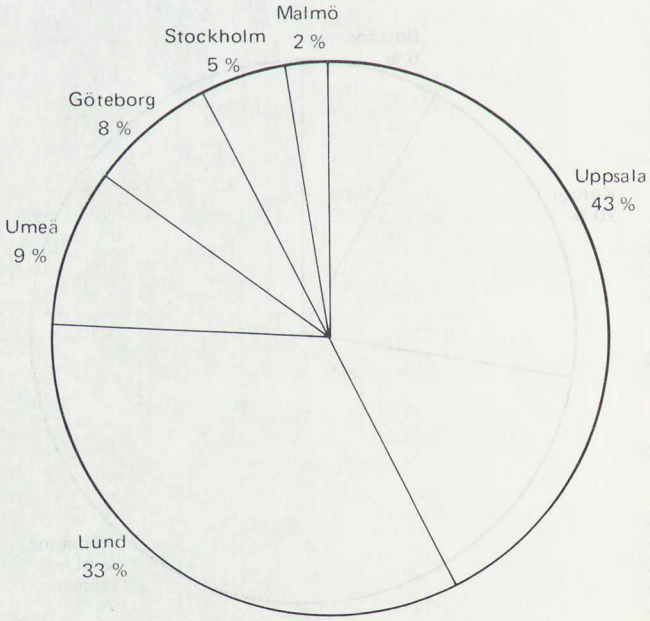

Figur 4. Summa taxeringsvärden fördelade efter ort.

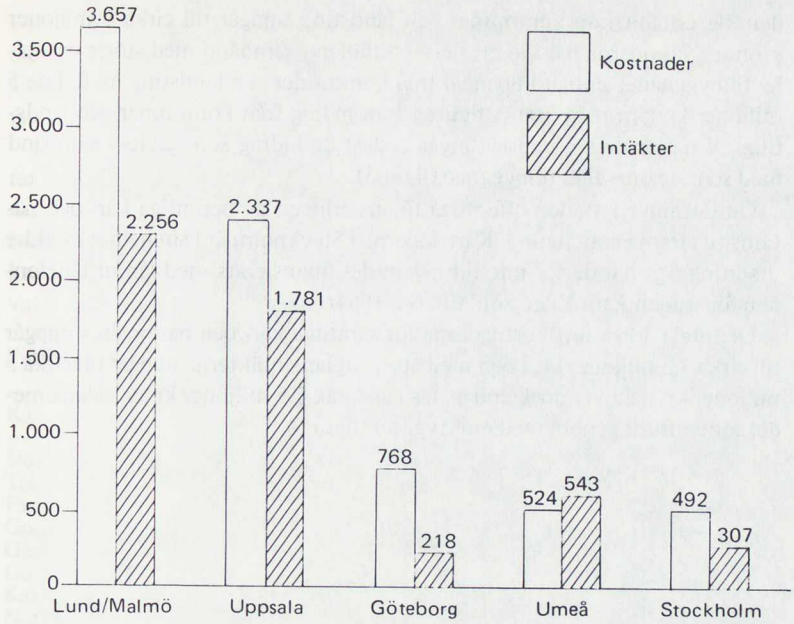

Figur 6. Kostnader och intäkter fördelade efter ort (Tkr).

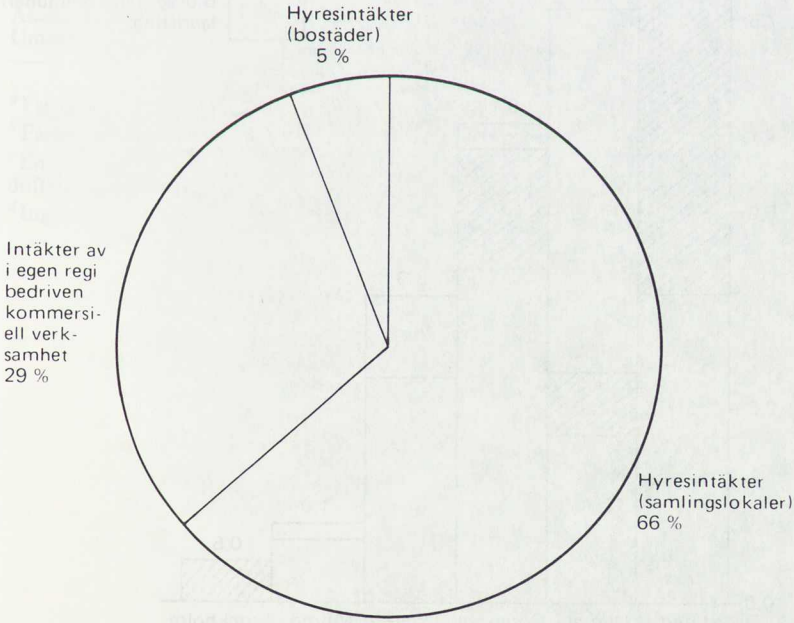

Figur 7. Intäkter fördelade efter typ av intäktskälla.

dentkår erhållit från kommuner och landsting uppgår till cirka 6 miljoner kronor. Nationerna har vid ett flertal tillfällen i samband med större om- eller tillbyggnader samlat in pengar från kommuner och landsting m. fl. I de 5 miljoner kr som redovisats i figuren som bidrag från kommuner och landsting till nationshus i Uppsala ingår endast de bidrag som givits i samband med senaste om- eller tillbyggnad (figur 5).

Omfattningen av den offentliga finansieringen av befintliga kår- och nationshus framgår av figur 5. Kårlokalerna i Stockholm är i sin helhet av äldre ursprung och har därför inte till någon del finansierats med lån ur lånefonden för studentkårlokaler, som tillkom 1964/65.

De totala årliga driftkostnaderna för samtliga kår- och nationshus uppgår till cirka 7,5 miljoner kr. I och med att fastighetsintäkterna uppgår till cirka 5 miljoner kr. behöver dock endast tas i anspråk 2,5 miljoner kr av sådana medel som influtit genom medlemsavgifter (figur 6).

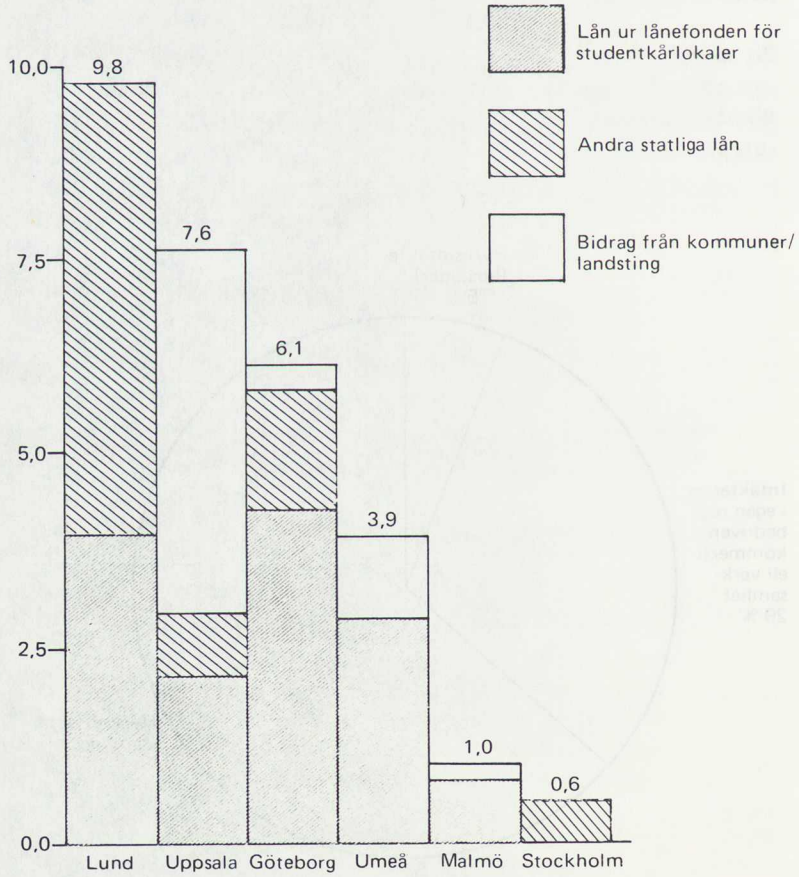

Figur 5. Offentlig finansiering av köp, ny-, om- eller tillbyggnad (Mkr).

1,5 miljoner kr (29 procent) av fastighetsintäkterna härrör från kommersiell verksamhet bedriven av kåren/nationen eller denna närstående organ. En mindre del av intäkterna utgörs av intäkter från de bostäder som finns inrymda i fastigheterna (figur 7).

Behovet av att finansiera kår- och nationshus med medlemsavgifter varierar från sammanslutning till sammanslutning (tabell 3). 4 av 22 sammanslutningar behöver inte till någon del täcka fastighetskostnader med hjälp av medlemsavgifter. Å andra sidan finns det 5 sammanslutningar som tar ut 50 kr eller mer per studerande och år för att täcka underskottet i fastighetsförvaltningen.

Tabell 3. Belastning över medlemsavgiften

Kår/nation	Kr/medlem och år
Stockholms univ. studentkår	4:50
Tekniska högskolans studentkår	9:00
Farm fak för	20:00
Gotlands nation	0:00[a]
Gästrike-Helsinge nation	40:00
Göteborgs nation	0:00[b]
Kalmar nation	0:00[c]
Norrlands nation	44:00
Smålands nation	37:00
Stockholms nation	0:00[d]
Södermanlands-Nerikes nation	52:00
Upplands nation	44:00
Värmlands nation	14:00
Västgöta nation	30:00
Västmanlands-Dala nation	45:00
Östgöta nation	50:00
Chalmers stud.kår	44:00
Filosofiska fak. studentförening	20:00
Medicinska föreningen	73:00
Odontologiska föreningen	67:00
Akademiska föreningen, Lund/Malmö	75:00
Umeå studentkår	32:50

[a] Fastighetens driftunderskott täcks med hjälp av avkastningen från en särskild fond.

[b] Fastigheten ger ett driftöverskott p. g. a. uthyrning.

[c] En av nationens två fastigheter ger ett driftöverskott som används för att täcka driftkostnader för den andra fastigheten.

[d] Inget underskott redovisas för fastigheten p. g. a. uthyrning m. m.

Bilaga 2 Förteckning över studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap

Indelning i studerandesammanslutningar enligt 88 § universitetsförordningen

Läroanstalt/studerandegrupper	Studerandesammanslutningar
Universitetet i Uppsala	
Samtliga studerande vid moderuniversitetet utom de studerande vid farmaceutiska fakulteten	Uppsala studentkår samt någon av följande nationer: Stockholms nation, Upplands nation, Gästrike-Hälsinge nation, Östgöta nation, Västgöta nation, Södermanlands-Nerikes nation. Västmanlands-Dala nation, Smålands nation, Göteborgs nation, Kalmar nation, Värmlands nation, Norrlands nation, Gotlands nation, Skånelandens nation.
De studerande vid farmaceutiska fakulteten	Farmaceutiska fakultetsföreningen
De studerande vid universitetsfilialen i Örebro	Örebro studentkår
Universitetet i Lund	
Samtliga studerande vid moderuniversitetet utom de studerande vid odontologiska fakulteten	Lunds studentkår, samt någon av följande nationer: Östgöta nation, Västgöta nation, Smålands nation, Lunds nation, Malmö nation, Helsingborgs-Landskrona nation, Sydskånska nationen, Kristianstads nation, Blekingska nationen, Göteborgs nation, Hallands nation, Kalmar nation, Värmlands nation.
De studerande vid odontologiska fakulteten	Odontologiska föreningen

Läroanstalt/studerandegrupper	Studerandesammanslutning
De studerande vid universitetsfilialen i Växjö	Studentkåren i Växjö
Universitetet i Göteborg	
De studerande vid moderuniversitetet	Göteborgs universitets studentkår[1]
De studerande vid medicinska fakulteten	Medicinska föreningen i Göteborg
De studerande vid odontologiska fakulteten	Odontologiska föreningen i Göteborg
De studerande vid moderuniversitetet inom de filosofiska fakulteterna	Filosofiska fakulteternas studentförening
De studerande vid universitetsfilialen i Karlstad	Karlstads studentkår
Universitetet i Stockholm	
Samtliga studerande utom de studerande för logopedexamen	Stockholms universitets studentkår
De studerande vid juridiska fakulteten	Juridiska föreningen vid Stockholms universitet
De studerande vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten	Naturvetenskapliga föreningen vid Stockholms universitet
De studerande vid humanistiska fakulteten	Humanistiska föreningen vid Stockholms universitet
De studerande vid samhällsvetenskapliga fakulteten	Samhällsvetenskapliga föreningen vid Stockholms universitet[2]
Universitetet i Linköping	
De studerande vid medicinska fakulteten	Linköpings medicinska studentkår[3]
De studerande vid tekniska fakulteten	Linköpings teknologers studentkår[3]
De studerande vid filosofiska fakulteten	Filosofiska fakultetens studentkår[3]
Universitetet i Umeå	
Samtliga studerande vid universitetet	Umeå studentkår
De studerande vid de filosofiska fakulteterna	Filosofiska föreningen
De studerande vid medicinska fakulteten	Medicinska föreningen
De studerande vid odontologiska fakulteten	Odontologiska föreningen

[1] Göteborgs universitets studentkår utgörs av de tre fakultetsföreningarna vid universitetet.

[2] Föreningen bedriver för närvarande ingen verksamhet.

[3] Linköpings studentkår har av UKÄ uppförts på förteckning över studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap. Linköpings studentkår har sedemera ombildats till tre fakultetsföreningar. Ärendet är nu under beredning inom UKÄ.

Läroanstalt/studerandegrupper	Studerandesammanslutningar
Karolinska institutet	
De studerande vid medicinska fakulteten och de studerande för logopedexamen vid universitetet i Stockholm	Medicinska föreningen i Stockholm
De studerande vid odontologiska fakulteten	Odontologiska föreningen i Stockholm
Tekniska högskolan i Stockholm	
Samtliga studerande vid högskolan	Tekniska högskolans studentkår
Chalmers tekniska högskola	
Samtliga studerande vid högskolan	Chalmers studentkår
Högskolan i Luleå	
Samtliga studerande vid högskolan	Teknologkåren i Luleå

Studentkårer enligt stadgan för jordbrukets högskolor

Lantbrukshögskolans studentkår
Skogshögskolans studentkår
Veterinärmedicinska föreningen

Studentkårer enligt stadgan för journalisthögskolorna

Journalisthögskolans i Göteborg studentkår
Journalisthögskolans i Stockholm elevkår

Studentkårer enligt stadgan för socialhögskolorna

Socialhögskolans i Göteborg studentkår
Socialhögskolans i Lund studentkår
Socialhögskolans i Stockholm studentkår
Socialhögskolans i Umeå elevkår
Socialhögskolans i Örebro elevkår
Socialhögskolans i Östersund elevkår

Studentkårer enligt förordningen om gymnastik- och idrottshögskolorna

Gymnastik- och idrottshögskolans i Stockholm studentkår
Gymnastik- och idrottshögskolans i Örebro studentkår

Studentkårer enligt förordningen om lärarhögskolorna

Lärarhögskolans i Falun elevkår
Lärarhögskolans i Gävle elevkår
Lärarhögskolans i Göteborg studentkår
Lärarhögskolans i Härnösand elevkår

Lärarhögskolans i Jönköping elevkår
Lärarhögskolans i Kalmar studentkår
Lärarhögskolans i Karlstad elevkår
Lärarhögskolans i Kristianstand studentkår
Lärarhögskolans i Linköping elevkår
Lärarhögskolans i Luleå studentkår
Lärarhögskolans i Malmö studentkår
Lärarhögskolans i Stockholms studentkår
Lärarhögskolans i Umeå elevkår
Lärarhögskolans i Uppsala elevkår
Lärarhögskolans i Växjö elevkår

Studentkår enligt stadgan för konsthögskolan

Akademiklubben, Stockholm

Studentkårer enligt provisoriska stadgan för musikhögskolorna

Musikhögskolans i Göteborg elevkår
Musikhögskolans i Malmö elevkår
Musikhögskolans i Stockholm elevkår

Studentkår enligt förordningen om bibliotekshögskolan

Bibliotekshögskolans elevkår, Borås

Studentkårer enligt ordningsstadgor för vissa högskolor[4]

Handelshögskolans i Stockholm studentkår
Studentkåren vid Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning, Stockholm
Sköndalsinstitutets studentkår, Stockholm

[4] Högskolor med enskilt huvudmannaskap. Bestämmelser om obligatoriskt medlemskap meddelas av direktionen (motsvarande) för respektive högskola.

Bilaga 3 Studerandesammanslutningar och studerandeorgan i Norden

1. Inledning

Obligatoriekommittén har undersökt i vilken utsträckning medlemskapet i studerandesammanslutningar är reglerat genom lag eller förordning i våra nordiska grannländer och på vilket sätt studerandesammanslutningarnas verksamhet i övrigt ges ett samhälleligt stöd.

2. Danmark

I Danmark finns inga statliga bestämmelser om medlemskap i studerandesammanslutningar och sammanslutningarna har inte någon officiell status. Det finns emellertid frivilliga studerandesammanslutningar, som får statliga bidrag till utbildningspolitiskt, socialt och kulturellt arbete.

Danske Studerendes Faellesråd (DSF) har till uppgift att verka till förmån för de studerande vid sådana högre läroanstalter där DSF har lokalavdelningar. DSF arbetar med utbildningspolitiska frågor, social verksamhet, studentbostäder och internationellt samarbete. DSF fick 1975/76 400 000 drk i statliga bidrag till sin allmänna verksamhet.

Vid sidan av DSF finns även andra organisationer, bl. a. för vissa utbildningar – *Lærerstuderendes Landsråd, Pædagogstuderendes Landsråd* och *Studierådet ved danske Teknika*. Dessa riksorganisationer får visst statligt stöd enligt generella bestämmelser. Stödets storlek baseras på antalet studerande vid läroanstalterna.

Studenterrådene och *de studerendes råd* vid de högre läroanstalterna svarar för en lång rad serviceanordningar och kulturella arrangemang för de studerande.

De studerandes råd vid seminarier och tekniska högskolor har ett mera begränsat arbetsområde än motsvarande organ vid universiteten. Utbildningsbevakningen för de studerande vid seminarier och tekniska högskolor bedrivs helt och hållet inom ramen för riksorganisationerna (landsråden).

Studenterrådene och de studerendes råd har i likhet med landsråden möjlighet att få statliga bidrag. Bidragen är utformade så att varje råd erhåller ett grundbidrag på 5 000 dkr och ett tilläggsbidrag på 6,50 dkr per studerande

utöver 500 studerande. För det generella stödet till landsråden och de lokala råden avsattes år 1975 510 000 dkr.

Institutionerna skall ställa lokaler och kansliresurser till förfogande för grupper som är representerade i högskolemyndigheternas ledningsorgan.

3. Finland

Det finns studentkårer, nationer, fakultetsföreningar och ämnesföreningar vid varje universitet och högskola i Finland. Det finns dock bestämmelser om obligatoriskt medlemskap enbart för studentkårer. Dessa bestämmelser avser statsägda universitet och högskolor. Bestämmelserna har givits i form av en särskild förordning för var och en av studentkårerna. I förordningen fastställes bl. a. att medlemskapet skall vara obligatoriskt, att undervisningsministeriet skall fastställa studentkårens stadgar, att undervisningsministeriets samtycke fordras vid fastställande av medlemsavgiften och att besvär över beslut som fattats av studentkårens allmänna möte kan anföras hos utbildningsanstaltens besvärsnämnd av envar medlem.

Studentkårerna har enligt gällande förordningar att utgöra en föreningslänk mellan sina medlemmar och att främja deras samhälleliga, sociala och andliga strävanden. Studentkårernas beslutanderätt utövas av kårens allmänna möte och av en delegation som utsetts av studentkårens medlemmar genom proportionella val. Kårernas förvaltande och verkställande makt utövas av en av delegationen tillsatt styrelse.

Rätten att anföra besvär över beslut som fattats av studentkårens allmänna möte har envar medlem. Besvärsrätten har således utformats på ett sätt som närmast svarar mot vad som gäller enligt svensk kommunalrätt. Tidigare skulle besvär anföras direkt till undervisningsministeriet. Från och med 1974 har reglerna ändrats så att besvär numera anförs hos den enskilda högskolemyndighetens besvärsnämnd. Sådan besvärsnämnd innehåller företrädare för såväl läroanstalten som de studerande.

4. Norge

Med hänsyn till de speciella formerna för studerandefacklig och studiesocial verksamhet som tillämpas i Norge har obligatoriekommittén funnit anledning att särskilt undersöka de norska förhållandena. Kommittén har i juni 1974 företagit en studieresa till Oslo.

4.1 *Studiesociala anordningar*

Huvudmän för de studiesociala anordningarna är s. k. studentsamskipnader. En studentsamskipnad har inrättats på varje större universitetsort. Samskipnadernas verksamhet regleras dels genom en lag, dels genom ett särskilt reglemente för var och en av samskipnaderna. Varje studerande är skyldig att tillhöra studentsamskipnaden vid det universitet eller den högskola där han är inskriven. Samskipnaderna skall enligt lag svara för fackliga, ekonomiska,

sociala och kulturella frågor som är gemensamma för de studerande. Samskipnaderna svarar emellertid inte i praktiken för någon facklig intressebevakning.

Varje studerande är skyldig att erlägga en terminsavgift till samskipnaden. Avgiftens storlek fastställes av Kirke- og undervisningsdepartementet efter förslag från styrelsen för studentsamskipnaden. Vid universitet och högskolor som har inskrivningsavgift skall viss del av denna gå till studentsamskipnaden. Storleken av den andel av inskrivningsavgiften som skall gå till studentsamskipnaden fastställes av stortinget. I reglemente för var och en av samskipnaderna fastställes för vilka utbildningsanstalter samskipnaderna skall vara gemensamma, hur samskipnadens styrelse skall vara sammansatt, hur de studerandes representanter i samskipnandens styrelse skall utses, samskipnandens arbetsformer m. m.

Minst hälften av ledamöterna i samskipnadernas styrelser företräder de studerande. Kirke- og undervisningsdepartementet har insyn i verksamheten genom en av departementet utsedd styrelseledamot. Samskipnadernas räkenskaper skall revideras av en revisor som godkänts av departementet. En minoritet av styrelsen kan överklaga ett styrelsebeslut hos Kirke- og undervisningsdepartementet.

I och med att större delen av de universitets- och högskolestuderande i Norge läser vid utbildningsanstalter i Oslo och samskipnaden i Oslo är den äldsta och största kommer framställningen i det följande att i huvudsak avse förhållandena i Oslo.

Studentsamskipnaden i Oslo är organiserad på följande sätt:

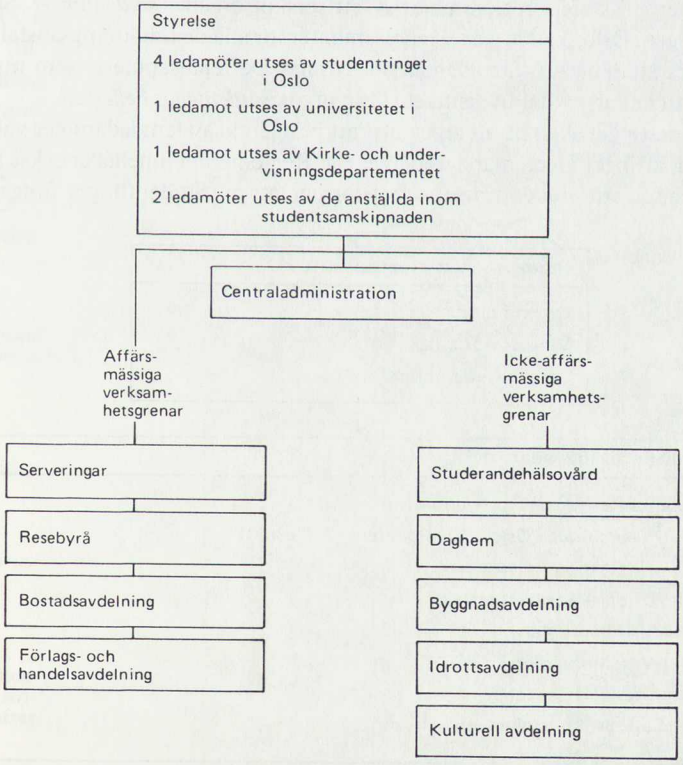

Serviceanordningar som inte bedrivs affärsmässigt är i allmänhet helt avgiftsfria. Verksamheten bekostas på i huvudsak följande sätt:

1. *Terminsavgifter* till studentsamskipnaden. I Oslo är terminsavgiften 100 nkr.
2. *Del av inskrivningsavgiften* till universitet/högskola.
3. *Statsanslag.* Studentsamskipnaden i Oslo erhöll senaste verksamhetsåret 1,7 miljoner nkr i statsanslag.
4. *Andra intäkter och bidrag.* Oslo kommun svarar för den största delen av driftkostnaderna för daghemmen och universitetet lämnar årliga anslag till studerandehälsovården för den hälsovård samskipnaden tillhandahåller de universitetsanställda. Den hälsovård samskipnaden bedriver är således gemensam för studerande och anställda.

Kostnaderna för sådana lokaler som används till samskipnadens centraladministration och för serveringar i anslutning till undervisningslokaler bestrids över universitetets anslag.

Studentbostäder finansieras till 50 procent med statliga bidrag och till 50 procent med statliga lån. Förslag föreligger emellertid om ändrade former för finansiering av studentbostäder. Statliga subventioner utgår också för uppförande av daghemsinstitutioner.

4.2 *Studenttinget*

Reglementet för studentsamskipnaden i Oslo fastslår hur de studerandes ledamöter i styrelsen för samskipnaden skall utses. De fyra studeranderepresentanterna i styrelsen skall utses av ett särskilt organ – *studenttinget.* Studenttinget i Oslo skall bestå av representanter för alla de utbildningsanstalter för vilka studentsamskipnaden är gemensam. De representanter som utses av de studerande vid universitetet i Oslo utgör *Studentenes Fellesråd.*

Studenttinget skall ha ett arbetsutskott bestående av fem ledamöter valda av studenttinget för en mandattid av ett år. Reglementet innehåller också bestämmelser om studenttingets arbetsformer m. m. Studenttinget fungerar

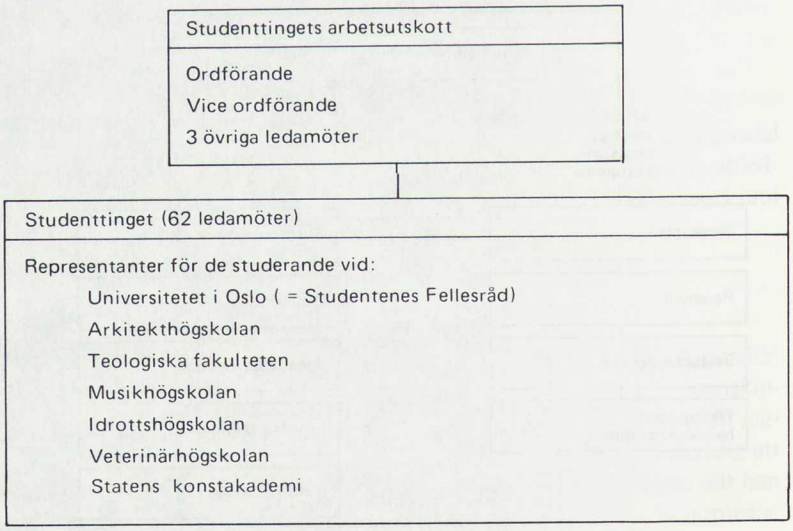

som ett representantskap för studentsamskipnaden, väljer studeranderepresentanter till olika organ m. m.

Ledamöterna i studenttinget utses vid respektive universitet/högskola antingen genom val på allmänt möte eller genom slutna val (urnevalg).

Studentenes Fellesråd, som bevakar frågor av gemensamt intresse för de studerande vid universitetet, har ett arbetsutskott bestående av tre ledamöter.

4.3 *Studerandefacklig verksamhet*

Förutom att studenttinget har till uppgift att utse ledamöter i samskipnadens styrelse och därigenom också utgör ett forum för diskussioner och beslut i studiesociala frågor har studenttinget enligt ovannämnda reglemente att diskutera och eventuellt uttala sig i frågor som tinget anser viktiga för de studerande vid universitet och högskolor i Oslo. Studentenes Fellesråd utgör på motsvarande sätt ett representantskap för de studerande vid universitetet i Oslo. Fellesrådet utser t. ex. de studerandes företrädare i styrelsen för universitetet i Oslo.

Vid sidan av studenttinget och Fellesrådet finns i Oslo ett flertal organ engagerade i den studerandefackliga verksamheten. På institutionsnivå väljer de studerande på allmänt möte ett fagutvalg som i sin tur utser bl. a. de studerandes representanter i institutionsstyrelsen.

På fakultetsnivå väljs på motsvarande sätt ett studentutvalg. Studentutvalget kan antingen utses genom val på allmänt möte eller genom slutna val.

Det Norske Studentersamfund i Oslo är en frivillig organisation med cirka 5 000 medlemmar. Medlemsavgiften är för närvarande 10 nkr. Motsvarigheter till samfundet i Oslo finns även på andra universitetsorter. Det Norske Studentersamfund har spelat en viktigare allmänpolitisk roll än övriga studerandeorgan. Samfundet bedriver huvudsakligen politisk och kulturell verksamhet i form av bl. a. medlemsmöten, teaterföreställningar, filmförevisningar och fritidsgrupper.

De olika studerandefackliga organen i Oslo är inte direkt knutna till varandra. De studerandefackliga organen kan illustreras på följande sätt:

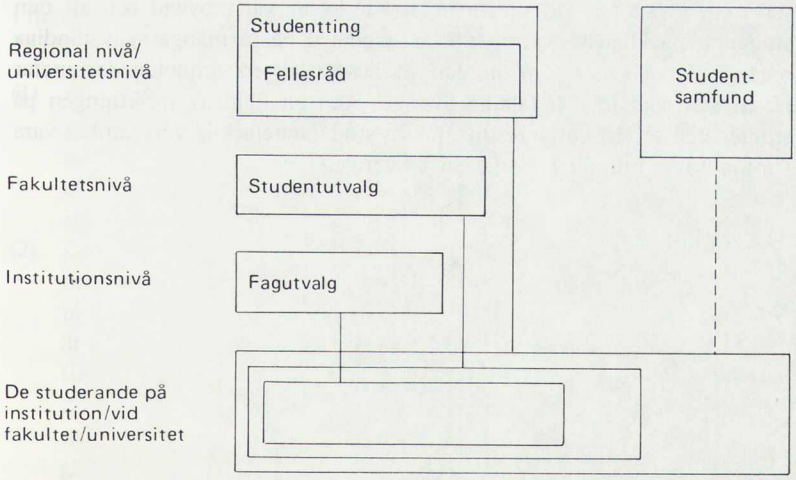

Studenttinget i Oslo får årligen ett anslag på cirka 400.000 nkr. av studentsamskipnaden. Studentutvalgen vid universitetet får stöd från fakulteterna motsvarande cirka 85 000 nkr. årligen.

4.4 *Samarbetsorgan*

Norsk Studentunion (NSU) är en samarbetsorganisation för samtliga de studerande i Norge. Medlemskap i NSU baseras på medlemskap i studentsamskipnaderna. Samskipnaderna bidrar således ekonomiskt till NSU:s verksamhet. Högsta beslutande organ inom NSU är landstinget. NSU har en styrelse och ett arbetsutskott. NSU svarar för intressebevakning i såväl studerandefackliga som studiesociala frågor.

Intresseorganisationer omfattande alla typer av utbildningsvägar – således inte endast de vid universitet och högskolor – har bildat ett samarbetsorgan – De Utdanningssökandes Kontaktutvalg (DUK). DUK är ett intressebevakande organ i frågor som rör studiefinansiering, läromedel m. m. och utser de studerandes representanter i statens lånekasse for utdanning, som är den norska motsvarigheten till centrala studiestödsnämnden.

4.5 *Sammanfattning*

Gränsdragningen mellan studiesocial service och studerandefacklig verksamhet är i Norge tydligt markerad genom att ett särskilt organ – samskipnad – har inrättats. Enligt lagen om studentsamskipnader kan dessa även delta i den fackliga verksamheten. I praktiken har samskipnaderna kommit att fungera enbart som studiesociala serviceorgan.

Den studerandefackliga bevakningen är uppdelad på ett stort antal organ utan formella kontaktvägar emellan dessa. Studenttinget fungerar både som ett organ för bevakning av samskipnadernas verksamhet och som ett studerandefackligt organ med hela regionen som verksamhetsområde. Studentutvalg och fagutvalg arbetar självständigt från studenttinget. En frivillig förening – studentersamfundet – arbetar till viss del med frågor av utbildningspolitisk och studiesocial karaktär. På grund av att den studiesociala servicen, i vart fall vid universitetet i Oslo, är väl utbyggd och att den studerandefackliga verksamheten är uppdelad på så många självständiga organ kan det synas som om den studiesociala verksamheten dominerar på ett sätt som inte är fallet i Sverige. Som en följd av inriktningen på studiesocial service torde resurserna för studerandefacklig verksamhet vara jämförelsevis mindre i Norge än i Sverige.

Bilaga 4 Statligt och kommunalt stöd till studerandesammanslutningar och ungdomsorganisationer

1. Inledning

För vissa ändamål (studerandehälsovård, motionsidrott och samlingslokaler) utgår särskilda statliga bidrag till de studerandes sammanslutningar. Studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap kan, oaktat att en stor del av medlemmarna är under 25 år, inte erhålla sådant stöd som utgår till ungdomsorganisationer. Nedan redovisas de viktigaste stödformer som finns för närvarande och vilka krav som uppställts för att bidrag skall utgå.

2. Allmänt föreningsstöd

Statsbidrag utgår dels till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet, dels till lokal verksamhet (s. k. statligt aktivitetsstöd). För att en organisation skall komma i fråga för bidrag till den centrala verksamheten krävs att den är uppbyggd efter gängse demokratiska principer och bedriver verksamhet huvudsakligen bland barn och ungdom. Organisationen skall vidare ha minst 3 000 medlemmar i åldern 7–25 år och verksamma lokalavdelningar i minst hälften av landets landstingsområden. Bidragen utgår för budgetåret 1975/76 i enlighet med följande normer:

(1) *Bidrag till central verksamhet* utgår med högst det belopp som svarar mot 75 % av ungdomsorganisationens kostnader för central verksamhet och fördelas så att varje organisation erhåller
ett *grundbidrag* om 150 000 kronor och
ett *rörligt bidrag* per medlem utöver 3 000.

(2) *Lokal verksamhet.* S. k. statligt aktivitetsstöd utgår med ett på förhand bestämt belopp per sammankomst (år 1974/75 var beloppet 7:91) som planerats och anordnats av lokalavdelning och där minst fem deltagare är i åldern 12–25 år. Sammankomsten skall ha ha varat i minst en timme och verksamheten skall vara av sådan art och inriktning att den enligt bestämmelser som meddelas av skolöverstyrelsen berättigar till bidrag. Om det totala antalet sammankomster är så stort att tillgängliga medel inte uppgår till det belopp som fordras för att stödet

skall kunna utgå med tio kronor per sammankomst nedsättes bidraget med vad som fordras för att det tillgängliga beloppet inte skall överskridas.

Anslaget Bidrag till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet har för budgetåret 1975/76 beräknats till 22 644 000 kronor och anslaget Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet till 35 500 000 kronor.

Vissa statliga myndigheter (trafiksäkerhetsverket, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen m. fl.) disponerar medel avsatta för specialdestinerade statsbidrag, som även ungdomsorganisationer kan ansöka om. Bidragen är av "öronmärkt" karaktär och avsedda t. ex. för upplysning i alkohol- och narkotikafrågor, sexual- och samlevnadsfrågor m. m.

Bidrag utgår i särskild ordning till vissa elevorganisationer. Bidragen utgår ur utbildningsdepartementets anslag till vissa elevorganisationer (centralorganisationer) i enlighet med regeringens beslut. Under 1975/76 fördelades anslaget på följande sätt:

	Kronor
Sveriges Elevers Centralorganisation (SECO)	195 000
Sveriges Folkhögskoleelevers förbund (SFEF)	110 000
Elevförbundet (TLE)	215 000
Sveriges sjuksköterskeelevers förbund (SSEF)	40 000
Sjöbefälsskolornas elevorganisation (SELO)	20 000
Totalt	570 000

Anslaget har (budgetpropositionen 1975:1 bilaga 10 sid. 150) förts samman med bidrag till vissa föräldraorganisationer. Totalt uppgår bidraget till elev- och föräldraorganisationerna 1975/76 till 980 000 kronor.

Landstingsförbundet har utfärdat rekommendationer för bidrag till distriktsorganisationer. Svenska Kommunförbundet har utarbetat en vägledande promemoria för bidragsgivningen till lokal verksamhet.

Förutsättningarna för att landstingskommunalt stöd skall utgå till en distriktsorganisation är att riksorganisationen erhåller statsbidrag till sin centrala verksamhet och att ungdomsdistriktet har minst 300 inom länet bosatta medlemmar i åldern 10–25 år och har lokalavdelningar i mer än ett kommunblock inom landstingsområdet. Bidragen bör enligt rekommendationerna utgå i enlighet med följande normer:

(1) *Bidrag till den allmänna verksamheten* fördelas så att varje organisation erhåller
ett *grundbidrag* om 8 000 kronor och
ett *rörligt bidrag* vars storlek bestäms genom att tillgängligt belopp fördelas i förhållande till ett vägningstal som baseras på medlemsantalet och antalet lokalavdelningar.

(2) *Ungdomsledarbidrag* utgår med högst det belopp som svarar mot 60 procent av organisationens kostnader för utbildning av ungdomsledare. Bidraget till ungdomsledarutbildning fastställes efter ansökan.

Det kommunala stödet till ungdomsorganisationernas lokalavdelningar har utformats på mycket skiftande sätt i olika kommuner. Kommunförbundet

har bl. a. därför inte funnit anledning att utfärda rekommendationer om bidragens storlek. Kommunförbundet rekommenderar sina medlemmar att ge bidrag på i princip följande vägar:

(1) *Administrationsbidrag* föreslås utgå som ett medlemsrelaterat bidrag.
(2) *Aktivitetsbidrag* föreslås utgå i princip enligt de regler som gäller för det statliga aktivitetsstödet, d. v. .s. med hänsyn till antalet bidragsberättigande sammankomster.
(3) *Ledarutbildningsbidrag* bör bestämmas efter en lokal bedömning.
(4) *Lokalbidrag* rekommenderas utgå på det sätt som redovisas nedan under avsnitt 3.
(5) *Bidrag till fritidsnämndens förfogande* avses kunna användas för utvecklings- och försöksverksamhet samt för särskilda insatser inom t. ex. ett visst bostadsområde eller i form av startbidrag.

De studerandes sammanslutningar erhåller för närvarande inte någon form av allmänt föreningsstöd. Eventuella frivilliga studerandesammanslutningars möjligheter att erhålla allmänt föreningsstöd torde till viss del vara avhängiga av om de kan bilda sådana landsomfattande organisationer som kan komma i fråga för erhållande av statligt stöd. Även efter lokala avvägningar bör frivilliga studerandesammanslutningar kunna komma i åtnjutande av kommunalt stöd. De krav som ställs vid den lokala bedömningen är att verksamheten skall vara sådan att den kan innefattas i kommunens målsättning med stödet till barn- och ungdomsverksamhet. För ett inordnande i gällande bidragssystem erfordras också att verksamheten organiserats på ett sådant sätt att det är möjligt att tillämpa bidragsreglerna.

3. Stöd till samlingslokaler

Statsbidrag till samlingslokaler som ej är studentkårlokaler utgår enligt kungörelsen (1973:400) om statligt stöd till allmänna samlingslokaler. Stödet utgår under förutsättning att:

1. Samlingslokalen opartiskt, i skälig omfattning och på skäliga villkor hålles tillgänglig för upplåtelse åt varje inom orten verksam organisation eller grupp med organiserad verksamhet,
2. sökanden innehar marken med äganderätt, tomträtt eller sådan nyttjanderätt som kan anses betryggande med hänsyn till lånets återbetalningstid,
3. det kan antas föreligga ett varaktigt behov av lokalen och
4. lokalen fyller skäliga krav på god standard.

Det statliga stödet utgår i form av *anordningsbidrag* och *lån* för anordnande av samlingslokal genom nybyggnad, ombyggnad eller köp och i form av *inventariebidrag* för anskaffande av inventarier till sådan lokal samt som *upprustningsbidrag* och särskild *eftergift av statslån* för bevarande av befintlig samlingslokal.

(1) *Anordningsbidrag* utgår med högst 30 % av låneunderlaget. Om särskilda skäl föreligger kan bidrag utgå med 35 %.

(2) *Lån* utgår med högst det belopp som tillsammans med anordningsbidraget motsvarar 50 % av låneunderlaget.

(3) *Inventariebidrag* utgår med högst 10 % av låneunderlaget till den del detta ej överstiger 500 000 kronor och 5 % av låneunderlaget i övrigt. Bidragen får icke överstiga 300 000 kronor.

Den som fått bidrag eller lån till anordnande av allmän samlingslokal skall följa de föreskrifter rörande förvaltning av lokaler som bostadsstyrelsen meddelar.

Statens nämnd för samlingslokaler, vars arbetsuppgifter numera övertagits av bostadsstyrelsens samlingslokaldelegation, har utfärdat ett *Reglemente för statsbelånade allmänna samlingslokalers förvaltning*. I reglementet föreskrivs att särskilda räkenskaper skall föras för samlingslokalerna och att en föreståndare skall utses. Vissa villkor fastställs för lokalernas upplåtelse:

Lokalerna uthyres för sammanträden, samkväm och studiearbete ävensom för andra liknande ändamål som är förenliga med det offentliga livet och de kulturella strävandena. Vid uthyrningen skall särskild hänsyn tagas till ortens föreningsliv. Där behovet av lokaler för detta ändamål icke eftersättes i nämnvärd mån må lokalerna i skälig omfattning upplåtas jämväl för privata tillställningar som anordnas av enskilda personer, företag eller samfälligheter.

– – –

Vid fastställandet av uthyrningsplan skall styrelsen förfara opartiskt och särskilt tillse att en, såvitt möjligt, rättvis fördelning sker mellan dem, som önskar förhyra lokalerna å lördagar, söndagar, helgdagsaftnar och helgdagar. För eget bruk äger lokalägaren att disponera lokalerna i större utsträckning än hyresgästerna. Även lokalägaren skall intagas i uthyrningsplanen.

– – –

Vidare föreskrivs i reglementet att räkenskaperna skall granskas av därtill utsedda revisorer jämte en av kommunen utsedd revisor, vilken har att iakttaga särskilda föreskrifter beträffande revision som utfärdats av statens nämnd för samlingslokaler.

Årligen skall till samlingslokaldelegationen inlämnas räkenskaper, översiktlig redogörelse för verksamheten samt styrelsens och revisorernas berättelse. Även i övrigt har samlingslokaldelegationen möjlighet att granska fastighetens förvaltning.

Kommunalt lokalbidrag utgår till ungdomsorganisationer för viss del av de kostnader organisationen under närmast föregående verksamhetsår haft för lokaler. Enligt kommunförbundets rekommendation 16 mars 1973 bör om möjligt lokaler fritt ställas till ungdomsorganisationernas förfogande. I vart fall bör, där detta är möjligt, kommunägda lokaler upplåtas fritt.

Studerandesammanslutningar vid läroanstalter, vid vilka studiemedel utgår, kan för uppförande eller inköp av kårlokaler erhålla lån ur lånefonden för studentkårlokaler. Med kårlokaler förstås i kungörelsen (1964:398) om lån för anskaffande av studentkårlokaler: hörsalar, sammanträdesrum, studierum, rum för samkväm, rum för motionsidrott och lokaler för studerandefacklig och studiesocial verksamhet. Lån ur lånefonden för studentkårlokaler ugår enligt följande normer:

(1) *Lån* utgår med högst 50 % av låneunderlaget. Om synnerliga skäl finns kan lån utgå med högst 70 % av låneunderlaget. Normalt utgår lån med 50 % av låneunderlaget.
(2) *Ränte- och amorteringsfri del av lånet* kan uppgå till högst 40 % av låneunderlaget. Normalt motsvarar den ränte- och amorteringsfria delen av lånet 30 % av låneunderlaget.

Vissa villkor beträffande låntagarens disposition av kårlokalerna har fastställts:

(a) Lån beviljas endast om varaktigt behov anses föreligga.
(b) Innan lån beviljas skall möjligheter till samordning med annat behov av samlingslokaler ha övervägts.
(c) Om låntagaren inte vållas större olägenheter bör lokalerna i skälig omfattning och på skäliga villkor upplåtas som kårlokal för annan studentorganisation och som allmän samlingslokal. Om studentkårlokalerna icke opartiskt och i skälig omfattning hålles tillgängliga för sådan upplåtelse kan lånet uppsägas.

4. Stöd till idrottsverksamhet

Statligt stöd till idrotten utgår i form av organisationsstöd och anläggningsstöd. Organisationsstödet utbetalas till Sveriges riksidrottsförbund som disponerar medlen enligt regeringens beslut. Av de totalt 75 900 000 kronor som anslagits för budgetåret 1975/76 disponeras för bidrag till motionsverksamhet för studerande cirka 2 300 000 kronor att utgå till styrelsen för motionsverksamhet bland studerande i Lund och kårortsnämnderna på övriga universitetsorter (motsvarande). Statsbidragen till motionsverksamhet bland de studerande är avsedda att svara mot 100 procent av kostnader för fast anställda befattningshavares arbete med att organisera och planera verksamheten samt 50 procent av övriga kostnader för gruppverksamheten.

Det statliga anslaget till anläggningsstöd, som budgetåret 1975/76 uppgick till 24 600 000 kronor, disponeras av statens naturvårdsverk. Av det totala anslaget för anläggningsstöd utgjorde samma år 2 000 000 kronor bidrag till mindre idrottsanläggningar som uppförts av idrottsföreningar o. dyl. och 5 000 000 kronor bidrag till idrottsanläggningar i övrigt. Enligt de riktlinjer som fastställts för disposition av dessa två anslagsposter gäller att bidrag kan utgå till anläggningar för motionsverksamhet i kommuner med många studerande. Storleken av det anläggningsstöd som således är avsett i första hand för motionsanläggningar för studerande skall bedömas från fall till fall med hänsyn till behovet av motionsanläggningar och ändamålsenligheten av ett kommunalt huvudmannaskap.

Landstingsbidrag utgår, enligt Landstingsförbundets rekommendationer, till inom landstingsområdet representerad distriktsorganisation under förutsättning att riksorganisationen erhåller stöd till sin centrala verksamhet ur ovan redovisade statliga anslag för organisationsstöd.

Distriktsorganisationerna får själva upprätta förslag till hur det landstingskommunala totalanslaget skall fördelas dels mellan organisationerna,

dels mellan administrativ verksamhet och gemensam eller separat utbildningsverksamhet.

På lokal nivå utgår kommunala bidrag till idrottsföreningarnas verksamhet i, för olika kommuner, skiftande former. Kommunerna har också det primära ansvaret för anordnande av idrottsanläggningar.

5. Skatteförmåner

Studerandesammanslutningar med obligatoriskt medlemskap är, liksom samarbetsorgan för sådana sammanslutningar, befriade från följande skatter (inom parentes anges berört författningsmoment):

(1) *fastighetsskatt,* om byggnaden användes i organisations verksamhet som sådan (kommunalskattelagen 5 § 1 mom.e.),
(2) *kommunal inkomstskatt,* med undantag för inkomst av fastighet (kommunalskattelagen 53 § 1 mom. första stycket d.),
(3) *statlig inkomstskatt* (förordningen om statlig inkomstskatt 7 § första stycket e.),
(4) *statlig förmögenhetsskatt* (förordningen om statlig förmögenhetsskatt 6 § 1 mom. första stycket b.).

Statens offentliga utredningar 1976

Kronologisk förteckning

1. Arbetsmiljölag. A.
2. Bakgrund till förslag om arbetsmiljölag. A.
3. Rapport i psykosociala frågor. A.
4. Internationella konventioner inom arbetarskyddet. A.
5. Säkerhetspolitik och totalförsvar. Fö.
6. Deltidsanställdas villkor. Ju.
7. Deltidsarbete 1974. Ju.
8. Regionala trafikplaner – länsvisa sammanfattningar. K.
9. Sexuella övergrepp. Ju.
10. Skolans ekonomi. U.
11. Bostadsbeskattning II. Fi.
12. Företagens uppgiftslämnade. Fi.
13. Byggnadsindex för husbyggnader och anläggningar. Fi.
14. Kårobligatorium? U.

Statens offentliga utredningar 1976

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor. 1. Deltidsanställdas villkor. [6] 2. Deltidsarbete 1974. [7]
Sexuella övergrepp. [9]

Försvarsdepartementet

Säkerhetspolitik och totalförsvar. [5]

Kommunikationsdepartementet

Regionala trafikplaner – länsvisa sammanfattningar. [8]

Finansdepartementet

Bostadsbeskattning II. [11]
Företagens uppgiftslämnande. [12]
Byggnadsindex för husbyggnader och anläggningar. [13]

Utbildningsdepartementet

Skolans ekonomi. [10]
Kårobligatorium? [14]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsmiljöutredningen. 1. Arbetsmiljölag. [1] 2. Bakgrund till förslag om arbetsmiljölag. [2] 3. Rapport i psykosociala frågor. [3] 4. Internationella konventioner inom arbetarskyddet. [4]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-02744-5
ISSN 0375-250X